

ΣΟΛΩΝΟΣ ΝΟΜΟΙ

Εισαγωγή-επιμέλεια
ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΓΡΙΒΑΣ

Νεοελληνική απόδοση
ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ...βάρδια

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2002

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΑ

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

<i>Κεφ. 1 :</i> Σύνταξη των Νόμων	23
<i>Κεφ. 2 :</i> Ψηφίσματα της Βουλής και του Λαού	31
<i>Κεφ. 3 :</i> Αυτόχθονες Πολίτες και οι Δημοποιητές	31
<i>Κεφ. 4 :</i> Παιδιά (νόμιμα, νόθα και υιοθετημένα) και η <i>Πατρική Εξουσία</i>	37
<i>Κεφ. 5 :</i> Μέτοικοι	43
<i>Κεφ. 6 :</i> Δούλοι και Απελεύθεροι	45

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

<i>Κεφ. 1 :</i> Βουλή των Πεντακοσίων	51
<i>Κεφ. 2 :</i> Αρχές	55
<i>Κεφ. 3 :</i> Ρήτορες	67
<i>Κεφ. 4 :</i> Δημόσιες Υπηρεσίες	71
<i>Κεφ. 5 :</i> Απαλλαγή από τις Δημόσιες Υπηρεσίες	75
<i>Κεφ. 6 :</i> Αμοιβές που παρέχει η Πολιτεία	77
<i>Κεφ. 7 :</i> Διδασκαλεία και Γυμνάσια	79
<i>Κεφ. 8 :</i> Φιλόσοφοι	81

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

<i>Κεφ. 1 :</i> Δικαστές και Δικαστήρια	83
<i>Κεφ. 2 :</i> Έγγραφο της Κλήσης	85
<i>Κεφ. 3 :</i> Ανάκριση των Θεσμοθετών	87
<i>Κεφ. 4 :</i> Δικαστικές Αποφάσεις	87
<i>Κεφ. 5 :</i> Συμφωνίες και Ενστάσεις	91
<i>Κεφ. 6 :</i> Διαιτητές	93
<i>Κεφ. 7 :</i> Ορκωμοσία	95

Κεφ. 8 : Μάρτυρες	95
Κεφ. 9 : Δεδικασμένο και Εγκατάσταση στο ακέραιο	99
Κεφ. 10 : Ποινές	100
Κεφ. 11 : Αγοραστές των Δημοσίων Εισοδημάτων, του Δημοσίου Ταμείου και των Θεωρικών	107

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Κεφ. 1 : Όρια των ιδιοκτησιών	113
Κεφ. 2 : Εγκαταστάσεις και Ζώα	115
Κεφ. 3 : Πώληση, Αγορά και Διεκδίκηση Ακινήτων	117
Κεφ. 4 : Τοκιστές	119
Κεφ. 5 : Εισαγωγή και Εξαγωγή Εμπορευμάτων	121
Κεφ. 6 : Συνεταιρισμοί και Υποσχέσεις	127

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Κεφ. 1 : Γάμος	131
Κεφ. 2 : Προίκα	137
Κεφ. 3 : Διαζύγιο	139
Κεφ. 4 : Μοιχεία	141
Κεφ. 5 : Εξώθηση στην Πορνεία	143
Κεφ. 6 : Διαθήκες και Κληρονομίες	147
Κεφ. 7 : Κηδεμόνες	151
Κεφ. 8 : Ταφή και Μνήματα	153

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ

Κεφ. 1 : Φόνος	159
Κεφ. 2 : Κατήγορος	167
Κεφ. 3 : Πρόκληση Βλάβης	167
Κεφ. 4 : Ληλασία και Κλοπή	169
Κεφ. 5 : Αλαζονεία	173
Κεφ. 6 : Διαχείριση Ξένης Περιουσίας	173
Κεφ. 7 : Αχαριστία	173
Κεφ. 8 : Υπογραφή	175
Κεφ. 9 : Καταγγελία	175
Κεφ. 10 : Συμπόσια	175

Κεφ. 11 : Αγωγές για τα Μέταλλα	177
Κεφ. 12 : Καταγγελία	177

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Κεφ. 1 : Στρατιωτικές Υπηρεσίες	179
Κεφ. 2 : Απαλλαγή από τις στρατιωτικές υποχρεώσεις	181
Κεφ. 3 : Στρατιωτικές Ποινές και Βραβεία	181
Κεφ. 4 : Διάφοροι Νόμοι	183

ΒΙΒΛΙΟ ΟΓΔΩΟ

Κεφ. 1 : Θεία λατρεία, Γιορτές και Αγώνες	189
Κεφ. 2 : Ιεροί Υπηρέτες	199

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Κλεάνθης Γρίβας

Η ριζική ρήξη: «Έδοξε τη βουλή και τω δήμω»

Γύρω στα τέλη του δού αιώνα π.Χ., στην Αθήνα, μια πόλη στο βραχάδες νοτιανατολικό άκρο της Ευρώπης, έμελλε να πραγματοποιηθεί για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας μια ριζική ρήξη από την οποία αναδύθηκε η εκπληκτική ιστορική δημιουργία μιας πολιτικής κοινότητας που αντλούσε τη νομιμοποίησή της από τον ίδιο τον εαυτό της, περιβαλλόμενη από έναν ωκεανό δουλοκτητικών θεοκρατικών καθεστώτων που αντλούσαν τη νομιμοποίησή τους από την αναφορά τους σε κάποια υπερβατική δύναμη.

Απαρχή της διαδικασίας που οδήγησε σ' αυτή τη ρήξη υπήρξε η νομοθεσία του Σόλωνα (592/1 π.Χ.), κρίσιμη στιγμή της ήταν οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη (508/6 π.Χ.) και τελικό της αποτέλεσμα η δημιουργία «μιας πραγματικής πολιτικής κοινότητας, πολιτικής όχι με την τρέχουσα έννοια που είναι συνώνυμη της ψηφοφορίας, των παρασκηνιακών ελιγμών και των μεγαλόστομων προεκλογικών υποσχέσεων, αλλά με τη μεγάλη και σημαντική έννοια που αφορά την αυτοθέσμιση και την πράξη μιας ανθρώπινης κοινότητας που τα μέλη της θέλουν να επωμιστούν και αναλαμβάνουν την ευθύνη της ρύθμισης των κοινωνικών τους σχέσεων»,¹ αντλώντας τη νομιμοποίησή τους από τον ίδιο τους τον εαυτό, με αποτέλεσμα τη συγκρότηση μιας κοινωνίας που πυρήνα της αποτελούν η *ελεύθερη πόλις*, ο *πολίτης* και ο *δήμος*.

Σύμφωνα με τον αξεπέραστο ορισμό του Θουκυδίδη, η *ελεύθερη πόλις* είναι *αυτόνομος, αυτόδικος και αυτοτελής*. «*Αυτόνομος* σημαίνει ότι δίνει η ίδια στον εαυτό της τους νόμους. *Αυτόδικος* σημαίνει ότι τα δικά της δικαστήρια που αποτελούνταν από κλη-

Σύμφωνα με τον αξεπέραστο ορισμό του Θουκυδίδη, η *ελεύθερη πόλις* είναι *αυτόνομος, αυτόδικος και αυτοτελής*. «*Αυτόνομος* σημαίνει ότι δίνει η ίδια στον εαυτό της τους νόμους. *Αυτόδικος* σημαίνει ότι τα δικά της δικαστήρια, που αποτελούνταν από κληρωτούς δικαστές, αποφασίζουν για όλες τις αμφισβητήσεις που μπορούν να προκύψουν. Και *αυτοτελής* σημαίνει ότι αυτοκυβερνάται, δηλαδή ότι όλες οι βασικές αποφάσεις της πολιτικής ζωής της κοινότητας, για εσωτερικά και εξωτερικά θέματα, παίρνονται από την Εκκλησία του δήμου: πόλεμος, ειρήνη, συμμαχίες, δημόσια έργα, κ.α. Η αρχαία ελληνική κοινότητα είναι *Πόλις, Πολιτεία* και όχι κράτος».

Κορνήλιος Καστοριάδης

*Η αρχαία Ελληνική Δημοκρατία
και η σημασία της για μας σήμερα*

¹ Κ. Καστοριάδης, *Η αρχαία Ελληνική Δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα* (Υψίλον, Αθήνα, 1986), σελ. 11.

ρωτούς δικαστές, αποφασίζουν για όλες τις αμφισβητήσεις που μπορούν να προκύψουν.² Και *αυτοτελής* σημαίνει ότι αυτοκυβερνάται, δηλαδή ότι όλες οι βασικές αποφάσεις της πολιτικής ζωής της κοινότητας, για εσωτερικά και εξωτερικά θέματα, παίρνονται από την Εκκλησία του δήμου: πόλεμος, ειρήνη, συμμαχίες, δημόσια έργα, κ.α. Η αρχαία ελληνική κοινότητα είναι *Πόλις, Πολιτεία* και όχι κράτος.³

Ο *πολίτης* είναι εκείνος που *μετέχει κρίσεως και αρχής*, όπως προσδιορίζεται από τον Αριστοτέλη.⁴ «*Μετέχω στην κρίση* σημαίνει ότι συμμετέχω άμεσα στην δικαστική εξουσία και την απονομή της δικαιοσύνης και *μετέχω στην αρχή* σημαίνει ότι συμμετέχω άμεσα στην κυβερνητική εξουσία.»⁵

Ο *δήμος* υποδηλώνει ένα ειδικό τρόπο οργάνωσης της πολιτικής ζωής της *πόλεως* η οποία ορίζεται ως ένα σύνολο ελεύθερων πολιτών που αποφασίζουν, όπως προκύπτει από τη χρήση του «*έδοξεν τη βουλή και τω δήμω*» στο τυπικό όλων των δημοσίων εγ-

² «Στην πολιτεία των Αθηναίων οι δικαστές δεν αποτελούσαν ένα ειδικό επαγγελματικό σώμα αλλά ήταν κληρωτοί. Από τους 30.000 αθηναίους πολίτες κληρώνονταν κάθε χρόνο 6.000 υποψήφιοι δικαστές, με ένα πολύπλοκο σύστημα που διαρκώς βελτιωνόταν, με σκοπό να εξαιρεθεί κάθε δυνατότητα απάτης, παρέμβασης ή επηρεασμού των 501, 1.001 ή 1.501 οι οποίοι, αναλόγως της περιπτώσεως, απάρτιζαν το συγκεκριμένο δικαστήριο. Μ' αυτή τη ρύθμιση, ένα τυχαίο δείγμα του ίδιου του λαού που νομοθετούσε ψηφίζοντας ένα νόμο, καλούνταν να τον εφαρμόζει με την ιδιότητα της δικαστικής εξουσίας» (Κ. Καστοριάδης, ο.π., σελ. 31-2)

³ «Τι είναι η πόλις; Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη *άνδρες γαρ πόλις*, πόλις είναι οι Αθηναίοι... Για τους αρχαίους Έλληνες δεν υπάρχει *Πολιτεία των Αθηνών*. Αθήνα είναι γεωγραφική έκφραση. Η πόλη είναι οι Αθηναίοι. *Άνδρες γαρ πόλις*. Ο Θουκυδίδης δεν μιλάει ποτέ για Αθήνα ή για οποιαδήποτε άλλη πόλη. Όταν πρόκειται για την πόλη λέει οι Αθηναίοι, οι Κορινθιοί, κλπ. Όταν πρόκειται για τον τόπο λέει Αθήνα, Κόρινθος, κλπ. Η πόλις δεν είναι γεωγραφικός προσδιορισμός». (Κ. Καστοριάδης, ο.π., σελ. 38)

⁴ Αριστοτέλης, *Πολιτικά*: «Πολίτης δ' απλώς ουδενί των άλλων ορίζεται μάλλον ή τω μετέχειν κρίσεως και αρχής» [«Ο πολίτης δι' ουδενός άλλου χαρακτηριστικού στοιχείου ορίζεται επί τω βέλτιστον, ή διά του ότι μετέχει της δικαστικής κρίσεως και της αρχής»] (Βιβλίο III, Κεφ. I, μτφρ. Π. Λεκατσός, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, χχ, σελ. 276-7).

⁵ «Δεν είναι τυχαίο ότι ο Αριστοτέλης προτάσσει τη συμμετοχή στην κρίση, δηλαδή τη συμμετοχή στη δικαστική εξουσία, από τη συμμετοχή στην αρχή, δηλαδή τη συμμετοχή στην κυβέρνηση, κι αυτό γιατί στην Αθήνα του 4ου αιώνα, η δικαστική εξουσία τείνει να γίνει η πρώτη εξουσία, γιατί έχει τη δυνατότητα να επικυρώνει ή να αναιρεί στην πράξη ακόμα και αποφάσεις της Εκκλησίας του δήμου. Φυσικά, πρόκειται όχι για επαγγελματικά αλλά για λαϊκά δικαστήρια που απαρτίζονταν από τους ίδιους τους πολίτες» (Κ. Καστοριάδης, ο.π., σελ. 16).

γράφων. Αποτελείται από το σύνολο των ενηλίκων αρρένων ελευθέρων Αθηναίων. «Ο δήμος είναι κύριος των πάντων, και τα πάντα διοικεί με τα ψηφίσματα και με τα δικαστήρια όπου ο ίδιος κατέχει την εξουσία»,⁶ και ασκεί την εξουσία ως άμεση δημοκρατία, δηλαδή την ασκεί απευθείας ο ίδιος χωρίς «αντιπροσώπους». Ο αττικός δήμος ήταν μια κοινότητα με ανεξάρτητη διοίκηση σε ό,τι αφορούσε τα τοπικά θέματα. Ο πληθυσμός του αποτελούνταν από τους *πολίτες*,⁷ τους *μέτοικους* και τους *δούλους*. Οι αποφάσεις για όλα τα τοπικά θέματα λαμβανόταν από την αγορά του δήμου και ο δήμαρχος φρόντιζε για όλες τις «εν δήμω λειτουργίες». Ο δήμος έπαιζε σημαντικό ρόλο στην κλήρωση⁸ των αρχών της πολιτείας: Κάθε δήμος πρότεινε στη φυλή έναν αριθμό δημοτών (που ήταν ανάλογος με το μέγεθός του) για την εκλογή των 50 βουλευτών που θα μετείχαν στη φυλετική ομάδα της βουλής των 500 κάθε χρόνο.⁹

Μια τέτοια πολιτική κοινότητα, ακριβώς επειδή αντλούσε τη νομιμοποίησή της από τον εαυτό της και μόνο, μπορούσε να υφίσταται μέσα από μια διεργασία διαρκούς αυτοθέσμησης, πράγμα που σημαίνει ότι δεν μπορούσε να έχει μια συγκεκριμένη τελική πολιτική μορφή η οποία διαμορφώθηκε μια για πάντα αλλά να βρίσκεται σε μια συνεχή αυτόδημιουργία και αναδημιουργία, συγχρόνως. Γιατί «η αυτοθέσμιση δεν είναι κατάσταση, είναι διαδικασία που εκφράζεται ως δραστηριότητα μεταβολής των «βασικών» «καταστατικών» και «συνταγματικών» νόμων (δηλαδή, της πολιτείας) και των άλλων θεσμών, όχι όλων συλλήβδην και ταυτοχρόνως αλλά σταδιακά, σύμφωνα με τις ανάγκες και τις περιστά-

⁶ Αριστοτέλης, *Αθηναίων Πολιτεία*, XLI,2 (μτφρ. Γ. Κοτζιούλας, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, 1939, σελ. 153).

⁷ Οι πολίτες διακρίνονταν στους *δημότες* που ήταν γραμμένοι στο ληξιαρχικό μητρώο του δήμου και τους *εγκλημένους* που ανήκαν σε άλλο δήμο απ' αυτόν που κατοικούσαν και δεν είχαν «ισότητα δικαιωμάτων» με τους πραγματικούς δημότες.

⁸ Αριστοτέλης, *Αθηναίων Πολιτεία*: «Όλα τα αξιώματα της συνήθους διοικήσεως παρέχονται δια κλήρου εκτός από τον ταμία των στρατιωτικών, τους διαχειριστές των χρηματικών ποσών δια τας εορτάς και τον προϊστάμενον της υπηρεσίας υδρέσεως. Οι άρχοντες ούτοι εκλέγονται δι' ανατάσεως της χειρός... Δι' εκλογής αναδεικνύονται επίσης και όλοι αι στρατιωτικάί αρχαί.» (XLI, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, 1939, σελ. 161-2)

⁹ Αριστοτέλης, *Αθηναίων Πολιτεία*: «Η Βουλή εκλέγεται διά κλήρου και αποτελείται από 500 μέλη, πενήντα από κάθε φυλή.» (Αριστοτέλης, ο.π., σελ. 163).

σεις».¹⁰

Κοινωνική και οικονομική βάση: Οι ανεξάρτητοι μικροπαραγωγοί

Οι σημαντικές πολιτικές αλλαγές που συντελέστηκαν στο σύμπαν της ελληνικής πόλεως, από τον 8ο αιώνα π.Χ. μέχρι τον 5ο αιώνα π.Χ., δεν είναι προϊόν διαπάλης ανάμεσα σε αφέντες και δούλους αλλά ανάμεσα σε ελεύθερους πολίτες, πλούσιους γαιοκτήμονες και φτωχούς αγρότες και τεχνίτες, ανάμεσα σε πιστωτές και οφειλέτες, πράγμα που διαπιστώνει ο Καρλ Μαρξ ήδη από το 1867 όταν γράφει ότι «η πάλη των τάξεων στον αρχαίο κόσμο, κινείται κυρίως με τη μορφή της πάλης ανάμεσα σε πιστωτές και οφειλέτες».¹¹

Στην περίοδο που προαναγγέλλει τις αλλαγές που, βαθμιαία, θα μορφοποιήσουν την άμεση δημοκρατία ως μορφή διακυβέρνησης, η πραγματική κοινωνικο-οικονομική βάση της αρχαίας δημοκρατικής πολιτείας δεν ήταν η δουλεία αλλά η κοινότητα των ανεξάρτητων μικροπαραγωγών (αγρότες, τεχνίτες, έμποροι). Όπως γράφει ο Καρλ Μαρξ, αποτιμώντας αυτή την περίοδο:

«Το μικρό νοικοκυριό του αγρότη και η ανεξάρτητη επιχείρηση του χειροτέχνη (που και τα δυο αποτελούν εν μέρει τη βάση του φεουδαρχικού τρόπου παραγωγής και, εν μέρει, ύστερα από τη διάλυσή του, εμφανίζονται δίπλα στην κεφαλαιοκρατική επιχείρηση) αποτελούν ταυτόχρονα την οικονομική βάση των κοινωνιών της κλασικής αρχαιότητας στα καλύτερά τους χρόνια...»¹²

Και εκατό χρόνια αργότερα, ο Κορνήλιος Καστοριάδης, ίσως ο πλέον οξυδερκής και βαθυστόχαστος μελετητής της Αθηναϊκής Δημοκρατίας στη σύγχρονη εποχή, θα υποστηρίξει ότι:

¹⁰ Κ. Καστοριάδης, *Η αρχαία Ελληνική Δημοκρατία*, ο.π., σελ. 27-8

¹¹ Κ. Μαρξ, *Το Κεφάλαιο*, τόμος Ιος, 1867 (Εκδοτικό ΚΚΕ, 1954) σελ. 148.

¹² Κ. Μαρξ, *Το Κεφάλαιο*, ο.π., σελ. 350.

«Όταν μέσα στην ελληνική πόλη εμφανίζονται οι πρώτες τάξεις του Δήμου να πολεμήσει την ολιγαρχία και την αριστοκρατία, οι πόλεις δεν ζουν από τη δουλεία. Πρόκειται για αγροτικές περιοχές, σχεδόν αυτάρκειες από την άποψη της γεωργικής καλλιέργειας, που επεκτείνονται γύρω από το άστυ, την οχυρωμένη πόλη με τους τεχνίτες, τις αρχές, το πολιτικό κέντρο και ένα μέρος των ναών (το άλλο βρίσκεται στην ύπαιθρο). Μερικοί, και μόνο μερικοί, από τους οίκους που συγκροτούν τον συνολικά εργαζόμενο πληθυσμό διαθέτουν ένα, δύο ή τρεις δούλους. Όταν γίνεται η μεγάλη δημοκρατική επανάσταση υπό την ηγεσία του Κλεισθένη (508-506), η Αθήνα δεν στηρίζεται στη δουλεία αλλά στην εργασία των ανεξάρτητων μικροπαραγωγών: αγροτών, τεχνιτών και εμπόρων».¹³

Η νομοθεσία του Σόλωνα

Η νομοθεσία του Σόλωνα ήταν προϊόν της βαθιάς κοινωνικής κρίσης που μάστιζε την Αθήνα στα τέλη του 7ου αιώνα και σηματοδότησε την απαρχή της διαδικασίας εκδημοκρατισμού της πολιτικής και κοινωνικής ζωής που κατέληξε στη διαμόρφωση του δημοκρατικού πολιτεύματος που είναι γνωστό ως άμεση δημοκρατία.

Στα χρόνια που προηγήθηκαν του Σόλωνα, σημειώθηκε μια γρήγορη αύξηση του πληθυσμού και, συγχρόνως, μια μείωση των παραγωγικά εκμεταλλεύσιμων περιοχών της Αττικής, με αποτέλεσμα να προκληθεί μια χρόνια διπλή αναντιστοιχία: α) Ανάμεσα στους πλούσιους γαιοκτήμονες που κατείχαν τα πάντα και τους φτωχούς αγρότες που εξαρτιόταν από τα δάνεια που έπαιρναν απ' τους γαιοκτήμονες, και β) ανάμεσα στην αυξανόμενη ζήτηση των αγροτικών διατροφικών προϊόντων και στη μειούμενη προσφορά τους. Συνέπεια αυτής της κατάστασης ήταν, μεταξύ άλλων, οι γαιοκτήμονες να επιβάλλουν την κατάργηση των μη-εντόκων και μη-ενυπόθεκων δανείων που ίσχυαν μέχρι τότε και την αντικατάστασή της από έντοκα και ενυπόθεκα δάνεια που

¹³ Κ. Καστοριάδης, *Η αρχαία Ελληνική Δημοκρατία*, ο.π., σελ. 18.

συνάπτονταν με υποθήκευση ακινήτων, υλικών αγαθών και των σωμάτων των δανειζόμενων. Έτσι, ένα όλο και αυξανόμενο μέρος του πληθυσμού της *πολιάδας κοινότητας* των Αθηναίων έχανε την ιδιότητα του πολίτη¹⁴ και ξέπεφε στην κατάσταση του δούλου που, πολλές φορές, πουλιόνταν και σε ξένους.

Σ' αυτή την ιστορική στιγμή που εγκυμονούσε έναν άμεσο κίνδυνο εμφυλίων συρράξεων, εξαιτίας των συνθηκών κοινωνικής αστάθειας και του αναβρασμού που επικρατούσε στις τάξεις των θυμάτων αυτής της κατάστασης,¹⁵ παρεμβλήθηκε ο Σόλωνας ο οποίος διατύπωσε ένα σύνολο ιδεών για την υπέρβαση της κρίσης.

Ο Σόλων ανήκε στην αθηναϊκή αριστοκρατία ως μέλος του γένους των Μεδοντιδών. Δεν κατείχε πλούτο. Είχε ταξιδέψει και διευρύνει ορίζοντες της σκέψης. Διακρίθηκε ως πολίτης και πατριώτης. Και καλλιέργησε τον ποιητικό λόγο διαμέσου του οποίου έκφραζε συναισθήματα, ηθικές αξίες και πολιτικές ιδέες.¹⁶

Ξεκινώντας από την παραδοχή ότι η υφιστάμενη κατάσταση και το νομομοποιητικό της περίβλημα ήταν άδικη και νοσογόνα, ο Σόλων, εξελίχθηκε σε κατηγορο του άδικου πλουτισμού και της ανομίας που διχάζουν και καταστρέφουν την κοινωνία και αναμείχθηκε στην πολιτική όταν φάνηκε ότι οι απόψεις του άρχισαν να γίνονται αποδεκτές από ένα, διαρκώς αυξανόμενο, αριθμό πολιτών. Η ουσιαστική πολιτική του παρέμβαση αρχίζει με την εκλογή του στο αξίωμα του *άρχοντα* για το έτος 594/3 π.Χ.¹⁷ και κορυφώνεται με τη δημοσίευση των θεσμικών Νόμων το 592/1 π.Χ., εξαιτίας των οποίων ονομάστηκε *νομοθέτης*. Ο Σόλων,

α) Στο οικονομικό πεδίο:

¹⁴ Η ιδιότητα του πολίτη συνεπάγονταν το δικαίωμα της ισότιμης συμμετοχής στη ζωή της κοινότητας και των υποδιαίρεσών της.

¹⁵ Τα οποία ήταν φυσικό να επιδιώκουν αναδιανομή της γης και πολιτειακές αλλαγές.

¹⁶ Από τους χιλιάδες στίχους που έγραψε διασώθηκαν περίπου τριακόσιοι. Οι μισοί απ' αυτούς προέρχονται από τα πολιτικά του ποιήματα.

¹⁷ Δεν εκλέχθηκε από τον Άρειο Πάγο αλλά από τον Δήμο, στον οποίο μετείχε και η τάξη των ζευγιτών.

1. Παράγραψε τα χρέη που εκκρεμούσαν
2. Απαγόρευσε το δανεισμό με υποθήκευση του σώματος του χρεώστη.
3. Απελευθέρωσε εκείνους που είχαν γίνει δούλοι εξαιτίας χρεών.
4. Πήρε μέτρα για την ενίσχυση της αθηναϊκής οικονομίας
5. Μεριμνήσε για την προστασία των κοινωνικά μη-προνομιούχων τάξεων από τις σιτοδοείες, την αισχροκέρδεια και την τοκογλυφία.
6. Θέσπισε κανόνες εναντίον της οκνηρίας και του παρασιτισμού.
7. Επέβαλε στους γονείς να διδάσκουν στα παιδιά τους κάποια τέχνη.

β) Στο πολιτειακό πεδίο:

1. Διατήρησε τα υπάρχοντα τέσσερα *τέλη* στα εισοδήματα από αγροτικές δραστηριότητες, επιτηδεύματα και εμπόριο.
2. Κατένευσε τα πολιτικά δικαιώματα σε αντιστοιχία μ' αυτά τα τέλη κι έτσι συγκροτήθηκαν τέσσερις εισοδηματικές τάξεις: Οι *πεντακοσιομέδιμνοι*, οι *ιππείς*, οι *ζευγίτες* και οι *θήτες*.¹⁸
3. Όρισε ως ελάχιστο μεταξύ των δικαιωμάτων των μελών της κοινότητας, τη συμμετοχή στην *Εκκλησία του Δήμου*, και επέκτεινε αυτό το δικαίωμα και στους θήτες, με αποτέλεσμα να περιληφθούν στην κατηγορία των Αθηναίων πολιτών όλα τα ενήλικα άρρενα μέλη της *πολιάδας κοινότητας*, διακρινόμενα σε *πεντακοσιομέδιμνους*, *ιππείς*, *ζευγίτες* και *θήτες*.
4. Έβαλε τέλος στη μονοπώληση των αξιωμάτων από τους αριστοκράτες.
5. Επαύξησε τις αρμοδιότητες του Δήμου, επιφορτίζοντάς τον με την ανάδειξη των αρχόντων και τον έλεγχό τους.¹⁹
6. Ίδρυσε ένα επιπλέον εκλεγμένο βουλευτικό σώμα, το *Δήμο*,²⁰ πλάι στο παλαιό, τον *Άρειο Πάγο*, με αποτέλεσμα ο έ-

¹⁸ Για το διαχωρισμό των πολιτών με βάση το εισόδημά τους, βλ. υποσημείωση 53.

¹⁹ Ο *δήμος* εξέλεγε για κάθε θέση άρχοντα έναν αριθμό υποψηφίων πεντακοσιομέδιμνων που τους θεωρούσε κατάλληλους γι' αυτό το αξίωμα και, εν συνεχεία, γινόταν κλήρωση μεταξύ τους.

²⁰ Ο *δήμος* αποτελούταν από 400 μέλη, εκλεγμένα από όλους τους πολίτες, ανανεώσιμα

νας θεσμός να δρα αντισταθμιστικά και ελεγκτικά σε σχέση με τον άλλο.

7. Θεσμοθέτησε ένα λαϊκό δικαστήριο, την *Ηλιαία*,²¹ στο οποίο μπορούσε να προσφύγει κάθε πολίτης εναντίον των αποφάσεων των αρχόντων.
8. Αναγνώρισε σε όλους τους πολίτες το δικαίωμα να προσφεύγουν στον Αρειο Πάγο εναντίον οιοδήποτε αδικούσε οποιονδήποτε πολίτη ή δούλο.

γ) Στο περιβαλλοντικό πεδίο:

1. Επέβαλε κανόνες στη διαχείριση του νερού των δημόσιων και ιδιωτικών πηγών.
2. Όρισε ελάχιστες αποστάσεις σπιτιών, δένδρων και κυψελών από τις γειτονικές ιδιοκτησίες.²²

Η νομοθεσία του Σόλωνα «κρίνεται γενικά ως μετριοπαθής... Ο Σόλων είχε πιστέψει ότι η κρίση [της αθηναϊκής κοινωνίας] ήταν αποτέλεσμα της αδικίας και της παρανομίας και είχε διακηρύξει ότι η λύση θα επερχόταν με την επικράτηση της δικαιοσύνης και της νομιμότητας... και έκρινε ότι με τους νόμους του εγκαθίδρυσε καθεστώς δικαίου. Στην προέκταση των κατηγοριών *δίκαιον* και *άδικον* τοποθετούσε τις κατηγορίες *πρέπον*, *άξιον*, και *απρεπές*, *ατιμωτικόν*, *προσβλητικόν*... [Κατά την αντίληψή του] το δίκαιο δεν συνίσταται σε ισότητα, αλλά σε ανισότητα που πρέπει να είναι δίκαιη... Με την αρχή της δίκαιης ανισότητας, ο Σόλων θέλησε να ανταποκριθεί συγχρόνως σε δύο στόχους: να αποτραπεί η διάλυση της *πολιάδας κοινότητας* και να διατηρηθεί η κοινωνική διαστρωμάτωση».²³

Ανεξάρτητα από τις μεταγενέστερες απόπειρες για αποτίμηση των προθέσεων του νομοθέτη, τα μέτρα που πήρε συντέλεσαν στη διαμόρφωση νέων οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών

κάθε χρόνο και ανακλητά. Σ' αυτόν αντιπροσωπευόταν εξίσου τα 4 μέρη του πολιτικού σώματος (οι *φυλές*) με 100 βουλευτές το καθένα.

²¹ Η λέξη είναι συνώνυμη του *Εκκλησία* του Δήμου. Η *Ηλιαία* ήταν ο ίδιος ο Δήμος όταν συνεδρίαζε ως δικαστήριο.

²² Για μια συνοπτική αναφορά στη Νομοθεσία του Σόλωνα, βλ. το άκρως ενδιαφέρον έργο του Μ. Σακελλαρίου, *Η Αθηναϊκή Δημοκρατία* (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 1999), σελ. 87-98.

²³ Μ. Σακελλαρίου, *Η Αθηναϊκή Δημοκρατία*, ο.π., σελ. 94

συνθηκών οι οποίες «προδίκιζαν τη σημασία που θα αποκτούσαν τα λαϊκά στρώματα από τη στιγμή που θα λειτουργούσε ουσιαστικά η Εκκλησία του Δήμου, στην οποία θα υπερτερούσαν οι απασχολούμενοι με τις μεταποιήσεις και το εμπόριο».²⁴

Η ρήξη που σηματοδότησε η νομοθεσία του Σόλωνα (592/1 π.Χ.), ύστερα από μια πορεία που διανθίζεται από την κατάληψη της εξουσίας από τον Πεισίστρατο και τους Πεισιστρατίδες, έμελλε να απολήξει στη μεγάλη δημοκρατική επανάσταση υπό την ηγεσία του Κλεισθένη (508/6 π.Χ.)

Ίχνη επιδράσεων της στη νεότερη εποχή

Όλες οι αυθεντικές κοινωνικές επαναστάσεις στην ιστορία, εμφανίζονται μερικά κοινά χαρακτηριστικά: Έχουν στοιχειακό χαρακτήρα, είναι απρόβλεπτες και ξεσπούν ξαφνικά σαν αυθόρμητα μαζικά κινήματα ύστερα από μια μικρή ή μεγάλη περίοδο συγκεχυμένου αναβρασμού. Και, όλες, στην πορεία της εξέλιξής τους, εφευρίσκουν τις δικές τους πρωτότυπες μορφές αυτοδιεύθυνσης που έχουν πολλά κοινά γνωρίσματα με την ελληνική δημοκρατία της κλασικής αρχαιότητας.

Από τις αυτόνομες πόλεις του Μεσαίωνα (9ος-11ος αιώνας) μέχρι τις επαναστατικές προσπάθειες για κοινωνική απελευθέρωση με τις Λαϊκές Επιτροπές στο Παρίσι (1793), την Κομμούνα του Παρισιού (1871), τα Σοβιέτ στη Ρωσία (1905 και Φεβρουάριος 1917), τα Εργατικά Συμβούλια στην Ισπανία (1936), τις Εργατικές Επιτροπές στην Ανατολική Γερμανία (1953), τα Εργατικά Συμβούλια στην Ουγγαρία (1956) και τις Διαρκείς Συνελεύσεις και Επιτροπές Δράσης του Γαλλικού Μάη (Παρίσι, 1968).

Σε όλες αυτές τις κορυφαίες στιγμές, οι μεταρρυθμιστές και οι εξεγερμένοι πάντοτε ανακάλυπταν τον εαυτό τους και τις δυνατότητές τους, εφευρίσκοντας και λειτουργώντας ένα κάποιο σύστημα αυτοοργάνωσης και αυτοδιεύθυνσης που θρυμμάτιζε την πάγια γραφειοκρατική διάσταση ανάμεσα σε διευθυντές και δι-

²⁴ Μ. Σακελλαρίου, *Η Αθηναϊκή Δημοκρατία*, ο.π., σελ. 98

ευθυνόμενους, και αποδείκνυαν έτσι ότι μπορούσαν να κάνουν και να ζουν την Ιστορία οι ίδιοι και όχι να τη γράφουν για λογαριασμό άλλων.

Η ιχνηλάτηση κάποιων κοινών βασικών γνωρισμάτων ανάμεσα στην ελληνική δημοκρατία της κλασικής αρχαιότητας και των γνήσιων κοινωνικών επαναστάσεων των μεταγενέστερων εποχών, δείχνει ότι «η αρχαία Ελλάδα δεν είναι πρότυπο, ούτε μοντέλο προς μίμηση (όπως άλλωστε δεν μπορεί να είναι κανένα ιστορικό έργο σε οποιονδήποτε τομέα), αλλά μπορεί να λειτουργήσει ως γονιμοποιό σπέρμα, δεδομένου ότι μας επιτρέπει να δούμε εν τη γενέσει τους πληθώρα στοιχείων. Ότι μπορεί και πρέπει να είναι για μας κέντρισμα, έμπνευση και πηγή ιδεών».²⁵

Κλεάνθης Γρίβας

²⁵ Κ. Καστοριάδης, *Η αρχαία Ελληνική Δημοκρατία*, ο.π., σελ. 11.

ΣΟΛΩΝ

Ν Ο Μ Ο Ι

μετάφραση - σημειώσεις - διευκρινήσεις ²⁶

²⁶ Στις υποσημειώσεις παρατίθεται πρώτα η πηγή και, εν συνεχεία, σε παρένθεση τα σχόλια ή οι διευκρινήσεις του μεταφραστή.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

Κεφ. 1 : Σύνταξη των Νόμων

Άρθρο 1. Ἐπὶ δὲ τῆς πρώτης Πρυτανείας, τῆ ἑνδεκάτῃ Ἐκατομβαιῶνος, ἐν τῷ δήμῳ, ἐπειδὴν εὐξῆται ὁ κήρυξ, ἐπιχειροτονίαν ποιεῖν τῶν νόμων· πρῶτον μὲν περὶ τῶν Βουλευτικῶν, δεύτερον δὲ περὶ τῶν κοινῶν, εἶτα οἱ κείνται τοῖς ἑννέα Ἄρχουσιν, εἶτα τῶν ἄλλων ἄρχων. Ἡ δ' ἐπιχειροτονία ἔστω ἢ προτέρα ὅτῳ δοκοῦσιν ἄρχειν οἱ Νόμοι οἱ βουλευτικοὶ, ἢ δ' ὑστέρᾳ ὅτῳ μὴ δοκοῦσιν, εἶτα τῶν κοινῶν κατὰ ταῦτά. Τὴν δ' ἐπιχειροτονίαν εἶναι τῶν Νόμων κατὰ τοὺς Νόμους τοὺς κειμένους. Ἐὰν δὲ τινες τῶν Νόμων τῶν κειμένων ἀποχειροτονηθῶσι, τοὺς Πρυτάνεις ἐφ' ὧν ἂν ἢ ἐπιχειροτονία γένηται ποιεῖν περὶ τῶν ἀποχειροτονηθέντων τὴν τελευταίαν τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν. Τοὺς δὲ προέδρους οἱ ἂν τύχῃσι προεδρεύοντες ἐν ταύτῃ τῇ ἐκκλησίᾳ χρηματίσειν ἐπάναγκες πρῶτον μετὰ τὰ ἱερὰ περὶ τῶν Νομοθετῶν, καθ' ὅ,τι καθεδοῦνται, καὶ περὶ τοῦ ἀργυρίου ὁπόθεν τοῖς Νομοθέταις ἔσται· τοὺς δὲ Νομοθέτας εἶναι ἐκ τῶν ὁμωμοκόντων τὸν Ἡλιαστικὸν ὄρκον. Ἐὰν δ' οἱ Πρυτάνεις μὴ ποιῶσι κατὰ τὰ γεγραμμένα τὴν ἐκκλησίαν, ἢ οἱ Πρόεδροι μὴ χρηματίσωσι κατὰ τὰ γεγραμμένα, ὀφείλειν τῶν μὲν Πρυτανέων ἕκαστον χιλίας δραχμὰς ἱερὰς τῇ Ἀθηνᾷ. Τῶν δὲ προέδρων ἕκαστος ὀφείλετω τετταράκοντα δραχμὰς τῇ Ἀθηνᾷ, καὶ ἑνδειξις αὐτῶν ἔστω πρὸς τοὺς θεσμοθέτας, καθάπερ ἔάν τις ἄρχῃ ὀφείλων τῷ δημοσίῳ. Οἱ δὲ θεσμοθέται τοὺς ἐνδειχθέντας εἰσαγόντων εἰς τὸ δεσμοκτήριον κατὰ τὸν Νόμον, ἢ μὴ ἀνιόντων εἰς Ἄρειον Πάγον ὡς καταλύοντες τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν Νόμων. Πρὸ δὲ τῆς ἐκκλησίας ὁ βουλούμενος Ἀθηναίων νομοθετεῖν ἐκτιθέτω πρόσθεν τῶν Ἐπωνύμων γράψας τοὺς Νόμους οὓς ἂν τιθῆ, ὅπως ἂν πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἐκτεθέντων Νόμων ψηφίσῃται ὁ δῆμος περὶ τοῦ χρόνου τοῖς Νομοθέταις. Ὁ δὲ τιθεὶς τὸν καινὸν νόμον ἀναγράφας εἰς λεύκωμα ἐκτιθέτω πρόσθεν τῶν ἐπωνύμων ὁσημέραι, ἕως ἂν ἐκκλησία γένηται. Αἰρεῖσθαι δὲ καὶ τοὺς συναπολογησομένους τῷ δήμῳ τοῖς νόμοις οἱ ἂν ἐν τοῖς Νομο-

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

Κεφ. 1 : Σύνταξη των Νόμων

Άρθρο 1. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πρώτης Πρυτανείας,²⁷ τὴν 11ῃ ἡμέρᾳ τοῦ μήνα Ἐκατομβαιῶνα,²⁸ στὴ συνέλευση τοῦ λαοῦ προχωροῦν στὴν ἐγκριση τῶν νόμων με ψηφοφορία, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκφώνηση τῶν ευχῶν ἀπὸ τὸν κήρυκα. Αρχικὰ εγκρίνονται οἱ νόμοι ποὺ ἀφοροῦν στὴ Βουλὴ, μετὰ οἱ νόμοι ποὺ ἀφοροῦν στὶς υποθέσεις τοῦ λαοῦ, ἔπειτα οἱ νόμοι ποὺ ἀφοροῦν στοὺς ἐννέα ἄρχοντες καὶ, τέλος, οἱ νόμοι ποὺ ἀφοροῦν στα ἄλλα ἀξιώματα. [Ἡ συνέλευση τοῦ λαοῦ] πρέπει νὰ ἀκούσει προσεκτικὰ πρῶτα αὐτὸν ποὺ πιστεύει ὅτι οἱ βουλευτικοὶ νόμοι εἶναι ἀναγκαῖοι γιὰ τὴν ἀσκηση τῆς ἐξουσίας καὶ ἔπειτα, αὐτὸν ποὺ πιστεύει τὸ ἀντίθετο. Τὸ ἴδιο πρέπει νὰ γίνεταὶ καὶ γιὰ τὶς ἄλλες δημόσιες υποθέσεις. Ἡ ψηφοφορία τῶν νόμων γίνεταὶ σύμφωνα με τοὺς ἤδη θεσπισμένους νόμους. Σε περίπτωση ποὺ ἀκυρωθοῦν κάποιοι ἀπὸ τοὺς ὑπάρχοντες νόμους, οἱ Πρυτάνεις,²⁹ ποὺ ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοὺς ἐγένετῃ ψηφοφορία, πρέπει νὰ καλέσουν τὴν τελευταία ἀπὸ τὶς τρεῖς συνελεύσεις τοῦ δήμου, με σκοπὸ νὰ ἐξεταστοῦν οἱ νόμοι ποὺ ἀκυρώθηκαν. Οἱ Πρόεδροι,³⁰ ποὺ τυχαίνει νὰ προεδρεύουν σ' αὐτὴ τὴ συνέλευση, πρέπει, ἀμέσως μετὰ τὶς θυσίες, νὰ συσκεφθοῦν γι' αὐτὰ ποὺ ἀφοροῦν τοὺς Νομοθέτες,³¹ δηλαδὴ τὸν τόπο τῆς συνεδρίασης καὶ τὴν πηγὴ τῆς πληρωμῆς τοὺς. Οἱ νομοθέτες ἐπιλέγονται ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν δώσει τὸν Ἡλιαστικὸ ὄρκο. Ἐὰν οἱ Πρυτάνεις δὲν συγκαλέσουν τὴν συνέλευση σύμφωνα με τὴν ἰσχύουσα νομοθεσία ἢ εἰάν οἱ Πρόεδροι δὲν ἐνεργήσουν ὅπως αὐτὴ ορίζει, κάθε Πρύτανης ὀφείλει νὰ

²⁷ Πρυτανεῖα ονομαζόταν τὸ διάστημα τῶν 35 ἢ 36 ἡμερῶν, κατὰ τὸ ποῖο ἡ κάθε μία ἀπὸ τὶς δέκα φυλὲς διοικοῦσε κατὰ διαδοχὴ. Σε κάθε ἔτος υπῆρχαν 10 πρυτανεῖες. Ἀπ' αὐτές, οἱ 4 πρῶτες ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 36 ἡμέρες, ἐνῶ οἱ ἄλλες 6 ἀπὸ 35 ἡμέρες.

²⁸ Ὁ μήνας Ἐκατομβαιῶνας ἀντιστοιχοῦσε στα τέλη τοῦ δικοῦ μας Ιουλίου καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ Αυγούστου.

²⁹ Οἱ Πρυτάνεις ἦταν τὸ δέκατο μέρος τῆς Βουλῆς τῶν Πεντακοσίων καὶ ἐκτελοῦσαν ὅλες τὶς διαταγὲς τῆς Βουλῆς. Ἐπίσης, ἀποτελοῦσαν τὸ ἐκτελεστικὸ σῶμα τῆς Βουλῆς.

³⁰ Οἱ Πρόεδροι ἦταν ἐννέα, ἕνας ἀπὸ κάθε μία ἀπὸ τὶς ἐννέα φυλὲς. Στὶς συνελεύσεις κάθονταν στὶς ψηλὲς ἐδρες καὶ παρουσάζαν στὸ λαὸ τὶς υποθέσεις γιὰ τὶς ὁποῖες ἔπρεπε νὰ συσκεφθοῦν.

³¹ Οἱ Νομοθέτες ἦταν χῆλοι. Μποροῦσαν νὰ καταργήσουν κάποιον παλιὸ νόμο, ἀλλὰ δὲν εἶχαν τὸ δικαίωμα θεσπισῆς καινούργιου.

θέταις λύωνται πέντε ἄνδρας ἐξ Ἀθηναίων ἀπάντων τῆ ἑνδεκάτῃ τοῦ Ἑκατομβαιῶνος μηνός.

Ἄρθρο 2. Ἐδοξε τῷ δήμῳ. Τισάμενος εἶπε. Πολιτεύεσθαι Ἀθηναίους κατὰ τὰ πάτρια. Νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς Σόλωνος καὶ μέτροις καὶ σταθμοῖς· χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖς Δράκοντος θεσμοῖς, οἷς περέχρωμαθα ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ. Ὅσων δ' ἂν προσδέοι οἱ δὲ ἡρημένοι Νομοθέται ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἀναγραφόντων ἐν σανίσι, καὶ ἐκτιθέντων πρὸς τοὺς Ἐπωνύμους, σκοπεῖν τῷ βουλομένῳ, καὶ παραδιδόντων ταῖς ἀρχαῖς ἐν τῷ δε τῷ μηνί, τοὺς δὲ παραδιδόμενους νόμους δοκιμασάτω πρότερον ἢ Βουλὴ καὶ οἱ Νομοθέται οἱ πεντακόσιοι, οὓς οἱ δημόται εἴλοντο, ἐπειδὴ ὁμωμόκασιν ἐξεῖναι δὲ καὶ ἰδιώτῃ τῷ βουλομένῳ, εἰσιόντι εἰς τὴν βουλήν, βουλεύειν ὅ,τι ἂν ἀγαθὸν ἔχη περὶ τῶν νόμων. Ἐπειδὴ δὲ τεθῶσιν οἱ νόμοι, ἐπιμελείσθω ἡ βουλὴ ἢ ἐξ Ἀρείου Πάγου τῶν νόμων, ὅπως ἂν αἱ ἀρχαὶ τοῖς κειμένοις νόμοις χρῶνται, τοὺς δὲ κυρουμένους τῶν Νόμων ἀναγράφειν εἰς τὸν τοῖχον, ἵνα περ πρότερον ἀνεγράφησαν, σκοπεῖν τῷ βουλομένῳ.

πληρώσει χίλιες ἑπτά δραχμές ὡς πρόστιμο γιὰ τὴν Ἀθηνά, ἐνὸς καθε Πρόεδρος οφείλει νὰ πληρώσει σαράντα δραχμές. Οἱ Πρωτάνεις καὶ οἱ Πρόεδροι πρέπει νὰ λογοδοτήσουν ἐνώπιον τῶν Θεσμοθετῶν,³² ὅπως ακριβῶς γίνεται στὴν περίπτωση ποὺ ἀναλαμβάνει κάποιος τὴν ἀσκηση τῆς ἐξουσίας παρὰ το γεγονός ὅτι χρωστά στο δημόσιο. Οἱ Θεσμοθέτες, με τὴ σειρά τους, σύμφωνα με τὸ νόμο, πρέπει νὰ οδηγοῦν στὴ φυλακὴ αὐτοὺς στοὺς οἱοὺς ἀπαγγέλληκε κατηγορία καὶ νὰ μὴν τους ἐπιτρέπουν νὰ μπουν στὸν Ἀρειο Πάγο, ἐπειδὴ ἐναντιώθηκαν στὴ βελτίωση τῶν νόμων. Πρὶν ἀρχίσει ἡ συνέλευση τοῦ λαοῦ, ὁποῖος ἀπὸ τους Ἀθηναίους θέλει νὰ θεσμοθετήσῃ κάποιους νόμους, πρέπει νὰ τους ἐκθέσει μπροστά στοὺς Ἐπωνύμους,³³ ἀφοῦ πρῶτα καταγράψει τους νόμους ποὺ θέλει νὰ προτείνει ὥστε νὰ αποφασίσει ὁ λαός γιὰ τὸ χρόνο ποὺ θα παραχωρήσει στοὺς Νομοθέτες, ἀνάλογα με τὸν ἀριθμὸ τῶν προτεινόμενων νόμων. Ὅποιος θέσπισε ἕνα καινούργιο νόμο, πρέπει νὰ τὸν καταγράψει στὸν πίνακα καὶ νὰ τὸν ἐκθέσει ἐνώπιον τῶν Ἐπωνύμων κάθε μέρα μέχρι νὰ ἀρχίσει ἡ συνέλευση τοῦ λαοῦ. Τὴν 11ῃ ἡμέρα τοῦ μήνα Ἑκατομβαιῶνα, ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐκλέγουν πέντε ἄνδρες ποὺ, μαζί με τὸ λαό, θα πρέπει νὰ υπερασπιστοῦν τους νόμους ποὺ οἱ Νομοθέτες ἐπιδιώκουν νὰ καταργήσουν.

Ἄρθρο 2. Ὁ λαός ἀποφάσισε καὶ ὁ Τισάμενος³⁴ εἶπε: Οἱ Ἀθηναῖοι πρέπει νὰ κυβερνῶνται σύμφωνα με τὴν πατροπαράδοτη νομοθεσία. Καὶ νὰ χρησιμοποιοῦνται οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνα καὶ τὰ μέτρα καὶ σταθμὰ καὶ οἱ θεσμοὶ τοῦ Δράκοντα, ὅσους ἀπ' αὐτοὺς χρησιμοποιοῦσαμε τὸν προηγούμενο καιρὸ. Ὅσοι νόμοι κριθοῦν ἀκόμα ἀπαραίτητοι, οἱ Νομοθέτες ποὺ ἔχουν ἐκλεγεί ἀπὸ τὴ Βουλὴ πρέπει νὰ τους ἀναγράφουν σε πίνακες καὶ νὰ τους παρουσιάζουν μπροστά στοὺς ἀνδριάντες τῶν Ἐπωνύμων Ἡρώων, γιὰ νὰ μπορεῖ ὁποῖος θέλει νὰ τους ἐξετάζει προσεκτικὰ, καὶ, ἀ-

³² Θεσμοθέτες ἦταν οἱ ἐξὶ ἀπὸ τους ἐννέα Ἀρχόντες. Καθῆκον τους ἦταν νὰ συγκεντρῶνται κάθε χρόνο καὶ νὰ ἐξετάζουν ἀν ἔλαβε χώρα διασάλευση τῶν νόμων.

³³ Ἀνδριάντες δέκα ἠρώων, ἀπὸ τους οἱοὺς ἐπαίρναν τὰ ονόματά τους οἱ δέκα φυλές.

³⁴ Ὁ Τισάμενος ἦταν ὁ γραμματέας ποὺ ἀνακοίνωσε στο ἀκροατήριο τὸ νόμο μετὰ τὴ σύνταξή του. Αὐτὸ τὸ ψήφισμα συντάχθηκε καὶ δημοσιεύθηκε μετὰ τὴ δίωξη τῶν τριάντα τυράνων, τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκτησαν πάλι τὴν αὐτονομία τους, ὅταν ἐπείσθησαν ἀπὸ τὸν Πειραιά.

ἄρθρο 3. Ἐάν τις μὴ ἐπιτήδειον θῆ νόμον, τὰς γραφὰς εἶναι κατ' αὐτοῦ.

ἄρθρο 4. Τὸν γράψαντα νόμον μετὰ ἐνιαυτὸν μὴ εἶναι ὑπεύθυνον τιμωρία, ὅμως δὲ ἐξεῖναι ποιεῖσθαι τὰς κατηγορίας.

ἄρθρο 5. Τῶν δὲ νόμων κειμένων μὴ ἐξεῖναι λύσαι μηδένα, ἐὰν μὴ ἐν Νομοθέταις τότε δὲ ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ τῶν Ἀθηναίων λύειν, ἕτερόν τι τιθέντι ἀνθ' ὅτου ἂν λύῃ χειροτονίαν δὲ ποιεῖν τοὺς προέδρους περὶ τούτων τῶν νόμων πρῶτον μὲν περὶ τοῦ κειμένου, εἰ δοκεῖ ἐπιτήδειον εἶναι τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων, ἢ οὐδ' ἔπειτα περὶ τοῦ τιθεμένου. Ὅποτερον δ' ἂν χειροτονήσωσιν οἱ Νομοθέταις τοῦτον κύριον εἶναι ἐναντίον δὲ νόμον μὴ ἐξεῖναι τιθέναι τῶν νόμων τῶν κειμένων μηδενὶ· ἐὰν δὲ τις λύσας τινὰ τῶν νόμων τῶν κειμένων, ἕτερον ἀντιτιθῆ μὴ ἐπιτήδειον τῷ Ἀθηναίων δήμῳ, ἢ ἐναντίον τῶν κειμένων τῶν γραφὰς εἶναι κατ' αὐτοῦ κατὰ τὸν νόμον, ὅς κεῖται, ἐὰν τις μὴ ἐπιτήδειον θῆ νόμον.

ἄρθρο 6. Τὸν λέγοντα τινὰ νόμον καὶ μὴ ἀντεισφέροντα κολάζεσθαι.

φοῦ τους εγκρίνουν η Βουλή και οι 500 ορκισμένοι Νομοθέτες που εκλέχτηκαν από το λαό, να τους παραδίδουν, μέσα στον ίδιο μήνα, σ' αυτούς που έχουν την εξουσία. Ὅποιος πολίτης θέλει, επίσης, μπορεί να μπαίνει στη Βουλή και να εκθέτει ὅ,τι καλό έχει να προτείνει σχετικά με τους νόμους. Ὅταν θεσπιστούν οι νόμοι, η Βουλή του Αρείου Πάγου φροντίζει ὥστε να τους τηρούν οι αρχές, ἐνῶ τους επικυρωμένους νόμους, που ἴταν γραμμένοι προσωρινά, τους αναγράφει στον πίνακα για να τους εξετάζει ὁποῖος θέλει.³⁵

ἄρθρο 3. Εἴαν κάποιος προτείνει νόμο μὴ ἐπωφελή, διώκεται και τιμωρεῖται.³⁶

ἄρθρο 4. Αυτός που θέσπισε κάποιο νόμο δεν τιμωρεῖται μετὰ την πάροδο ενός χρόνου, ἀλλὰ μπορεί να οδηγηθεῖ στο δικαστήριο.³⁷

ἄρθρο 5. Δεν επιτρέπεται οποιδήποτε επικυρωμένο νόμο, παρά μόνο ἐνώπιον των Νομοθετῶν. Τότε μόνο ὁποῖος Αθηναῖος πολίτης θέλει, μπορεί να τον καταργήσει και να προτείνει κάποιον ἄλλον προς αντικατάσταση αὐτοῦ που κατήργησε. Οἱ πρόεδροι πρέπει να ορίσουν ψηφοφορία για το ζήτημα των νόμων, πρώτα για ν' αποφασιστεῖ ἐὰν ο θεσπισμένος νόμος εἶναι ἢ ὄχι χρήσιμος στους Αθηναῖους πολίτες και, μετὰ, για να σκεφτοῦν για τον καινούργιο νόμο. Ὅποιος ἀπὸ τους δύο νόμους ἐπιλεγεί ἀπὸ τους Νομοθέτες, καθίσταται ἐγκυρος. Κανείς δεν μπορεί να θέσει νόμο ἀντίθετο προς τους νόμους που ἤδη ὑπάρχουν. Εἴαν ὅμως κάποιος, ἀφοῦ καταργήσει κάποιον ἀπὸ τους θεσπισμένους νόμους, ἀντιπροτάξει ἄλλον που δεν εἶναι ωφέλιμος για το λαὸ των Αθηνῶν ἢ εἶναι ἀντίθετος σε κάποιο ἀπὸ τους ὑπάρχοντες νόμους, διώκεται σύμφωνα με το νόμο που θεσπίστηκε για την περίπτωση που κάποιος θέτει νόμο ἐνάντιο στο κοινὸ συμφέρον.

ἄρθρο 6. Ὅποιος καταγγέλλει κάποιο νόμο και δεν προτείνει ἄλ-

³⁵ Ἀνδοκίδης.

³⁶ Πολυδεύκης, βιβλ. Η'

³⁷ Δημοσθένης, *Προς Λεπτίνην*.

Άρθρο 7. Τοὺς θεσμοθέτας καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν διορθοῦν ἐν τῷ δημοσίῳ τοὺς νόμους, ἀκριβῶς ἐξετάσαντας καὶ σκεψαμένους, εἴ τις ἀναγέγραπται νόμος ἐναντίος ἐτέρῳ νόμῳ, ἢ ἄκυρος ἐν τοῖς κυρίοις, ἢ εἴπου εἰσὶ νόμοι πλείους ἐνδὸς ἀναγεγραμμένοι περὶ ἐκάστης πράξεως κἀν τι τοιοῦτον εὐρίσκωσιν, ἀναγεγραφότας ἐν σανίσιν ἐκτιθέναι πρόσθεν τῶν Ἐπωνύμων. Τοὺς δὲ Πρυτάνεις ποιεῖν ἐκκλησίαν ἐπιγράψαντας Νομοθέτας τὸν δ' Ἐπιστάτην τῶν προέδρων διαχειροτονίαν διδόναι τῷ δήμῳ, καὶ τοὺς μὲν ἀναιρεῖν τῶν νόμων, τοὺς δὲ καταλείπειν.

Άρθρο 8. Μηδὲ ἐπ' ἀνδρὶ νόμον ἐξεῖναι θεῖναι ἐὰν μὴ τὸν αὐτὸν ἐπὶ πᾶσιν Ἀθηναίοις, ἐὰν μὴ ἐξακισχιλίους δόξη κρύβδην ψηφίζομενοῖς.

Άρθρο 9. Ἀγράφῳ δὲ νόμῳ τὰς ἀρχὰς μὴ χρῆσθαι μηδὲ περὶ ἐνδὸς.

Άρθρο 10. Ἐὰν τις οὐκ ὄντα νόμον παράσχηται θάνατος ζημία ἔστω.

Άρθρο 11. Τοῖς δὲ νόμοις χρῆσθαι ἐπ' Εὐκλείδου Ἄρχοντος.

Άρθρο 12. Διοκλῆς εἶπε, τοὺς πρὸ Εὐκλείδου τεθέντας ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ὅσοι ἐπ' Εὐκλείδου ἐτέθησαν καὶ εἰσὶν ἀναγεγραμμένοι κυρίους εἶναι τοὺς δὲ μετ' Εὐκλείδην τεθέντας καὶ τὸ λοιπὸν τιθεμένους κυρίους εἶναι ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἕκαστος ἐτέθη, πλὴν εἴ τῳ προσγέγραπται χρόνος, ὄντινα δεῖ ἀρχεῖν ἐπιγράψαι δὲ τοῖς μὲν νῦν κειμένοις τὸν γραμματέα τῆς βουλῆς τριάκοντα ἡμερῶν τὸ δὲ λοιπὸν ὅς ἂν τυγχάνη γραμματεῦν προσγραφέτω παραχρῆμα τὸν νόμον κύριον εἶναι ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἐτέθη.

λον στη θέση του, τιμωρεῖται.³⁸

Άρθρο 7. Οι θεσμοθέτες πρέπει να διορθώνουν κάθε χρόνο τους νόμους που καταγράφηκαν στο δημόσιο πίνακα, αφού πρώτα ελέγξουν και εξετάσουν με προσοχή αν καταχωρήθηκε κάποιος νόμος αντίθετος σε κάποιον άλλον ή αν υπάρχει ανάμεσα στους επικυρωμένους νόμους κάποιος που δεν έχει επικυρωθεί ή αν κάπου έχουν γραφτεί περισσότεροι του ενός νόμοι για κάθε μία πράξη. Και αν ανακαλύψουν τέτοιο νόμο, πρέπει να τον καταγράψουν στους πίνακες και να τον παρουσιάσουν ενώπιον των Επωνύμων. Οι Πρυτάνεις πρέπει να συγκαλούν τη συνέλευση και να ορίζουν τους Νομοθέτες και ο Επιστάτης των προέδρων πρέπει να επιτρέπει στο λαό να αποφασίσει με ψηφοφορία για την κατάργηση ή τη διατήρηση των νόμων.³⁹

Άρθρο 8. Δεν επιτρέπεται να θεσπιστεί νόμος για ιδιωτικά συμφέροντα εάν δεν αποβλέπει στην ωφέλεια όλων των Αθηναίων, εκτός και αν έξι χιλιάδες πολίτες τον ψηφίσουν μυστικά.⁴⁰

Άρθρο 9. Οι αρχές δεν πρέπει να χρησιμοποιούν τον άγραφο νόμο, ούτε για μια απόφαση.⁴¹

Άρθρο 10. Αν κάποιος επικαλεσθεί νόμο που δεν υπάρχει, τιμωρεῖται με θάνατο.⁴²

Άρθρο 11. Οι νόμοι έχουν ισχύ από την ημέρα που ο Ευκλείδης ονομάστηκε Άρχοντας.⁴³

Άρθρο 12. Ο Διοκλής είτε ότι είναι έγκυροι οι νόμοι που θεσπίστηκαν την περίοδο της δημοκρατίας πριν τον Ευκλείδη και οι

³⁸ Ουλιανός.

³⁹ Ο Επιστάτης, που ήταν πρόεδρος της συνέλευσης, εκλεγόταν με ψήφο από τους πρόεδρους. Καθήκον του ήταν να προτρέπει το λαό να καταθέσει την ψήφο του.

⁴⁰ Δημοσθένης.

⁴¹ Άγραφοι νόμοι ήταν τα έθιμα των διαφόρων τόπων, τα οποία καταργήθηκαν μόλις εμφανίστηκαν οι γραπτοί νόμοι.

⁴² Δημοσθένης, κατ' Αριστογέιτονος.

⁴³ Ο νόμος αυτός ήταν συνέπεια γενικής αμνηστίας που δόθηκε μετά την καθαίρεση των τριάντα τυράννων.

Κεφ. 2 : Ψηφίσματα της Βουλής και του Λαού

Άρθρο 13. Ἐπέτεια τὰ τῆς Βουλῆς εἶναι ψηφίσματα.

Άρθρο 14. Ἀπροβούλευτον ψήφισμα μὴ εἰσιέναι ἐν τῷ Δήμῳ.

Άρθρο 15. Μὴ καθελεῖν τὸ πινάκιον ἐν ᾧ τὸ ψήφισμα γεγραμμένον ἐτύγγανε.

Άρθρο 16. Ψήφισμα δὲ μηδὲν μῆτε Βουλῆς μῆτε δήμου μῆτε νόμου κυριώτερον εἶναι.

Άρθρο 17. Μηδένα ψευδῆ γράφειν ἐν τοῖς δημοσίοις ψηφίσμασι.

Κεφ. 3 : Αυτόχθονες Πολίτες και οι Δημοποιοητές

Άρθρο 18. Τοῖς πολίταις τὰ ἴσα εἶναι.

νόμοι της εποχής του Ευκλείδη που έχουν καταγραφεί σε πίνακα. Ὅσοι θεσπίστηκαν μετὰ τον Ευκλείδη και ὄσοι οριστοῦν στο μέλλον, ἔχουν ἰσχύ ἀπὸ την ἡμέρα που θεσπίστηκε ο καθένας, ἐκτός εἰάν για κάποιον προσδιορίζεται ο χρόνος που θα τεθεῖ σε ἰσχύ. Για τους ἤδη επικυρωμένους νόμους, ο γραμματέας της βουλῆς ορίζει το διάστημα των 30 ημερῶν και στο μέλλον, ο ἐκάστοτε γραμματέας, ορίζει ἀμέσως ὅτι ο νόμος εἶναι ἔγκυρος ἀπὸ την ἡμέρα που θεσπίστηκε.

Κεφ. 2 : Ψηφίσματα της Βουλής και του Λαού

Άρθρο 13. Τα ψηφίσματα της Βουλῆς⁴⁴ ἰσχύουν για ἕνα ἔτος.⁴⁵

Άρθρο 14. Κανένα ψήφισμα δεν μπορεί να παρουσιασθεῖ στη συνέλευση του λαοῦ, ἀν δεν το ἔχει προεξετάσει η Βουλή.⁴⁶

Άρθρο 15. Κανένας δεν μπορεί να κατεβάσει τον πίνακα πάνω στον οποίο εἶναι γραμμένο το ψήφισμα.⁴⁷

Άρθρο 16. Κανένα ψήφισμα δεν υπερισχύει των αποφάσεων της Βουλῆς, του λαοῦ και του νόμου.⁴⁸

Άρθρο 17. Κανείς δεν πρέπει να γράφει ψευδῆ στοιχεῖα⁴⁹ στα δημόσια ψηφίσματα.⁵⁰

Κεφ. 3 : Αυτόχθονες Πολίτες και οι Δημοποιοητές

Άρθρο 18. Οι πολίτες εἶναι ἴσοι ἀπέναντι στους νόμους.⁵¹

⁴⁴ Υπήρχαν δύο εἶδη ψηφισμάτων, της Βουλῆς και του Δήμου. Ὅταν κάποιος πολίτης ἢ τα μέλη της Βουλῆς, ἤθελαν να κάνουν κάποια πρόταση, την κοινοποιούσαν στους Πρυτάνεις, οι οποίοι συγκαλοῦσαν τη Βουλή. Αυτὴ προεξέταζε την πρόταση και ἀν την ἀποδεχόταν, τότε η ἀπόφασή της ονομαζόταν *Ψήφισμα ἢ Προβούλευμα* και εἶχε ἰσχύ νόμου.

⁴⁵ Οὐλιανός.

⁴⁶ Οὐλιανός.

⁴⁷ Πλούταρχος, *Περικλής*.

⁴⁸ Μοδεστίνος.

⁴⁹ Τα Μητρώας των νόμων ἐξετάζονταν κάθε χρόνο προκειμένου να διορθωθεῖ οποιοδήποτε λάθος ἢ ἀσάφεια στα ψηφίσματα.

⁵⁰ Αισχίνης, *κατὰ Δημοσθένους*.

⁵¹ Πριν το Θησέα, οι κάτοικοι της Αττικής ἦταν μοιρασμένοι σε διάφορες πόλεις και

Ἄρθρο 19. Τοὺς Εὐπατρίδας γινώσκειν τὰ θεῖα καὶ παρέχειν ἄρχοντας, καὶ νόμων διδασκάλους εἶναι, καὶ ὁσίων καὶ ἱερῶν ἐξηγητάς.

Ἄρθρο 20. Πᾶσι τὰ ἴσα εἶναι.

Ἄρθρο 21. Τοὺς ἐξ ἄλλοδαπῆς Ἀθήνησι κατοικεῖν ἐθέλοντας, εἰς πολίτας ἐνταῦθα χρόνον ὀλίγον διατρίψαντας ἐγγράφασθαι.

Ἄρθρο 22. Μὴ γενέσθαι πολίτας, πλὴν τοὺς φεύγοντας ἄειφυγία τὴν ἑαυτῶν, ἢ πανεστίους Ἀθήναζε μετοικιζομένους ἐπὶ τέχνη.

Ἄρθρο 23. Τοὺς θῆτας μὴ ἄρχειν οὐδεμίαν ἀρχήν.

Ἄρθρο 24. Τοὺς Θῆτας συνεκκλησιάζειν καὶ δικάζειν.

Ἄρθρο 25. Μὴ ἐξεῖναι ποιήσασθαι Ἀθηναῖον, ὃν ἂν μὴ δι' ἀνδραγαθίαν εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων ἄξιον ἢ γενέσθαι πολίτην. Ἐπεὶ ἐπειδὴν πεισθῆ ὁ δῆμος, καὶ δῶ τὴν δωρεάν, μὴ κυρίαν γενέσθαι τὴν ποίησιν, ἐὰν μὴ τῇ ψήφῳ εἰς τὴν ἐπιουσαν ἐκκλησίαν ὑπερεξακισχίλιοι Ἀθηναῖοι ψηφίσωνται κρύβδην ψηφιζόμενοι. Τοὺς δὲ Πρυτάνεις τιθέναί τοὺς καδίσκους καὶ τὴν ψῆφον διδόναι τῷ δήμῳ προσιόντι, πρὶν τοὺς ξένους εἰσιέναι, καὶ τὰ γέγρα αὐαίρειν. Ὅσους δ' ἂν ὁ δῆμος ποιήσῃται ὁ Ἀθηναίων πολίτας, μὴ ἐξεῖναι αὐτοῖς τῶν ἐννέα ἀρχόντων γενέσθαι, μηδὲ ἱερωσύνης μηδεμιᾶς μετασχεῖν τοῖς δ' ἐκ τούτων ἐξεῖναι, ἐὰν ὧσιν ἐκ γυναικὸς ἀστῆς καὶ ἐγγυητῆς κατὰ τὸν νόμον.

Ἄρθρο 19. Οἱ Εὐπατρίδες πρέπει νὰ γνωρίζουν τὰ θεῖα, νὰ ἐκλέγουν ἀρχόντες, νὰ διδάσκουν τοὺς νόμους καὶ νὰ ἐρμηνεύουν τὰ κοσμικά καὶ τὰ θρησκευτικά πράγματα.⁵²

Ἄρθρο 20. Ὅλοι [οἱ πολῖτες] εἶναι ἴσοι μεταξύ τους.⁵³

Ἄρθρο 21. Οἱ ξένοι που θέλουν νὰ κατοικήσουν στὴν Ἀθήνα, μπορούν νὰ πολιτογραφηθοῦν, ἀφοῦ μείνουν λίγο καιρὸ σ' αὐτήν.⁵⁴

Ἄρθρο 22. Δὲν μπορούν ν' ἀποκτήσουν τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτη ἄλλοι, ἐκτός ἀπ' αὐτοὺς που καταδικάστηκαν σὲ ἰσόβια ἐξορία ἀπὸ τὴν πατρίδα τοὺς ἢ αὐτοὺς που μετακομίζουν με ὅλη τους τὴν οἰκογένεια στὴν Ἀθήνα καὶ θέλουν νὰ ἀσκήσουν κάποια τέχνη.⁵⁵

Ἄρθρο 23. Οἱ Θῆτες δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα ν' ἀσκήσουν καμία ἐξουσία.⁵⁶

Ἄρθρο 24. Οἱ Θῆτες ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ψηφίζουν στὶς συνέλευσεις τοῦ λαοῦ καὶ νὰ ἐκλέγονται δικαστές.⁵⁷

Ἄρθρο 25. Δὲν ἐπιτρέπεται σὲ κανέναν νὰ παραχωρήσει τὸ δι-

αρχές, ἀλλὰ αὐτὸς τις ἔνωσε καὶ ἀποκατέστησε μία καὶ μόνο πόλη που εἶχε τις ἴδιες ἀρχές καὶ οἱ πολῖτες τὰ ἴδια δικαιώματα καὶ ἰσοτιμία ἐνώπιον τῶν νόμων.

⁵² Πλούταρχος. (Εὐπατρίδες ονομάζονταν οἱ εὐγενεῖς τῶν Ἀθηναίων, που κατάγονταν ἀπὸ βασιλικὲς οἰκογένειες. Αὐποτελοῦσαν τὴ μία ἀπὸ τις τρεῖς τάξεις τῶν πολιτῶν τῆς Ἀττικῆς. Οἱ ἄλλες δύο ἦταν οἱ Γεωμόροι, δηλαδὴ οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ Δημιουργοί, δηλαδὴ οἱ τεχνίτες.)

⁵³ Νόμος τοῦ Θησέα, βλ. Πλούταρχος, *Θησέας*.

⁵⁴ Σχολ. σὲ Ἀριστοφάνη.

⁵⁵ Πλούταρχος.

⁵⁶ Πολυδεύκης, βιβλ. Η'. (Ὁ Σόλωνας διαίρεσε τοὺς πολῖτες σὲ τέσσερις τάξεις: Στους Πεντακοσιομέδιμνους, που εἶχαν ετήσιο εἰσόδημα πεντακόσια μέτρα τροφίμων καὶ πλήρωναν ετήσιο φόρο ἕνα τάλαντο. Στους Ἰππεῖς, που ἔτρεφαν ἕνα ἄλογο, εἶχαν ετήσιο εἰσόδημα τριακόσια μέτρα τροφίμων καὶ πλήρωναν φόρο μισὸ τάλαντο. Στους Ζευγίτες, που εἶχαν ετήσιο εἰσόδημα διακόσια μέτρα τροφίμων καὶ πλήρωναν φόρο δέκα μνες. Στους Θῆτες, που δὲν εἶχαν καθόλου εἰσόδημα καὶ δὲν πλήρωναν φόρο. Οἱ Θῆτες δὲν εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγονται σὲ κάποια ἀρχή, ἐνῶ αὐτοὶ που εἶχαν τὰ πρωτεῖα ἦταν οἱ Πεντακοσιομέδιμνοι).

⁵⁷ Πλούταρχος.

Ἄρθρο 26. Ἐξείναι τῷ βουλομένῳ Ἀθηναίων παρανόμων γραφήν κατὰ τοῦ δημοποιήτου γράφειν, ὡς οὐκ ἄξιός ἐστὶ τῆς δωρεᾶς, ἀλλὰ παρὰ τοὺς νόμους Ἀθηναῖος γέγονε.

Ἄρθρο 27. Γενέσθαι ζήτησιν πάντων τῶν ἐγγεγραμμένων τοῖς ληξιαρχικοῖς γραμματείοις εἴτε γνήσιοι πολῖται εἰσὶν, εἴτε μὴ. Τοὺς δὲ μὴ γεγονότας ἐξ ἀστοῦ καὶ ἐξ ἀστῆς, ἐξαλείφουσαι· διαψηφίζουσαι δὲ περὶ πάντων τοὺς δημότας, καὶ τοὺς μὲν ἀποψηφισθέντας καὶ ἐμμείναντας τῇ ψήφῳ τῶν δημοτῶν, ἐξαληλείφουσαι καὶ εἶναι μετοίκους· τοὺς δὲ βουλομένους ἔφουσαι εἰς δικαστὰς δεδόσθαι, κἂν μὲν ἄλῳσι καὶ παρὰ τῷ δικαστηρίῳ, πεπεράσθαι. Ἐὰν δὲ ἀποφύγωσιν, εἶναι πολίτας.

Ἄρθρο 28. Τὸν φύσει δοῦλον γενόμενον μὴ μετέχειν τῆς πολιτείας.

καίωμα του Αθηναίου πολίτη σε κάποιον που δεν είναι άξιός να γίνει πολίτης στο δήμο των Αθηναίων, για τη γενναιότητά του. Και κάθε φορά που ο λαός πείθεται και παραχωρεί αυτό το πρόνομο, η πράξη αυτή δεν θεωρείται έγκυρη, εάν στην προσηγή συνέλευση δεν δώσουν μυστικά την ψήφο τους περισσότεροι από έξι χιλιάδες Αθηναίοι. Οι Πρυτάνεις οφείλουν να τοποθετούν τις κάλπες και να δίνουν τις ψήφους στο λαό που έρχεται να ψηφίσει, πριν φανούν οι ξένοι και στήσουν τις σκηνές τους στην αγορά. Όσοι ονομαστούν πολίτες από τον αθηναϊκό λαό, δεν επιτρέπεται να γίνουν αναλάβουν τη θέση κάποιου από τους εννέα άρχοντες ούτε κανένα ιερατικό αξίωμα. Τα παραπάνω δικαιώματα είναι δυνατό να παραχωρηθούν μόνο στα παιδιά τους, εάν γεννηθούν από γυναίκα της Αθήνας που έχει παντρευτεί σύμφωνα με το νόμο.⁵⁸

Άρθρο 26. Όποιος Αθηναίος θέλει, μπορεί να κατηγορήσει ως παράνομο αυτόν που έγινε Αθηναίος πολίτης παραβαίνοντας τους νόμους, χωρίς να είναι άξιός αυτού του προνομίου.⁵⁹

Άρθρο 27. Πρέπει να γίνεται έρευνα για όλους τους εγγεγραμμένους στα ληξιαρχικά βιβλία, είτε είναι γνήσιοι πολίτες είτε όχι. Και αυτοί που δε γεννήθηκαν από αστό και αστή να διαγράφονται. Οι πολίτες του κάθε δήμου πρέπει να αποφασίζουν για όλους, ψηφίζοντας, και, όσοι καταψηφισθούν και σεβαστούν την ψήφο των δημοτών, αποβάλλονται και κατατάσσονται στην τάξη των μετοίκων. Όσοι, όμως, θέλουν να κάνουν έφεση, εάν χάσουν τη δίκη πρέπει να πουλιούνται ως δούλοι, εάν όμως αθωωθούν, παραμένουν στην τάξη των πολιτών.⁶⁰

Άρθρο 28. Ο γεννημένος δούλος δεν μπορεί να έχει τα δικαιώματα του πολίτη.⁶¹

⁵⁸ Δημοσθένης.

⁵⁹ Δημοσθένης, κατά Νεαίρας.

⁶⁰ Λεξικό Σουΐδας.

⁶¹ Στην Αθήνα υπήρχαν τρία είδη δούλων: α) Οι κατά φύση, δηλαδή οι γεννημένοι από δούλο, β) οι *αργυρώνητοι* και γ) αυτοί που συνελήφθησαν αιχμάλωτοι σε καιρό πολέμου. Ο πρώτος ονομαζόταν *Οικότριψ*, ο δεύτερος *Οικέτης* και ο τρίτος *Αιχμάλωτος*. Ο πρώτος, σε αντίθεση με τους άλλους, δεν μπορούσε να εξαγοράσει την ελευθερία του.

Άρθρο 29. Ἐξεῖναι Ἀθηναίων τῷ βουλομένῳ λαβόντι τὰ αὐτοῦ, ἀπιέναι ὅπῃ ἂν βούληται.

Άρθρο 30. Κοινὴν εἶναι τὴν πολιτείαν, καὶ τοὺς Ἄρχοντας ἐξ Ἀθηναίων πάντων αἰρεῖσθαι.

Κεφ. 4 : Παιδιά (νόμιμα, νόθα και υιοθετημένα) και η Πατρική Εξουσία

Άρθρο 31. Μόνους Ἀθηναίους εἶναι τοὺς ἐκ δυοῖν Ἀθηναίοιν γεγονότας.

Άρθρο 32. Νόθον εἶναι τὸν μὴ ἐξ ἀστῆς γεγονότα.

Άρθρο 33. Μηδὲ νόθῳ, μηδὲ νόθῃ, ἀγχιστεῖαν εἶναι μῆθ' ἱερῶν μῆθ' ὁσίων, ἀπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος.

Άρθρο 34. Ὄταν τις ὦν ἄπαις κύριος τῶν ἑαυτοῦ ποιήσεται υἱὸν, τοῦτον κύριον εἶναι.

Άρθρο 35. Τὸν ζῶντα ποιεῖσθαι παῖδα.

Άρθρο 36. Τῷ ποιηθέντι οὐκ ἐξεῖναι ἐπανιέναι, ἔαν μὴ υἱὸν καταλίπη γνήσιον.

Άρθρο 29. Ὅποιος Ἀθηναῖος πολίτης θέλει, μπορεί να πάρει τα πράγματά του και να μετοικήσει όπου επιθυμεί.⁶²

Άρθρο 30. Τα δικαιώματα του πολίτη είναι κοινά για όλους και οι Ἀρχοντες εκλέγονται απ' όλους τους Αθηναίους.⁶³

Κεφ. 4 : Παιδιά (νόμιμα, νόθα και υιοθετημένα) και η Πατρική Εξουσία

Άρθρο 31. Αθηναῖοι είναι μόνο όσοι γεννήθηκαν από γονεῖς Αθηναίους.⁶⁴

Άρθρο 32. Νόθος είναι αυτός που δεν γεννήθηκε από Αθηναία.⁶⁵

Άρθρο 33. Ανάμεσα σε έναν νόθο και σε μια νόθα δεν υπάρχει συγγένεια, ούτε έχουν δικαίωμα να κληρονομήσουν δημόσια ή ιερά πράγματα, από την ημέρα που ανέλαβε την εξουσία ο Ευκλείδης.⁶⁶

Άρθρο 34. Όταν ένας άκληρος που είναι κύριος της περιουσίας του, υιοθετήσει παιδί, αυτό καθίσταται κληρονόμος του.⁶⁷

Άρθρο 35. Επιτρέπεται να υιοθετείται μόνο ζωντανό παιδί.⁶⁸

Άρθρο 36. Ο υιοθετημένος δεν επιτρέπεται να επιστρέψει στη φυσική του οικογένεια, παρά μόνο αν αφήσει πίσω του γνήσιο παιδί.⁶⁹

⁶² Πλάτων, *περί Νόμων*. (Όποιος πολίτης δεν ήταν ευχαριστημένος από το πολίτευμα της πατρίδας του, από τους νόμους, ή για κάποια άλλη αιτία, ήταν ελεύθερος να αφήσει τον τόπο του).

⁶³ Νόμος του Αριστείδη. Πλούταρχος, *Αριστείδης*.

⁶⁴ Νόμος του Περικλή. Πλούταρχος, *Περικλής*.

⁶⁵ Νόμος του ρήτορα Αριστοφάντα που δημοσιεύθηκε όταν ήταν ἄρχοντας ο Ευκλείδης. Καρύστιος.

⁶⁶ Αριστοφάνης, *Ὀρνίθες*. (Ο νόμος αυτός του Σόλωνα και δεν αναγνώριζε τους νόθους ως συγγενείς.)

⁶⁷ Ισαίος

⁶⁸ Δημοσθένης, *προς Λεωχάρη*

⁶⁹ Ισαίος, *περί του Φιλοκτήμονος κλήρου*. Σύμφωνα με τη νομοθεσία του Σόλωνα, αυτός που υιοθετήθηκε μπορούσε να επιστρέψει στη φυσική του οικογένεια, αρκεί πρώτα να

Ἄρθρο 37. Τοὺς γονεάς θέσθαι τοῦνομα ἐξ ἀρχῆς, καὶ πάλιν ἐξαλείψαι, ἐὰν βούλωνται.

Ἄρθρο 38. Ἐὰν τέ τινα φύσει γεγονότα εἰσαγάγῃ τις, ἐὰν τε ποιητὸν ἐπιτιθέναι πίστιν κατὰ τῶν ἱερῶν, ἢ μὴν ἐξ ἀστῆς εἰσαγεῖν καὶ γεγονότα ὀρθῶς, καὶ τὸν ὑπάρχοντα φύσει, καὶ τὸν ποιητόν.

Ἄρθρο 39. Τὸ ἱερεῖον μὴ μείον εἰσαγεῖν ὠρισμένου σταθμοῦ· αἶγα μὲν πεντήκοντα μνῶν, δύο δὲ πρόβατα τετρακόντα καὶ ὀκτὼ μνῶν.

Ἄρθρο 40. Οὐ καταισχνῶ τὰ ὄπλα τὰ ἱερὰ, οὐδ' ἐγκαταλείψω τὸν πρωτοστάτην, ὅτω ἂν στοιχήσω. Ἄμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὑπὲρ ὀσίων, καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν καὶ τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσω, πλείω δὲ καὶ ἀρεῖω. Πλεύσω κατὰ γῆς, καὶ καταρόσω ὀπόσῃ ἂν παραδέξωμαι καὶ εὐηκοήσω τῶν ἀεὶ κρινόντων ἐμφρόνως, καὶ τοῖς θεομοῖς τοῖς ἰδρυμένοις πείσομαι, καὶ οὓς τινας ἂν ἄλλους τὸ πλῆθος ἰδρῦσῃται ὁμοφρόνως καὶ ἂν τις ἀναίρη τοὺς θεομοῦς, ἢ μὴ πείθηται, οὐκ ἐπιτρέψω· ἄμυνῶ δὲ καὶ μόνος καὶ μετὰ πάντων, καὶ ἱερὰ τὰ πάτρια τιμήσω· ἴστορες θεοὶ, Ἄγραυλοι, Ἐνυάλιος, Ἄρης, Ζεὺς, Θηλῶ, Ἥγεμόνη. Ὑπερμαχεῖν ἄχρι θανάτου τῆς θρεψαμένης. Ὅροις χρῆσασθαι τῆς Ἀττικῆς, πυροῖς, κριθαῖς, ἀμπέλοις, ἐλαίαις.

Ἄρθρο 37. Οι γονεῖς δίνουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸ ὄνομα στα παιδιά τους καὶ μποροῦν νὰ το ἀκυρώσουν, ἐὰν θέλουν.⁷⁰

Ἄρθρο 38. Εἰάν κάποιος καταγράψει στα ληξιαρχικά βιβλία τὸ φυσικὸ ἢ τὸ θετὸ τοῦ παιδὶ, πρέπει νὰ ορκιστεῖ στα ἱερά, ὅτι τὸ παιδί τὸ ἔχει με ἀστή καὶ γεννήθηκε νόμιμα καὶ ὅτι εἶναι τὸ φυσικὸ ἢ θετὸ τοῦ παιδὶ.⁷¹

Ἄρθρο 39. Τὴν ἡμέρα τῆς καταγραφῆς τῶν παιδιῶν⁷² πρέπει νὰ θυσιάζονται στους θεοὺς ζῶα ἐνός ὀρισμένου βάρους, μία κασίκα βάρους 50 μνῶν καὶ δύο πρόβατα βάρους 48 μνῶν.⁷³

Ἄρθρο 40. (Ο Ὀρκος τῶν Εφήβων)⁷⁴ Δε θα ντροπιάσω τὰ ἱερά ὄπλα, οὔτε θα εγκαταλείψω τὸν ἀρχηγὸ που με οδηγεῖ. Θα υπερασπιστῶ τὰ ἱερά καὶ δημόσια πράγματα καὶ μόνος καὶ μαζί με πολλοὺς. Καὶ τὴν πατρίδα δεν θα τὴν παραδώσω μικρότερη, ἀλλὰ μεγαλύτερη καὶ ισχυρότερη. Θα ταξιδέψω στὴν ἀποικία καὶ θα καλλιεργήσω τὴ γῆ που θα μου παραδοθεῖ. Θα υπακούω με φρόνηση στους δικαστές καὶ θα συμμορφωθῶ με τους ἤδη θεσπισμένους νόμους καὶ με ὅσους ἄλλους θεσπίσει ὁ λαὸς με κοινή ἀπόφαση. Δεν θα ἐπιτρέψω νὰ καταργῆσει κάποιος τους νόμους ἢ νὰ μὴν τους υπακούει καὶ θα τους υπερασπιστῶ καὶ μόνος καὶ μαζί με ὅλους. Θα τιμήσω τὰ πάτρια ἱερά. Μάρτυρες γι' αὐτὰς εἶναι οἱ θεοί, ἡ Ἄγραυλος, ὁ Ἐνυάλιος, ὁ Ἄρης, ὁ Δίας, ἡ Θαλ-

ἀφνε νόμιμο γιο σ' αὐτόν που τὸν υιοθέτησε. Ἐτσι, θα ἐκπληρωνόταν καὶ ὁ σκοπὸς τῆς υιοθεσίας.

⁷⁰ Δημοσθένης, *Πρὸς Βοιωτῶν περὶ τοῦ ὀνόματος*. Οἱ Ἀθηναῖοι συνήθιζαν, δέκα μέρες μετὰ τὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ νὰ του δίνουν τὸ ὄνομά του. Συνήθως ἔδιναν τὸ ὄνομα τῶν συγγενῶν, γιὰ νὰ διακρινόταν τὴ μνήμη τους.

⁷¹ Ἰσοίος, *Περὶ τοῦ Ἀπολλοδώρου κλήρου*. (Κάθε πατέρας ἦταν υποχρεωμένος, μόλις ἐφθάναν τὰ παιδιά του στὴν ἐφηβικὴ ἡλικία, νὰ τα οδηγήσει στους Φράτορες καὶ νὰ τα καταγράψει στα ληξιαρχικά βιβλία τοῦ δήμου. Τὰ βιβλία αὐτὰ ονομάζονταν "κοινὸν Γραμματεῖον". Συγχρόνως ἔδινε ὄρκο ὅτι ἦταν νόμιμα ἢ υιοθετημένα. Οἱ Φράτορες ἦταν μέλη τοῦ δήμου καὶ εἶχαν τὸ δικαίωμα ν' ἀπορρίψουν τὴν καταγραφή, ἀν εἶχαν ἀμφιβολίες γιὰ τὴ νομιμότητα ἢ τὴν υιοθέτηση τοῦ παιδιοῦ.)

⁷² Ἡ ἡμέρα που γινόταν ἡ καταγραφή τῶν παιδιῶν θεωροῦνταν γιορτὴ καὶ ονομαζόταν *Ἀπατούρια*. Σ' αὐτὴ τὴ γιορτὴ πρόσφεραν θυσίες, γιὰ τὰ ἀγόρια ἀρσενικὰ ζῶα, ἐνῶ γιὰ τὰ κορίτσια θηλυκά.

⁷³ Ἡ μνα ζύγιζε 1 καὶ 2/3 τῆς Ρωμαϊκῆς λίτρας.

⁷⁴ Οἱ νέοι, ὅταν ἐφθάναν στο 20ο ἔτος τῆς ἡλικίας τους, γράφονταν στα ληξιαρχικά βιβλία τῆς τάξης τῶν Εφήβων καὶ ἔδιναν τὸν ὄρκο που παρατίθεται.

Ἄρθρο 41. Τοὺς γονεάς κυρίους εἶναι ἀποκηρύξει.

Ἄρθρο 42. Μὴ ἐξεῖναι θυγατέρας πωλεῖν, μήτ' ἀδελφάς, πλὴν ἂν λάβῃ παρθένον ἀνδρὶ συγγεγεννημένην.

Ἄρθρο 43. Τοὺς παῖδας διδάσκεισθαι πρῶτον νεῖν τε καὶ γράμματα, καὶ τοὺς μὲν ὑποδεέστερον πράττοντας, ἔπειτα περὶ τὰς γεωργίας, καὶ τὰς ἐμπορίας, καὶ τὴν τέχνην τοὺς δὲ βίον ἱκανὸν κεκτημένους περὶ τε μουσικῆν, καὶ ἵππικῆν καὶ τὰ γυμνάσια, καὶ τὰ κυνηγέσια καὶ τὴν φιλοσοφίαν διατρέβειν.

Ἄρθρο 44. Ὁ τοὺς γονεάς τύπτων ἢ μὴ τρέφων ἢ μὴ παρέχων οἴκησιν, καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἄτιμος ἔστω.

Ἄρθρο 45. Ἐὰν δὲ τις ἀπαχθῇ τῶν γονέων κακώσεως ἡλικῶς, εἰσὼν ὅπη μὴ χρῆ, δησάντων αὐτὸν οἱ ἔνδεκα, καὶ εἰσαγόντων αὐτὸν εἰς τὴν Ἡλιαίαν κατηγορεῖτω δὲ ὁ βουλόμενος οἷς ἕξεσιν. Ἐὰν δὲ ἀλῶ, τιμάτω ἢ Ἡλιαία, ὅτι χρῆ παθεῖν αὐτὸν ἢ ἀποτίσαι· ἔαν δὲ ἀργυρίου τιμηθῇ, δεδέσθω τέως ἕως ἂν ἐκτίσῃ.

λώ, ἢ *Ἡγεμόνη*.⁷⁵ Θα πολεμήσω μέχρι θανάτου για να υπερασπιστώ τη γη που με ανέθρεψε. Θα υπερασπιστώ τα σύνορα της Αττικής, τα σιτάρια, τα κριθάρια, τα αμπέλια και τις ελιές.

Άρθρο 41. Οι γονεὶς μπορούν να αποκηρύξουν τα παιδιά τους.⁷⁶

Άρθρο 42. Δεν επιτρέπεται να πουλά κάποιος τις κόρες του ή τις αδελφές του, εκτός εάν συλλάβει να συνευρίσκεται με άνδρα κάποια απ' αυτές που είναι παρθένα.⁷⁷

Άρθρο 43. Τα παιδιά πρέπει πρώτα να διδάσκονται το κολύμπι και τα γράμματα. Και έπειτα, οι φτωχοὶ πρέπει να διδάσκουν στα παιδιά τους τη γεωργία, το εμπόριο και τεχνικές δεξιότητες, ενώ οι πλούσιοι πρέπει να ασχολούνται με τη μουσική, την ιππασία, τη γυμναστική, το κυνήγι και τη φιλοσοφία.⁷⁸

Άρθρο 44. Αυτός που χτυπά τους γονεὶς του ή δεν τους τρέφει ή δεν τους παρέχει κατοικία και τα αναγκαία προς το ζην, τιμωρεῖται με το επιτίμιο της ατιμίας.⁷⁹

Άρθρο 45. Αν κάποιος κατηγορηθεί ότι κακομεταχειρίστηκε τους γονεὶς του ή ότι μπήκε σε μέρος που απαγορεύεται, πρέπει να συλλαμβάνεται από τους Έντεκα και να οδηγείται στο δικαστήριο της Ηλιαίας. Και, όποιος θέλει ας τον κατηγορήσει γι' αυτά που μπορεί. Σε περίπτωση που καταδικαστεί, το δικαστήριο της Ηλιαίας ορίζει ως τιμωρία του κάποια σωματική ή χρηματική ποινή. Αν η ποινή είναι χρηματική, φυλακίζεται μέχρι να πληρώσει.⁸⁰

⁷⁵ Η *Άγραυλος* ήταν κόρη του Κέκροπα, που οι Αθηναίοι της απέδιδαν μεγάλες τιμές. Το *Εννάλιος*, χρησιμοποιούνταν ως επίθετο για το θεό Άρη. Η *Θαλλάω* ήταν μία από τις Ωρες, κόρη του Δία και της Θέμιδος. Η *Ἡγεμόνη* ήταν μία από τις Χάριτες.

⁷⁶ Πλάτων, *Περί Νόμων*. Λουκιανός. (Αν τα παιδιά έκαναν σφάλματα, που μπορούσαν να προσβάλουν το όνομα της οικογένειας, οι γονεὶς είχαν το δικαίωμα να τα αποκηρύξουν και στο εξής να μην τα αναγνωρίζουν ως παιδιά τους. Για να ισχύει, όμως, η αποκήρυξη, θα 'πρεπε πρώτα να δικαστεί η υπόθεση.)

⁷⁷ Πλούταρχος, *Σόλων*.

⁷⁸ Ισοκράτης, *Άρεοπαγίτικός*.

⁷⁹ Ισαίος, *Κύφωνος κλήρου*. (Το επιτίμιο της ατιμίας συνεπαγόταν τον αποκλεισμό από όλες τις δημόσιες υπηρεσίες και πανηγύρεις).

⁸⁰ Δημοσθένης, *κατά Τιμοκράτους*. (Οι Έντεκα αποτελούνταν από πολίτες -ένας από κάθε

Άρθρο 46. Υἱὸς τρέφειν τὸν πατέρα μὴ διδάξαμενον τέχνην ἐπάναγκες μὴ εἶναι.

Άρθρο 47. Μὴδὲ τοῖς ἐξ ἐταίρας γενομένοις ἐπάναγκες εἶναι τοὺς πατέρας τρέφειν.

Άρθρο 48. Ὑπὲρ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν πίστιν δοῦναι, εἴαν τις τεθνεῶτι ἐπικαλῶν δικάζηται τῷ κληρονόμῳ.

Άρθρο 49. Τοὺς γονεῖς τιμᾶν· εἴαν τις γονέας μὴ θεραπεύῃ, τούτῳ δίκην τε ἐπιτιθέναι καὶ οὐκ ἔαν ἄρχειν τοῦτον.

Άρθρο 50. Υἱὸς τὸν πατέρα ὑπὸ νόσων ἢ γήρωσ διατιθέμενον αἰσχροῶς, ἐξεῖναι παρανοίας γράφεσθαι· παρανοίας δὲ ἐλόντι τὸν πατέρα ἐξεῖναι καὶ δῆσαι.

Κεφ. 5 : Μέτοικοι

Άρθρο 51. Τῶν μετοίκων ἕκαστον ἓνα τῶν ἀστῶν νέμειν προστάτην· καὶ δι' αὐτοῦ τό, τε μετοίκιον τίθεσθαι κατ' ἕτος, καὶ τὰ ἄλλα διοικεῖσθαι.

Άρθρο 46. Ο γιος δεν είναι υποχρεωμένος να γηροκομεί τον πατέρα του, εάν ο πατέρας του δεν του έχει διδάξει κάποια τέχνη.⁸¹

Άρθρο 47. Αυτοί που γεννήθηκαν από εταίρα, δεν είναι υποχρεωμένοι να γηροκομήσουν τους γονεῖς τους.⁸²

Άρθρο 48. Αν κάποιος προσάγει στο δικαστήριο έναν κληρονόμο κατηγορώντας το νεκρό γονιό του, ο γιος οφείλει ν' αποδείξει την τιμιότητα του πατέρα του.⁸³

Άρθρο 49. Τα παιδιά οφείλουν να τιμούν τους γονεῖς τους. Εάν κάποιος δεν φροντίζει τους γονεῖς του, προσάγεται στο δικαστήριο και δεν του ανατίθεται κανένα δημόσιο αξίωμα.⁸⁴

Άρθρο 50. Ο γιος μπορεί να κατηγορήσει τον πατέρα του ως τρελό από αρρώστιες ή γηρατειά, εάν ο πατέρας φέρεται με άσχημο τρόπο. Και εάν αποδείξει ότι ο πατέρας είναι παράφρων, μπορεί και να τον φυλακίσει.⁸⁵

Κεφ. 5 : Μέτοικοι

Άρθρο 51. Καθένας από τους μετοίκους, πρέπει να έχει έναν πολίτη ως προστάτη του, που θα πληρώνει τον ετήσιο φόρο για λογαριασμό του μετοίκου και θα χειρίζεται τις υπόλοιπες υποθέσεις του.⁸⁶

φυλή· επιτηρούσαν τις φυλακές και οδηγούσαν τους κατάδικους στον τόπο της εκτέλεσης. Σ' αυτούς προστίθεται και ο γραμματέας.)

⁸¹ Γαληνός.

⁸² Συνέσιος.

⁸³ Δημοσθένης, προς Κάλλιπον.

⁸⁴ Ξενοφών, Απομνημονεύματα.

⁸⁵ Πλάτων, περί Νόμων, Βιβλίο ΙΑ'

⁸⁶ Μέτοικοι ονομάζονταν αυτοί που έρχονταν από ξένη πόλη μαζί με τις οικογένειές τους, με σκοπό να μείνουν στην Αθήνα. Αυτοί αποτελούσαν ιδιαίτερη τάξη των κατοίκων της Αθήνας, η οποία είχε περισσότερα δικαιώματα από τους ξένους και λιγότερα από τους πολίτες. Οι μέτοικοι όφειλαν να εκλέξουν έναν εγγυητή Αθηναίο, που τον ονόμαζαν προστάτη και που πλήρωνε γι' αυτούς τον ετήσιο φόρο, το λεγόμενο μετοίκιο, το οποίο ήταν δώδεκα δραχμές για τους άνδρες, έξι για τις γυναίκες και τρεις οβολοί για τον γραμματέα.

Ἄρθρο 52. Ἀπροστασίου δίκη.

Ἄρθρο 53. Μὴ ἐξεῖναι διαμαρτυρεῖν τοῖς ξένοις ἐπὶ ταῖς γραφαῖς ταῖς τοῦ Ἀπροστασίου.

Ἄρθρο 54. Τοὺς τε ξενίας γραφθέντας ἐν τῷ οἰκήματι πρὸ τῆς κρίσεως μένειν, καὶ μὴ ἐξεῖναι ἐγγυητὰς καταστήσαι κἄν μὲν ἄλῳσι καὶ παρὰ τῷ δικαστηρίῳ πεπράσθαι.

Ἄρθρο 55. Τοὺς ἀποφυγόντας ξενίας ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ πάλιν γράψασθαι δωροξενίας.

Κεφ. 6 : Δούλοι και Απελεύθεροι

Ἄρθρο 56. Ἄν τις τύπη τὸν ἀλλότριον δοῦλον, γραφὰς εἶναι αἰκίας κατὰ τοῦ τύπτοντος.

Ἄρθρο 57. Μηδενὶ ἐξεῖναι Ἀθηναίων, μηδὲ τῶν οἰκούντων Ἀθήνησιν, ἐλεύθερον σῶμα πρίασθαι ἐπὶ δουλείᾳ ἐκ τῶν ἀλισκομένων, ἄνευ τῆς τοῦ προτέρου δεσπότη γνώμης.

Ἄρθρο 58. Ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ ἀφαιρεῖσθαι εἰς ἐλευθερίαν, καὶ κατεγγυῆσαι τὸν ἀγόμενον εἰς δουλείαν πρὸς τῷ Πολεμάρχῳ.

Ἄρθρο 52. Ο μέτοικος που δεν έχει επιλέξει κάποιον για προστάτη του, προσάγεται στο δικαστήριο.

Ἄρθρο 53. Δεν επιτρέπεται στους ξένους να παρουσιαστούν ως μάρτυρες στη δίκη του Απροστασίου.⁸⁷

Ἄρθρο 54. Αυτοί που κατηγορήθηκαν ως ξένοι, πρέπει να μένουν στη φυλακή, μέχρι να διεξαχθεί η δίκη και δεν έχουν το δικαίωμα να διορίσουν εγγυητές για την έξοδό τους. Εάν το δικαστήριο αποφασίσει την καταδίκη τους, πρέπει να πουλιούνται ως δούλοι.⁸⁸

Ἄρθρο 55. Με την αγωγή που ονομάζεται Δωροξενία,⁸⁹ μπορεί κάποιος να οδηγήσει στο δικαστήριο τους ξένους που αθωώθηκαν.⁹⁰

Κεφ. 6 : Δούλοι και Απελεύθεροι

Ἄρθρο 56. Αν κάποιος χτυπήσει το δούλο ενός άλλου πολίτη, διώκεται με βάση τους νόμους για τον ξυλοδαρμό.

Ἄρθρο 57. Δεν επιτρέπεται σε κανένα Αθηναίο και σε μέτοικο που ζει στην Αθήνα, να πουλήσει ως δούλο κάποιον που πιάστηκε αιχμάλωτος και απελευθερώθηκε, χωρίς να έχει τη συγκατάθεση του προηγούμενου αφέντη του δούλου.

Ἄρθρο 58. Όποιος πολίτης θέλει, μπορεί να απαλλάξει από τη δουλεία τον εναγόμενο απελεύθερο και να γίνει εγγυητής του ενώπιον του Πολεμάρχου.⁹¹

⁸⁷ Όταν κάποιος μέτοικος δεν έχει προστάτη, ούτε πληρώνει το φόρο, οδηγείται σε δίκη, η οποία ονομάζεται Απροστασίου δίκη.

⁸⁸ Δημοσθένης, κατά Τιμοκράτους. (Όταν κάποιος μέτοικος σφετεριζόταν το δικαίωμα του πολίτη παραβαίνοντας τις αρχές, κατηγορούνταν με την αγωγή που ονομαζόταν ξενία και φυλακίζόταν αμέσως, χωρίς να του επιτρέπεται να δώσει εγγύηση).

⁸⁹ Δωροξενία: Ειδική αγωγή με την οποία κάποιος οδηγούσε στο δικαστήριο έναν άλλο, όταν μπορούσε να αποδείξει ότι είχε κατηγορηθεί για ξενία και αθωώθηκε επειδή διέφθειρε τους δικαστές με δώρα.

⁹⁰ Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία.

⁹¹ Δημοσθένης, κατά Νεαίρας. (Πολέμαρχος ονομαζόταν ο τρίτος από τους εννέα Ἄρχοντες και καθήκον του ήταν να ασχολείται με τα θέματα των ξένων και των μετοίκων).

Ἄρθρο 59. Ἐάν τις μὴ δόξη δικαίως εἰς ἐλευθερίαν ἀφέλεσθαί τινα, τὸ ἥμισυ τοῦ τιμήματος ὀφείλειν τῷ δημοσίῳ.

Ἄρθρο 60. Τοῖς δούλοις ἐξεῖναι πρᾶσιν αἰτεῖσθαι καὶ δεσπότην μεταβάλλειν ἐπιεικέστερον.

Ἄρθρο 61. Τοῖς δούλοις ἐξεῖναι ἑαυτοὺς ἐλευθερῶσαι ἀργύριον καταβάλλοντας τῷ δεσπότη.

Ἄρθρο 62. Μὴ οἰκέτην ἀπελευθεροῦν ἐν τῷ θεάτρῳ, ἢ ἄτιμον εἶναι τὸν κήρυκα.

Ἄρθρο 63. Τοὺς ἀπελευθερωθέντας μὴ ἀφίστασθαί τι ἀπὸ τῶν ἀπελευθερωσάντων, μήτε ἕτερον ἐπιγράφεσθαι προστάτην, καὶ ἃ κελεύουσιν οἱ νόμοι ποιεῖν.

Ἄρθρο 64. Ἀποστασίῳ γραφὰς εἶναι κατὰ τῶν ἀπελευθερωθέντων τοῖς ἀπελευθερώσασιν ἐὰν ἀφιστῶνται τι ἀπ' αὐτῶν, ἢ ἕτερον ἐπιγράφωνται Προστάτην, καὶ ἃ κελεύουσιν οἱ νόμοι μὴ ποιῶσι· καὶ τοὺς μὲν ἄλόντας δούλους εἶναι· τοὺς δὲ νικήσαντας τελῶς ἤδη ἐλευθέρους.

Ἄρθρο 65. Ἐξεῖναι ἐπὶ ταῖς γραφαῖς ταῖς τοῦ Ἀποστασίου, διαμαρτυρεῖν τῷ βουλομένῳ ὁμοίως τῶν ξένων καὶ τῶν ἐπιχωρίων.

Ἄρθρο 66. Τοῦ λυσαμένου ἐκ τῶν πολεμίων εἶναι τὸν λυθέντα, ἐὰν μὴ ἀποδιδῷ λύτρα.

Ἄρθρο 59. Αν θεωρηθεῖ ὅτι κάποιος ἀπελευθέρωσε ἄδικα ἓναν δούλο, οφείλει νὰ πληρώσει τὸ μισὸ τῆς ἀξίας τοῦ δούλου.⁹²

Ἄρθρο 60. Οἱ δούλοι μποροῦν νὰ ζητήσουν τὴν πώλησίν τους καὶ ν' ἀλλάξουν τὸν ἀφέντη τους με ἄλλο πιο συγκαταβατικό.

Ἄρθρο 61. Οἱ δούλοι μποροῦν νὰ εξαγοράσουν τὴν ἐλευθερία τους, πληρώνοντας κάποιο ποσὸ στὸν ἀφέντη τους.⁹³

Ἄρθρο 62. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν μποροῦν νὰ ἀπελευθερώσουν τὸ δούλο μέσα στὸ χῶρο τοῦ θεάτρου. Αὐτὸς ποὺ θὰ τὸ κάνει, στερεῖται τῶν πολιτικῶν τοῦ δικαιομάτων.⁹⁴

Ἄρθρο 63. Οἱ ἀπελεύθεροι δὲν πρέπει νὰ ἐπαναστατοῦν ἐνάντια σ' αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἀπελευθέρωσαν ἢ νὰ ἐκλέγουν κάποιον ἄλλον προστάτη καὶ νὰ κάνουν ὅσα ορίζουν οἱ νόμοι.⁹⁵

Ἄρθρο 64. Οἱ Προστάτες μποροῦν, με τὴ δικαστικὴ ἀγωγή ποὺ ονομάζεται *Ἀποστασίῳ δίκη*,⁹⁶ νὰ οδηγοῦν στὸ δικαστήριό αὐτοὺς ποὺ ἀπελευθέρωσαν, ἐὰν αὐτοὶ ἐπαναστατήσουν ἐναντίον τους ἢ ἐκλέξουν ἄλλον προστάτη ἢ δὲν κάνουν ὅσα ορίζουν οἱ νόμοι. Ὅσοι καταδικάζονται, γίνονται πάλι δούλοι, ἐνῶ ὅσοι κερδίζουν τὴ δίκη εἶναι τελείως ἐλεύθεροι.⁹⁷

Ἄρθρο 65. Τόσο οἱ ξένοι ὅσο καὶ οἱ ντόπιοι ποὺ τὸ ἐπιθυμοῦν, μποροῦν νὰ προσέλθουν ὡς μάρτυρες στὴν ἀγωγή ποὺ ονομάζεται Ἀποστασίῳ δίκη.⁹⁸

Ἄρθρο 66. Αὐτὸς ποὺ ἀπελευθερώθηκε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς με τὴν

⁹² Δημοσθένης, *στο Θεόκριτο*.

⁹³ Δίων Χρυσόστομος, *Ξενοφών*.

⁹⁴ Οἱ δούλοι μποροῦσαν νὰ κερδίσουν τὴν ἐλευθερία τους εξαγοράζοντάς τὴν ἢ προσφέροντας υπηρεσίες στὴν πολιτεία, ἀλλὰ δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ τοὺς δοθεῖ αὐτὴ μέσα στὸ χῶρο τοῦ θεάτρου.

⁹⁵ *Ἀπελεύθεροι* ονομάζονταν οἱ δούλοι ποὺ ἐλευθερώθηκαν ἀπὸ τὸν κύριό τους ἢ ἀπὸ κάποιον ἄλλο, ποὺ τὸν ἀποκαλοῦσαν προστάτη.

⁹⁶ *Ἀποστασίῳ δίκη*: Εἰδικὴ ἀγωγή ποὺ κατέθετε ὁ Προστάτης ἢ ὁ Ἐπίτροπος κατὰ τοῦ ἀπελεύθερου, ὅταν αὐτὸς ἀρνιόταν τὰ οριζόμενα ἀπὸ τοὺς νόμους.

⁹⁷ Γραμματικοί.

⁹⁸ *Κατ' Ἀρισταγόρου*.

Ἄρθρο 67. Μὴ ἐξεῖναι ἀργὸν τρέφειν οἰκέτην.

καταβολή λύτρων, ανήκει σ' εκείνον που τον απελευθέρωσε μέχρι να πληρώσει τα λύτρα.⁹⁹

Ἄρθρο 67. Δεν επιτρέπεται σε κανέναν να τρέφει αδρανή δούλο.¹⁰⁰

⁹⁹ Δημοσθένης, *Περὶ παραπρεσβείας*.

¹⁰⁰ Ουλπιανός *κατὰ Μειδίου*. (Οι Αθηναῖοι απασχολούσαν τους δούλους τους σε διάφορες τέχνες. Άλλους τους έκαναν αυλοποιούς, άλλους μαχαροποιούς κ.τ.λ. Γι' αυτό δεν ήταν επιτρεπτό στους κυρίους να τρέφουν δούλο που δεν εργάζεται).

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Κεφ. 1 : Βουλή των Πεντακοσίων

Άρθρο 68. Δις οὐκ ἐξεῖναι γενέσθαι τὸν αὐτὸν Ἐπιστάτην.

Ο ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΟΡΚΟΣ

Άρθρο 69. Τὰ βέλτιστα βουλευῶσιν τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τοὺς νόμους βουλευῶσιν. Οὐδὲ δῆσω Ἀθηναίων οὐδένα ὃς ἂν ἐγγυητὰς τρεῖς καθιστῆ τὸ αὐτὸ τέλος τελοῦντας, πλὴν ἐάν τις ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς πόλεως, ἢ ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου συνιῶν ἀλῶ, ἢ τέλος πριάμενος, ἢ ἐγγυησάμενος, ἢ ἐκλέγων μὴ καταβάλλῃ.

Καθεδεῖσθαι ἐν τῷ γράμματι ὃ ἂν λάχῃσιν.

Καὶ οὐ δέξομαι ἔνδειξιν οὐδὲ ἀπαγωγὴν ἕνεκα τῶν πρότερον γεγενημένων πλὴν τῶν φευγόντων.

Άρθρο 70. Φῶκος εἶπεν, ὅπως ἂν ἡ Βουλή ἄγῃ τὰ Ἀπατούρια μετὰ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων κατὰ τὰ πάτρια, ἐψηφίσθαι τῇ Βουλῇ ἀφεῖσθαι τοὺς Βουλευτὰς τὰς ἡμέρας, ἅς περ καὶ αἱ ἄλλαι Βουλᾶι διαφιένται, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς οἱ Προτένθαι ἄγουσι πέντε ἡμέρας.

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Κεφ. 1 : Βουλή των Πεντακοσίων

Άρθρο 68. Το ίδιο άτομο δεν μπορεί να γίνει Επιστάτης δύο φορές.¹⁰¹

Άρθρο 69. (Βουλευτικός Όρκος). Θα αποφασίζω αυτά που συμφέρουν περισσότερο τον αθηναϊκό λαό. Θα παίρνω τις αποφάσεις μου σύμφωνα με τους νόμους. Δε θα φυλακίσω έναν Αθηναίο που θα διορίσει τρεις εγγυητές για να πληρώνουν τον ίδιο φόρο, εκτός εάν κάποιος κατηγορηθεί για προδοσία της πόλης ή εάν συλληφθεί για συνωμοσία με σκοπό την κατάλυση της δημοκρατίας ή εάν δεν πληρώνει αυτά που χρωστά ενώ είναι αγοραστής ή εγγυητής ή συντάκτης των δημοσίων φόρων. Θα καθίσω στη θέση που θα μου ορίσουν με κλήρο. Και δεν θα επιτρέψω την καταγγελία ή την προσαγωγή στο δικαστήριο για περασμένα γεγονότα, παρά μόνο γι' αυτούς που κατηγορούνται στο παρόν.¹⁰²

Άρθρο 70. Ο Φώκος¹⁰³ είπε: Για να μπορεί η Βουλή να γιορτάζει τα Απατούρια¹⁰⁴ μαζί με τους άλλους Αθηναίους σύμφωνα με τα πατροπαράδοτα έθιμα, αποφασίστηκε από τη Βουλή να απέχουν οι Βουλευτές από τα καθήκοντά τους τις ημέρες που και οι άλλες αρχές διακόπτουν τις εργασίες τους, για πέντε ημέρες από την ημέρα που οι Προτένθες¹⁰⁵ αρχίζουν τη γιορτή.¹⁰⁶

¹⁰¹ Ουλιανός. (Η αρχή του Επιστάτη ήταν η υψηλότερη μεταξύ όλων των αρχών της Αθήνας. Ο Επιστάτης είχε την εξουσία μόνο για μια μέρα, γιατί οι Αθηναίοι φοβούνταν μήπως γίνει τύραννος. Αυτός κρατούσε τα κλειδιά της Ακρόπολης, το δημόσιο ταμείο και τη δημόσια σφραγίδα και προέδρευε μεταξύ των άλλων προέδρων της συνέλευσης της Βουλής.)

¹⁰² Ο όρκος αυτός δινόταν από τους Βουλευτές, πριν αναλάβουν τα χρέη τους.

¹⁰³ Ο Φώκος ήταν ο γραμματέας.

¹⁰⁴ Η λέξη Απατούρια σημαίνει την απάτη, το στρατήγημα, με το οποίο ο Μέλανθος, βασιλιάς των Αθηνών, κέρδισε μια μάχη κατά του Ξανθίου, βασιλιά της Βοιωτίας. Σ' ανάμνησή της, θεοπίστηκε η γιορτή των Απατουρίων που κρατούσε 4 ημέρες. Η πρώτη ημέρα ονομαζόταν Δορκία, η δεύτερη Ανάρρσις, η τρίτη Κουρεάτις και η τέταρτη Επίβδα.

¹⁰⁵ Προτένθες ονομαζόνταν τα μέλη της ομάδας που ήταν υποχρεωμένη να προετοιμάζει και να παρευρίσκει στα πανηγύρια των εορτών.

¹⁰⁶ Αθήναιος.

Άρθρο 71. Τὸν κήρυκα εὔξασθαι μετ' εὐφημίας πολλῆς, καὶ οὕτως τὸ βουλευέσθαι περὶ τῶν πραγμάτων παραδιδόναι.

Άρθρο 72. Τὸν κήρυκα τοῖς θεοῖς εὐχεσθαι, εἴ τις δῶρα λαμβάνων, μετὰ ταῦτα λέγει καὶ γινώσκει περὶ τῶν πραγμάτων, ἐξῶλη ποιεῖν αὐτὸν καὶ γένος καὶ οἰκίαν.

Άρθρο 73. Πρῶτον μὲν τὸν πρεσβύτατον τῶν Ἀθηναίων σωφρόνως ἐπὶ τὸ βῆμα παρελθόντα τὰ βέλτιστα τῆ πόλει συμβουλευεῖν· δεύτερον δ' ἤδη καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν τὸν βουλόμενον καθ' ἡλικίαν. Τίς ἀγορεύειν βούλεται τῶν ὑπὲρ πενήκοντα ἔτη γεγονότων; Λέγειν τῶν ἄλλων Ἀθηναίων τὸν βουλόμενον οἷς ἔξεστι.

Άρθρο 74. Καθ' ἐκάστην ἐκκλησίαν ἀποκληροῦν φυλὴν ἐπὶ τὸ βῆμα, ἥτις προεδρεύσει, καὶ καθῆσθαι τοὺς φυλέτας βοηθοῦντας τοῖς νόμοις καὶ τῆ δημοκρατία.

Άρθρο 75. Τοὺς Πρυτάνεις μὴ ἀναψηφίσει.

Άρθρο 76. Οὐκ ἐξεῖναι τῆ βουλῇ δῆσαι Ἀθηναίων οὐδένα δς ἂν ἐγγυητὰς τρεῖς καθιστῆ τὸ αὐτὸ τέλος τελοῦντας, πλὴν ἐάν τις ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς πόλεως, ἢ ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου συνιῶν ἀλῶ, ἢ τέλος πριάμενος, ἢ ἐγγυησάμενος ἢ ἐκλέγων μὴ καταβάλλῃ.

Άρθρο 71. Ο κήρυκας πρέπει να προσεύχεται με μεγάλη ευλάβεια και, μετά, να καλεί τους πολίτες ν' αποφασίσουν για τις υποθέσεις τους.¹⁰⁷

Άρθρο 72. Εάν κάποιος δωροδοκηθεί και, μετά, μιλάει και ψηφίζει για τις υποθέσεις της πολιτείας, ο κήρυκας προσεύχεται στους θεούς να αφανίσουν τον ίδιο, τη γενιά και το σπίτι του.¹⁰⁸

Άρθρο 73. Πρώτα πρέπει ν' ανέβει στο βήμα ο πρεσβύτερος των Αθηναίων και, με σωφροσύνη, να συμβουλέψει αυτά που συμφέρουν περισσότερο την πόλη. Έπειτα, μπορεί να πάρει το λόγο όποιος πολίτης θέλει, αλλά κατά σειρά, ανάλογα με την ηλικία.¹⁰⁹
ΚΗΡΥΓΜΑ Α': Ποιος, απ' αυτούς που υπερβαίνουν την ηλικία των πενήντα ετών, θέλει να πάρει το λόγο;
ΚΗΡΥΓΜΑ Β': Όποιος θέλει, από τους άλλους Αθηναίους, στους οποίους ο νόμος δίνει το δικαίωμα, μπορεί να μιλήσει.¹¹⁰

Άρθρο 74. Σε κάθε συνέλευση πρέπει εκλέγεται με κλήρο μία φυλή που ανεβαίνει στο βήμα για να προεδρεύσει και οι ομόφυλοι πρέπει να συνεδριάζουν για να βοηθούν στην εκτέλεση των νόμων και στη διατήρηση της δημοκρατίας.¹¹¹

Άρθρο 75. Οι Πρυτάνεις δεν πρέπει να θέτουν σε ψηφοφορία ένα θέμα για το οποίο έχει ήδη εκδοθεί απόφαση.

Άρθρο 76. Η Βουλή δεν μπορεί να φυλακίσει έναν Αθηναίο που διόρισε τρεις εγγυητές για να πληρώνουν τον ίδιο φόρο, εκτός κι αν αυτός κατηγορείται για προδοσία της πόλης ή εάν συλληφθεί για συνωμοσία με σκοπό την κατάλυση της δημοκρατίας ή εάν δεν πληρώνει το χρέος του ενώ είναι αγοραστής ή εγγυητής ή συντάκτης των φόρων.

¹⁰⁷ Αισχλίνης, *Κατά Τιμάρχου*.

¹⁰⁸ Δείναρχος, *Κατά Αριστογείτονος*.

¹⁰⁹ Αισχλίνης, *Κατά Κτησιφάντος*.

¹¹⁰ Δημοσθένης, *Περί Στεφάνου*. (Μετά από αυτή την εκφώνηση οι ρήτορες άρχιζαν την ομιλία τους).

¹¹¹ Αισχλίνης, *κατά Τιμάρχου*.

- Άρθρο 77.** Τὴν βουλὴν κυρίαν εἶναι ζημιούσιν πεντακοσίαις.
- Άρθρο 78.** Τὴν Βουλὴν τῶν Πεντακοσίων ποιείσθαι τριήρεις καινὰς.
- Άρθρο 79.** Τὴν Βουλὴν τὴν ποιήσασαν τὰς τριήρεις, αἰτεῖν τὴν δωρεάν· τὴν μὴ ποιήσασαν τὰς τριήρεις, μὴ αἰτεῖν δωρεάν.
- Άρθρο 80.** Τὴν Βουλὴν τοὺς Πεντακοσίους ὑπεύθυνον εἶναι.
- Άρθρο 81.** Ἐὰν ἀξίως ἡ Βουλὴ δοκῇ βουλευσαί δωρεᾶς, δίδοναι τὸν δῆμον τὴν δωρεάν αὐτῇ.

Κεφ. 2 : Αρχές

- Άρθρο 82.** Τοὺς εὐπόρους τὰς ἀρχὰς ἀπάσας ἄρχειν.
- Άρθρο 83.** Κυάμοις τὰς ἀρχὰς αἰρεῖσθαι.
- Άρθρο 84.** Ἐπὶ τῷ δυοῖν πινακίῳ τὸν ἕνα κληροῦσθαι, θάνατος ζημία.

- Άρθρο 77.** Ἡ Βουλὴ ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐπιβάλλει ὡς ποινὴ πρόστιμο μέχρι πεντακόσιες δραχμῆς.¹¹²
- Άρθρο 78.** Ἡ Βουλὴ τῶν Πεντακοσίων νὰ φροντίζει γιὰ τὴν κατασκευὴ καινούργιων πολεμικῶν πλοίων.¹¹³
- Άρθρο 79.** Ἡ Βουλὴ ποὺ κατασκεύασε πολεμικὰ πλοία, νὰ ζητεῖ τὸ ἐπάθλο. Εκείνη, ὅμως, ποὺ δε φρόντισε γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν πλοίων, δὲν μπορεῖ νὰ ζητήσῃ τὸ ἐπάθλο.¹¹⁴
- Άρθρο 80.** Ἡ Βουλὴ εἶναι ὑπόλογη γιὰ τὶς πράξεις της.¹¹⁵
- Άρθρο 81.** Ἀν οἱ ἀποφάσεις της Βουλῆς δεῖχθῇ ὅτι ἀξίζουν τὸ ἐπάθλο, ὁ λαὸς πρέπει νὰ της τὸ ἀπονείμει.¹¹⁶

Κεφ. 2 : Αρχές

- Άρθρο 82.** Οἱ πλουσιότεροι πρέπει νὰ ἀσκούν ὅλες τὶς Ἀρχές.¹¹⁷
- Άρθρο 83.** Τα μέλη τῶν ἀρχῶν πρέπει νὰ ἐκλέγονται με τὴν ψήφο τῶν κουκίων.¹¹⁸
- Άρθρο 84.** Ὅποιος γράφει τὸ ὄνομά του σε δύο ψηφοδέλτια με σκοπὸ νὰ πετύχει τὴν ἐκλογή του σε κάποια ἀρχή, τιμωρεῖται με θάνατο.¹¹⁹

¹¹² Δημοσθένης, *Κατὰ Ἐνέργου καὶ Μνησιβούλου*. (Γιὰ υποθέσεις ποὺ δὲν προέβλεπε ὁ γραπτὸς νόμος, ἡ Βουλὴ τῶν Πεντακοσίων δὲν μπορούσε νὰ ἐπιβάλλει ποινὴ μεγαλύτερη τῶν πεντακοσίων δραχμῶν).

¹¹³ Οὐλιανός.

¹¹⁴ Λιβάνιος.

¹¹⁵ Αἰσχίνης, *Κατὰ Κτησιφάντος*. (Ἡ Βουλὴ ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσει τὶς υποχρεώσεις της στο διάστημα ἐνός ἐτους. Πρὶν τὴ λήξη της προθεσμίας, ὄφειλε νὰ δώσει λογαριασμό).

¹¹⁶ Δημοσθένης, *Κατὰ Ἀνδροτιάνου*.

¹¹⁷ Αἰσχίνης, *Κατὰ Κτησιφάντος*. (Στὴν Ἀθῆνα υπῆρχαν τρεῖς κατηγορίες ἀρχῶν: Οἱ *Κληρωτοί*, ποὺ ἐκλέγονταν μετὰ ἀπὸ ψηφοφορία, οἱ *Χειροτονητοί*, τὶς οποίες ὀνόμαζε ὁ λαὸς με ἀνάταση τοῦ χεριοῦ καὶ οἱ *Αἰρετοί*, ποὺ ἐκλέγονταν με ὀρισμένο σκοπὸ. Οἱ πλουσιότεροι τῶν πολιτῶν ἐκλέγονταν καὶ στὶς τρεῖς κατηγορίες).

¹¹⁸ Ησύχιος. (Ἀρχικά, οἱ Ἀθηναῖοι χρησιμοποιούσαν, γιὰ τὴν ἐκλογή τῶν μελῶν της Βουλῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀρχῶν, ἄσπρα καὶ μαύρα κουκιά - *κῆμοι*. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς "βουλευτὲς ἀπὸ κυάμους").

¹¹⁹ Δημοσθένης, *Πρὸς Βοιωτῶν*.

Ἄρθρο 85. Τὸν δῆμον Ἀρχόντων καταστάσεως κύριον εἶναι.

Ἄρθρο 86. Δις μὴ ἄρχειν τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τὸν αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ, μηδὲ δύο ἀρχὰς ἄρξαι τὸν αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ.

Ἄρθρο 87. Τὰς χειροτονητὰς ἀρχὰς ἀπάσας καὶ τοὺς Ἐπιστάτας τῶν δημοσίων ἔργων, καὶ πάντας ὅσοι διαχειρίζουσι τι τῶν τῆς πόλεως πλέον ἢ τριάκονθ' ἡμέρας, καὶ ὅσοι λαμβάνουσιν ἡγεμονίας δικαστηρίων ἄρχειν δοκιμασθέντας ἐν τῷ δικαστηρίῳ καὶ λόγον καὶ εὐθύνας ἐγγράφειν πρὸς τὸν γραμματέα καὶ τοὺς λογιστὰς, καθάπερ καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς.

Ἄρθρο 88. Ἐγγράφειν ὅτι ἔλαβον τοῦτο τῶν τῆς πόλεως, τοῦτο ἀνήλωσα, ἢ ὅτι ἔλαβον οὐδὲν τῶν τῆς πόλεως οὐτ' ἀνήλωσα.

Ἄρθρο 89. Τὸν ὑπεύθυνον τὴν οὐσίαν μὴ καθεροῦν, μηδὲ ἀνάθημα ἀναθῆναι, μηδὲ ἐκποίητον γενέσθαι, μηδὲ διαθέσθαι τὰ ἑαυτοῦ.

Ἄρθρο 90. Ἀρχὴν ὑπεύθυνον μὴ ἀποδημεῖν.

Ἄρθρο 85. Ὁ λαὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγει τοὺς Ἀρχοντες.¹²⁰

Ἄρθρο 86. Δεν ἐπιτρέπεται στὸ ἴδιο ἄτομο νὰ ἀσκῆσει δύο φορές τὴν ἴδια ἐξουσία μέσα στὸν ἴδιο χρόνον, οὔτε νὰ ἀσκῆσει δύο ἐξουσίες στὸ ἴδιο ἔτος.¹²¹

Ἄρθρο 87. Ὅλες οἱ χειροτονητὲς ἀρχές καὶ οἱ Ἐπιστάτες τῶν δημοσίων ἔργων, ὅλοι ὅσοι διαχειρίζονται κάποια ἀπὸ τὶς υποθέσεις τῆς πόλης γιὰ περισσότερο ἀπὸ 30 ἡμέρες καὶ ὅλοι ὅσοι συνεδριάζουν στα δικαστήρια, πρέπει νὰ ἀσκούν τὶς ἐξουσίες ἀφοῦ προηγουμένως ἐξεταστούν στὸ δικαστήριον καὶ πρέπει νὰ λογοδοτοῦν γιὰ τὶς πράξεις τοῦ ἐνώπιον τοῦ γραμματέα καὶ τῶν λογιστῶν,¹²² ὅπως ἀκριβῶς κάνουν καὶ οἱ ἄλλες ἀρχές.¹²³

Ἄρθρο 88. Οἱ ἀρχές νὰ καταγράφουν στους δημόσιους καταλόγους τὰ ἐξῆς: Πῆρα τόσα ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖο τῆς πόλης καὶ ξόδεψα τόσα, ἢ δεν πῆρα τίποτα, οὔτε ξόδεψα.¹²⁴

Ἄρθρο 89. Ὅποιος δεν λογοδότησε γιὰ τὶς πράξεις του, δεν μπορεῖ νὰ διαθέσει τὴν περιουσία του ἢ νὰ ἀφιερῶσει στους θεοὺς ἢ νὰ υιοθετήσῃ κάποιον ἢ νὰ κάνει διαθήκη του.

Ἄρθρο 90. Δεν ἐπιτρέπεται στὸν ὑπόλογο γιὰ κάποια ἐξουσία νὰ ἀποδημήσῃ.¹²⁵

¹²⁰ Αἰσχίνης, *Κατὰ Κτησιφώντος*.

¹²¹ Ἀριστοτέλης, *Πολιτικά*, Βιβλ. Β'. (Δεν μπορούσε κάποιος νὰ ἀσκεῖ τὴν ἴδια ἐξουσία δύο φορές, γιὰ τὸν αὐτὸν ἄτομον νὰ κατηγορήσουν γιὰ κατάχρηση, ἀναγκάζονταν νὰ σιωποῦν. Ἀλλὰ οὔτε μπορούσε τὸ ἴδιο ἄτομο νὰ εἶναι μέλος δύο ἀρχῶν, γιὰ τὸν αὐτὸν οὔτε ἀσκεῖ μία μόνο ἐξουσία, ἐκπληρᾷ ἀκριβέστερα τὰ χρέη τῆς καὶ γιὰ τὸ εἶναι δημοκρατικότερο νὰ κατέχουν πολλοὶ τὶς ἀρχές, παρά λίγοι.)

¹²² Ὅσοι ἀναλάμβαναν τὴν διαχείριση κάποιας ἀρχῆς (χειροτονητῆς, κληρωτῆς ἢ αἰρετῆς) ἔπρεπε νὰ ἐλεγχθοῦν γιὰ τὰ ἐξῆς: Ἐάν καλομεταχειρίζονται τοὺς γονεῖς τοὺς, εἴαν ἐκστράτευσαν γιὰ τὴν πατρίδα, εἴαν διατηροῦν τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα καὶ εἴαν πληρᾷ τοὺς φόρους. Οἱ λογιστῆς (ἢ εὐθνοὶ ἢ ἐξεταστῆς ἢ συνήγοροι) ἦταν μία ἀρχή που ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 10 ἄνδρες καὶ εἶχαν ὡς καθήκον νὰ ἐξετάζουν τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ἄλλων ἀρχῶν. Ἐάν ἀνακάλυπταν αἰσθηθῆς, ἔπρεπε νὰ ἀποδημήσουν τοὺς ἐπεὶ οὐκ ἔπρεπε νὰ ἀποδημήσουν στὸ δικαστήριον μέσα σὲ 30 ἡμέρες.

¹²³ Πολυδεύκης, Βιβλίον Η'. Δεῖναρχος, κατὰ Ἀριστογείτονος. Οὐλιπιάδος, κατὰ Μειδίου.

¹²⁴ Αἰσχίνης, *Κατὰ Κτησιφώντος*.

¹²⁵ Αἰσχίνης, *Κατὰ Κτησιφώντος*. (Ἐμπόδιζαν τὴν ἀναχώρησή τους, ἐπειδὴ φοβοῦνταν μήπως πάρουν μαζί τους τὰ δημόσια χρήματα που χρωστοῦσαν).

Ἄρθρο 91. Τὸν αὐτὸν μὴ ἄρχειν ὑπεύθυνον ὄντα ἑτέρας ἀρχῆς.

Ἄρθρο 92. Ἀρχὴν ὑπεύθυνον μὴ στεφανοῦν.

Ἄρθρο 93. Ἐάν τις ὀφείλων ἄρχῃ τῷ δημοσίῳ θάνατον ζημίαν εἶναι.

Ἄρθρο 94. Εἴ τις ἐπιχειροίη τυραννεῖν, θάνατον ζημίαν εἶναι.

Ἄρθρο 95. Ὃς ἂν ἄρξῃ ἐν τῇ πόλει τῆς δημοκρατίας καταλυθείσης νηπιὸν τεθνάναι, καὶ τὸν ἀποκτείναντα ὄσιον εἶναι, καὶ τὰ χρήματα ἔχειν τοῦ ἀποθανόντος.

Ἄρθρο 96. Ἐδοξε τῇ Βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, Αἰαντὶς ἐπρυτάνευε, Κλεογένης ἐγραμματεύε, Βοηθὸς ἐπεστάτει, τάδε Δημόφαντος συνέγραψεν. Ἄρχει χρόνος τοῦδε τοῦ ψηφίσματος ἢ Βουλῇ οἱ Πεντακόσιοι λαχόντες τῷ κυάμῳ, ὅτε Κλεογένης πρῶτον ἐγραμματεύεν ἔάν τις δημοκρατίαν καταλύῃ τὴν Ἀθήνησιν, ἢ ἀρχὴν τινὰ ἄρχῃ καταλελυμένης τῆς δημοκρατίας, πολέμιος ἔστω Ἀθηναίων καὶ νηπιὸν τεθνάτω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ δημόσια ἔστω καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον· ὁ δὲ ἀποκτείνας τὸν ταῦτα ποιήσαντα καὶ ὁ συμβουλευσας ὄσιος ἔστω καὶ εὐαγῆς ὁμόσαι δ' Ἀθηναίους ἅπαντας καθ' ἱερῶν τελείων κατὰ φυλὰς καὶ κατὰ δήμους ἀποκτείνειν τὸν ταῦτα ποιήσαντα.

Ἄρθρο 91. Δεν μπορεί κάποιος να ασκήσει δεύτερη εξουσία, όσο είναι υπόλογος μιας άλλης.¹²⁶

Ἄρθρο 92. Δεν επιτρέπεται να στεφανωθεί ο υπόλογος κάποιας εξουσίας.¹²⁷

Ἄρθρο 93. Αυτός που αναλαμβάνει κάποια εξουσία, ενόσω χρωστά στο δημόσιο, τιμωρείται με θάνατο.¹²⁸

Ἄρθρο 94. Όποιος επιχειρήσει να γίνει τύραννος, τιμωρείται με θάνατο.¹²⁹

Ἄρθρο 95. Όποιος ασκεί στην πόλη κάποια εξουσία ενώ έχει καταλυθεί η δημοκρατία, πρέπει να φονεύεται αμέσως, πριν του επιβληθεί δικαστικώς κάποια ποινή. Ο φονιάς του πρέπει να θεωρείται ιερός και να κατέχει τα πράγματα αυτού που σκότωσε.¹³⁰

Ἄρθρο 96. (Ψήφισμα). Εδοξε τη Βουλή και τῷ δήμῳ. Η Βουλή και ο λαός αποφάσισαν, η Αιαντὶς πρυτάνευε, ο Κλεογένης ήταν γραμματέας, ο Βοηθὸς ήταν ἐπιστάτης και ο Δημόφαντος συνέταξε αυτό το ψήφισμα, που χρονολογείται από την ημέρα που εκλέχθηκε η Βουλή των Πεντακοσίων, όταν πρῶτος γραμματέας ήταν ο Κλεογένης:

Αν κάποιος καταλύσει το δημοκρατικό πολίτευμα της Αθήνας ή αναλάβει όποια εξουσία μετά την κατάργηση της δημοκρατίας, πρέπει να θεωρείται εχθρὸς των Αθηναίων και να σκοτώνεται αμέσως, χωρίς να δικαστεί. Τα πράγματά του ανήκουν στο δημόσιο και το ένα δέκατο να αφιερώνεται στη θεά Αθηνά. Ο φονιάς αυτού που έκανε τα παραπάνω κι εκείνος που τον συμβούλεψε

¹²⁶ Ουλιανός.

¹²⁷ Αισχίνης, *Κατὰ Κτησιφάντους*. (Ο υπόλογος κάποιας αρχῆς δεν μπορούσε να πάρει τον στέφανο, γιατί, αν έπρεπε κάποια στιγμή να δικαστεί, οι δικαστές θα δυσκολεύονταν να καταδικάσουν έναν άνθρωπο που είχε βραβευτεί από το λαό για τις αρετές και τη δικαιοσύνη του.

¹²⁸ Δημοσθένης, *Προς Λεπτίνην*.

¹²⁹ Πλούταρχος, *Σόλων*. (Οι Αθηναίοι, μετά την κατάργηση της βασιλείας στην πατρίδα τους, δεν αναγνώριζαν άλλον βασιλιά εκτός από το θεό Δία. Γι' αυτό, όποιος επιχειρούσε να βασιλεύσει ή να τυραννήσει, τιμωρόνταν με την ποινή του θανάτου. Ο Σόλωνας, όμως, ήθελε να δικάζεται, πριν φονευθεί).

¹³⁰ Ανδοκίδης, *Περί Μυστηρίων*.

Ἄρθρο 97. Κτενώ τῇ ἑμαυτοῦ χειρὶ, ἂν δυνατὸς ᾖ, ὃς ἂν καταλύσῃ τὴν δημοκρατίαν τὴν Ἀθηναίων. Καὶ εἴαν τις ἄρξῃ τὴν ἀρχὴν, καταλελυμένης τῆς δημοκρατίας τὸ λοιπὸν, καὶ εἴαν τις τυραννεῖν ἐπαναστῆ ἢ τὸν τύραννον συγκαταστήσῃ. Καὶ εἴαν τις ἄλλος ἀποκτείνῃ, ὅσιον αὐτὸν νομιῶ εἶναι καὶ πρὸς θεῶν καὶ δαιμόνων, ὡς πολέμιον κτείναντα τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰ κτήματα τοῦ ἀποθανόντος πάντα ἀποδόμενος ἀποδώσω τὰ ἡμίσεα, τῷ ἀποκτείναντι καὶ λόγῳ καὶ ψήφῳ καὶ οὐκ ἀποστερήσω οὐδέν. Ἐάν δὲ τις κτείνων τινὰ τούτων ἀποθάνῃ ἢ ἐπιχειρῶν, εὖ ποιήσω αὐτὸν τε καὶ τοὺς παῖδας τοὺς ἐκείνου, καθάπερ Ἀρμόδιον τε καὶ Ἀριστογείτονα, καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν. Ὅποσοι δὲ ὄρκοι ὁμώνοι, Ἀθηναίων ἢ ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἢ ἄλλοθί που ἐναντίοι τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων λύω καὶ ἀφήμι.

Ἄρθρο 98. Τὰς ἐκ τοῦ δήμου χειροτονίας ἐν τῇ Βουλῇ μὴ ἐξόμνησθαι.

Ἄρθρο 99. Ἐάν τις ἀρχὴν ἐν συνεδρίῳ λοιδορῇ ζημιουῖσθαι.

Ἄρθρο 100. Εἰ Ἀθηναῖοι εἰσὶν ἑκατέρωθεν, καὶ τῶν δῆμων πόθεν· καὶ εἰ Ἀπόλλων ἐστὶν αὐτοῖς πατῶρος, καὶ Ζεὺς Ἐρκεῖος. ὦ ἄνθρωπε, τίς ἦν σοι πατήρ; Ἐμοὶ ὁ δεῖνα. Οἰκεῖοι τινὲς εἶναι μαρτυροῦσιν αὐτῷ; Πάνυ γε· πρῶτον μὲν γε οἱ δεῖνα, ἀνεψιοί· εἶτα οἱ δεῖνα ἀνεψιαδοῦς. Εἶτα οἱ δεῖνα, οἷς ἡρία ταῦτα· εἶτα Φράτορες, εἶτα Ἀπόλλωνος πατῶρος καὶ Διὸς Ἐρκεῖου γένηται· εἶτα οἱ Δημόται πολλὰκις αὐτὸν δεδοκιμάσθαι καὶ ἀρχὰς ἄρξαι, καὶ αὐτοῦ διεψηφισμένοι φαίνονται. ὦ ἄνθρωπε, τίς ἦν σοι μήτηρ; Ἐμοὶ ἡ δεῖνα. Οἰκεῖοι τινὲς εἶναι μαρτυροῦσιν αὐτῇ; Πάνυ γε, πρῶτον μὲν γε οἱ δεῖνα ἀνεψιοί· εἶτα οἱ δεῖνα ἀνεψιαδοῦς, εἶτα οἱ Φράτορες τῶν οἰκειῶν αὐτῆς καὶ Δημόται. Εἰ τοὺς γονέας εὖ ποιοῦσι. Εἰ ἐστρατεύοντο ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Εἰ τὸ τίμημα ἐστὶν αὐτοῖς. Εἰ ἀφελεῖς.

να τα κάνει, πρέπει να θεωρεῖται ιερὸς καὶ καθαρὸς. Ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι να ορκίζονται στα ιερά, στις φυλές καὶ στους δήμους τους, ὅτι θα σκοτώσουν αὐτὸν που ἔκανε τα παραπάνω.¹³¹

Ἄρθρο 97. Ὀρκος. Αν μπορέσω, θα σκοτώσω με τὸ ἴδιο μου τὸ χέρι ὅποιον καταλύσει τὴ δημοκρατία τῆς Ἀθήνας, κι αὐτὸν που θα αναλάβει κάποια ἐξουσία ἐνῶ θα ἔχει καταλυθεῖ ἡ δημοκρατία, καθὼς κι αὐτὸν που θα επιχειρήσει να γίνει τύραννος ἢ αὐτὸν που θα υποστηρίξει τὸν τύραννο. Κι αν τὸν σκοτώσει κάποιος ἄλλος, θα τὸν θεωρῶ ιερὸ ἐνώπιον θεῶν καὶ δαιμόνων, ἐπειδὴ σκότωσε τὸν ἐχθρὸ τῶν Ἀθηναίων. Καὶ αφού πάρω ὅλα τα υπάρχοντα τοῦ νεκροῦ, θα ἀποδώσω τα μισὰ σ' αὐτὸν που τὸν σκότωσε ἐάν αὐτὸ ἐγίνε με τὴ δική μου συμβουλή καὶ τὴν ψήφο μου καὶ δε θα τοῦ στερήσω τίποτα. Κι αν κάποιος πεθάνει ὅταν σκοτώνει κάποιον ἀπ' αὐτοὺς ἢ επιχειρῶντας να τὸν σκοτώσει, θα φροντίσω αὐτὸν καὶ τα παιδιά του, ὅπως ακριβῶς γίνεται με τὸν Ἀρμόδιο καὶ τὸν Ἀριστογείτονα καὶ τοὺς ἀπογόνους τους. Καὶ ὅσους ὄρκους ἔχουν δοθεῖ στην Ἀθήνα ἢ στο στρατόπεδο ἢ κάπου ἀλλοῦ, ἐναντία στο συμφέρον τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ, τοὺς λύνω καὶ τοὺς καταργῶ.¹³²

Ἄρθρο 98. Ὅποιος ἐκλέχτηκε ἀπὸ τὸ λαὸ σε χειροτονητὴ ἀρχή, δὲν ἐπιτρέπεται να παραιτηθεῖ ἀπὸ αὐτὴ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς.

Ἄρθρο 99. Αν κάποιος προσβάλλει κάποια ἀρχή τὴν ὥρα τῆς συνεδρίασης, τιμωρεῖται.¹³³

Ἄρθρο 100. (Ἡ ἐξέταση τῶν Ἐννέα Ἀρχόντων) Οἱ ἐννέα Ἀρχόντες, κατὰ τὴν ἐξέτασή τους, ὀφείλαν να ἀπαντήσουν στις ἐξῆς ἐρωτήσεις: Αν εἶναι γεννημένοι ἀπὸ γονεῖς Ἀθηναίους πολῖτες καὶ σε ποιὸν δήμο ἀνήκουν. Καὶ αν κατάγονται ἀπὸ τὸν πατῶρα Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ἐρκεῖο Δία.

- Ἄνθρωπε, ποῖος ἦταν ὁ πατέρας σου; Ὁ δικός μου ὁ τάδε.

¹³¹ Ἡ Αἰαντὶς ἦταν μία ἀπὸ τις δέκα φυλές τῆς Ἀττικῆς. Πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸν Αἴαντα, τὸ γιο τοῦ Τελαμόνα.

¹³² Λυκούργος, *Κατὰ Λεωκράτους*. (Αὐτὸ τὸ ψήφισμα καὶ αὐτὸς ὁ ὄρκος συντάχθηκαν μετὰ τὴν κατάλυση τοῦ τυραννικοῦ πολιτεύματος τῶν τριάκοντα Τυράννων.)

¹³³ Λυσίας, *Υπὲρ τοῦ στρατιώτου*.

Άρθρο 101. Συμφυλάξουν τοὺς νόμους, ἢ χρυσοῦν ἀνδριάντα ἀποτίσαι ἰσομέτρον.

Άρθρο 102. Τῷ Ἄρχοντι, ἂν μεθύων ληφθῆ, θάνατος ἔστω ἢ ζημία.

Άρθρο 103. Ἐὰν Θεσμοθέτην ἢ Ἄρχοντα ἐστεφανωμένον, ἢ τινὰ τούτων, οἷς ἂν ἡ πόλις τινὰ ἄδειαν, ἢ στεφανηφορίαν, ἢ τινὰ τιμὴν δῶ, ὕβριση τις ἢ πατάξη ἢ κακῶς εἶπη ἄτιμος ἔστω καθάπαξ.

Άρθρο 104. Τὴν τοῦ βασιλέως γυναῖκα ἀστὴν εἶναι, καὶ παρθένον γαμεῖν.

Άρθρο 105. Τὴν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλήν εἶναι ἐκ τῶν κατ' ἐνιαυτὸν ἀρχόντων.

- Οι μάρτυρές σου είναι συγγενείς του πατέρα σου; Βεβαίως. Πρώτα - πρώτα, οι τάδε είναι ξαδέλφια. Και μετά οι τάδε είναι ανεψιοί. Και εκείνοι που βρίσκονται σ' αυτά τα μνήματα είναι της ίδιας Φρατρίας, κατάγονται από τον πατρώο Απόλλωνα και τον Ερκείο Δία. Και μετά, αυτοί που τον ενέκριναν πολλές φορές και του έδωσαν αξιώματα και την ψήφο τους είναι δημότες.

- Άνθρωπε, ποια είναι η μητέρα σου; Η δική μου είναι η τάδε.

- Οι μάρτυρές σου είναι συγγενείς της; Βέβαια. Πρώτον, αυτοί είναι ξαδέλφια, εκείνοι είναι ανεψιοί και τέλος αυτοί είναι της ίδιας Φρατρίας και του ίδιου δήμου.

Τους ρωτούν επίσης: α) Εάν τιμούν τους γονείς τους. β) Εάν πολέμησαν για την υπεράσπιση της πατρίδας. γ) Εάν πληρώνουν τους φόρους. δ) Εάν έχουν κάποιο φυσικό ελάττωμα.¹³⁴

Άρθρο 101. (Όρκος των εννέα αρχόντων). Θα τηρώ τους νόμους, διαφορετικά, να πληρώσω με χρυσό ανδριάντα που θα έχει ίδιο βάρος με το δικό μου.¹³⁵

Άρθρο 102. Ο Άρχοντας που θα συλληφθεί μεθυσμένος, τιμωρείται με θάνατο.

Άρθρο 103. Όποιος προσβάλλει ή χτυπήσει ή κακολογήσει τον θεσμοθέτη ή τον Άρχοντα που πήρε τον στέφανο ή κάποιον από αυτούς στους οποίους η πόλη έδωσε αμνηστία, ή τους στεφάνωσε ή τους τίμησε με κάποια άλλη τιμή, στερείται αμέσως των πολιτικών του δικαιωμάτων.¹³⁶

Άρθρο 104. Η γυναίκα του Βασιλιά πρέπει να είναι αστή (Αθηναία) και παρθένα.¹³⁷

Άρθρο 105. Η Βουλή του Αρείου Πάγου συγκροτείται από τους

¹³⁴ Πατρώος-Ερκείος: Επίθετα των θεών Απόλλωνα και Δία. (Οι εννέα Άρχοντες πριν αναλάβουν τα καθήκοντά τους, έπρεπε να υποβληθούν σε δύο εξετάσεις, απ' τις οποίες η μία ονομαζόταν *Ανάκριση* και γινόταν ενώπιον της Βουλής και η άλλη *Δοκιμασία* και γινόταν ενώπιον των Ηλιαστών).

¹³⁵ Πολυδεύκης, ββλ. Η'.

¹³⁶ Δημοσθένης, *Κατά Μειδίου*.

¹³⁷ Δημοσθένης, *Κατά Νεαίρας*.

Άρθρο 106. Την ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ Βουλὴν εἶναι ἐπίσκοπον πάντων, καὶ φύλακα τῶν νόμων.

Άρθρο 107. Μηδένα ποιεῖν κωμωδίας Ἀρειοπαγίτην.

Άρθρο 108. Τὴν Βουλὴν τὴν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ ἐγγράφειν πρὸς τοὺς λογιστὰς λόγον καὶ εὐθύνας διδόναι.

Άρθρο 109. Τὸν Στρατηγὸν παιδοποιεῖσθαι κατὰ τοὺς νόμους, καὶ γῆν ἐντὸς ὄρων κεκτήσθαι.

Άρθρο 110. Δις ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὴν Μεγαρικὴν ἐμβάλλειν.

Άρθρο 111. Τοὺς Στρατηγοὺς δεῖνὰ ποιοῦντας καὶ κατὰγοντας τὰ πλοῖα τῶν συμμάχων εἰσαγγέλλειν.

Άρθρο 112. Μὴ ἐξεῖναι χειροτονηθέντα ὑπὸ τοῦ δήμου πλέον ἢ ἅπαξ συνδικῆσαι.

Ἄρχοντες που διορίζονται για ἓνα χρόνο.¹³⁸

Άρθρο 106. Ἡ Βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου εἶναι ἐπόπτης ὅλων καὶ φύλακας τῶν νόμων.¹³⁹

Άρθρο 107. Δεν ἐπιτρέπεται σε κανέναν Ἀρειοπαγίτη νὰ γράφει κωμωδίες.¹⁴⁰

Άρθρο 108. Ἡ Βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου οφείλει νὰ λογοδοτεῖ γιὰ τὶς ἐνέργειές της ἐνώπιον τῶν λογιστῶν.¹⁴¹

Άρθρο 109. Ὁ Στρατηγὸς πρέπει νὰ κάνει παιδιά σύμφωνα με τοὺς νόμους καὶ νὰ ἔχει ἰδιοκτησία γῆς ἐντὸς τῶν συνόρων τῆς Ἀθήνας.¹⁴²

Άρθρο 110. (Ὅρκος τῶν Στρατηγῶν). Θα εἰσβάλλω στα Μέγα-ρα δυο φορές τὸ χρόνο.¹⁴³

Άρθρο 111. Οἱ στρατηγοὶ που προκαλοῦν βλάβες καὶ οδηγοῦν τὰ πλοῖα τῶν συμμάχων στο λιμάνι γιὰ νὰ τα λεηλατήσουν, οδηγοῦνται στο δικαστήριο.¹⁴⁴

Άρθρο 112. Δεν ἐπιτρέπεται νὰ διορίσει ὁ λαὸς κάποιον Σύνδικο

¹³⁸ Πολυδεύκης, Βιβλ. Η'. Λιβάνιος, *εἰς Ἀνδροτίωνα*. (Ἡ Βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἦταν τὸ ἀνώτατο δικαστήριο τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ μέγιστη ἀρχή. Τὸ ὄνομά της προέρχεται ἀπὸ τὴ θέση σὴν ὁποία συνερχόταν τὸ δικαστήριο, ἡ ὁποία ὀνομαζόταν Πάγος καὶ ἦταν αφιερωμένη στὸ θεὸ Ἄρη. Γιὰ νὰ μετέχει κάποιος σὴν Βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἔπρεπε νὰ ἔχει διατελέσει ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐννέα ἀρχοντες καὶ νὰ ἔχει ἀσθηρότητα ἡθῆ).

¹³⁹ Σουΐδας. (Ἡ Βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου δικάζε κυρίως υποθέσεις που ἔχουν σχέση με ἐγκλήματα. Ἀλλὰ, λόγῳ τῆς φρόνησῆς καὶ τῆς ἀρετῆς τῶν μελῶν της, ἐπενέβαινε καὶ στα πολιτικά καὶ φρόντιζε σὲ τίδηποτε ἔχει νὰ κάνει με τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας).

¹⁴⁰ Πλούταρχος, *Περὶ τῆς Ἀθηναίων δόξης*.

¹⁴¹ Αἰσχίνης, *Κατὰ Κτησιφώντος*.

¹⁴² Δεῖναρχος, *Κατὰ Δημοσθένη*. (Τὰ παιδιά καὶ τὰ κτήματα ἦταν τὰ ἀκατοῦμενα ἐχέγγυα, που ἔπρεπε νὰ ἔχει κάποιος, γιὰ νὰ ὀνομαστεῖ στρατηγὸς σὴν Ἀθήνα).

¹⁴³ Πλούταρχος, *Περικλής*. (Ἐπειδὴ ὁ κήρυκας τῶν Ἀθηναίων Ἀνθεμόκριτος δολοφονήθηκε ἀπὸ τοὺς Μεγαρεῖς, τόσο ἦταν τὸ μῖσος ἐναντίον τους, ὥστε στὸν ὄρκο που ἔδιναν οἱ στρατηγοὶ, προστέθηκε τὸ νὰ εἰσβάλλουν δύο φορές τὸ χρόνο στα Μέγα-ρα, γιὰ νὰ σκοτώνουν τοὺς κατοίκους καὶ νὰ λεηλατοῦν τὴ χώρα).

¹⁴⁴ Δημοσθένης, *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ*.

Άρθρο 113. Ἄν τις ἀστυνομήσῃ δις.

Άρθρο 114. Γνώμη τοῦ δήμου χειροτονεῖσθαι τὸν ταμίαν.

Άρθρο 115. Μὴ πλείω πέντε ἐτῶν διέπειν τὸν χειροτονηθέντα ἐπὶ τὰ δημόσια χρήματα.

Άρθρο 116. Ἐάν τις, οὔτε Βουλῆς οὔτε δήμου χειροτονησάντος αὐτὸν, ᾤχετο πρεσβεύων, θάνατος ἢ ζημία ἔστω.

Άρθρο 117. Ὑπογραμματοῦσαι οὐκ ἔξεστι δις τὸν αὐτὸν τῇ ἀρχῇ τῇ αὐτῇ.

Κεφ. 3 : Ρήτορες

Άρθρο 118. Μὴ εἰσελθεῖν τινὰ εἰπεῖν μήπω τριάκοντα ἔτη γεγονότα.

Άρθρο 119. Ἄν τις λέγῃ ἐν τῷ δήμῳ, τὸν πατέρα τύπτων, ἢ τὴν μητέρα, ἢ μὴ τρέφων, ἢ μὴ παρέχων οἰκισιν. Εἰ τὰς στρατείας μὴ ἔστρατευμένος, ὅσαι ἐν αὐτῷ προσταχθῶσιν ἢ τὴν ἀσπίδα ἀποβεβληκῶς. Εἰ πεπορνευμένος ἢ ἑταιρικῶς. Εἰ τὰ πατρῶα κατεδηδοκῶς ἢ ὧν ἂν κληρονόμος γένηται. Ἐάν δὲ τις παρὰ ταῦτα λέγῃ, δοκιμασίαν μὲν ἐπαγγελιάτω Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος οἷς ἔξεστι· τοὺς δὲ δικαστὰς περὶ τούτων ἐν τῷ δικαστηρίῳ διαγιγνώσκειν.

περισσότερες φορές ἀπὸ μία.¹⁴⁵

Άρθρο 113. Δεν μπορεῖ κάποιος νὰ διοριστεῖ Ἀστυνόμος¹⁴⁶ δύο φορές.

Άρθρο 114. Ὁ Ταμίας ἐκλέγεται με ἀπόφαση τοῦ λαοῦ.

Άρθρο 115. Αὐτὸς ποῦ ἐκλέχτηκε Ταμίας δεν ἐπιτρέπεται νὰ διαχειρίζεται τὰ δημόσια χρήματα περισσότερο ἀπὸ πέντε χρόνια.¹⁴⁷

Άρθρο 116. Ἀν κάποιος ἀναλαμβάνει χρέη πρεσβευτῆ χωρὶς νὰ τὸν ἔχει ἐκλέξει ἡ Βουλή ἢ ὁ δήμος, τιμωρεῖται με θάνατο.¹⁴⁸

Άρθρο 117. Δεν μπορεῖ τὸ ἴδιο ἄτομο νὰ ἀναλάβει τὰ καθήκοντα τοῦ Γραμματέα δύο φορές κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια ἀρχή.

Κεφ. 3 : Ρήτορες

Άρθρο 118. Δεν μπορεῖ νὰ ἀγορεύσει κάποιος δημόσια, εἰάν δεν ἔχει συμπληρώσει τὰ τριάντα τοῦ χρόνια.

Άρθρο 119. (Ἐξέταση Ρητόρων). Δεν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μιλάει κάποιος δημόσια μπροστὰ στο λαό, ἐνῶ χτυπὰ ἢ δεν τρέφει ἢ

¹⁴⁵ Οὐλιπανός. (Οἱ Σύνδικοι ἄρχισαν νὰ διορίζονται μετὰ τὴν κατάλυση τῆς τυραννίας τὸν τριάντα καὶ τὸ καθήκον τοὺς ἦταν νὰ συγκεντρώνουν πληροφορίες γιὰ τὶς ἀπαιτήσεις ἐκείνων, τὼν ὁποίων τὰ κτήματα εἶχαν δημευθεῖ. Οἱ Σύνδικοι δεν μπορούσαν νὰ ἐκλεγούν δύο φορές.)

¹⁴⁶ Οἱ Ἀστυνόμοι φρόντιζαν γιὰ τὴν καθαριότητα καὶ τὴ διατήρηση τῶν οδῶν.

¹⁴⁷ Πλοῦταρχος, Λυκούργος. (Υπήρχαν τριῶν εἰδῶν Ταμίες: Οἱ Ταμίες τῶν θεῶν, ποὺ συγκέντρωναν τὰ πρόστιμα ποὺ ἀνήκαν στους θεοὺς. Οἱ Ταμίες τῶν στρατιωτικῶν, ποὺ πλήρωναν τοὺς μισθοὺς τῶν στρατιωτῶν καὶ οἱ Ταμίες τῶν θεωρικῶν, ποὺ διαχειρίζονταν τὰ δημόσια χρήματα. Ἐπειδὴ αὐτοὶ, οἱ τελευταῖοι, κρατοῦσαν στὰ χέρια τοὺς σημαντικὴ ποσότητα χρημάτων, δεν τοὺς ἐπέτρεπαν νὰ μείνουν στὴ θέση αὐτὴ περισσότερο ἀπὸ πέντε χρόνια.)

¹⁴⁸ Δημοσθένης, Περὶ παραπρεσβείας. (Πρεσβευτὲς ονομάζονταν οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὴ Βουλή ἢ τὸ λαό, γιὰ νὰ διαπραγματευτοῦν κάποια ὑπόθεση με τὰ ξένα ἔθνη. Ὅταν στέλλονταν με ἀπόλυτη πληρεξουσιότητα, ονομάζονταν Πρέσβεις Ἀυτοκράτορες καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφή τοὺς δε λογοδοτοῦσαν γιὰ τὶς πράξεις τοὺς. Ἀλλὰ, συνήθως, στέλλονταν με ὅρους καὶ πληρώνονταν ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο, γιὰ ὅλο τὸ διάστημα τῆς υπηρεσίας τοὺς, δύο δραχμὲς ἡμερησίως.)

Άρθρο 120. Τὸν ῥήτορα παιδοποιεῖσθαι κατὰ τοὺς νόμους καὶ γῆν ἐντὸς ὄρων κεκτήσθαι.

Άρθρο 121. Τῶν ῥητόρων ἕαν τις λέγῃ ἐν Βουλῇ ἢ ἐν Δήμῳ περὶ τῶν εἰσφερομένων, ἢ μὴ, χωρὶς περὶ ἐκάστου ἢ δις περὶ τοῦ αὐτοῦ ὁ αὐτὸς τοῖς αὐτοῖς ὅτι ἢ λιοιδορεῖται, ἢ κακῶς ἀγορεύει τινὰ, ἢ ὑποκρούει ἢ χρηματιζόντων μεταξὺ ἀνηκέστως λέγῃ περὶ τῶν μὴ ἐπὶ τοῦ βήματος, ἢ παρακελεύεται ἢ ἔλκη τὸν Ἐπιστάτην ἀφειμένης τῆς ἐκκλησίας ἢ τῆς βουλῆς, κυριευέτωσαν οἱ Πρόεδροι μέχρι πενήτηκοντα δραχμῶν, εἴθ' ἕκαστον ἀδίκημα ἐπιγράφειν τοῖς Πράκτορσιν ἕαν δὲ πλεονος ἄξιος ἢ ζημίας, ἐπιβάλλοντες μέχρι πενήτηκοντα δραχμῶν εἰσφερέτωσαν εἰς τὴν βουλὴν, ἢ εἰς τὴν πρώτην ἐκκλησίαν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ ὅταν δὲ διεξιῶσι κλήσεις, κρινάτωσαν καὶ ἕαν καταγνωσθῇ αὐτοῦ, κρύβδην ψηφίζόντων τῶν βουλευτῶν, ἐγγραψάτωσαν οἱ Πρόεδροι τοῖς Πράκτορσιν τῶν παρανόμων.

δεν παρέχει κατοικία στους γονεῖς του, εἴαν δεν πάρει μέρος στις εκστρατείες ὅσες φορές τον καλέσουν ἢ εἴαν πετάξει τὴν ασπίδα του ἢ εἴαν συλληφθεῖ να ασελγεί ἢ να ασελγούν ἄλλοι πάνω του, εἴαν καταναλώσει τὴν πατρικὴ περιουσία ἢ αὐτὰ για τα οποία ορίστηκε κληρονόμος. Σε περίπτωση που παρόλα αὐτὰ, κάποιος μιλάει δημοσίως, κάθε Αθηναῖος πολίτης μπορεί εφόσον θέλει να τον καταγγείλει για να υποβληθεῖ σε ἀνάκριση και, ἐν συνεχείᾳ, οἱ δικαστές οφείλουν να αποφασίζουν σχετικά μ' αὐτὰ στο δικαστήριο.¹⁴⁹

Άρθρο 120. Ο ῥήτορας πρέπει να κάνει παιδιά σύμφωνα με τους νόμους και να ἔχει ἰδιοκτησία γῆς ἐντὸς τῶν συνόρων τῆς Ἀθήνας.

Άρθρο 121. Ἄν ἕνας ῥήτορας μιλήσει ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ἢ τοῦ λαοῦ για τις συνεισφορές ἢ κάποιο ἄλλο θέμα και ὄχι για ἐκεῖνο που κάθε φορά οφείλει να μιλήσει ἢ εἴαν μιλήσει για τὴν ἴδια ὑπόθεση δύο φορές μπροστὰ στους ἰδίους ακροατές ἢ εἴαν βρίζει ἢ κακολογεί κάποιον ἢ διακόπτει τὸ συνομιλητὴ του ἢ εἴαν μιλάει διαρκῶς για θέματα που δεν ἔχουν σχέση μ' αὐτὰ που συζητοῦνται στο βῆμα ἐνῶ συζητιέται κάποια ὑπόθεση ἢ εἴαν παρακινεῖ ἢ παρασύρει τὸν ἐπιστάτη να μείνει ἐνῶ η συνέλευση ἢ η βουλή πρόκειται να διαλυθεῖ, του ἐπιβάλλεται ἀπὸ τους Πρόεδρους πρόστιμο μέχρι 50 δραχμῆς για κάθε ἀδίκημα και καταγράφεται στα βιβλία τῶν Πρακτόρων.¹⁵⁰ Ἄν, ὁμως, του αξίζει μεγαλύτερη ποινὴ, του ἐπιβάλλεται πρόστιμο μέχρι 50 δραχμῆς και μετὰ προσάγεται ἐνώπιον τῆς βουλῆς ἢ στην πρώτη συνέλευση στο βουλευτήριο, ὅπου του ἀπαγγέλλονται οἱ κατηγορίες και κρίνεται. Ἐάν καταδικαστεῖ με μυστικὴ ψήφο τῶν Βουλευτῶν, οἱ Πρόεδροι τον καταγράφουν στα βιβλία τῶν Πρακτόρων ὡς παραβάτη του νόμου.

¹⁴⁹ Αισχίνης.

¹⁵⁰ Πράκτορες ονομάζονταν οἱ συντάκτες τῶν δημοσίων φόρων, προστίμων, κ.τ.λ.

Κεφ. 4 : Δημόσιες Υπηρεσίες

Άρθρο 122. Ένιαυτὸν διαλιπόντα ἕκαστον λειτουργεῖν.

Άρθρο 123. Ἐν ἐκκλησίᾳ τὸν ἄρχοντα ἐπικληροῦν τοῖς χοροῖς τοὺς Αὐλητὰς.

Άρθρο 124. Μὴ χορεύειν ξένον ἢ χιλίας ἀποτίνειν τὸν χορηγόν.

Άρθρο 125. Ξένον οὐκέτι εἰσελθόντα εἰς τὸ θέατρον ἐξεῖναι προσκαλέσασθαι πρὸς τὸν ἄρχοντα.

Άρθρο 126. Ἄν τις χορηγὸς ἀγωνιζόμενον τὸν ξένον καλέσῃ μὲν πρὸς τὸν ἄρχοντα, πενήτηκοντα δραχμὰς ἔαν δὲ καθέζεσθαι κελεύσῃ χιλίας ἀποτίνειν.

Άρθρο 127. Ἐξεῖναι τοὺς ἀτίμους ἀγωνιζομένους ἐπιλαμβάνεσθαι τῆς χειρὸς, καὶ ἐξάγειν ἐκ τῆς θυμῆλης.

Άρθρο 128. Τοὺς τριηράρχους καλεῖσθαι ἐπιτήν τριήρη σὺν ἐκκαίδεκα ἐκ τῶν ἐν τοῖς λόχοις συντελειῶν ἀπὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν εἰς τετταράκοντα ἐπὶ ἴσον τῇ χορηγίᾳ χρωμένους.

Κεφ. 4 : Δημόσιες Υπηρεσίες

Άρθρο 122. Καθένας αναλαμβάνει μια δημόσια λειτουργία¹⁵¹ για ένα έτος.¹⁵²

Άρθρο 123. Στη συνέλευση του δήμου ο Άρχοντας να κατανέμει με κλήρο τους *Αυλητές* για τους χορούς.¹⁵³

Άρθρο 124. Δεν επιτρέπεται σε ένα ξένο να παίρνει μέρος στους χορούς, αλλιώς ο χορηγός πληρώνει πρόστιμο χιλίων δραχμών.¹⁵⁴

Άρθρο 125. Για να μην μπορεί ένας ξένος να μπει στο θέατρο, πρέπει κάποιος να τον κατηγορήσει ενώπιον του Άρχοντα.

Άρθρο 126. Αν ένας χορηγός καλέσει ενώπιον του Άρχοντα τον ξένο, ενώ ήδη αυτός έπαιρνε μέρος στο χορό, τιμωρείται με πρόστιμο πενήντα δραχμών.¹⁵⁵ Κι αν τον διατάξει να αποσυρθεί, πρέπει να πληρώσει χίλιες δραχμές.¹⁵⁶

Άρθρο 127. Αυτούς που παίρνουν μέρος στο χορό ενώ έχουν καταδικαστεί με στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων, μπορούν να τους παίρνουν από το χέρι και να τους οδηγούν έξω από το θέατρο.¹⁵⁷

Άρθρο 128. Για την κατασκευή κάθε πολεμικού πλοίου πρέπει να εκλέγονται δεκαέξι *Τριήραρχοι*, οι οποίοι, από τα είκοσι πέντε έως τα σαράντα τους χρόνια, από τις κοινές συνεισφορές όλων

¹⁵¹ Λειτουργίες ονόμαζαν κάποιες υπηρεσίες που δίνονταν στους πολίτες. Σε καιρό ειρήνης τέτοιες υπηρεσίες ήταν η *χορηγία*, το *συμπόσιο* και η *γυμνασιαρχία*. Σε καιρό πολέμου ήταν η *εισφορά* και η *τριηραρχία*.

¹⁵² Δημοσθένης, *Προς Λεπτίνην*.

¹⁵³ Δημοσθένης, *Κατά Μειδίου*.

¹⁵⁴ Σχολ. στο Αριστοφάνης, *Πλούτος*.

¹⁵⁵ Καθήκον του χορηγού ήταν να προλάβει να εμποδίσει τον ξένο να πάρει μέρος στο χορό. Εάν ένας ξένος έπαιρνε μέρος και ο Χορηγός τον εγκαλούσε ενώπιον του Άρχοντα ή τον διέταζε να αποχωρήσει, καταδικαζόταν σε πρόστιμο, γιατί δεν επιτρεπόταν την ημέρα της γιορτής να προσβάλει κάποιος τους χορευτές.

¹⁵⁶ Ουλπιανός

¹⁵⁷ Ουλπιανός.

Ἄρθρο 129. Τοὺς τριηράρχους αἰρεῖσθαι ἐπὶ τὴν τριήρη ἀπὸ τῆς οὐσίας κατὰ τήμισιν ἀπὸ ταλάντων δέκα. Ἐὰν δὲ πλειόνων ἢ οὐσία ἀποτετιμημένη ἢ χρημάτων κατὰ τὸν ἀναλογισμόν, ἕως τριῶν πλοίων καὶ ὑπηρετικοῦ ἢ λειτουργία ἔστω. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἀναλογία ἔστω καὶ οἷς ἐλάττων οὐσία ἔστι τῶν δέκα ταλάντων εἰς συντέλειαν συναγομένοις εἰς τὰ δέκα τάλαντα.

Ἄρθρο 130. Τοὺς Τριηράρχους τοὺς ἐκπλέοντας, καὶ τοὺς Ἐπιμελητὰς(1) τοὺς ἐν ταῖς Συμμορίαῖς, τοὺς ὀφείλοντας παραλαβεῖν τὰ σκεύη, καθ' ὧν αἱ Συμμορίαὶ συνετάχθησαν, καὶ εἰσπράττειν.

Ἄρθρο 131. Τὸν ὀφείλοντα τὰ σκεύη τῇ πόλει, ἢ ἀποδιδόναι τὰ σκεύη εἰ δὲ μὴ, ἐνέχυρα λήψεσθαι.

Ἄρθρο 132. Τοὺς διαδόχους ἀπιέναι ἐπὶ τὰς ναῦς, ὅταν κατασταθῶσι.

Ἄρθρο 133. Ἐάν τις μὴ διαδέξηται τὴν ναῦν ἐν τῷ χρόνῳ τῷ εἰρημένῳ, ἐπιτίμια εἶναι.

Ἄρθρο 134. Τοὺς Τριηράρχους ὑπευθύνους εἶναι.

των λόγων, οφείλουν να συνεισφέρουν εξίσου για τις δαπάνες.¹⁵⁸

Ἄρθρο 129. Οι Τριηραρχοι για κάθε τριήρη εκλέγονται από εκείνους που η περιουσία εκτιμάται σε δέκα τάλαντα. Αν υπολογιστεί ότι κάποιος έχουν μεγαλύτερη περιουσία, πρέπει να αναλάβουν την κατασκευή τουλάχιστον τριῶν πολεμικῶν πλοίων και ενός φορτηγού. Με βάση τον ίδιο υπολογισμό, αν βρεθεί ότι κάποιος έχουν περιουσία μικρότερη από δέκα τάλαντα, πρέπει να συγκεντρωθούν και να συνεισφέρει καθέννας τα δικά του, με σκοπό να φτάσουν στα δέκα τάλαντα.

Ἄρθρο 130. Οι Τριηραρχοι που θα εκπλεύσουν και οι Επιμελητές των Συμμοριῶν,¹⁵⁹ για να εξοπλίσουν τα πλοία πρέπει να παίρνουν τα σκεύη απ' αυτούς που τα οφείλουν, ανάλογα με αυτά που ορίστηκε να συνεισφέρει κάθε Συμμορία και να εισπράττουν τα χρήματα.¹⁶⁰

Ἄρθρο 131. Όποιος οφείλει τον εξοπλισμό ενός πλοίου πρέπει να τον αποδίδει στην πόλη, διαφορετικά πρέπει να δίνει ενέχυρα.¹⁶¹

Ἄρθρο 132. Οι διάδοχοι των Τριηραρχῶν οφείλουν να πηγαίνουν στα πλοία τους, όταν διοριστούν.¹⁶²

Ἄρθρο 133. Όποιος δεν εμφανιστεί για να διαδεχθεί τον προηγούμενο στη διοίκηση του πλοίου μέσα στο χρονικό διάστημα που ορίστηκε, τιμωρείται.¹⁶³

Ἄρθρο 134. Οι Τριηραρχοι πρέπει να λογοδοτούν για τις πράξεις τους.¹⁶⁴

¹⁵⁸ Ουλιανός.

¹⁵⁹ *Επιμελητές* ονομάζονταν εκείνοι που ορίστηκαν από τις δέκα φυλές, για να συγκεντρώσουν και να δίνουν στους Τριηράρχους τα σκεύη για τον εξοπλισμό των πλοίων, στα οποία κάθε Συμμορία τάχθηκε να συνεισφέρει.

¹⁶⁰ Δημοσθένης.

¹⁶¹ Δημοσθένης.

¹⁶² Δημοσθένης.

¹⁶³ Δημοσθένης.

¹⁶⁴ Αισχίνης, *Κατά Κτησιφώντος*.

Άρθρο 135. Καθ' ἕκαστον ἔτος ποιεῖν τὰς ἀντιδόσεις. Τὸν εἰς λειτουργίαν τινὰ χειροτονοῦμενον ὑπεξελθεῖν ἐκ τοῦ συντάγματος, εἴτινα ἑαυτοῦ πλουσιώτερον σχολάζοντα ἐπεδεικνυε. Καὶ εἰ μὲν ὁ προβληθεὶς ὠμολόγει πλουσιώτερος εἶναι, εἰς τοὺς τριακοσίους ἀντικαθίστατο· εἰ δὲ ἤρνεϊτο, τὴν οὐσίαν ἀντεδίδοσαν. Παρασημαίνειν τὰ οἰκήματα τοῦ προβληθέντος. Τοὺς ἀντιδόντας ἀλλήλοις, ὅταν ὁμόσαντες ἀποφαίνωσι τὴν οὐσίαν προσομνύειν καὶ τὸν δε τὸν ὄρκον. Ἀποφαίνω τὴν οὐσίαν τὴν ἑμαυτοῦ ὀρθῶς καὶ δικαίως, πλὴν τῶν ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς ἀργυρείοις ὅσα οἱ νόμοι ἀτελεῖ ποιήκασιν. Τριῶν ἡμερῶν, ἀφ' ἧς ἂν ὁμότης, διδόναι τὴν ἀπόφασιν.

Άρθρο 136. Τῶν ἐν τοῖς ἔργοις μηδὲν ἀποφαίνειν.

Κεφ. 5 : Απαλλαγή από τις Δημόσιες Υπηρεσίες

Άρθρο 137. Μὴ δύο λειτουργίας λειτουργεῖν.

Άρθρο 138. Ἀτελεῖ δὲ μηδένα εἶναι τριηραρχίας, πλὴν τῶν ἐννέα ἀρχόντων.

Άρθρο 139. Τῶν εἰς τὸν πόλεμον πασῶν εἰσφορῶν μηδένα εἶναι ἀτελεῖ.

Άρθρο 135. Κάθε χρόνο γίνονται οι αντικαταστάσεις στις υπηρεσίες. Αυτός που εκλέχτηκε για κάποια υπηρεσία μπορεί να απαλλαγεί, αν προτείνει κάποιον πλουσιότερο από τον εαυτό του που δεν έχει καθήκοντα. Κι αν αυτός που προτείνεται παραδεχτεί ότι είναι πιο πλούσιος, εντάσσεται στην τάξη των τριακοσίων. Αν όμως το αρνηθεί, πρέπει να ανταλλάξει την περιουσία του μ' αυτόν που τον παρουσίασε ως πιο πλούσιο. Η περιουσία εκείνου στον οποίο πρότειναν ανταλλαγή, σφραγίζεται. Όταν οι δύο ανταγωνιστές ορκιστούν ότι θέλουν να φανερώσουν την περιουσία τους, δίνουν τον εξής όρκο: «Θα παρουσιάσω δίκαια και με ακρίβεια το ποσό της περιουσίας μου, εκτός από εκείνη που χρησιμοποιείται στα αργυρωρυχεία και απαλλάσσεται από κάθε φόρο σύμφωνα με το νόμο». Η δήλωση της περιουσίας πρέπει να γίνει μέσα σε τρεις μέρες, από τη στιγμή που θα δοθεί ο όρκος.¹⁶⁵

Άρθρο 136. Δεν καταγράφεται η περιουσία που χρησιμοποιείται στα μεταλλουργεία.

Κεφ. 5 : Απαλλαγή από τις Δημόσιες Υπηρεσίες

Άρθρο 137. Κανένας δεν πρέπει να εκτελεί δύο υπηρεσίες¹⁶⁶ συγχρόνως.¹⁶⁷

Άρθρο 138. Κανένας δεν απαλλάσσεται από τις υπηρεσίες της τριηραρχίας, εκτός από τους εννέα άρχοντες.¹⁶⁸

Άρθρο 139. Κανένας δεν απαλλάσσεται από τις εισφορές που είναι αναγκαίες για τον πόλεμο.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Δημοσθένης, *Προς Φαίμπιον*. Σουΐδας.

¹⁶⁶ Όποιος αναλάμβανε μία από τις πέντε υπηρεσίες που αναφέρθηκαν στο Άρθρο 122, δεν ήταν υποχρεωμένος να δεχτεί κι άλλη.

¹⁶⁷ Δημοσθένης, *Προς Πολυκλέα*.

¹⁶⁸ Ουλιανός.

¹⁶⁹ Δημοσθένης, *Προς Λεπτήνην*. (Η εισφορά ήταν μία από τις δημόσιες υπηρεσίες στον καιρό του πολέμου. Κανείς δεν απαλλάσσόταν απ' αυτές τις υπηρεσίες, εκτός από τους εμπόρους που ωφελούσαν διαφορετικά την πόλη).

Κεφ. 6 : Αμοιβές που παρέχει η Πολιτεία

Άρθρο 140. Τὸν αὐτὸν μὴ παρασιτεῖν πολλάκις· ἔαν δὲ ᾧ καθήκη μὴ βούληται, κολάζεσθαι.

Άρθρο 141. Τοῖς παρασιτουμένοις μάζαν παρέχειν, ἄρτον δὲ ταῖς ἑορταῖς προσπαραιθεῖναι.

Άρθρο 142. Ἐὰν μὲν τινα ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων στεφανοῖ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸν στέφανον ἀναγορεύεσθαι· ἔαν δὲ ἡ βουλή, ἐν τῷ βουλευτηρίῳ· ἀλλαχόθι δὲ μὴ ἔξεσθαι.

Άρθρο 143. Μὴ ὑπὸ τῶν φυλετῶν ἢ δημοτῶν ἀναγορεύεσθαι στεφανούμενον ἐν τῷ θεάτρῳ· ἢ ἄτιμον εἶναι τὸν κήρυκα.

Άρθρο 144. Μηδὲ ὑπὸ ἄλλου μηδενὸς ἀνακηρύττεσθαι στεφανούμενον, ἀπούσης βουλῆς, καὶ δήμου, καὶ φυλετῶν καὶ δημοτῶν.

Άρθρο 145. Μὴ κηρύττεσθαι τὸν ἀλλότριον στέφανον ἐν τῷ θεάτρῳ, ἔαν μὴ ψηφίσηται ὁ δῆμος· αὐτὸν δὲ τὸν στέφανον ἱερὸν εἶναι τῆς Ἀθηνᾶς.

Κεφ. 6 : Αμοιβές που παρέχει η Πολιτεία

Άρθρο 140. Δεν μπορεί κάποιος να γευματίζει πολλές φορές στο Πρυτανείο. Εάν, όμως, είναι καθήκον του να πάει και δεν το θελήσει, τιμωρείται.¹⁷⁰

Άρθρο 141. Σε όσους γευματίζουν στο Πρυτανείο παρέχεται μάζα,¹⁷¹ ενώ στις γιορτές προσφέρεται άρτος.¹⁷²

Άρθρο 142. Αν ο λαός των Αθηναίων στεφανώσει κάποιον, πρέπει να του δώσει τον στέφανο στη συνέλευση.¹⁷³ Αν όμως τον στεφανώσει η Βουλή, πρέπει να του τον δώσει στο βουλευτήριο. Δεν επιτρέπεται να δοθεί ο στέφανος σε άλλο μέρος.¹⁷⁴

Άρθρο 143. Οι φυλότες ή οι δημότες δεν πρέπει να στεφανώνουν κανέναν μέσα στο χώρο του θεάτρου. Διαφορετικά, ο κήρυκας τιμωρείται με στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων.¹⁷⁵

Άρθρο 144. Κανένας άλλος δεν μπορεί να ανακηρύξει τον στεφανωμένο εάν δεν παρευρίσκεται η βουλή ή ο δήμος ή οι φυλότες¹⁷⁶ ή οι δημότες.¹⁷⁷

Άρθρο 145. Οι ξένοι δεν πρέπει να απονέμουν στέφανο μέσα στο θέατρο χωρίς να το εγκρίνει ο λαός. Αυτός ο στέφανος αφιερώ-

¹⁷⁰ Πλούταρχος, *Σόλων*.

¹⁷¹ Εκτός από τους προσκαλεσμένους για γεύμα στο Πρυτανείο, υπήρχαν και άλλοι που τρέφονταν σ' αυτό λόγω των προσωπικών τους υπηρεσιών. Σ' αυτούς έδιναν κριθινό άρτο που ονομαζόταν *μάζα*. Μόνο στις γιορτές έδιναν άρτο από σιτάρι.

¹⁷² Αθήναιος.

¹⁷³ Ο *στέφανος* ήταν ανταμοιβή για τις υπηρεσίες κάποιου στην πατρίδα. Οι στέφανοι απονέμονταν από το λαό, από τη Βουλή, από τους φυλότες, τους δημότες και από τους ξένους. Η *στεφανηφορία* κατείχε θέση βαθμού ανάμεσα στους πολίτες και αυτοί που στεφανώνονταν κατείχαν ιδιαίτερη θέση στις τελετές και στις παρατάξεις. Τη στιγμή που γινόταν η στεφανηφορία, εκφωνούσαν πανηγυρικός λόγος προς τιμήν εκείνου που έπαιρνε τον στέφανο.

¹⁷⁴ Αισχίνης, *Κατά Κτησιφώντος*.

¹⁷⁵ Αισχίνης, *κατά Κτησιφώντος*.

¹⁷⁶ *Φυλότες* ονομάζονταν τα μέλη κάθε φυλής ή των δέκα φυλών, στις οποίες διαιρούνταν οι πολίτες. *Δημότες* ονομάζονταν τα μέλη κάθε δήμου. Οι δήμοι ήταν υποδιαιρέσεις των δέκα φυλών.

¹⁷⁷ Αισχίνης, *Κατά Κτησιφώντος*.

Άρθρο 146. Τὸν στεφανούμενον ξενικῶ στεφάνῳ τὸν λόγον ποιεῖσθαι εἰς βίον ἀξιόχρεων καὶ τρόπον σάφρονα.

Άρθρο 147. Ὅπως ἂν πλουσιώτατοι λειτουργῶσι μηδένα ἀτελῆ εἶναι, πλὴν τῶν ἀφ' Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος καὶ τῶν ἐννέα Ἀρχόντων, μηδὲ τὸ λοιπὸν ἐξεῖναι τῷ δήμῳ αἰτηθέντι διδόναι. Εἰ δὲ τις ἀλῶ αἰτῶν, ἄτιμον αὐτὸν εἶναι καὶ γένος καὶ οἰκίαν καὶ ὑποκεῖσθαι γραφαῖς καὶ ἐνδείξουσιν· εἰ δὲ καὶ ἐν τούτοις ἀλῶ, ἔνοχον αὐτὸν εἶναι τοῖς αὐτοῖς οἷσπερ οἱ δικάζοντες ὅταν ὀφείλοντες τῷ δημοσίῳ δικάζωσι.

Άρθρο 148. Τὰς δωρεὰς ἃς ὁ δῆμος ἔδωκε κυρίας εἶναι τοὺς δὲ ἄρχοντας, κρίνεσθαι, ἵνα εἰ μὲν ἄξιοι, ἔχωσιν, εἰ δὲ ἀναξίως ἔχειν δοκεῖεν, ἐλεγχθέντες ἀφαιρεθῶσι.

Κεφ. 7 : Διδασκαλεία και Γυμνάσια

Άρθρο 149. Οἱ δὲ τῶν παιδῶν διδάσκαλοι ἀνοιγέτωσαν μὲν τὰ διδασκαλεῖα μὴ πρότερον ἡλίου ἀνιόντος, κλειέτωσαν δὲ πρὸ ἡλίου δύνοντος καὶ μὴ ἐξέστω τοῖς ὑπὲρ τὴν τῶν παιδῶν ἡλικίαν οὖσιν εἰσιέναι τῶν παιδῶν ἔνδον ὄντων, ἐὰν μὴ υἱὸς διδασκάλου, ἢ ἀδελφοῦ, ἢ θυγατρὸς ἀνῆρ. Ἐὰν δὲ τις παρὰ ταῦτ' εἰσῆ, θανάτῳ ζημιούσθω. Καὶ οἱ Γυμνασιάρχαι τοῖς Ἑρμαίοις μὴ ἐάτωσαν συγκατιέναι μηδένα τῶν ἐν ἡλικίᾳ τρώπῳ μηδενί. Ἐὰν δὲ ἐπιτρέπη, καὶ μὴ ἐξείργη τοῦ Γυμνασίου, ἔνοχος ἔστω ὁ Γυμνασιάρχης τῷ τῆς ἐλευθέρων φθορᾶς νόμῳ. Οἱ δὲ χορηγοὶ οἱ καθιστάμενοι ὑπὸ τοῦ δήμου ἔστωσαν τὴν ἡλικίαν ὑπὲρ τετραράκοντα ἔτη.

νεται στην Αθηνά.

Άρθρο 146. Αυτός που στεφανώνεται με ξένο στέφανο, πρέπει να αποδείξει ότι ζει ενάρετα και έχει καλή διαγωγή.¹⁷⁸

Άρθρο 147. Για να εκτελούν οι πλουσιότεροι από τους πολίτες τις δημόσιες υπηρεσίες, δεν απαλλάσσεται κανείς από αυτές, εκτός από τους απογόνους του Αρμοδίου και του Αριστογείτονα και των εννέα αρχόντων. Και στο εξής ο λαός να μην επιτρέψει σε κανέναν να παραιτηθεί. Αν κάποιος κατηγορηθεί ότι ζήτησε χάρη απαλλαγής, τότε τιμωρείται ο ίδιος και η οικογένειά του και η γενιά του με την ποινή της ατιμίας και καταγγέλλεται με τις αγωγές των γραφών και των ενδείξεων. Κι αν καταδικαστεί μ' αυτές τις αγωγές, τιμωρείται με τις ίδιες ποινές που επιβάλλονται από τους δικαστές σ' αυτούς που χρωστούν στο δημόσιο.

Άρθρο 148. Όλα τα προνόμια που παραχωρήθηκαν από τον λαό θεωρούνται έγκυρα. Οι άρχοντες, όμως, πρέπει να αποφασίζουν, εάν τα αξίζουν αυτοί που τα κατέχουν. Στην περίπτωση που οι κάτοχοί τους αποδειχθούν ανάξιοι γι' αυτά, τα προνόμια τους αφαιρούνται μετά από δίκη.¹⁷⁹

Κεφ. 7 : Διδασκαλεία και Γυμνάσια

Άρθρο 149. Οι δάσκαλοι των παιδιών δεν πρέπει να ανοίγουν τα διδασκαλεία πριν την ανατολή του ήλιου ούτε να τα κλείνουν πριν τη δύση του. Όσο βρίσκονται μέσα σ' αυτά τα παιδιά, δεν επιτρέπεται η είσοδος σε όσους έχουν υπερβεί την παιδική ηλικία, εκτός αν πρόκειται για το γιο ή τον ανεψιό ή το γαμπρό του δασκάλου. Αν όμως κάποιος, παρόλα αυτά, μπει μέσα, να τιμωρείται με θάνατο. Οι Γυμνασιάρχες¹⁸⁰ να μην αφήνουν με κανένα

¹⁷⁸ Αισχίνης, *Κατά Κτησιφώντος*.

¹⁷⁹ Κάθε πολίτης είχε το δικαίωμα να κατηγορήσει κάποιον ότι πήρε αμοιβή από το δημόσιο ενώ δεν ήταν άξιος γι' αυτή. Και στη δίκη αποδεικνυόταν ότι πράγματι δεν την άξιζε, η ανταμοιβή ακυρωνόταν.

¹⁸⁰ *Γυμνασιάρχες* ονομάζονταν αυτοί που προμήθευαν τις παλαίστρες με το αναγκαίο λάδι και ό,τι άλλο χρήσιμο και ήταν επιφορτισμένοι να αποκλείουν τα παιδιά από τα *Ερμαία*, γιορτή προς τιμή του Ερμή, στην οποία έπιναν και μεθούσαν.

Άρθρο 150. Δούλον μὴ γυμνάζεσθαι, μηδὲ ξηραλοιοφείν ἐν ταῖς παλαιίστραις.

Κεφ. 8 : Φιλόσοφοι

Άρθρο 151. Λόγων τέχνην μὴ διδάσκειν.

Άρθρο 152. Μηδένα φιλοσόφων σχολῆς ἀφηγεῖσθαι, ἂν μὴ τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ δόξη· εἰ δὲ μὴ, θάνατον εἶναι τὴν ξημίαν.

τρόπο κάποιο ἀπὸ τα παιδιά να μπει στις αἴθουσες του Ερμή. Ἀν ὁ Γυμνασιάρχης ἐπιτρέψει ἢ δὲν ἐμποδίσει τὸ παιδί να μπει στο Γυμνάσιο, εἶναι ἐνοχος καὶ τιμωρεῖται σύμφωνα με τὸ νόμο γιὰ τὴ διαφθορά των ἐλευθέρων παιδιῶν. Οἱ χορηγοί, που ἔχουν ὀριστεῖ ἀπὸ τὸ λαό, πρέπει να υπερβαίνουν τὴν ηλικία των 40 ἐτῶν.¹⁸¹

Άρθρο 150. Ὁ δούλος δὲν πρέπει να γυμνάζεται,¹⁸² οὔτε να αλειφεται με λάδι στις παλαιίστρες.¹⁸³

Κεφ. 8 : Φιλόσοφοι

Άρθρο 151. Κανένας δὲν ἐπιτρέπεται¹⁸⁴ να διδάσκει τὴν τέχνη των λόγων.¹⁸⁵

Άρθρο 152. Κανένας ἀπὸ τους φιλοσόφους δὲν πρέπει να διατηρεῖ σχολή χωρὶς ἀπόφαση τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου. Διαφορετικά, τιμωρεῖται με θάνατο.¹⁸⁶

¹⁸¹ Αἰσχίνης, *Κατὰ Τιμάρχου*.

¹⁸² Οἱ ἀγῶνες καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ἀγωνίζεσθαι θεωροῦνταν πλεονέκτημα τοῦ ἐλευθέρου ἀνδρα.

¹⁸³ Αἰσχίνης, *Κατὰ Τιμάρχου*.

¹⁸⁴ Αὐτὸς ὁ νόμος θεσπίστηκε τὴν ἐποχὴ των τριάντα τυράννων που θεωροῦσαν τὴ μορφοση πρόσκομμα τῆς ευημερίας τους. Πρῶτος τὸν εἰσήγαγε ὁ Κριτίας (που μισοῦσε τὸ Σωκράτη, μολονότι υπῆρξε μαθητῆς του). Μετὰ τὴν κατάλυση τῆς τυραννίας, οἱ Ἀθηναῖοι ἀκύρωσαν αὐτὸν τὸ νόμο καὶ καταδίκασαν ὅσους τὸν πρότειναν.

¹⁸⁵ Ξενοφῶν, *Ἀπομνημονεύματα*.

¹⁸⁶ Διογένης Λαέρτιος.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

Κεφ. 1 : Δικαστές και Δικαστήρια

Άρθρο 153. Περί εκείνων ὅσα αἱ ἀρχαὶ κρίνουσιν, εἰς τὸ δικαστήριον ἐφέσεις εἶναι τοῖς βουλομένοις.

Άρθρο 154. Ἐξεῖναι ἐν τῷ δικαστηρίῳ καταδέχεσθαι τοὺς ἐκφυλλοφορηθέντας.

Άρθρο 155. Πάντας Ἀθηναίους λαχεῖν εἰς τὰ δικαστήρια.

Άρθρο 156. Ψηφίζομαι κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Βουλῆς τῶν Πεντακοσίων. Καὶ Τύραννον οὐ ψηφιοῦμαι εἶναι, οὐδὲ ὀλιγαρχίαν, οὐδ' ἐάν τις καταλύῃ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ἢ λέγῃ ἢ ἐπιψηφίσῃ παρὰ ταῦτα οὐ πείσομαι οὐδὲ τῶν χρεῶν τῶν ἰδίων ἀποκοπᾶς, οὐδὲ γῆς ἀναδασμὸν τῆς Ἀθηναίων, οὐδ' οἰκιῶν, οὐδὲ τοὺς φεύγοντας κατάξω. οὐδ' ὧν θάνατος κατέγνωσται, οὐδὲ τοὺς μένοντας ἐξελῶ παρὰ τοὺς νόμους τοὺς κειμένους καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Βουλῆς οὐτ' αὐτὸς ἐγὼ, οὐτ' ἄλλον οὐδένα ἐάσω, οὐδὲ ἀρχὴν καταστήσω, ὥστε ἄρχειν ὑπεύθυνον ὄντα ἐτέρας ἀρχῆς καὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων καὶ τοῦ ἱερομνήμονος καὶ ὅσοι μετὰ τῶν ἐννέα ἀρχόντων κυαμεύονται ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ κήρυκος, καὶ πρεσβείας, καὶ συνέδρων, οὐδὲ δις τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τὸν αὐτὸν ἄνδρα, οὐδὲ δύο ἀρχὰς ἄρξαι τὸν αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ, οὐδὲ δῶρα δέξομαι τῆς ἡλιάσεως ἔνεκα, οὐτ' αὐτὸς ἐγὼ, οὐτ' ἄλλος ἐμοὶ, οὐτ' ἄλλοι εἰδότος ἐμοῦ, οὔτε τέχνη, οὔτε μηχανῇ μηδεμιᾶ· καὶ γέγονα οὐκ ἔλαττον ἢ τριακόντα ἔτη. Καὶ ἀκροάσομαι τοῦ τε κατηγόρου καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ὁμοίως ἀμφοῖν, καὶ διαψηφιοῦμαι περὶ αὐτοῦ οὗ ἂν ἦ ἡ δίωξις. Ἐπόμνυμι Δία, Ποσειδῶνα, Δήμητρα· ἐπαρῶμαι ἐξώλειαν ἐμαυτῷ, καὶ οἰκία τῇ ἐμαντοῦ, εἴ τι τούτων παραβαίνομι· εὐορκοῦντι δὲ καλὰ πολλὰ κάγαθὰ εἶναι.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

Κεφ. 1 : Δικαστές και Δικαστήρια

Άρθρο 153. Ὅσοι θέλουν, μποροῦν να ασκήσουν ἐφεση στο ἀρμόδιο δικαστήριο για τις αποφάσεις που παίρνουν οι ἀρχές.

Άρθρο 154. Οι ἐκφυλλοφορηθέντες μποροῦν να ἐκλέγονται δικαστές.¹⁸⁷

Άρθρο 155. Ὅλοι οι Ἀθηναῖοι πολίτες μποροῦν να ἐκλέγονται δικαστές.¹⁸⁸

Άρθρο 156. (Ὀρκος Ἡλιαστῶν). Θα αποφασίζω σύμφωνα με τους νόμους και τα ψηφίσματα του Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ και της βουλῆς των Πεντακοσίων. Και δε θα εγκρίνω με την ψήφο μου οὔτε τυραννία οὔτε ολιγαρχία, οὔτε, αν κάποιος επιχειρήσει να καταλύσει την Ἀθηναϊκή πολιτεία και ἐκφωνεῖ λόγους ἢ προκαλεῖ ψηφοφορία, θα πειστώ. Δε θα δεχτώ ἀπόσβεση των χρεῶν μου, οὔτε ανακατανομή της γῆς και των περιουσιῶν των Ἀθηναίων, κι οὔτε θα ἐπαναφέρω τους ἐξόριστους στην πατρίδα. Δε θα ἀνακαλέσω ο ἴδιος την ἀπόφαση γι' αὐτοὺς που καταδικάστηκαν σε θάνατο, οὔτε θα διώξω, ἐνάντια στους ὑπάρχοντες νόμους και τα ψηφίσματα του Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ και της Βουλῆς, αὐτοὺς που μένουν στην πόλη, οὔτε θα ἀφήσω κάποιον ἄλλον να το κάνει. Και δε θα διορίσω ἀρχή, τα καθήκοντα της οποίας θα ἐκτελεῖ κάποιος ὑπόλογος για ἄλλη ἐξουσία, ἀκόμη κι αν αὐτὸς εἶναι ἕνας ἀπὸ τους ἐννέα ἀρχοντες, ἢ ο ἱερομνήμονας ἢ ὅσοι ἐκλέγονται την ἴδια ἡμέρα μαζί με τους ἐννέα ἀρχοντες, ἢ κήρυκας ἢ πρεσβευτῆς ἢ σύνοδρος. Οὔτε θα ἐπιτρέψω να ἔχει ο ἴδιος ἀντρας δύο φορές την ἴδια ἐξουσία, οὔτε, ο ἴδιος, δύο ἐξουσίες μέσα σ' ἕνα χρόνο, και, ἐξαιτίας της δικαστικῆς μου θέσης, οὔτε ο ἴδιος

¹⁸⁷ Ἐκφυλλοφορηθέντες ονομάζονταν τα μέλη της βουλῆς που η διαγωγή τους δεν ἦταν η ἀρμόζουσα. Γι' αὐτό, ὕστερα ἀπὸ γενικὴ ἀπόφαση, τους ἐδιώχαν ἀπὸ το σῶμα της βουλῆς.

¹⁸⁸ Οι δικαστές ἐκλέγονταν μεταξύ των πολιτῶν, χωρίς να λαμβάνεται ὑπόψη ο βαθμὸς και η περιουσία τους. Μοναδικὴ προϋπόθεση ἦταν η συμπλήρωση του 30^{ου} ἔτους και η καλὴ διαγωγή.

Άρθρο 157. Καὶ οὐ μνησικακήσω οὐδὲ ἄλλω πείσομαι, ψηφιοῦμαι δὲ κατὰ τοὺς κειμένους νόμους.

Άρθρο 158. Τοῦ τε κατηγοροῦ καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ὁμοίως ἀμφοῖν ἀκροῦσθαι.

Κεφ. 2 : Ἐγγραφο της Κλήσης

Άρθρο 159. Τὸν τῆς προσκλήσεως κλητῆρα ἐπιγράψασθαι.

Άρθρο 160. Τοὺς ἐμπρόθεσμον δίκην ἔχοντας, εἶτα μὴ ἀπαντῶντας εἰς τὴν κυρίαν, ἐρήμην ἀλίσκεσθαι· τὸ δὲ τίμημα εἶναι χιλίας δραχμῶν.

Άρθρο 161. Τὴν μὴ οὖσαν ἀντιλαχεῖν ἐξεῖναι.

εγὼ θα δεχθῶ δῶρα, οὔτε μέσω ἄλλου, οὔτε θ' ἀφήσω, ἐν γνώσει μου, να δωροδοκηθῶν ἄλλοι, με κανένα πλάγιο τρόπο. Δεν εἶμαι νεώτερος ἀπὸ τριάντα χρονῶν. Καὶ θ' ἀκούσω ἐξίσου τον κατήγορο καὶ τον ἀπολογούμενο καὶ θ' ἀποφασίσω για το θέμα, για το οποίο ἐγινε η δίκη. Ορκίζομαι ἐνώπιον του Δία, του Ποσειδῶνα καὶ της Δήμητρας(καταριέμαι να καταστραφῶ τελείως ἐγὼ καὶ η οικογένειά μου, αν παραβῶ κάτι ἀπὸ τα παραπάνω. Αν, ὁμως, τηρήσω τον ὄρκο μου, να αξιωθῶ πολλά καλά καὶ αγαθά.¹⁸⁹

Άρθρο 157. Δε θα εἶμαι μνησικάκος ἐναντίον κανενός, οὔτε θ' ἀφήσω ἄλλον να με πείσει. Θα ἀποφασίζω σύμφωνα με τους υπάρχοντες νόμους.

Άρθρο 158. Θα ἀκούω ἐξίσου τον κατήγορο καὶ τον ἀπολογούμενο.¹⁹⁰

Κεφ. 2 : Ἐγγραφο της Κλήσης

Άρθρο 159. Το ὄνομα του κλητῆρα πρέπει να σημειώνεται στο ἔγγραφο της κλήσης.¹⁹¹

Άρθρο 160. Οι διάδικοι, για τους οποίους ἔχει οριστεί η δίκη καὶ δεν εμφανίζονται την ἡμέρα που πρέπει, καταδικάζονται ἐρήμην. Καὶ το πρόστιμο ἀνέρχεται στις χιλίες δραχμῶν.¹⁹²

Άρθρο 161. Μπορεῖ κάποιος να ζητήσει την ἐπανάληψη της δίκης,¹⁹³ αν εἶχε διεξαχθεῖ ἐρήμην του.¹⁹⁴

¹⁸⁹ *Ηλιαστές* ονομάζονταν οι δικαστές της Ηλιαίας, του πιο φημισμένου πολιτικού δικαστηρίου. Το ὄνομά του προήλθε ἀπὸ τον ἥλιο, γιατί η σύνοδος γινόταν στην ὑπαίθρου καὶ οι δικαστές ἦταν ἐκτεθειμένοι στις ακτίνες του ἡλίου. Τα μέλη αὐτοῦ του δικαστηρίου ἦταν συνήθως 50, ἀλλὰ ο ἀριθμὸς τους ἀυξανόταν ἀνάλογα με τη σπουδαιότητα της υποθέσεως. Οι Ηλιαστές ἔπρεπε να δώσουν τον παραπάνω ὄρκο, πριν ἀναλάβουν τα καθήκοντά τους. Οι *Ιερομνήμονες* ἦταν τάγμα ιερῶν στην Αθήνα.

¹⁹⁰ Δημοσθένης, *Περὶ Στεφάνου*. Φωκυλίδης.

¹⁹¹ *Κλητῆρας* ονομάζονταν ἐκεῖνος που καλοῦσε στο δικαστήριο τους ἐναγομένους ἢ γενικά τους διαδίκους. Σε μερικές περιπτώσεις η λέξη σήμαινε καὶ τον μάρτυρα.

¹⁹² Οὐλιπιάδης.

¹⁹³ Όταν αὐτός που καταδικάστηκε, παρουσιαζόταν καὶ μέσω σε 10 μέρες ἀπὸ τη δημοσίευση της ἀπόφασης καὶ δικαιολογούσε τη μὴ ἐμφάνισή του, η ἀπόφαση θεωροῦνταν ἄκυρη καὶ η δίκη ἐπαναλαμβάνονταν. Εάν κάποιος θεωροῦσε ὅτι ἀδικήθηκε, μπορούσε να

Κεφ. 3 : Ανάκριση των Θεσμοθετών

Άρθρο 162. Τοὺς Ἄρχοντας ἀνακρίνειν τοῖς συντείνουσιν εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ τοὺς συντείνοντας εἰς τὸν ἀγῶνα ἀποκρίνειν.

Άρθρο 163. Τὸν μέλλοντα κατηγορεῖν, ὄμνυσθαι ὑπὲρ τοῦ ἐπεξελεθῆναι, εἰ πάντα ἔτοιμα ἔχει τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα ἢ ὑπόμνυσθαι.

Άρθρο 164. Τοὺς Ἄρχοντας καλεῖν εἰς τὸ δικαστήριον τοὺς συντείνοντας εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰσάγειν εἰς τὸ δικαστήριον.

Άρθρο 165. Τοὺς δικαστὰς ἀποκληροῦν εἰς τὸ δικάζεσθαι.

Άρθρο 166. Τοὺς δικαστὰς μὴ δικάζειν δις ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ.

Άρθρο 167. Δικάσω περὶ ὧν ἂν ἡ δίωξις, ἦ, καὶ περὶ ὧν μὲν νόμοι εἰσὶ κατὰ τοὺς νόμους ψηφιοῦμαι, περὶ ὧν δὲ μὴ εἰσὶ, γνώμη τῇ δικαιοτάτῃ.

Κεφ. 4 : Δικαστικές Αποφάσεις

Άρθρο 168. Τοὺς κρίνοντας γράφειν τὰ κεφάλαια ἑκαστον.

Κεφ. 3 : Ανάκριση των Θεσμοθετών

Άρθρο 162. Οι ἄρχοντες¹⁹⁵ πρέπει να προξετάζουν τους διαδίκους και διάδικοι οφείλουν να απαντούν.¹⁹⁶

Άρθρο 163. Ο κατηγορος πρέπει να ορκίζεται ότι θα συνεχίσει τη δίκη εάν όλες οι απαιτούμενες αποδείξεις είναι έτοιμες. Διαφορετικά, μπορεί να ζητήσει την αναβολή της δίκης.¹⁹⁷

Άρθρο 164. Οι Ἄρχοντες πρέπει να προσκαλούν τους αντιδίκους στο δικαστήριο και να παρουσιάζουν σ' αυτό την υπόθεση.¹⁹⁸

Άρθρο 165. Οι δικαστές που πρόκειται να δικάσουν¹⁹⁹ πρέπει να εκλέγονται με κλήρο.²⁰⁰

Άρθρο 166. Οι δικαστές δεν πρέπει να δικάζουν δύο φορές την ίδια ημέρα.

Άρθρο 167. Θα δικάσω την υπόθεση για την οποία απαγγέλθηκε κατηγορία και θα αποφασίσω σύμφωνα με τους νόμους για όσα προβλέπουν οι νόμοι. Για όσα δεν προνοούνται από τους νόμους, θα αποφασίσω σύμφωνα με την αρχή της δικαιοσύνης.²⁰¹

Κεφ. 4 : Δικαστικές Αποφάσεις

Άρθρο 168. Οι δικαστές να γράφουν στην απόφασή τους τα κεφάλαια της κατηγορίας.

ζητήσει την επανάληψη της διαδικασίας.

¹⁹⁴ Πολυδεύκης.

¹⁹⁵ Οι έξι τελευταίοι από τους εννέα ἄρχοντες ονομάζονταν θεσμοθέτες.

¹⁹⁶ Ισαίος, *Περί Φιλοκτήμονος κλήρου*.

¹⁹⁷ Ουλπιανός.

¹⁹⁸ Δημοσθένης, *Κατά Ολυμπιοδώρου*.

¹⁹⁹ Οι διορισμένοι δικαστές συγκεντρώνονταν κάθε ημέρα στην αγορά και οι Ἄρχοντες εξέλεγαν με κλήρο τον απαιτούμενο αριθμό δικαστών που θα δικάζαν εκείνη τη μέρα.

²⁰⁰ Δημοσθένης, *Κατ' Αριστογείτονος*.

²⁰¹ Οι δικαστές έδιναν αυτόν τον όρκο ξεχωριστά για κάθε υπόθεση που επρόκειτο να δικάσουν.

Άρθρο 169. Διαγράφει τὸν Ἄρχοντα τὴν τοῦ ἀμφισβητούντος, καὶ τῆς δίκης ἕνεκα ἀπόντων, ἀμφισβήτησιν.

Άρθρο 170. Ἀπολογητέον.

Άρθρο 171. Τὸν Κήρυκα κηρύττειν. Τῶν ψήφων ἢ τετραπημένῃ ὄτῳ δοκεῖ ἀδικῆσαι ὁ δεῖνα, ἢ δὲ πλήρης ὄτῳ μή.

Άρθρο 172. Τὸν φεύγοντα νικᾶν ἴσαις ψήφοις.

Άρθρο 173. Τοὺς καδίσκους τιθέναι κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀμφισβητούντων.

Άρθρο 174. Τοὺς δικαστὰς προτιμᾶν τὴν τιμωρίαν, τὸν φεύγοντα ἀντιτιμῆσαι αὐτῷ ὅτι τοῦδε εἰμι ἄξιος· λοιπὸν παρὰ τῷ δικαστῇ εἶναι τὴν κρίσιν τοῦ ἀνασχέσθαι, ἢ οὐ.

Άρθρο 175. Ὁ ἥλιος ἐπὶ τῶν ὁρῶν ἢ ἐσχάτῃ ὥρᾳ ἔστω.

Άρθρο 176. Ἐάν τις συνιστῆται ἢ συνδεκάξῃ τὴν Ἡλιαίαν, ἢ τῶν δικαστηρίων τι τῶν Ἀθήνησιν, ἢ τὴν βουλὴν ἐπὶ δωροδοκία χρήματα δίδουσι, ἢ δεχόμενος, ἢ ἑταιρίαν συνιστῆ ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου, ἢ συνήγορος ὧν λαμβάνῃ τὰ χρήματα ἐπὶ ταῖς δίκαις, ἢ ἰδίαις, ἢ δημοσίαις, τούτων εἶναι τὰς γραφὰς πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας.

Άρθρο 169. Ὁ Ἄρχοντας πρέπει νὰ διαγράφει ἀπὸ τὸν πίνακα τὴν ὑπόθεσιν τοῦ διαδίκου, ἀν αὐτὸς δὲν παρουσιαστῆι στο δικαστήριο.²⁰²

Άρθρο 170. Επιτρέπεται στους διαδίκους νὰ υπερασπίζονται μόνοι τους τὸν εαυτὸ τους.

Άρθρο 171. Ὁ κήρυκας πρέπει νὰ ἐκφωνεῖ τις ψήφους. Ἀν τὸ μεγαλύτερο μέρος αὐτῶν εἶναι τρυπημένο, ὁ κατηγορούμενος εἶναι ἐνοχος. Ἀν, ὅμως, δὲν εἶναι τρυπημένο, τότε εἶναι ἀθῶος.²⁰³

Άρθρο 172. Σε περίπτωση ἰσοψηφίας, ὁ κατηγορούμενος ἀθῶώνεται.²⁰⁴

Άρθρο 173. Οἱ κάλπες πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογες τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διαδίκων.

Άρθρο 174. Οἱ δικαστές πρέπει νὰ ἐκτιμῆσουν τὴν ποινὴ καὶ ὁ κατηγορούμενος νὰ ἀπαντήσῃ ἀν ἀξίζει ἢ ὄχι τὴ συγκεκριμένη τιμωρία. Κατόπιν θα ἀποφασίσει τὸ δικαστήριο γιὰ τὴν ποινὴ ποῦ θα ὀριστεῖ.²⁰⁵

Άρθρο 175. Ἡ ἡμέρα τελειώνει, ὅταν ὁ ἥλιος φτάσει στις κορυφές τῶν βουνῶν.²⁰⁶

Άρθρο 176. Ἐάν κάποιος συνωμοτήσῃ ἐναντίον τοῦ κατηγορουμένου ἢ ἐάν επιχειρήσῃ νὰ διαφθεῖρει με χρήματα τοὺς δικαστές

²⁰² Ὅταν ὁ κατηγορούμενος δὲν παρουσιαζόταν νὰ δικαστεῖ εἴτε ἀπὸ φόβο μήπως χάσει τὴ δίκην ἢ γιὰτὶ ἐπρόκειτο νὰ φύγει ἢ γιὰ κάποιον ἄλλο λόγο, ἡ ὑπόθεσίν του διαγραφόταν καὶ νικούσε ὁ ἀντίδικος.

²⁰³ Μετὰ τὸ τέλος τῆς συζήτησης ὁ κήρυκας περιφερόταν με δύο κἀδους στα χέρια του καὶ συγκέντρωνε τις ψήφους τῶν δικαστῶν φωνάζοντας: «Ὅποιος δὲν ἔχει ψηφίσει, νὰ ρίξει ἀμέσως τὴν ψήφον του». Στὴν ἀρχὴ οἱ ψήφοι ἦταν φτιαγμένοι ἀπὸ λευκοὺς καὶ μαύρους θαλασσινοὺς κοχλίες. Ἐπειτα τοὺς κοχλίες διαδέχτηκαν σφόνδυλοι ἀπὸ χαλκὸ, τρυπημένοι καὶ ἀτρύπητοι. Ἡ υπέρῃψηση τῶν τρυπημένων σήμαινε καταδίκη τοῦ κατηγορουμένου καὶ τῶν ἀτρύπητων, ἀθῶωσίν του.

²⁰⁴ Σχόλια εἰς Ἀριστοφάνη.

²⁰⁵ Ἀρποκρατίων.

²⁰⁶ Στοβαῖος. (Ἡ ἡμέρα ἀρχίζει ὅταν ἀνέτειλε ὁ ἥλιος καὶ τελειώνει, ὅταν ἔδνε. Ἀλλὰ γιὰ τις δικαστικὲς προθεσμίες, ἡ ἡμέρα τελειώνει ὅταν ὁ ἥλιος ἔφθανε στις κορυφές τῶν βουνῶν).

Κεφ. 5 : Συμφωνίες και Ενστάσεις

Άρθρο 177. Ὅσα ἂν τις ἐκὼν ἕτερος ἑτέρω, ὁμολογήσῃ ἐναντίον μαρτύρων, ταῦτα κύρια εἶναι.

Άρθρο 178. Μὴ συντίθεσθαι παρὰ τὸν νόμον.

Άρθρο 179. Ὦν ἂν ἀφῆ καὶ ἀπαλλάξῃ τις μηκέτι τὰς δίκας εἶναι.

Άρθρο 180. Παραγράφεσθαι πρὸς τὸν ἀντίδικον τὴν δίκην μὴ εἰσαγωγίμον εἶναι.

Άρθρο 181. Παραγράφεσθαι περὶ ὧν ἂν τις ἀφείῃ καὶ ἀπαλλάξας πάλιν δικάζεται.

Άρθρο 182. Τοῖς ἀδικουμένοις τὰ πέντε ἔτη εἶναι εἰσπράττεσθαι.

της Ηλιαίας ἢ των ἄλλων δικαστηρίων της Αθήνας ἢ να εξαγοράσει τη Βουλή ἢ εἰάν δώσει ἢ δεχθεῖ χρήματα για να δωροδοκήσει τους δικαστές ἢ εἰάν συγκροτήσει πολιτική μερίδα, για να καταλύσει το δημοκρατικό πολίτευμα, ἢ εἰάν παίρνει τα χρήματα για να τα δώσει στους δικαστές ὅταν εἶναι συνήγορος στις ιδιωτικές ἢ στις δημόσιες δίκες, πρέπει να καταγγέλλεται ενώπιον των θεσμοθετών.²⁰⁷

Κεφ. 5 : Συμφωνίες και Ενστάσεις

Άρθρο 177. Ὅποιος με τη θέλησή του συμφωνήσει με κάποιον ἄλλον ενώπιον μαρτύρων, τότε αυτές οι συμφωνίες θεωρούνταν ἔγκυρες.²⁰⁸

Άρθρο 178. Οι συμφωνίες δεν πρέπει να εἶναι αντίθετες με τους νόμους.²⁰⁹

Άρθρο 179. Δεν πρέπει να εισάγει κάποιος στο δικαστήριο τις υποθέσεις στις οποίες χορηγήθηκε ἄφεση και ἀπαλλαγῆ.²¹⁰

Άρθρο 180. Η αγωγή πρέπει να παραγράφεται υπέρ του αντιδίκου ὅταν δεν πρόκειται για δίκη που οδηγείται στο δικαστήριο.²¹¹

Άρθρο 181. Μπορεί να γίνεται παραγραφή των αδικημάτων για τα οποία κάποιος πήρε ἄφεση και ἀπαλλάχτηκε.²¹²

Άρθρο 182. Αυτοὶ που αδικοῦν μπορούν να τιμωρηθῶν σε χρονικό διάστημα πέντε ἐτῶν ἀπὸ την ἡμέρα που διέπραξαν το ἀδί-

²⁰⁷ Ἀρποκρατίων. (Οἱ θεσμοθέτες ἀναλάμβαναν να παρουσιάσουν ενώπιον της Βουλῆς των Πεντακοσίων ἢ της συνέλευσης του λαοῦ, τα πολιτικά εγκλήματα, που ἔθεταν σε κίνδυνο το πολίτευμα της Αθήνας).

²⁰⁸ Δημοσθένης προς Φαίνιππον.

²⁰⁹ Ἀριστοτέλης.

²¹⁰ Δημοσθένης, *Προς Πανταίνετον*.

²¹¹ Πολυδεύκης. (Η αγωγή δεν κατέληγε στο δικαστήριο, ὅταν οι ἀντίδικοι εἶχαν ξαναδικαστεῖ για την ἴδια υπόθεση ἢ εἶχαν συμβιβαστεῖ μεταξύ τους ἢ εἶχε περάσει ο προσδιορισμένος χρόνος των πέντε ἐτῶν, ἢ ὅταν το δικαστήριο δεν ἦταν ἀρμόδιο. Σ' αυτές τις περιπτώσεις η αγωγή παραγραφόταν υπέρ του αντιδίκου.)

²¹² Η παραγραφή του αδικήματος γίνεται ὅταν ο ἀδικημένος συγχωρεῖ αὐτὸν που τον ἀδίκησε.

Άρθρο 183. Τὴν παραγραφὴν ἀντιλαγχάνειν περὶ ὧν οὐκ εἰσὶν εἰσαγωγεῖς.

Άρθρο 184. Ὑπὲρ μὲν τῶν μὴ γενομένων ὄλως συμβολαίων Ἀθήνησι, μὴδ' εἰς τὸ Ἀθηναίων ἐμπόριον παραγράφεσθαι.

Κεφ. 6 : Διαιτητές

Άρθρο 185. Ἐὰν δὲ τινες περὶ συμβολαίων ἰδίων πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητῶσι, καὶ βούλωνται διαιτητὴν ἐλέσθαι ὀντινοῦν, ἐξέστω αὐτοῖς αἰρεῖσθαι ὃν ἂν βούλωνται διαιτητὴν. Ἐπειδὰν βούλωνται, κατὰ κοινὸν μενέτωσαν ἐν τοῖς ὑπὸ τούτου διαγνωσθεῖσι, καὶ μηκέτι καταφερέτωσαν ἀπὸ τούτου ἐφ' ἕτερον δικαστήριον ταῦτα ἐγκλήματα, ἀλλ' ἔστω τὰ κριθέντα ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ κύρια.

Άρθρο 186. Τὸν Διαιτητὴν ὁμόσαντα διαιτᾶν.

Άρθρο 187. Τὸν Διαιτητὴν μένειν ἄχρι τῆς ἑσπέρας· μὴ φανέντος δὲ τοῦ φεύγοντος, καταδικάζειν τὴν καταδίκην.

Άρθρο 188. Ἀπὸ τῶν κληρωτῶν διαιτητῶν εἰς ἕτερον ἐφεῖναι δικαστήριον.

κημα.²¹³

Άρθρο 183. Εἶναι δυνατόν να προταθεῖ παραγραφὴ για υποθέσεις που το δικαστήριο δεν εἶναι αρμόδιο να τις δικάσει.²¹⁴

Άρθρο 184. Παραγράφεται κάθε αγωγή που σχετίζεται με συμβόλαια που δε συντάχτηκαν στην Αθήνα ή που αφορά εμπορεύματα που απαγορεύεται να εισαχθούν.²¹⁵

Κεφ. 6 : Διαιτητές

Άρθρο 185. Αν κάποιος διαφωνοῦν για τα συμβόλαια που συνάπτουν μεταξύ τους και θέλουν να ορίσουν κάποιον διαιτητή, μπορούν να εκλέξουν ὅποιον επιθυμοῦν. Και πρέπει να εμμένουν ἀπὸ κοινού στις αποφάσεις του και να μην κάνουν ποτέ ἔφεση σε ἄλλο δικαστήριο, ἀλλὰ οι αποφάσεις του διαιτητή πρέπει να ἔχουν κύρος.²¹⁶

Άρθρο 186. Οι διαιτητές πρέπει να ορκίζονται.²¹⁷

Άρθρο 187. Ο διαιτητής πρέπει να περιμένει τον κατηγορούμενο μέχρι το βράδυ. Και μόνο αν δεν παρουσιαστεί, μπορεί να τον καταδικάσει ἐρήμην του.²¹⁸

Άρθρο 188. Οι αποφάσεις των κληρωτῶν διαιτητῶν υπάγονται σε ἔφεση.²¹⁹

²¹³ Δημοσθένης, *Υπὲρ Φορμίλωνος*. (Αφού περάσει η προθεσμία των πέντε ἐτῶν, παραγράφονται τα ιδιωτικά αδικήματα, ὄχι ὁμοίως και τα δημόσια.)

²¹⁴ Δημοσθένης, *Προς Πανταίνετον*.

²¹⁵ Σουΐδας.

²¹⁶ Στην Αθήνα υπήρχαν δύο ειδῶν διαιτητές: Οι *κληρωτοί* και οι *διαλλακτήριοι*. Οι κληρωτοί ἦταν εἶδος ἐνόρκων που ἐκλέγονταν κάθε χρόνο. Ἦταν 44 τον ἀριθμό, ἔπρεπε να εἶναι τουλάχιστον 60 ἐτῶν και να ἔχουν τίμα διαγωγή. Οι αποφάσεις των διαλλακτηρίων διαιτητῶν ἦταν τελεσιδικες. Ἀλλὰ πριν τη συνεδρίασή τους ἦταν υποχρεωμένοι να ορκιστοῦν για την αμεροληψία που θα ἔδειχναν στην υπόθεση, που δικάζοταν. Η ἀπόφαση αὐτῶν των δικαστῶν ονομαζόταν *δίαιτα*.

²¹⁷ Δημοσθένης, *Προς Κάλλιππον*. (Ἰσχύει για τους διαλλακτήριους διαιτητές.)

²¹⁸ Δημοσθένης, *Προς Τιμόθεον*.

²¹⁹ Λουκιανός.

Κεφ. 7 : Ορκωμοσία

Άρθρο 189. Τρεῖς θεοὺς ὀμνύναι, Ἰκέσιον, Καθάρσιον, Ἐξακεστήριον.

Κεφ. 8 : Μάρτυρες

Άρθρο 190. Μὴ μαρτυρεῖν τοὺς ἀτίμους.

Άρθρο 191. Μὴ μαρτυρεῖν αὐτὸν αὐτῷ, οὐτ' ἐπὶ ταῖς γραφαῖς, οὐτ' ἐπὶ ταῖς δίκαις, οὐτ' ἐν ταῖς εὐθύναις.

Άρθρο 192. Τοῖν ἀντιδίκοιν ἐπάναγκες εἶναι ἀποκρίνασθαι ἀλλήλοισ τὸ ἐρωτώμενον, μαρτυρεῖν δὲ μὴ.

Άρθρο 193. Μὴ ἐπάναγκες εἶναι οἰκείου καταμαρτυρῆσαι ἂν τάληθῆ.

Άρθρο 194. Ἔστω δὲ καὶ ὑπόδικος τῶν ψευδομαρτυριῶν ὁ μαρτυρήσας αὐτοῦ τούτου, ὅτι μαρτυρεῖ παρὰ τὸν νόμον καὶ ὁ προβαλλόμενος κατὰ ταῦτά.

Άρθρο 195. Μαρτυρεῖν ἐν τῷ γραμματεῖω.

Άρθρο 196. Τοὺς μάρτυρας ὄρκον διομόσασθαι.

Κεφ. 7 : Ορκωμοσία

Άρθρο 189. Η ορκωμοσία να γίνεται στο όνομα τριών θεών, του Ικέσιου, του Καθάρσιου και του Εξακεστηρίου.²²⁰

Κεφ. 8 : Μάρτυρες

Άρθρο 190. Όσοι τιμωρήθηκαν με στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων, δεν μπορούν να παρουσιαστούν στο δικαστήριο ως μάρτυρες.²²¹

Άρθρο 191. Δεν μπορεί κανείς να είναι μάρτυρας του εαυτού του, ούτε στις γραπτές καταγγελίες που έγιναν εις βάρους του, ούτε στις δίκες, ούτε στις λογοδοσίες.

Άρθρο 192. Οι αντιδικοί πρέπει κατ' ανάγκη να απαντούν στις ερωτήσεις που θέτει ο ένας στον άλλον, δεν μπορούν, όμως, να παρουσιάζονται ως μάρτυρες.²²²

Άρθρο 193. Δεν είναι ανάγκη να παρουσιαστούν ως μάρτυρες οι συγγενείς κάποιου, μολονότι μπορούν να γνωρίζουν την αλήθεια.²²³

Άρθρο 194. Πρέπει να θεωρείται ένοχος ψευδομαρτυρίας αυτός που ήρθε ως μάρτυρας σε μια υπόθεση εάν μαρτύρησε αντίθετα με το νόμο, καθώς επίσης και αυτός που τον διέφθειρε [για να το κάνει].²²⁴

Άρθρο 195. Οι μαρτυρίες πρέπει να δίνονται εγγράφως.²²⁵

Άρθρο 196. Οι μάρτυρες πρέπει να ορκίζονται πριν μιλήσουν.²²⁶

²²⁰ Ησύχιος. (Ικέσιος: Επίθετο του Δία, ως προστάτη των ικετών. Καθάρσιος: Επίθετο του Απόλλωνα, ως αυτού που απομακρύνει τα μιάσματα. Εξακεστήριος: Επίθετο του Ασκληπιού, ως θεραπευτή.)

²²¹ Δημοσθένηςμ Προς Τιμόθεον.

²²² Πλάτων, Απολογία Σωκράτους. Δημοσθένης, προς Βοιωτών.

²²³ Δημοσθένης, Προς Τιμόθεον.

²²⁴ Δημοσθένης, Κατά Στεφάνου ψευδομαρτυριών.

²²⁵ Δημοσθένης, Κατά Στεφάνου ψευδομαρτυριών.

Άρθρο 197. Ἄν εἶδῃ τις, καὶ οἷς ἂν παραγένηται πρᾶτομένοις, ταῦτα μαρτυρεῖν ἐν γραμματεῖῳ γεγραμμένα.

Άρθρο 198. Ἄκοῦν εἶναι μαρτυρεῖν τεθνεώτος· ἐκμαρτυροῦν δὲ ὑπερορίου καὶ ἀδυνάτου.

Άρθρο 199. Τιθέναι τῷ τὴν μαρτυρίαν λιπόντι τὴν δραχμὴν τοῦ λειπομαρτυρίου.

Άρθρο 200. Τὸν ἐκκλητευθέντα ἢ μαρτυρεῖν, ἢ ἐξομόσασθαι, ἢ χιλίας δραχμᾶς ἀποτίσαι τῷ δημοσίῳ.

Άρθρο 201. Ἐξείναι τοῖς ἀντιδίκοις ἂν βούλωνται, διαμαρτυρεῖν.

Άρθρο 202. Ὁ μαρτυρήσας τὰ ψευδῆ ὑπόδικος ἔστω τῶν ψευδομαρτυριῶν· καὶ ὁ προβαλλόμενος τῶν κακοτεχνιῶν.

Άρθρο 197. Ο μάρτυρας πρέπει να δίνει εγγράφως τη μαρτυρία του, για όσα είδε ο ίδιος και για όσες πράξεις άλλοι επιτελέστηκαν ενώπιόν του.

Άρθρο 198. Μπορεί κάποιος να μαρτυρήσει για όσα άκουσε από κάποιον που πέθανε. Επίσης, μπορεί να εκμαρτυρήσει για όσα άκουσε από ασθενή ή από κάποιον που έφυγε σε ξένη χώρα.²²⁷

Άρθρο 199. Η απουσία του μάρτυρα τιμωρείται με τη δραχμή του λειπομαρτυρίου.²²⁸

Άρθρο 200. Αυτός που εκλέχτηκε μάρτυρας οφείλει να μαρτυρήσει, ή να ορκιστεί ότι δεν γνωρίζει τίποτα. Διαφορετικά τιμωρείται να πληρώσει πρόστιμο χιλίων δραχμών.²²⁹

Άρθρο 201. Οι αντίδικοι μπορούν, αν θέλουν, να επικαλεστούν μάρτυρες.²³⁰

Άρθρο 202. Ο ψευδομάρτυρας να θεωρείται ένοχος ψευδομαρτυρίας. Και ο διαφθορέας του μάρτυρα τιμωρείται σύμφωνα με τον νόμο των κακοτεχνιών.²³¹

²²⁶ Αντιφών.

²²⁷ Δημοσθένης, *Κατά Στεφάνου ψευδομαρτυριών*. Ισαίος, *Υπέρ του Πύρρου κλήρου*. (Στην Αθήνα υπήρχαν δύο είδη αποδείξεων. Η πρώτη ονομαζόταν *μαρτυρία*, δινόταν από αυτόπτες μάρτυρες που είχαν δει την πράξη να επιτελείται ή άκουσαν σχετικά με την πράξη από κάποιον που πέθανε. Η δεύτερη ονομαζόταν *εκμαρτυρία*, δινόταν από μάρτυρες που πληροφορήθηκαν την πράξη από ανθρώπους που την είχαν δει, αλλά δεν μπορούσαν να εμφανιστούν στο δικαστήριο λόγω ασθενείας ή απουσίας τους σε άλλη χώρα.)

²²⁸ Δημοσθένης. (Το λειπομαρτύριο ήταν ποινή που δινόταν όταν κάποιος, ενώ είχε προσκληθεί για μάρτυρας, δε βρισκόταν στο σπίτι του, ούτε οι συγγενείς του γνώριζαν που είναι. Γι' αυτή την απουσία του καταδικαζόταν σε πρόστιμο μιας δραχμής. Η ποινή αυτή ίσχυε μόνο για τους αυτόπτες μάρτυρες.)

²²⁹ Αισχίνης, *Κατά Τιμάρχου*. (Στην Αθήνα υπήρχαν δύο ειδών κλήσεις των μαρτύρων: Η μία ονομαζόταν κλήσεις και ο αυτός που καλούνταν να παρουσιαστεί, προεξεταζόταν στην ανάκριση. Αν δεν παρουσιαζόταν στο ακροατήριο, καταδικαζόταν να πληρώσει πρόστιμο μιας δραχμής. Η άλλη ονομαζόταν εκκλήσεις και γινόταν σε εκείνους που γνώριζαν τα γεγονότα, αλλά δεν ήθελαν να πουν την αλήθεια. Γι' αυτό ήταν υποχρεωμένοι να παρουσιαστούν στο ακροατήριο και να ομολογήσουν, ή να ορκιστούν ότι δεν γνωρίζουν τίποτα. Αλλιώς καταδικάζονταν να πληρώσουν πρόστιμο χιλίων δραχμών.)

²³⁰ Γραμματικοί.

²³¹ Δημοσθένης, *Κατά Ευέργου και Μνησιβούλου ψευδομαρτυριών*. (Κακοτεχνιών: Ήταν όνομα δίκης στην οποία δικάζονταν οι ψευδομάρτυρες.)

Κεφ. 9 : Δεδικασμένο και Εγκατάσταση στο ακέραιο

Άρθρο 203. Ὅσων δίκη πρότερον ἐγένετο ἢ εὐθύνη ἢ διαδικασία περὶ τοῦ ἐν δικαστηρίῳ, ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ, ἢ τὸ δημόσιον ἀπέδοτο, μὴ εἰσάγειν περὶ τούτων εἰς τὸ δικαστήριον, μηδ' ἐπιψηφίζειν τῶν ἀρχόντων μηδένα, μηδὲ κατηγορεῖν ἐώντων, ἃ οὐκ ἔωσιν οἱ νόμοι.

Άρθρο 204. Τὰς δίκας καὶ τὰς διαίτας ὅσαι ἐγένοντο ἐπὶ τοῖς νόμοις ἐν δημοκρατουμένη πόλει κυρίας εἶναι. Ὅποσα δ' ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἐπράχθη ἢ δίκη ἐδικάσθη ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ, ἄκυρα εἶναι.

Κεφ. 10 : Ποινές

Άρθρο 205. Μηδὲν τίμημα ὑπάρχειν ἐπὶ κρίσει πλέον ἢ ἔν, ὀπότερον ἂν τὸ δικαστήριον τιμήσῃ, παθεῖν, ἢ ἀποτίσαι, ἀμφοτέρω δὲ μὴ ἐξέστω.

Άρθρο 206. Τῶν ἀκουσίων ἀμαρτημάτων οὐκ εἰσάγειν ἐστὶν, ἀλλ' ἰδίᾳ λαβόντα διδάσκειν καὶ νουθετεῖν.

Άρθρο 207. Ἐξοστρακίζεσθαι τοὺς ὑπερέχοντας τὰ δέκα ἔτη.

Κεφ. 9 : Δεδικασμένο και Εγκατάσταση στο ακέραιο²³²

Άρθρο 203. Δεν επιτρέπεται να δικάζονται από την αρχή δημόσιες ή ιδιωτικές υποθέσεις, των οποίων η δίκη έγινε προηγουμένως και για τις οποίες βγήκε απόφαση. Επίσης, δεν πρέπει να οδηγείται στο δικαστήριο αυτός που πλήρωσε τα χρέη του στο δημόσιο. Οι άρχοντες να μη θέτουν σε ψηφοφορία την εκλογή των δικαστών και να μην αφήνουν κανέναν να καταγγείλει κάποιον, για όσα οι νόμοι απαγορεύουν να καταγγέλλονται.²³³

Άρθρο 204. Οι δικαστικές και οι διαιτητικές αποφάσεις που ανακοινώθηκαν σύμφωνα με τους νόμους που ίσχυαν σε καιρό δημοκρατίας, θεωρούνται έγκυρες. Όσα, όμως, έγιναν την εποχή των τριάντα τυράννων, καθώς και οι αποφάσεις που εκδόθηκαν για τις δημόσιες ή ιδιωτικές υποθέσεις που δικάστηκαν, είναι άκυρες.²³⁴

Κεφ. 10 : Ποινές

Άρθρο 205. Δεν επιτρέπεται να επιβάλλονται στη δίκη περισσότερες από μία ποινές. Το δικαστήριο μπορεί να επιλέξει μία από τις δύο ποινές, είτε σωματική είτε χρηματική, αλλά δεν έχει το δικαίωμα να επιβάλλει και τις δύο συγχρόνως.²³⁵

Άρθρο 206. Δεν πρέπει να οδηγείται κάποιος στο δικαστήριο για τις αδικίες που διέπραξε ακουσίως. Σ' αυτή την περίπτωση, πρέπει να προσκαλείται ιδιαίτέρως, να του δίδονται συμβουλές και να επιπλήττεται.²³⁶

Άρθρο 207. Όσοι πολίτες συγκεντρώνουν αυξημένη δύναμη, εξοστρακίζονται για δέκα χρόνια.²³⁷

²³² Αφορά υποθέσεις που έχουν εκδικασθεί και την επανεξέτασή τους.

²³³ Δημοσθένης, *Προς Λεπτίνην*.

²³⁴ Ανδοκίδης, *Περί Μυστηρίων*.

²³⁵ Δημοσθένης, *Προς Λεπτίνην*.

²³⁶ *Ακούσια αμαρτήματα* ονομάζονταν τα αδικήματα που γίνονταν από κάποιον που δεν είχε επίγνωση των πράξεών του, αλλά παρακινούνταν από την παραφροσύνη.

²³⁷ Πλούταρχος, *Θεμιστοκλής*. Αριστοτέλης. (Ο *εξοστρακισμός* ήταν είδος ποινής που επιβαλλόταν στους πιο δυνατούς πολίτες. Μ' αυτή την ποινή, οι πολίτες απομακρύνονταν

Άρθρο 208. Μή υποδέχεσθαι φευγόντων ούδένα, ἢ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι τὸν ὑποδεχόμενον τοὺς φεύγοντας.

Άρθρο 209. Ἀποτίνειν δεκάβοιον.

Άρθρο 210. Μή πλείω εἶναι τριταίας τὴν κρίσιν.

Άρθρο 211. Δεδέσθαι ἐν τῇ ποδοκάκκη ἡμέρας δέκα τὸν πόδα, ἐὰν μὴ προτιμήσῃ ἢ Ἡλιαία.

Άρθρο 212. Τὸν βουλευσάντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον.

Άρθρο 213. Τῶν κακούργων τοὺς ὁμολογοῦντας ἄνευ κρίσεως κολάζειν.

Άρθρο 214. Ἐπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὀφείλειν ἄφ' ἧς ἂν ὀφλή, ἐὰν τε ἐγγεγραμμένος ᾖ, ἐὰν τε μὴ.

Άρθρο 208. Κανείς δεν πρέπει να φιλοξενεί τους εξόριστους. Διαφορετικά, αυτός που τους παρέχει καταφύγιο, θεωρείται ἐνοχος και τιμωρείται με την ποινή της εξορίας.²³⁸

Άρθρο 209. Πρέπει να πληρώνει ένα δεκάβοιο.²³⁹

Άρθρο 210. Κάθε δίκη δεν πρέπει να διαρκεί περισσότερο από τρεις ημέρες.²⁴⁰

Άρθρο 211. Αυτός που καταδικάστηκε στην ποινή της ποδοκάκκης, πρέπει να δένεται από το πόδι για δέκα ημέρες, εάν το δικαστήριο της Ηλιαίας δεν επιβάλλει άλλη ποινή.²⁴¹

Άρθρο 212. Αυτός που συμβούλευσε κάποιον να ενεργήσει παράνομα, τιμωρείται με την ίδια ποινή που επιβάλλεται στον αυτουργό.²⁴²

Άρθρο 213. Όσοι συλλαμβάνονται επ' αυτοφώρω να διαπράττουν κακουργήματα, τιμωρούνται αμέσως, χωρίς να βγει δικαστική απόφαση.²⁴³

Άρθρο 214. Αυτός που καταδικάστηκε να πληρώσει δημόσιο χρέος, θεωρείται οφειλέτης από την ημέρα κατά την οποία ορί-

προσωρινά από την πατρίδα τους. Έτσι, ενισχυόταν το δημοκρατικό πολίτευμα, γιατί η απομάκρυνση των δυνατών διατηρούσε την ισότητα των πολιτών και εμπόδιζε την επικράτηση της τυραννίας. Οι εξοστρακισμένοι είχαν στην κυριότητά τους τα κτήματά τους και τα έπαιρναν μετά την επιστροφή τους.)

²³⁸ Δημοσθένης, *Προς Καλλικλέα*.

²³⁹ Πολυδεύκης. (Αυτό το άρθρο ήταν απόσπασμα νόμου και δεν γνωρίζουμε σε ποιες περιπτώσεις γινόταν αυτή η πληρωμή. Ο Βους ήταν νόμισμα του Δράκοντα, πάνω του ήταν χαραγμένη η κεφαλή ενός βοδιού και άξιζε δύο δραχμές. Το δεκάβοιο άξιζε είκοσι δραχμές.)

²⁴⁰ Ησύχιος. (Το γεγονός ότι υπήρχαν πολλοί δικαστές συνέβαλλε στο να διεκπεραιώνεται η δίκη πολύ γρήγορα. Γι' αυτό απαγορευόταν στους δικαστές να την παρατείνουν περισσότερο από τρεις ημέρες.)

²⁴¹ Σουΐδας. (Η ποδοκάκκη ήταν ένα ξύλο με πέντε τρύπες, πάνω στο οποίο έδεναν τα πόδια και τον τράχηλο αυτού που καταδικάστηκε σ' αυτή την ποινή. Αυτός που απλώς καταδικάστηκε στην ποινή της ποδοκάκκης, χωρίς το δικαστήριο να ορίσει κάτι άλλο, δινόταν μόνο από το ένα πόδι για δέκα συνεχείς μέρες.)

²⁴² Αριστοτέλης *Ρητορική*, βιβλίο Α'.

²⁴³ Ουλιανός, *Αισχίνης, Κατά Τομάρχου*.

Ἄρθρο 215. Μὴ ἐκτιθέντος δὲ τοῦ ὀφλήματος ἐπὶ τῆς ἐννάτης Πρυτανείας, διπλοῦν ἔσσεσθαι τὸ ὄφλημα.

Ἄρθρο 216. Τὸν ὀφείλοντα τῷ δημοσίῳ μὴ πολιτεύεσθαι.

Ἄρθρο 217. Τὸν ἐξελεχθέντα ὀφείλοντα τῷ δημοσίῳ λέγειν ἐν τῷ δήμῳ, παραδίδοσθαι τοῖς ἑνδεκα

Ἄρθρο 218. Τὸν ὀφείλοντα τῷ δημοσίῳ, μέχρις ἂν ἐκτίσῃ, ἄτιμον εἶναι.

Ἄρθρο 219. Εἴ τις ὀφείλων πρὸς τῆς ἐκτίσεως τελευτήσῃ, τοὺς παῖδας ἀποδιδόναι τὸ ὄφλημα· εἰ δὲ μὴ, καὶ αὐτοὺς ἀτίμους εἶναι, ἕως ἂν ἀποδώσῃ.

Ἄρθρο 220. Ἀπαλείφειν τοὺς ἐγγεγραμμένους ἀπὸ τοῦ ὀφλήματος καθ' ὅ,τι ἂν ἐκτίσῃ.

στηκε ἡ ποινή, εἴτε ἔχει γραφεῖ το ὄνομά του στον πίνακα εἴτε ὄχι.²⁴⁴

Ἄρθρο 215. Ὅποιος δεν ξοφλήσει το χρέος του μέχρι την ἐνάτη Πρυτανεία, διπλασιάζεται το ποσό που πρέπει να πληρώσει.²⁴⁵

Ἄρθρο 216. Ὅποιος χρωστά στο δημόσιο ταμείο, δεν μπορεί να συμμετέχει στα πολιτικά πράγματα.²⁴⁶

Ἄρθρο 217. Ὅποιος χρωστά στο δημόσιο και συλληφθεῖ να μιλά στο λαό, πρέπει να παραδίδεται στους Ἐντεκα.²⁴⁷

Ἄρθρο 218. Ο οφειλέτης του δημοσίου είναι καταδικασμένος στην ποινή της ατιμίας, ἕως ὅτου πληρώσει.²⁴⁸

Ἄρθρο 219. Αν κάποιος οφειλέτης πεθάνει πριν ξοφλήσει το χρέος του, τα παιδιά του είναι υποχρεωμένα να πληρώσουν το πρόστιμο. Διαφορετικά, τιμωρούνται και αυτά με την ποινή της ατιμίας, μέχρι να πληρώσουν.²⁴⁹

Ἄρθρο 220. Το ὄνομα του οφειλέτη διαγράφεται ἀπὸ τα βιβλία των χρεῶν μετὰ την εξόφληση του χρέους του.

²⁴⁴ Δημοσθένης, *Κατὰ Θεοκρίνου*. (Τα ὀνόματα αὐτῶν που τιμωροῦνταν να πληρώσουν πρόστιμο ἢ ἄλλο δημόσιο χρέος, γράφονταν σ' ἕνα πίνακα, τον ὁποῖο ἐξέθεταν στην Ἀκρόπολη. Στον πίνακα αὐτὸν ἦταν σημειωμένο και το ποσό που χρωστοῦσαν. Ἡ διατύπωση τῆς ἐγγραφῆς χρησίμευε μόνο για να γίνουν γνωστά τα ὀνόματά τους. Εἴτε, ὁμως, ἦταν γραμμένοι στον πίνακα εἴτε ὄχι, θεωροῦνταν χρεώστες του ποσού, ἀπὸ την ἡμέρα που καταδικάστηκαν.)

²⁴⁵ Δημοσθένης, *Κατ' Ἀριστογείτονος*.

²⁴⁶ Δημοσθένης, *Κατ' Ἀριστογείτονος*. (Οἱ οφειλέτες του δημοσίου θεωροῦνταν ξένοι και δεν εἶχαν το δικαίωμα να παρευρίσκονται στις συνέλευσεις, οὔτε να δικάζουν, οὔτε να μιλοῦν δημοσίως.)

²⁴⁷ Δημοσθένης, *Κατὰ Θεοκρίνου*. (Ἐντεκα: βλ. Ἄρθρο 45)

²⁴⁸ Ἡ ποινή τῆς ατιμίας ἦταν τριῶν βαθμῶν: Με τον πρῶτο ἔχανε κάποιος μόνο τα ἀστικά του δικαιώματα. Με τον δεύτερο γινόταν κατάσχεση των κτημάτων του και στεροῦνταν προσωρινὰ τα ἀστικά του δικαιώματα. Αὐτὴ ἡ ποινή ἴσχυε για τους οφειλέτες του δημοσίου. Με τον τρίτο βαθμὸ, ἔχανε ὅλα τα πολιτικά και θρησκευτικά δικαιώματά του και αὐτὴ ἡ ποινή ἐπεκτεινόταν στα παιδιά του και σε ὅλο το γένος του. Εφαρμοζόταν κυρίως για τους κλέφτες και τους ἐπίορκους.

²⁴⁹ Δημοσθένης, *Κατὰ Ἀνδροτίωνος*.

Ἄρθρο 221. Τὰ τρία τῆς οὐσίας μέρη τῷ ιδιώτῃ τῷ ἀπογράψαντι γίνεσθαι.

Ἄρθρο 222. Ἐνδειξιν εἶναι κατὰ τοῦ ὀφειλοντος καὶ μὴ ἐγγεγραμμένου.

Ἄρθρο 223. Τὸν οὐ δικαίως ἐγγεγραμμένον ἐξαλείφεσθαι τὸν δ' οὐ δικαίως αὐτὸν ἐγγεγραφότα, ἀντιγράφεσθαι.

Ἄρθρο 224. Ἐάν τις τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ μὴ ἐκτίσας τὸ ὄφλημα τῇ πόλει ἐξαλειφθῆ, εἶναι κατ' αὐτοῦ τὰς γραφὰς πρὸς τοὺς θεσμοθέτας τοῦ ἀγραφίου.

Ἄρθρο 225. Ὅσοι ἄτιμοι ἦσαν πρὶν ἢ Σόλωνα ἄρξαι, ἐπιτίμους εἶναι, πλὴν ὅσοι ἐξ Ἀρείου Πάγου ἢ ὅσοι ἐκ τῶν Ἐφετῶν, ἢ ἐκ Πρυτανείου καταδικασθέντες ὑπὸ τῶν βασιλέων ἐπὶ φόνῳ, ἢ σφαγαῖς, ἢ ἐπὶ τυραννίδι ἔφυγον, ὅτε θεσμὸς ἐφάνη ὄδε.

Ἄρθρο 226. Μηδὲ περὶ τῶν ἀτίμων, ὅπως χρῆ ἐπιτίμους αὐτοὺς εἶναι, μηδὲ περὶ τῶν ὀφειλόντων τοῖς θεοῖς ἢ τῷ δημοσίῳ τῶν Ἀθηναίων περὶ ἀφέσεως τοῦ ὀφλήματος ἢ τάξεως, ἐὰν μὴ ψηφισαμένων Ἀθηναίων τὴν ἄδειαν πρῶτον μὴ ἔλαττον ἐξακισχιλίων, οἷς ἂν δόξη κρύβδην ψηφίζομένοις, τότε δ' ἐξεῖναι χρηματίζειν καθ' ὅ,τι ἂν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ δοκῇ. Ἐὰν δὲ τις ἰκετεύῃ ἐν τῇ Βουλῇ ἢ ἐν τῷ Δήμῳ περὶ ὧν Δικαστήριον ἢ Βουλὴ ἢ ὁ Δῆμος κατέγνω, ἐὰν μὲν αὐτὸς ὄφλων ἰκετεύῃ πρὶν ἐκτίσαι ἔνδειξιν εἶναι κατ' αὐτοῦ, καθάπερ ἐάν τις ὀφείλων τῷ δημοσίῳ ἠλιάζηται. Ἐὰν δ' ἄλλος ὑπὲρ τοῦ ὀφληκτοῦ ἰκετεύῃ, πρὶν ἐκτίσαι, δημοσία ἔστω αὐτοῦ ἢ οὐσία πᾶσα. Ἐὰν δὲ τις τῶν Προέδρων δῶ τινὶ τὴν ἐπιχειροτονίαν ἢ αὐτῷ τῷ ὀφληκτῷ, ἢ ἄλλῳ ὑπὲρ ἐκείνου πρὶν ἐκτίσαι, ἄτιμος ἔστω.

Ἄρθρο 221. Αυτὸς που παρέδωσε ἀντίγραφο μήνυσης ἐναντίον του χρεώστη, παίρνει τὸ ἓνα τρίτο των κτημάτων που κατασχέθηκαν.

Ἄρθρο 222. Αυτὸς που χρωστά στο δημόσιο χωρὶς να εἶναι τὸ ὄνομά του γραμμένο στον πίνακα, διώκεται με τὴν ἀγωγή της ἐνδείξεως.²⁵⁰

Ἄρθρο 223. Το ὄνομα αὐτοῦ που ἀδίκῃ γράφηκε στα βιβλία των χρεῶν, σβήνεται καὶ γράφεται τὸ ὄνομα ἐκείνου που ἀδίκῃ τον κατέγραψε.²⁵¹

Ἄρθρο 224. Ὅποιος χρωστά στο δημόσιο καὶ διαγράψει τὸ ὄνομά του [ἀπὸ τα βιβλία των χρεῶν] πρὶν ξοφλήσει τὸ χρέος του στὴν πόλη, καλεῖται ἐνώπιον των θεσμοθετῶν με τὴν ἀγωγή που ὀνομάζεται *Ἀγραφίου δίκη*.²⁵²

Ἄρθρο 225. Ὅσοι τιμωρήθηκαν με τὴν ποινὴ της ατιμίας πρὶν ἀναλάβει ὁ Σόλωνας τὴν ἐξουσία, πρέπει να ἐπανακτήσουν τὰ δικαιώματά τους. Ἐξαιρῶνται ὅσοι καταδικάστηκαν ἀπὸ τον Ἄρειο Πάγο, τὸ Ἐφετεῖο ἢ τὸ Πρυτανεῖο ὑστερα ἀπὸ ἀναφορὰ των βασιλέων για φόνο ἢ κλοπὴ καὶ ἔφυγαν (ἀπὸ τὴν πόλη) ὅταν δημοσιεύτηκε αὐτὸς ὁ νόμος καὶ ὅσοι [ἔφυγαν] ἐπειδὴ προτιμοῦσαν τὴν τυραννία.²⁵³

Ἄρθρο 226. Δεν ἐπιτρέπεται σε κανέναν να ἀποκαταστήσει αὐ-

²⁵⁰ Ἐνδείξη ὀνομαζόταν ἡ ἀγωγή με τὴν ὁποία καταδίκων αὐτοὺς που, ἐνῶ ἦταν χρεώστες του δημοσίου, δὲν ἔγραφαν τὸ ὄνομά τους στον πίνακα καὶ, παραπλανώντας ἔτσι τὸ λαό, ἐπαίρναν μέρος στις δημόσιες υπηρεσίες.

²⁵¹ Γραμματικοί.

²⁵² Σουίδας. (*Ἀγραφίου δίκη* ὀνομαζόταν ἡ ἀγωγή, με τὴν ὁποία ὀδηγοῦνταν στο δικαστήριο αὐτὸς που ἔσβηνε τὸ ὄνομά του ἀπὸ τους πίνακες που ἦταν τοποθετημένοι στὴν Ἀκρόπολη.)

²⁵³ Τὸ δικαστήριο των Ἐφετῶν ὑπῆρχε πρὶν τὴ νομοθεσία του Σόλωνα. Ἀλλὰ αὐτὸς τὸ μεταρρῦθμισε καὶ περιορίσε τὴν ἀρμοδιότητά του στο να δικάζει μόνο τα μὴ προμελετημένα ἐγκλήματα. Ἡ ποινὴ που ἐπέβαλλε ἦταν ἐξορία ἐνός ἐτους. Τὸ Πρυτανεῖο ἦταν δικαστήριο που δικάζε τους φόνους που προκλήθηκαν ἀπὸ κάποιον ἀντικείμενο, ὅπως πέτρα, ξύλο, κ.τ.λ. Ἡ σύστασή του χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του Ἐρεχθέα. Ἡ πρώτη ὑπόθεση που δίκασε ἀναφερόταν σ' ἓναν ἱερέα, που χρησιμοποίησε τσεκούρι, για να σκοτώσει ἓνα βόδι. Αὐτὸ τὸ τσεκούρι τὸ ὀνόμασαν ἐπειτα "βουφόνον".

Κεφ. 11 : Αγοραστές των Δημοσίων Εισοδημάτων, του Δημοσίου Ταμείου και των Θεωρικών

Άρθρο 227. Κυρίαν είναι την Βουλήν ὃς ἂν πριάμενος τέλος μὴ καταβάλη δεῖν εἰς τὸ ξύλον.

Άρθρο 228. Τοὺς τὰ τέλη ὠνουμένους, εἰ μὴ καταβάλοιεν τὰ χρήματα ἕως τῆς ἑνάτης Πρυτανείας, τὰ διπλᾶ καταβαλεῖν.

τάς που τιμωρήθηκαν με την ποινή της ατιμίας, ούτε να αλλάξει από το χρέος τους οφειλέτες των θεών ή του δημοσίου ταμείου, ούτε να αλλάξει την τάξη της πληρωμής, εάν δεν πάρει την άδεια από περισσότερους από έξι χιλιάδες Αθηναίους πολίτες, οι οποίοι θα ψηφίσουν μυστικά. Γιατί μόνο τότε, μπορεί να εκφέρει γνώμη για ό,τι αποφασίσει η βουλή και ο δήμος. Αν, όμως, κάποιος ικετεύσει τη Βουλή ή το δήμο για όσα αποφάσισε το Δικαστήριο, η Βουλή ή ο Δήμος και αν αυτός που ικετεύει είναι χρεώστης και αποσκοπεί να απαλλαγεί πριν πληρώσει το χρέος, πρέπει να διώκεται με την *αγωγή της ενδείξεως*, όπως ακριβώς συμβαίνει όταν κάποιος συμμετέχει στις συνεδριάσεις του δικαστηρίου ενώ χρωστά στο δημόσιο. Αν κάποιος παρακαλέσει τους δικαστές για λογαριασμό κάποιου άλλου που χρωστά, πριν ο χρεώστης πληρώσει το χρέος, τιμωρείται με κατάσχεση όλης της περιουσίας του. Όποιος από τους Προέδρους δεχτεί την αίτηση του οφειλέτη ή κάποιου άλλου για χάρη αυτού που χρωστά πριν ο χρεώστης πληρώσει, τιμωρείται με την ποινή της ατιμίας.²⁵⁴

Κεφ. 11 : Αγοραστές των Δημοσίων Εισοδημάτων, του Δημοσίου Ταμείου και των Θεωρικών

Τα θεωρικά ήταν χρήματα που δίνονταν από το δημόσιο ταμείο στους άπορους, για να πληρώσουν το εισιτήριό τους στο θέατρο, στις θρησκευτικές τελετές, στις γιορτές, στους αγώνες, κ.τ.λ.

Άρθρο 227. Η Βουλή να έχει την εξουσία να δίνει στην ποδοκάκκη τον αγοραστή των δημοσίων τελών, όταν αυτός δεν πληρώνει.²⁵⁵

Άρθρο 228. Αν οι αγοραστές των τελών δεν καταβάλλουν τα

²⁵⁴ Δημοσθένης, *Κατά Τιμοκράτους*.

²⁵⁵ Ανδοκίδης, *Περί Μυστηρίων*. (Τα εισοδήματα των Αθηναίων διαιρούνταν σε τέσσερις κατηγορίες: Τα *τέλη*, εισοδήματα που προέρχονταν από τα κατοικία, τα δάση, τα αργυρωρυχεία και από άλλες ιδιοκτησίες του δημοσίου. Τους *φόρους*, που ήταν οι δόσεις που πλήρωναν κάθε έτος οι υποτελείς πόλεις. Τις *εισφορές*, δηλαδή τις συνεισφορές που πλήρωναν όλοι οι κάτοικοι της Αθήνας σε επείγουσες περιστάσεις πολέμου. Και τα *τιμήματα*, δηλαδή τα πρόστιμα που επιβάλλονταν από τη Βουλή ή τα δικαστήρια.)

Άρθρο 229. Την ούσίαν δημοσίαν εἶναι, ὅς ἂν ἐγγυησάμενος τι τῶν τῆς πόλεως, μὴ ἀποδῶ τὴν ἐγγύην.

Άρθρο 230. Ἐπεγγυᾶν δ' ἐπιορκήσαντα τὸν Ἀπόλλω, δεδιότα δὲ δίκης ἔνεκα δρασκάζειν.

Άρθρο 231. Τοὺς ἔχοντας τὰ τε ἱερά καὶ τὰ ὅσια χρήματα καταβάλλειν εἰς τὸ Βουλευτήριον· εἰ δὲ μὴ, τὴν Βουλὴν αὐτοὺς εἰσπράττειν τοῖς νόμοις χρωμένην τοῖς τελωνικοῖς.

Άρθρο 232. Τον χρησάμενον δημοσίοις χρήμασιν ἐπ' ἐνιαυτὸν ὅλον, διπλάσια ταῦτα διδόναι· τὸν δὲ ὀφείλοντα ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἐνιαυτοῦ δεδέσθαι, ἕως ἂν ἐκτίσῃ.

Άρθρο 233. Τῶν ἄλλων ἔνεκα.

Άρθρο 234. Χίλια τάλαντα κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἐξαίρετα εἶναι τῷ δήμῳ καὶ μὴ ἀναλοῦν· ἢν δέ τις εἴπῃ ἢ ἐπιψηφίσῃ κινεῖν τὰ χρήματα ταῦτα εἰς ἄλλοτι, ἢν μὴ οἱ πολέμοι νηίτη στρατῶ ἐπιπλέωσι τῇ πόλει, καὶ δέη ἀμύνασθαι, θάνατον ζημίαν εἶναι.

Άρθρο 235. Ὅποτεν πόλεμος ἦ, τὰ περιόντα χρήματα τῆς διοικήσεως στρατιωτικὰ εἶναι.

χρήματα μέχρι τὴν ἐνάτη Πρυτανεία, θα πρέπει να πληρώσουν το διπλάσιο ποσό.²⁵⁶

Άρθρο 229. Η περιουσία αυτού που δεν μπορεί να δώσει εγγύηση, δημεύεται.

Άρθρο 230. Όταν κάποιος παραβεί τον όρκο που έδωσε στον Απόλλωνα και από φόβο μήπως δικαστεί, δραπετεύσει, μένουν ενέχυρο τα πράγματά του.²⁵⁷

Άρθρο 231. Αυτοί που κρατούν τα ιερά και δημόσια χρήματα, πρέπει να τα παραδίδουν στη Βουλή. Αλλιώς η Βουλή μπορεί να τα εισπράξει χρησιμοποιώντας τους τελωνειακούς νόμους.²⁵⁸

Άρθρο 232. Όποιος χρησιμοποιεί τα δημόσια χρήματα για έναν ολόκληρο χρόνο, οφείλει να τα επιστρέφει διπλάσια. Αν, όμως, τα κρατήσει και δεύτερο χρόνο, φυλακίζεται, μέχρι να πληρώσει.

Άρθρο 233. Για χάρη των άλλων.²⁵⁹

Άρθρο 234. Ο λαός πρέπει να φυλάγει κάθε χρόνο χίλια τάλαντα και να μην τα ξοδεύει. Οποίος πει ή αποφασίσει να ξοδευτούν αυτά τα χρήματα για κάποιο άλλο σκοπό και όχι προς υπεράσπιση της πατρίδας εναντίον κάθε εχθρικής εισβολής, τιμωρείται με θάνατο.²⁶⁰

Άρθρο 235. Κάθε φορά που γίνεται πόλεμος, πρέπει να χρησιμοποιούνται για τα έξοδα του πολέμου τα χρήματα που συγκεντρώθηκαν για τη διοίκηση της πόλης.²⁶¹

²⁵⁶ Δημοσθένης, *Κατά Τιμοκράτους*.

²⁵⁷ Ζηνόβιος.

²⁵⁸ Ουλπιανός. (Ο τελωνειακός νόμος πρόσταζε να φυλακίζονται και να πληρώνουν το διπλάσιο, όσοι, μέχρι την ενάτη Πρυτανεία, δεν κατέθεταν το ποσό που χρωστούσαν.)

²⁵⁹ Δημοσθένης, *Κατά Ανδροτίανος* και *Τιμοκράτους*. Ουλπιανός, εις τον κατ' Ανδροτίανος του Δημοσθένους. (Το άρθρο αυτό σημαίνει ότι τα χρήματα έπρεπε να εισπράττονται για να χρησιμοποιηθούν για την περίθαλψη των φτωχών και των αδυνάτων.)

²⁶⁰ Ανδοκίδης, *Περί της προς Λακεδαιμονίους ειρήνης*.

²⁶¹ Δημοσθένης, *Κατά Νεαίρας*.

Ἄρθρο 236. Θανάτῳ ζημιοῦσθαι, εἴ τις ἐπιχειροίη μεταποιεῖν τὰ θεωρικὰ στρατιωτικά.

Άρθρο 236. Αν κάποιος επιχειρήσει να μεταβάλλει τα θεωρικά χρήματα σε στρατιωτικά, τιμωρείται με θάνατο.²⁶²

²⁶² Ουλιανός, εις τον α' Ολυθιακόν. Λιβάνιος εις την υπόθ. του α' Ολυθιακού. (Στρατιωτικά χρήματα ονομάζονταν αυτά που συγκεντρώνονταν για να καλύψουν τα έξοδα του πολέμου.)

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Κεφ. 1 : Όρια των ιδιοκτησιών

Άρθρο 237. Όπου μὲν ἐστὶ δημόσιον φρέαρ ἐντὸς ἰππικοῦ, χρῆσθαι τούτῳ· ὅπου δὲ πλείον ἀπέχει, ζητεῖν ὕδωρ ἴδιον.

Άρθρο 238. Ἐάν τις φρέαρ παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύττη, ὀργυιὰν ἀπολιπεῖν.

Άρθρο 239. Ἐὰν δὲ ὀρύξαντες ὀργυιῶν δέκα βάθος παρ' ἐ-
αυτοῖς μὴ εὗρωσιν ὕδωρ, τότε λαμβάνειν παρὰ τοῦ γείτο-
νος, ἐξάχουν ὕδριαν δις ἐκάστης ἡμέρας πληροῦντας.

Άρθρο 240. Ἐάν τις τάφρον ἢ βόθρον παρ' ἀλλοτρίῳ χωρί-
ῳ ὀρύττη, ὅσον τὸ βάθος αὐτοῦ ἢ, τοσοῦτον ἀπολείπειν.

Άρθρο 241. Ἐάν τις αἰμασίαν παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύ-
γη, τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν. Ἐὰν δὲ τεῖχιον, πόδα ἀπολεί-
πειν· ἐὰν δὲ οἴκημα, δύο πόδας.

Άρθρο 242. Εἰ δὲ τις ἐν ἀγρῷ βούλοιτο κτίσαι, τόξου βο-
λὴν ἀπὸ τοῦ ἀγρογείτονος ἀπεχέτω ὀργυιὰν.

Άρθρο 243. Μελισσῶν σμήνη καθιστάμενον, ἀπέχειν τῶν
ὑφ' ἑτέρου πρότερον ἰδρυμένων πόδας τριακοσίους.

Άρθρο 244. Ἐλαίαν δὲ καὶ συκὴν ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλ-
λοτρίου φυτεύειν, τὰ δὲ ἄλλα δένδρα πέντε πόδας.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Κεφ. 1 : Όρια των ιδιοκτησιών

Άρθρο 237. Όπου υπάρχει δημόσιο πηγάδι, μπορεί κανείς να το χρησιμοποιεῖ με τον ὄρο να ἀπέχει ἀπ' αὐτὸ ἓνα ἰππικό.²⁶³ Ἀν ἀ-
πέχει περισσότερο, πρέπει να σκάψει δικό του πηγάδι.²⁶⁴

Άρθρο 238. Ἀν κάποιος σκάψει πηγάδι κοντὰ σε ξένο μέρος,
πρέπει να το κάνει μία ὀργιά.²⁶⁵

Άρθρο 239. Ἀν κάποιος, ἀφοῦ σκάψουν πηγάδι δέκα ὀργιῶν, δε
βρουν νερό, μποροῦν να παίρνουν ἀπὸ τον γείτονα γεμίζοντας
δύο φορές τη μέρα δοχεῖο χωρητικότητας ἑξὶ χῶων.²⁶⁶

Άρθρο 240. Ἀν κάποιος σκάψει τάφρο ἢ λάκκο κοντὰ σε ξένη
τοποθεσία, πρέπει να αφήνει τόση ἀπόσταση, ὅσο βάθος ἔχει ο
λάκκος ἢ ἡ τάφρος.²⁶⁷

Άρθρο 241. Ἀν κάποιος κατασκευάσει φράγμα κοντὰ σε ξένο
μέρος, δεν πρέπει να παραβεί το ὄριο. Ἀν, ὅμως, χτίσει τοῖχο,
πρέπει να αφήσει ἀπόσταση ἐνός ποδιοῦ. Ἀν χτίσει οἰκία, να ἀ-
φήσει ἀπόσταση δύο ποδιῶν.

Άρθρο 242. Όποιος θέλει να χτίσει μέσα σε ἀγρό, πρέπει να ἀπέ-
χει ἀπὸ το γειτονικό χωράφι μία βολὴ τόξου, δηλαδή μία ὀργιά.

Άρθρο 243. Αὐτὸς που ἔχει σμήνη μελισσῶν, πρέπει να τα τοπο-
θετεῖ τριακοσίους πόδες μακριὰ ἀπ' αὐτὰ που τοποθέτησε νωρί-
τερα ο γείτονας του.²⁶⁸

Άρθρο 244. Τὴν ελιά και τὴν συκία πρέπει να τὴν φυτεύουν σε ἀ-

²⁶³ Ἰππικό: Διάστημα τεσσάρων σταδίων.

²⁶⁴ Πλούταρχος, *Σόλων*.

²⁶⁵ Ἀρμενόπουλος.

²⁶⁶ Πλούταρχος, *Σόλων*. (Χοός: Μέτρο νεροῦ)

²⁶⁷ Πλούταρχος, *Σόλων*.

²⁶⁸ Πλούταρχος, *Σόλων*.

Άρθρο 245. Στοιχάδας.

Άρθρο 246. Ἐάν τις ἐλαίαν Ἀθήνησιν ἐξορύττη ἐὰν μὴ εἰς ἱερὸν Ἀθηναίων δημοσίον ἢ δημοτικὸν ἦ, ἑαυτῷ χρῆσθαι μέχρι δυοῖν ἐλαίαιν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου, ἢ ἐπὶ ἀποθανόντα δέη χρῆσασθαι ὀφείλειν ἑκατὸν δραχμὰς τῷ δημοσίῳ τῆς ἐλαίας ἑκάστης· τὸ δὲ ἐπιδέκατον τούτου τῆς θεοῦ εἶναι ὀφειλέτω δὲ καὶ ἰδιώτῃ τῷ ἐπεξιόντι ἑκατὸν δραχμὰς καθ' ἑκάστην ἐλαίαν, τὰς δὲ δίκας εἶναι περὶ τούτων πρὸς τοὺς Ἄρχοντας, ὧν ἕκαστοι δικασταὶ εἰσὶ. Πρυτανείαν δὲ τιθέντω ὁ διώκων τοῦ αὐτοῦ μέρους· ὅτου δ' ἂν καταγνωσθῆ, ἐγγραφόντων οἱ ἄρχοντες πρὸς οὓς ἂν ἡ δίκη τοῖς Πράκτορσιν ὅτω δημοσίῳ γίνεται τοῖς Ταμίαις τῆς θεοῦ· ἐὰν δὲ μὴ ἐγγράφωσιν, αὐτοὶ ὀφειλόντων.

Κεφ. 2 : Εγκαταστάσεις και Ζῶα

Άρθρο 247. Μὴ κτᾶσθαι γῆν, ὀπόσῃν ἂν βούληται τις.

Άρθρο 248. Ὅ τὰ πατρῶα κατεδηδοκῶς, ἢ ὧν ἂν κληρονόμος γένηται, ἄτιμος ἔστω.

πόσταση εννέα ποδιών από το ξένο χωράφι, ενώ τα άλλα δέντρα σε απόσταση πέντε ποδιών.²⁶⁹

Άρθρο 245. Το ίδιο πρέπει να κάνουν και με τις Στοιχάδες.²⁷⁰

Άρθρο 246. Αν κάποιος ξεριζώνει από την Αθήνα δέντρο ελιάς, οφείλει να πληρώσει στο δημόσιο ταμείο εκατό δραχμές για την κάθε ελιά, εκτός και αν τη χρησιμοποιήσει για κατασκευή δημοσίου ναού, ή για προσωπική του χρήση και αυτό μόνο για δυο φορές το χρόνο, ή για τον ενταφιασμό κάποιου νεκρού. Το ένα δέκατο του προστίμου που θα πληρώσει, αφιερώνεται στη θεά Αθηνά. Οφείλει ακόμη να πληρώσει στο άτομο που τον κατηγορήσε, εκατό δραχμές για κάθε ελιά. Η δίκη πρέπει να γίνεται ενώπιον των Αρχόντων που είναι αρμόδιοι να δικάζουν αυτές τις υποθέσεις. Ο κατηγορος πρέπει να καταβάλλει μια Πρυτανεία από τα δικά του χρήματα. Αν ο κατηγορούμενος καταδικαστεί, οι Αρχοντες που τον δίκασαν πρέπει να γράψουν με τη βοήθεια των Πρακτόρων, το όνομά του στους πίνακες και στα βιβλία των Ταμίων της θεάς. Αν δεν καταγράψουν το όνομά του, καταδικάζονται οι ίδιοι να πληρώσουν το πρόστιμο.²⁷¹

Κεφ. 2 : Εγκαταστάσεις και Ζῶα

Άρθρο 247. Δεν μπορεί κανείς να αποκτήσει όση γη θέλει.²⁷²

Άρθρο 248. Όποιος ξόδεψε την πατρική του περιουσία, ή κάποια άλλη της οποίας ήταν κληρονόμος, να τιμωρείται με την ποινή της ατιμίας.

²⁶⁹ Πλούταρχος, *Σόλων*.

²⁷⁰ Πολυδεύκης βιβλίο.ε. (*Στοιχάδες*: Είδος ελαίων.)

²⁷¹ Δημοσθένης. (*Πρυτανεία* ονομαζόταν το ποσό που έπρεπε να πληρώσουν οι διάδικοι, πριν συζητηθεί η υπόθεση, αλλιώς οι δικαστές αρνούσαν τη δίκη. Όταν το ποσό της υπόθεσης ήταν από εκατό μέχρι χίλιες δραχμές, η Πρυτανεία ήταν τρεις δραχμές. Όταν το ποσό κυμαινόταν από χίλιες μέχρι δέκα χιλιάδες δραχμές, η Πρυτανεία ήταν τριάντα δραχμές. Το καταβαλλόμενο αυτό ποσό μοιραζόταν μεταξύ των δικαστών μετά το τέλος της δίκης. *Πράκτορες* ονομάζονταν οι εισπράκτορες των προστίμων.)

²⁷² Αριστοτέλης *Πολιτικά*. (Ο νόμος αυτός θεσπίστηκε, για να αποφευχθεί η ανισότητα των καταστάσεων των πολιτών.)

ἄρθρο 249. Τῷ κομίσαντι λύκον πέντε δραχμὰς δίδοσθαι· λυκίδα δὲ, μίαν.

ἄρθρο 250. Βοῦν ἀρότην μὴ θύειν.

ἄρθρο 251. Βοῦς μὴ καταθύεσθαι.

ἄρθρο 252. Μὴ σφάττειν πρόβατον ἄπεκτον ἢ ἄτοκον.

ἄρθρο 253. Ζῶα μὴ σίνεσθαι.

Κεφ. 3 : Πώληση, Αγορά και Διεκδίκηση Ακινήτων

ἄρθρο 254. Τὸν ἀμφισβητοῦντα χωρίου, δικάζεσθαι τῷ ἔχοντι αὐτὸ, καρποῦ· εἰ δὲ οἰκίας, ἐνοικίου.

ἄρθρο 255. Ἄψευδεῖν κατὰ τὴν ἀγοράν.

ἄρθρο 256. Τοὺς ἰχθυοπώλας μὴ ἀποδοῦναι τοὺς ἰχθύας ἐλάττωνος ἢς εἶπον τιμῆς, ἢ εἰς τὸ δεσμοτῆριον ἀπάγεσθαι.

ἄρθρο 249. Ὅποιος φέρει ἀρσενικὸν λύκο, παίρνει ἀμοιβή πέντε δραχμὰς, ἐνῶ ὅποιος σκοτῶσει θηλυκὸν λύκο, παίρνει μίαν δραχμὴν.²⁷³

ἄρθρο 250. Δὲν ἐπιτρέπεται σὲ κανέναν νὰ θυσιάσει βόδι που προορίζεται γιὰ ἀροτρο.²⁷⁴

ἄρθρο 251. Δὲν ἐπιτρέπεται σὲ κανέναν νὰ σφάζει τὰ βόδια.²⁷⁵

ἄρθρο 252. Απαγορεύεται ἡ σφαγὴ προβάτου μικρότερου τοῦ ἐνὸς ἔτους ἢ στείρου.²⁷⁶

ἄρθρο 253. Απαγορεύεται νὰ βλάπτει κανεὶς τὰ ζῶα.²⁷⁷

Κεφ. 3 : Πώληση, Αγορά και Διεκδίκηση Ακινήτων

ἄρθρο 254. Ὅποιος θέλει νὰ διεκδικήσει τὴν κατοχὴ ἐνὸς ἀγροῦ, νὰ ὀδηγεῖ στο δικαστήριο τὸν κάτοχο τοῦ χωραφιοῦ, με τὴν ἀγωγὴ που ονομάζεται καρποῦ δίκη. Ὅταν πρόκειται γιὰ οἰκία, νὰ ἐνάγει τὸν κάτοχο τοῦ σπιτιοῦ, με τὴν ἀγωγὴ που ονομάζεται ἐνοικίου δίκη.²⁷⁸

ἄρθρο 255. Οἱ ἔμποροι δὲν πρέπει νὰ ψεύδονται στὴν ἀγορά.²⁷⁹

ἄρθρο 256. Οἱ ἰχθυοπώλες δὲν πρέπει νὰ πουλοῦν τὰ ψάρια σὲ τιμὴ χαμηλότερη ἀπ' αὐτὴ που προσδιορίστηκε στὴν ἀρχή, ἀλλιῶς φυλακίζονται.

²⁷³ Πλούταρχος, *Σόλων*. (Θέλοντας οἱ Ἀθηναῖοι νὰ προστατέψουν τὴν ποιμενικὴ ἀπὸ τὶς ἀρπαγὲς τῶν ἀγριῶν ζῴων, ἔδιναν τὸ παραπάνω ποσὸ ὡς δῶρο σ' αὐτοὺς που θα σκοτώσαν τοὺς λύκους.)

²⁷⁴ Αἰλιάν. Πουκίλ. ἱστορ.

²⁷⁵ Φιλόχωρος, βιβλίο Θ'. (Νεότερος νόμος. Ἐπειδὴ στὴν Ἀθῆνα υπήρχε ἐλλειψὴ βοδιῶν, ἀπαγορεύτηκε ἡ σφαγὴ τους, προκειμένου αὐτὰ νὰ πολλαπλασιαστούν.)

²⁷⁶ Ἀνδροτίων, παρ' Ἀθηναῖο, βιβλίο Α'.

²⁷⁷ Ἑρμιππος. (Ὁ νόμος αὐτὸς ἦταν τοῦ Τριπτολέμου, καλοῦ νομοθέτη τῆς Ἀθῆνας. Ἐλεγε ὅτι ὁ καθένας οφείλει νὰ τιμὰ τοὺς γονεῖς του, νὰ θυσιάσει καρποὺς στοὺς θεοὺς καὶ νὰ μὴ βλάπτει τὰ ζῶα.)

²⁷⁸ Λυσίας, *Κατὰ Δημοσθένους ἐπιτροπῆς*. Ἀρποκρατίων.

²⁷⁹ Οὐλιπιανός, Θεόφραστος.

Άρθρο 257. Τοὺς ἰχθυοπώλας μὴ ῥαίνειν τοὺς ἰχθῦς σαπρούς.

Κεφ. 4 : Τοκιστές

Άρθρο 258. Τὸ ἀργύριον στάσιμον εἶναι ἐφ' ὅποσον ἂν βούληται ὁ δανειζων.

Άρθρο 259. Μὴ λαμβάνειν πολλοὺς τόκους.

Άρθρο 260. Εἰς ἃ τις ἀπειτίμησε, μὴ εἶναι δίκας, οὔτ' αὐτοῖς, οὔτε κληρονόμοις.

Άρθρο 261. Τὰς ἐγγύας ἐπετείουσ εἶναι.

Άρθρο 262. Ἐπὶ τοῖς σώμασι μηδένα δανειζειν.

Άρθρο 263. Εἴ τις ἐκπροθεσμήσειε καὶ καταβάλαι τὰς δίκας, ἐξεῖναι ἄπτεσθαι αὐτοῦ τῶν κτημάτων.

Άρθρο 264. Τὸ τῆς ἐξούλης δίκης τίμημα εἶναι δημόσιον.

Άρθρο 257. Οἱ ἰχθυοπώλας δὲν πρέπει νὰ ραντίζουν τὰ ψάρια ποὺ ἀρχισαν νὰ αποσυντίθενται.

Κεφ. 4 : Τοκιστές

Άρθρο 258. Ὁ δανειστής δὲν πρέπει νὰ ζητάει περισσότερο τόκο ἀπ' αὐτόν ποὺ συμφωνήθηκε.²⁸⁰

Άρθρο 259. Δὲν πρέπει νὰ παίρνουν πολὺ μεγάλους τόκους.²⁸¹

Άρθρο 260. Ἀν κάποιος υποθήκευσε τὰ κτήματά του, γιὰ νὰ δανειστεῖ χρήματα, δὲν μπορεῖ οὔτε αὐτός οὔτε οἱ κληρονόμοι του νὰ τὰ απαιτήσουν.²⁸²

Άρθρο 261. Οἱ ἐγγυήσεις δίνονται γιὰ ἓνα ἔτος.²⁸³

Άρθρο 262. Κανεὶς δὲν επιτρέπεται νὰ δανείσει χρήματα σὲ ὅποιον ἐβάζε ἐνέχυρο τὸ σῶμα του.²⁸⁴

Άρθρο 263. Τὰ κτήματα αὐτοῦ ποὺ δὲν πληρώνει τὴν ἡμέρα ποὺ προσδιορίστηκε ἀπὸ τὸ δικαστήριο, κατάσχονται.²⁸⁵

Άρθρο 264. Τὸ πρόστιμο ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐξούλη δίκη, ἀνήκει στὸ δημόσιο.²⁸⁶

²⁸⁰ Λυσίας, *Κατὰ Θεομνήστον*.

²⁸¹ Νεότερος νόμος: Ὁ ελάχιστος ὀρος τοῦ τόκου στὴν Ἀθήνα ἦταν 10% καὶ ὁ μέγιστος 30%.

²⁸² Ὅποιος δανειζόταν χρήματα βάζοντας υποθήκη τὰ κτήματά του, δὲν μπορούσε νὰ τὰ απαιτήσει, ἀν πρῶτα δὲν πλήρωσε τὸ χρέος. Ἡ υποθήκευση τῶν κτημάτων γινόταν ὡς ἐξῆς: Μπροστὰ στὸ κτήμα, ἐγραφαν σὲ μία στήλη τὸ χρέος καὶ τὸ ὄνομα τοῦ οφειλέτη καὶ τοῦ δανειστή. Ἡ στήλη αὐτὴ ονομαζόταν ὀρος.

²⁸³ Δημοσθένης, *Πρὸς Ἀπατούριον*.

²⁸⁴ Διοδώρος Σικελιώτης. (Πρὶν τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνα, στὴν Ἀθήνα υπῆρχε ἡ συνήθεια νὰ δανείζονται χρήματα βάζοντας ἐνέχυρο τὸ σῶμα τους. Καὶ ἀν ἀργότερα οἱ οφειλέτες δὲν μπορούσαν νὰ ξεφλήσουν τὸ χρέος τους, πωλοῦνταν ἀπὸ τοὺς δανειστὲς ὡς δούλοι καὶ ἔτσι οἱ δανειστὲς ἐπαιρναν τὰ χρήματά τους. Ὁ Σόλωνας κατέργησε αὐτὸ τὸ νόμο με τὴν *Σεισάχθεια*, ποὺ ἀπάλλαξε τοὺς πολίτες ἀπὸ τὰ χρέη τους, ἀπαγορεύοντας τὸ δάνειο πάνω σὲ ἀνθρώπινο σῶμα.)

²⁸⁵ Οὐλιπιανός.

²⁸⁶ Ἀρποκρατίων. (Στὴν ἐξούλη δίκη, ὅταν καταδικάζοταν κάποιος νὰ παραδώσει τὸ σπίτι ἢ τὸ χωράφι του καὶ δὲν ὑπάκουε, πλήρωνε πρόστιμο, τὸ ὁποῖο ἀνῆκε στὸ δημόσιο.)

Άρθρο 265. Ἐκατὸν δραχμῶν τὴν μνᾶν εἶναι.

Άρθρο 266. Ἐάν τις τὸ νόμισμα διαφθεῖρη, θάνατον τὴν ζημίαν εἶναι.

Άρθρο 267. Ἄργυριον δὲ μὴ ἐξεῖναι ἐκδοῦναι Ἀθηναίων καὶ τῶν μετοίκων τῶν Ἀθήνησι μετοικούντων, μηδενὶ ὧν οὔτοι κύριοι εἰσὶν εἰς ναῦν, ἥτις ἂν μὴ μέλλῃ ἄξειν σίτον Ἀθήναζε, καὶ τᾶλλα τὰ γεγραμμένα περὶ ἐκάστου αὐτῶν. Ἐάν δὲ τις ἐκδῶ παρὰ ταῦτα, εἶναι τὴν φάσιν καὶ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἀργυρίου πρὸς τοὺς Ἐπιμελητὰς, καθὰ περὶ τῆς νεῶς καὶ τοῦ σίτου εἴρηται. Κατὰ ταῦτα καὶ δίκη αὐτῶ μὴ ἔστω περὶ τοῦ ἀργυρίου, ὃ ἂν ἐκδῶ ἄλλοσέπη ἢ Ἀθήναζε· μηδὲ ἀρχὴ εἰσαγέτω περὶ τούτου μηδεμία.

Άρθρο 268. Τοὺς ναυκλήρους καὶ τοὺς ἐπιβάτας πλεῖν εἰς ὄ,τι ἂν συνθῶνται, ἐμπόριον· εἶδὲ μὴ, ζημιοῦσθαι.

Κεφ. 5 : Εἰσαγωγή καὶ Εξαγωγή Ἐμπορευμάτων

Άρθρο 269. Ἐλαιον μόνον ἐξάγειν, ἄλλα δὲ μὴ· καὶ κατὰ τῶν ἐξαγόντων ἀρὰς τὸν Ἄρχοντα ποιεῖσθαι, ἢ ἐκτίνειν αὐτὸν ἑκατὸν δραχμὰς εἰς τὸ δημόσιον.

Άρθρο 270. Ἀθήνηθεν μὴ ἐξάγειν ἄλλο σέπου σῦκα.

Άρθρο 265. Ἡ μνα ἀξίζει ἑκατὸ δραχμῆς.²⁸⁷

Άρθρο 266. Ἀν κάποιος χαράξει νόμισμα, τιμωρεῖται με πρόστιμο.²⁸⁸

Άρθρο 267. Δεν επιτρέπεται στους Αθηναίους και στους μετοίκους της Αθήνας να δανείζουν χρήματα σε κάποιον κυβερνήτη πλοίου, που δεν φέρνει στην Αθήνα σιτάρι και ὅσα ἄλλα υπαγορεύουν οι νόμοι. Ἀν κάποιος, παρόλα αυτά δανείσει χρήματα, κατηγορεῖται ἐνώπιον των Ἐπιμελητῶν, σύμφωνα με τις ἀγωγές για τα σχετικά με το πλοίο και το σιτάρι, οι οποίες ονομάζονται φάσεις και ἀπογραφή. Ὅποιος δανείσει χρήματα για ἄλλο λιμάνι εκτὸς των Αθηνῶν, δεν μπορεί να τα απαιτήσει μέσω του δικαστηρίου. Και καμία ἀρχή να μην του παραχωρεῖ δικαίωμα ἀγωγῆς.²⁸⁹

Άρθρο 268. Οι πλοίαρχοι και οι ἐπιβάτες πρέπει να πλέουν προς το μέρος που συμφώνησαν, ἀλλιῶς τιμωροῦνται.²⁹⁰

Κεφ. 5 : Εἰσαγωγή καὶ Εξαγωγή Ἐμπορευμάτων

Άρθρο 269. Ἀπὸ την Αθήνα να ἐξάγεται μόνο λάδι και κανένα ἄλλο προϊόν. Και ὁ Ἄρχοντας να καταριέται αὐτούς που ἐξάγουν ἄλλα προϊόντα, ἢ να πληρώνει ὁ ἴδιος στο δημόσιο ἑκατὸ δραχμῆς.

Άρθρο 270. Δεν επιτρέπεται να ἐξάγονται ἀπὸ την Αθήνα σῦκα.²⁹¹

²⁸⁷ Πλούταρχος, *Σόλων*. (Ἀρχικὰ ἡ μνα ἀξίζε εβδομήντα πέντε δραχμῆς, ἀλλὰ ὁ Σόλωνας αὐξῆσε τὴν ἀξία τῆς ἑκατὸ δραχμῆς.)

²⁸⁸ Ἐτυμολογικὸν Μέγα.

²⁸⁹ Δημοσθένης, *Πρὸς Λάκριτον*. (Ἐπιμελητῆς: Δέκα ἄνδρες, που ἐκλέγονταν ἀπὸ τις δέκα φυλές με το καθῆκον να φροντίζουν για τὴ βελτίωση του ἐμπορίου. *Φάσεις*: Δημόσια ἀγωγή που συμπεριλάμβανε ὅλες τις ἀγωγές για τὴν ἀνακάλυψη κάποιας κρυμμένης βλάβης. *Ἀπογραφὴ*: Δημόσια ἀγωγή που ἐφαρμοζόταν ἐναντία σ' αὐτούς που δεν πληρῶσαν τα δημόσια χρέη μέχρι τὴν ἐνάτη Πρυτανεία.)

²⁹⁰ Δημοσθένης, *Κατὰ Διονυσιοδώρου*.

²⁹¹ Πλούταρχος, *Σχόλια στο Ἀριστοφάνη, Πλούτος*. (Ἡ ἐξαγωγή των σῦκων ἀπαγορεύτηκε τὴν ἐποχὴ που εἶχαν λιγοστῆσει τα τρόφιμα στην Αθήνα. Ἀργότερα, ὅμως, δεν ἀνακαλέστηκε αὐτός ὁ νόμος και ἔτσι κάποιοι ἐβρισκαν τὴν ἀφορμὴ να μηνῶσουν τους πολίτες)

Ἄρθρο 271. Ἐάν τις Ἀθηναίων ἐμπόρων ἢ ναυκλήρων ἄλλο θίπου σιτηγήση ἢ Ἀθήναζε, κατὰ τούτου φάσεις εἶναι.

Ἄρθρο 272. Τὸν φαίνοντα τινὰ ἐμπόρων ἢ ναυκλήρων Ἀθηναίων, ὡς ἐτέρωσέποι καὶ μὴ Ἀθήναζε σεσιτηγηκότα, τὰ ἡμίσεια τῶν φανθέντων λαβεῖν.

Ἄρθρο 273. Μὴ φαίνειν, εἰ μὴ πιστεύει τις αὐτῷ δεῖξειν ἐν τοῖς δικασταῖς τὰ γεγεννημένα, περὶ ὧν ποιεῖται τὴν φάσιν. Ἐάν δέ τις παρ' αὐτὰ ποιῆ τῶν συκοφαντούντων, ἐνδειξιν αὐτῶν εἶναι καὶ ἀπαγωγὴν.

Ἄρθρο 274 Ἐάν τις τινὰ φήνας ἢ γραψάμενος γραφᾶς, μὴ ἐπεξίη, ἢ ἐπεξιδῶν μὴ μεταλάβη τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, χιλίας ἀποτίνειν καὶ τὸ λοιπὸν, μὴ φαίνειν, μηδὲ γράφασθαι, μηδ' ἀπάγειν, μηδ' ἀφηγεῖσθαι.

Ἄρθρο 275. Μηδένα τῶν ἐν τῇ πόλει πλείω σίτον πεντήκοντα φορμῶν συνωνεῖσθαι.

Ἄρθρο 276. Μὴ ἐξάγειν ξύλα καὶ πίτταν.

Ἄρθρο 277. Τὰς δίκας εἶναι πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας τοῖς ναυκλήροις καὶ τοῖς ἐμπόροις τῶν Ἀθήναζε, καὶ τῶν Ἀθήνηθεν συμβολαίων, περὶ ὧν ἂν ὦσι συγγραφαί. Ἐάν δέ τι ἀδικῶνται ἐν τῷ ἐμπορίῳ, ἐνθένδε ποι πλείοντες, ἢ ἐτέρωθεν δεῦρο, δεδέσθαι, ἕως ἂν ἐκτίσωσιν ὅ,τι ἂν αὐτῶν καταγνωσθῇ· ἂν δέ τις παρὰ ταῦτα δικάζηται, παραγράφασθαι ἐξεῖναι.

Ἄρθρο 271. Ἄν κάποιος ἐμπορος ἢ πλοίαρχος Ἀθηναῖος μεταφέρει σιτάρι σε ἄλλο μέρος ἐκτός ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, διώκεται με τὴν ἀγωγή που ονομάζεται φάσεις.²⁹²

Ἄρθρο 272. Ὅποιος καταγγεῖλει ἐμπορο ἢ πλοίαρχο Ἀθηναῖο ὅτι μετέφερε το σιτάρι σε ἄλλο μέρος καὶ ὄχι στὴν Ἀθήνα, παίρνει τὴ μισὴ ποσότητα ἀπὸ το σιτάρι που βρέθηκε.²⁹³

Ἄρθρο 273. Κανείς δεν πρέπει να κατηγορεῖ κάποιον, ἀν δεν εἶναι πεπεισμένος ὅτι μπορεῖ να ἀποδείξει στους δικαστές τα γεγονότα, για τα οποία τον κατηγορεῖ. Ὅποιος, ὅμως, παρόλα αυτά, συκοφαντήσει κάποιον, καταδιώκεται με τὴν ἀγωγή τῆς ἐνδειξῆς καὶ τῆς ἀπαγωγῆς(1).

1. Ἀπαγωγή: Δημόσια ἀγωγή που εφαρμοζόταν ἐνάντια στους ἐνόχους που συλλαμβάνονταν ἐπ' αυτοφώρῳ.

Ἄρθρο 274. Ὅποιος, ἐνῶ κατηγορεῖ ἢ καταγγέλλει κάποιον ἐγγράφως, δεν συνεχίσει τὴν κατηγορία, ἢ, ἀφοῦ τὴ συνεχίσει, δεν πάρει τὸ ἕνα πέμπτο τῶν ψήφων, πρέπει να πληρώσει χιλίες δραχμές. Καὶ στο ἐξῆς του ἀπαγορεύεται να κατηγορεῖ ἢ να καταγγέλλει γραπτῶς κάποιον καὶ να κινεῖ δημόσιες ἀγωγές σε βάρους του.²⁹⁴

Ἄρθρο 275. Δεν επιτρέπεται σε κανέναν Ἀθηναῖο να αγοράσει σιτάρι περισσότερο ἀπὸ πενήντα φορμούς.²⁹⁵

Ἄρθρο 276. Ἀπαγορεύεται ἡ ἐξαγωγή ξυλείας καὶ πίσσας.²⁹⁶

Ἄρθρο 277. Οἱ διαφορές ἀνάμεσα στους πλοίαρχους καὶ στους

καὶ για τὴν πιο μικρὴ ποσότητα σῶκων που ἐξήγαγαν. Ἐτσι βγήκε καὶ τὸ ὄνομα *συκοφάντης*.)

²⁹² Οὐλιπιανός.

²⁹³ Δημοσθένης, *Κατὰ Θεοκρίνου*.

²⁹⁴ Δημοσθένης, *Κατὰ Θεοκρίνου*.

²⁹⁵ Λυσίας, *Κατὰ Σποπωλίων*. (Ὁ φορμός ἦταν κάποιο πλέγμα σαν καλάθι, που το χρησιμοποιοῦσαν ὡς μέτρο του σιταριοῦ. Ἀπαγορευόταν να αγοράσει κάποιος περισσότερο ἀπὸ πενήντα φορμούς, για να βρίσκουν να αγοράζουν ὅλοι οἱ πολῖτες καὶ να ἐμποδίζουν τους κερδοσκόπους ἀπ' το να κάνουν καταχρήσεις.)

²⁹⁶ Σχολ. Ἀριστοφάνη.

Άρθρο 278. Ὁ ἀργὸς ὑπεύθυνος ἔστω παντὶ τῷ βουλομένῳ γράφεσθαι.

Άρθρο 279. Μὴ δύο τέχνας μετιέναι.

Άρθρο 280. Τοὺς ἄνδρας μὴ μυροπωλεῖν.

Άρθρο 281. Τοὺς ξένους ἐν τῇ ἀγορᾷ μὴ ἐργάζεσθαι.

Άρθρο 282. Ἐνοχὸν εἶναι τῇ κατηγορίᾳ τὸν τὴν ἐργασίαν τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἢ τῶν πολιτῶν, ἢ τῶν πολιτίδων ὀνειδιζόντά τινα.

Άρθρο 283. Τὸν ἄριστον ὄντα τῶν ἑαυτοῦ συντέχνων σίτησιν ἐν Πρυτανείῳ λαμβάνειν, καὶ προεδρεῖν.

εμπόρους τῶν Αθηνῶν γὰρ τὰ συμβόλαια ποὺ ἔχουν νὰ κάνουν με τὸ Ἀττικὸ ἐμπόριο, πρέπει νὰ παρουσιάζονται ἐνώπιον τῶν Θεσμοθετῶν. Καὶ ἀν καταδικαστοῦν, νὰ φυλακίζονται, ἐκεῖ ποὺ ταξιδεύουν, ἢ ἐδῶ, ὅταν επιστρέψουν, μέχρι νὰ πληρώσουν τὸ πρόστιμο στο ὁποῖο καταδικάστηκαν. Ἀν κάποιος δικαστεῖ ἀντίθετα με αὐτὰ ποὺ ορίζουν οἱ νόμοι, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσει ἐνστάση.²⁹⁷

Άρθρο 278. Ὁ ἀεργὸς οφείλει νὰ λογοδοτήσει σὲ ὅποιον πολίτη θέλει νὰ τὸν κατηγορήσει.²⁹⁸

Άρθρο 279. Κανεὶς δὲν πρέπει νὰ ἐπιδίδεται σὲ δύο τέχνες.²⁹⁹

Άρθρο 280. Οἱ ἄνδρες δὲν πρέπει νὰ πουλοῦν ἀρώματα.³⁰⁰

Άρθρο 281. Δὲν ἐπιτρέπεται στους ξένους νὰ ἐργάζονται στὴν ἀγορά.³⁰¹

Άρθρο 282. Ὅποιος κατηγορεῖ ἢ προσβάλλει κάποιον ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἐργάζονται στὴν ἀγορά, ἄντρα ἢ γυναῖκα.³⁰²

Άρθρο 283. Ὅποιος, ἀνάμεσα στους συντεχνίτες του, ἀποδειχτεῖ ὅτι εἶναι ὁ καλύτερος στὴν ἐργασία του, νὰ τιμάται με γεῦμα στο

²⁹⁷ Δημοσθένης, *Πρὸς Ἀπατοῦριον*.

²⁹⁸ Πλούταρχος, *Σόλων*. (Ὁ ἀεργὸς οφείλει νὰ λογοδοτεῖ σὲ ὅλους γιὰ τὶς πράξεις του. Μποροῦσε ὁ καθένας νὰ τὸν κατηγορήσει. Ἡ βουλή τοῦ Ἀρείου Πάγου ἔπρεπε νὰ ἐρευνᾷ με ποια μέσα ἀπολαμβάνει ὁ καθένας τὰ ἀναγκαῖα του. Αὐτὸν τὸ νόμο, βάσει τοῦ ὁποῖο τιμωροῦνταν με θάνατο ὅσοι δὲν μπορούσαν νὰ ἀποδείξουν ἀπὸ ποῦ προμηθεύονται τὰ ἀναγκαῖα, τὸν ἔφερε ὁ Σόλων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο.)

²⁹⁹ Οὐλιανός. (Δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ ἀσχολεῖται κάποιος με δύο τέχνες, γιὰτὶ δὲν μπορούσε νὰ τελειοποιηθεῖ σὲ καμία.)

³⁰⁰ Ἀθήναιος, βιβλίον ΙΓ'. (Αὐτὴ ἡ ἀπασχόληση θεωροῦνταν ἀντίθετη με τὴν ἀνδρική φύση.)

³⁰¹ Δημοσθένης, *Πρὸς Εὐβουλίδην*. (Στὴν Ἀθήνα υπήρχαν δύο εἰδῶν ξένοι: α) Ὅσοι ἔρχονταν με σκοπὸ νὰ ἀναχωρήσουν γρήγορα. Αὐτοὶ μπορούσαν νὰ βλάψουν τοὺς πολίτες, πουλώντας τὰ ἐμπορεύματά τους σὲ πολὺ χαμηλές τιμές. Γι' αὐτὸ τοὺς ἦταν ἀπαγορευμένο νὰ ἐργάζονται στὴν ἀγορά. β) Ὅσοι ἔρχονταν με σκοπὸ νὰ κατοικήσουν στὴν Ἀθήνα καὶ ἐπιδίωκαν νὰ ἀσχοληθοῦν με κάποιο ἐπάγγελμα. Σ' αὐτοὺς ἐπιτρεπόταν νὰ ἐργαστοῦν στὴν ἀγορά καὶ μάλιστα τοὺς φιλοξενούσαν.)

³⁰² Δημοσθένης, *Πρὸς Εὐβουλίδην*.

Άρθρο 284. Ἐάν τις τῶν πορθμέων τῶν εἰς Σαλαμίνα πορθμευόντων ἄκων ἐν τῷ πόρῳ πλοῖον ἀνατρέψῃ τούτῳ μὴ ἐξεῖναι πάλιν πορθμεῖ γενέσθαι.

Κεφ. 6 : Συνεταιρισμοὶ καὶ Ὑποσχέσεις

Άρθρο 285. Ἐάν δὲ Δῆμος ἢ Φράτορες, ἢ ἱερῶν ὀργίων, ἢ ναῦται, ἢ Σύσσιτοι, ἢ ὁμόταφοι, ἢ Θιασῶται, ἢ ἐπὶ λίαν οἰχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν ὅ,τι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα.

Άρθρο 286. Ἐάν τις ὑποσχόμενός τι, τὸν δῆμον ἐξαπατήσῃ, εἰσαγγελίαν εἶναι περὶ αὐτοῦ κἂν ἄλῳ, θανάτῳ ζημιούῳν.

Άρθρο 287. Ἐάν τις ὑποσχόμενός τι, τὸν δῆμον ἢ τὴν βουλὴν, ἢ δικαστήριον ἐξαπατήσῃ, εἰσαγγελίαν εἶναι περὶ αὐτοῦ κἂν ἄλῳ, θανάτῳ ζημιούῳν.

Άρθρο 288. Ἐάν τις ἐναντίον τῶν πολιτῶν ὁμολογήσας τι παραβῆ, τοῦτον ἔνοχον εἶναι τῷ ἀδικεῖν.

Άρθρο 289. Ἐάν τις Ἀθηναίων λαμβάνῃ παρὰ τινος, ἢ αὐτὸς διδῶ ἑτέρῳ, ἢ διαφθείρῃ τινὰς ἐπαγγελλόμενος ἐπὶ βλάβῃ τοῦ δήμου, καὶ τινος τῶν πολιτῶν τρόπῳ, ἢ μηχανῇ ἤτινιοῦν, ἄτιμος ἔστω, καὶ παῖδες καὶ τὰ ἐκείνου.

Πρυτανεῖο καὶ να παίρνει τὴν προεδρία.³⁰³

Άρθρο 284. Ὅποιος πλοίαρχος ἀπ' αὐτοῦς ποῦ ταξιδεύουν στὴ Σαλαμίνα, καταστρέφει στὴ θάλασσα τὸ πλοῖο, ἔστω καὶ χωρὶς τὴ θέλησή του, δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ ξανά πλοίαρχος.³⁰⁴

Κεφ. 6 : Συνεταιρισμοὶ καὶ Ὑποσχέσεις

Άρθρο 285. Ὁ λαός, οἱ Φράτορες, οἱ Ὀργεῶνες, οἱ ναῦτες, οἱ ομοτράπεζοι, οἱ ὁμόταφοι, οἱ θιασῶτες, οἱ συνταξιδιώτες, οἱ συντεχνίτες, μποροῦν νὰ ἔχουν σχέσης συναλλαγῆς καὶ τα συμβόλαιά τους νὰ ἔχουν κύρος, ἀρκεῖ νὰ μὴ ἀντιβαίνουν στους υπάρχοντες νόμους.³⁰⁵

Άρθρο 286. Ἀν κάποιος, ἐνῶ ἔχει δώσει μία ὑπόσχεση, ἐξαπατήσει τὸ λαό, δώκεται με τὴν ἀγωγή τῆς εἰσαγγελίας. Καὶ ἀν καταδικαστεῖ, τιμωρεῖται με θάνατο.³⁰⁶

Άρθρο 287. Ἀν κάποιος, ἐνῶ ἔχει δώσει μία ὑπόσχεση, ἐξαπατήσει τὸ λαό, ἢ τὴ βουλή ἢ τὸ δικαστήριο, δώκεται με τὴν ἀγωγή τῆς εἰσαγγελίας καὶ ἀν καταδικαστεῖ, τιμωρεῖται με θάνατο.

Άρθρο 288. Ὅποιος, ἐνῶ ἔχει ὑποσχεθεῖ κάτι μπροστά στους πολίτες, τὸ ἀρνηθεῖ, ενοχοποιεῖται καὶ τιμωρεῖται, ὅπως αὐτοὶ ποῦ ἀδικοῦν.

Άρθρο 289. Ὅποιος Ἀθηναῖος δεχτεῖ δώρα ἀπὸ κάποιον, ἢ ὁ ἴδιος δωροδοκῆσει ἄλλον, ἢ δίνοντας ὑποσχέσεις καὶ χρησιμοποιοῦντας

³⁰³ Ἡ σίτιση στο Πρυτανεῖο ἦταν μία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες τιμές ποῦ μποροῦσε νὰ δοθεῖ στὸν πολίτη.

³⁰⁴ Αἰσχίνης, *Κατὰ Κτησιφάντος*.

³⁰⁵ Ὀργεῶνες: Ἄνδρες διορισμένοι νὰ φυλάττουν τὴ θέση τῶν ἱερῶν καὶ νὰ προσφέρουν θυσίες στους θεούς. Θιασῶτες: Τα μέλη μίας εταιρίας ποῦ συγκροτήθηκε πρὸς τιμὴ κάποιας θεότητας.

³⁰⁶ Ἡ ἀγωγή Εἰσαγγελία περιελάμβανε τρία εἶδη ἀγωγῶν: Τὸ πρῶτο, γιὰ τὸ ὁποῖο γίνεται λόγος, ἀναφερόταν στὰ ἐγκλήματα ποῦ ἔθεταν σὲ κίνδυνο τὴν πολιτεία καὶ δὲν δῶκονταν ἐνώπιον τῶν τακτικῶν δικαστηρίων, ἀλλὰ οἱ θεσμοθέτες ἦταν διορισμένοι νὰ τα οδηγοῦν ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τῶν Πεντακοσίων ἢ τῆς συνέλευσης τοῦ λαοῦ. Ὅταν κάποιος ὑποσχόταν κάτι μπροστά στο λαό καὶ δὲν τηροῦσε τὴν ὑπόσχεσή του, τιμωροῦνταν με θάνατο.

Άρθρο 290. Τοὺς δωροδοκούντας ἢ θανάτῳ ζημιοῦσθαι, ἢ δεκαπλοῦν τοῦ ἐξ ἀρχῆς λήμματος ἐκτίνειν.

διάφορους τρόπους και τεχνάσματα, διαφθείρει κάποιους, με σκοπό να προκαλέσει ζημία στο λαό, να τιμωρείται και ο ίδιος και τα παιδιά του με την ποινή της ατιμίας και να κατάσχεται η περιουσία του.³⁰⁷

Άρθρο 290. Όσοι δωροδοκούνται πρέπει να τιμωρούνται με την ποινή του θανάτου, ή να πληρώνουν το δεκαπλάσιο του ποσού που πήραν ως δωροδοκία.³⁰⁸

³⁰⁷ Δημοσθένης, Κατά Μειδίου.

³⁰⁸ Δείναρχος, Κατά Δημοσθένους.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Κεφ. 1 : Γάμος

Άρθρο 291. Ένα άνδρα μιὰς γυναικὸς τυχεῖν.

Άρθρο 292. Γαμεῖν ἀστὴν μίαν.

Άρθρο 293. Ἐπ' ἀρότρω παίδων.

Άρθρο 294. Ἦν ἂν ἐγγυήση ἐπὶ δικαίοις δάμαρτα εἶναι, ἢ πατῆρ, ἢ ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ, ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρὸς, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους. Ἐὰν δὲ μηδεὶς ἢ τούτων, ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ἦ, τὸν κύριον ἔχειν, ἐὰν δὲ μὴ ἦ, ὅτω ἂν ἐπιτρέψη, τοῦτον κύριον εἶναι.

Άρθρο 295. Ἐὰν δὲ τις ἐκδιδῶ ξένην γυναῖκα ἀνδρὶ Ἀθηναίῳ ὡς ἑαυτῷ προσήκουσαν, ἄτιμος ἔστω, καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ δημοσία ἔστω καὶ τοῦ ἐλόντος τὸ τρίτον μέρος γραφῆσθω δὲ πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας οἷς ἔξεστι, καθάπερ τῆς ξενίας.

Άρθρο 296. Ἐὰν δὲ ξένος ἀστὴ συνοικῆ τέχνη, ἢ μηχανῆ ἠτινιοῦν, γραφῆσθω πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας Ἀθηναίων, ὁ βουλόμενος οἷς ἔξεστιν. Ἐὰν δὲ ἄλῳ, πεπράσθω καὶ αὐτὸς καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ, καὶ τὸ τρίτον μέρος ἔστω τοῦ ἐλόντος. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐὰν ἡ ξένη τῷ ἀστῷ συνοικῆ, κατὰ ταῦτα καὶ ὁ συνοικῶν τῇ ξένῃ ἀλούση ὀφειλέτω χιλίας δραχμᾶς.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Κεφ. 1 : Γάμος

Άρθρο 291. Ο κάθε άνδρας πρέπει να νυμφεύεται μία μόνο γυναίκα.³⁰⁹

Άρθρο 292. Ο πολίτης πρέπει να νυμφεύεται με μία αστή.³¹⁰

Άρθρο 293. Σκοπός του γάμου είναι η τεκνοποιία.³¹¹

Άρθρο 294. Τα παιδιά που θα γεννηθούν από την γυναίκα, που την πάντρεψε νόμιμα ο πατέρας της ή ο ομοπάτριος αδερφός της ή ο παππούς απ' τη μεριά του πατέρα της, είναι γνήσια. Αν η γυναίκα είναι ορφανή και δεν υπάρχει κανείς από τους παραπάνω συγγενείς, για να την παντρέψει, πρέπει να τη νυμφευθεί ο κηδεμόνας της. Και αν δεν υπάρχει ούτε κηδεμόνας, τότε η γυναίκα μπορεί να διαλέξει για σύζυγο όποιον θέλει.

Άρθρο 295. Αν κάποιος παντρέψει με άνδρα Αθηναίο, ξένη γυναίκα, ως κόρη του, να τιμωρείται με την ποινή της ατιμίας, να δημεύεται η περιουσία του και το ένα τρίτο αυτής να δίνεται στον κατηγορό του. Ο καθένας μπορεί να τον καταγγείλει ενώπιον των θεσμοθετών, οι οποίοι δικάζουν σύμφωνα με τους νόμους που αναφέρονται στην ξενία.³¹²

Άρθρο 296. Κάθε Αθηναίος πολίτης μπορεί να κατηγορήσει ενώπιον των θεσμοθετών τον ξένο που θα χρησιμοποιήσει οποιο-

³⁰⁹ Ιερώνυμος Ρόδιος. (Ο γάμος ήταν πολύ σημαντικός για τους Αθηναίους αλλά και για όλους τους Έλληνες. Αν κάποιος δεν ήταν παντρεμένος, δεν μπορούσε να αναλάβει υψηλές θέσεις, όπως, για παράδειγμα, να διοριστεί άρχοντας, ρήτορας, στρατηγός, κ.τ.λ. Στη Σπάρτη, οι άγαμοι περιφρονούνταν ως φθορείς της κοινωνίας. Ο Κέκροπας έθεσε πρώτος αυτό το νόμο στην Αθήνα και πρώτος έδωσε το παράδειγμα με το να νυμφευθεί μία μόνο γυναίκα.)

³¹⁰ Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, οι άνδρες έπρεπε να νυμφεύονται στο 37^ο έτος της ηλικίας τους και οι γυναίκες στο 18^ο. Η εποχή που συνήθως γινόταν η τελετή του γάμου, ήταν ο μήνας Ιανουάριος.

³¹¹ Ισίδωρος Πηλουσιώτης.

³¹² Δημοσθένης, *Κατά Νεαίρας*.

Άρθρο 297. Ἐπὶ ξένης μὴ ἐκδίδοσθαι ἀσὴν οὖσαν.

Άρθρο 298. Ἐξεῖναι γαμεῖν τὰς ἐκ πατέρων ἀδελφάς.

Άρθρο 299. Μὴ ἐξεῖναι ταῖς Ἐπικλήροις ἔξω τῆς ἀγχιστείας γαμεῖν, ἀλλὰ προσῆκον εἶναι αὐταῖς μετὰ τῶν χρημάτων τῷ ἐγγύτατα γένους συνοικεῖν.

Άρθρο 300. Κληροῦν δὲ τὸν κλῆρον καὶ ἐπίκληρον, ὅσοι εἰσὶ μῆνες, πλὴν τοῦ Σκιροφοριῶνος, ἐπίδικον δὲ κλῆρον μὴ ἔχειν.

Άρθρο 301. Ἐὰν δὲ ἐπιδεδικασμένου ἀμφισβητῆ τοῦ κλήρου ἢ τῆς ἐπικλήρου, προκαλεῖσθαι τὸν ἐπιδεδικασμένον πρὸς τὸν Ἄρχοντα, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων δικῶν. Παρακαταβολὰς δ' εἶναι τῷ ἀμφισβητοῦντι. Ἐὰν δὲ μὴ προκαλέσασθενος ἐπιδικάσῃται, ἀτελής ἔσται ἡ ἐπιδικασία τοῦ κλήρου. Ἐὰν δὲ μὴ ζῆ ὁ ἐπιδικασάμενος τοῦ κλήρου, προσκαλεῖσθαι κατὰ ταῦτα ᾧ προθεσμία μῆνα ἔξῃκει. Τὴν δ' ἀμφισβήτησιν εἶναι τῷ Ἄρχοντι, καθότι ἐπεδικάσατο οὐ ἂν ἔχη τὰ χρήματα.

δήποτε τέχνασμα, για να νυμφευθεῖ ἀσὴ. Καὶ ἀν ὁ ξένος καταδικαστεῖ, νὰ πουληθεῖ ὡς δούλος, νὰ δημευθεῖ ἡ περιουσία του καὶ τὸ τρίτο μέρος αὐτῆς νὰ τὸ πάρει ὁ κατήγορός του. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ ἀν κάποια ξένη παντρευτεῖ Ἀθηναῖο. Καὶ ἀφοῦ καταδικαστεῖ ἡ ξένη, ὁ πολίτης, τὸν ὁποῖο παντρεύτηκε, πρέπει νὰ πληρώσει πρόστιμο χιλίων δραχμῶν.³¹³

Άρθρο 297. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παντρευτεῖ κάποια ἀσὴ Ἀθηναῖα σὲ ξένο τόπο.³¹⁴

Άρθρο 298. Οἱ πολῖτες μποροῦν νὰ παντρεύονται τὶς ὁμοπάτριες ἀδερφές τους. (Φίλων ὁ Ἰουδαῖος.)

Άρθρο 299. Ἡ ἐπὶ κληρος πρέπει νὰ παντρευτεῖται κάποιον ἀπὸ τοὺς πλησιέστερους συγγενεῖς τῆς καὶ νὰ δίνει σ' αὐτὸν γιὰ προῖκα τὴν περιουσία τῆς.³¹⁵

Άρθρο 300. Οἱ πολῖτες, με ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου, μποροῦν νὰ διεκδικοῦν τὴν κληρονομία καὶ τὴν ἐπὶ κληρο, ὅλους τοὺς μῆνες τοῦ ἐτους, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μῆνα Σκιροφοριῶνα. Ἀν, ὅμως, δὲν ἔχει βγεῖ δικαστικὴ ἀπόφαση, δὲν μποροῦν οὔτε νὰ νυμφευθοῦν, οὔτε νὰ πάρουν τὴν κληρονομία.³¹⁶

Άρθρο 301. Ἀν κάποιος φιλονικεῖ γιὰ τὴν κληρονομία ἢ τὴν ἐπὶ κληρο με ἐκεῖνον πὸν τὰ ἀπόκτησε μετὰ ἀπὸ δικαστικὴ ἀπόφαση, πρέπει νὰ ὀδηγεῖται ἐνώπιον τοῦ Ἀρχοντα, ὅπως γίνεται καὶ σὲ ἄλλες δίκες καὶ νὰ δίνει χρηματικὸ παράβολο. Ἀν τὸ δικαστήριο του δώσει τὴν περιουσία, χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ ἐμφανιστεῖ, τότε ἡ δικαστικὴ διαδικασία θεωρεῖται ἀκυρῆ. Μπορεῖ κάποιος νὰ ὀδη-

³¹³ Δημοσθένης, *Κατὰ Νεαίρας*.

³¹⁴ Δημοσθένης, *Κατὰ Τιμοκράτους*.

³¹⁵ Ἰσαῖος, *Πρὸς Ξεναίνετον*. (Ἐπὶ κληρος ὀνομαζόταν κάθε γυναῖκα, εἴτε ἦταν ἀγάμη εἴτε χήρα, ἡ ὁποία ἔμενε ὀρφανὴ καὶ ἦταν κληρονόμος κάποιας περιουσίας. Αὐτὴ ὀφείλε νὰ παντρευτεῖ τὸν πλησιέστερο συγγενὴ τῆς. Αὐτὸν τὸ νόμο τὸν ἔφερε ὁ Σόλωνας ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο.)

³¹⁶ Δημοσθένης, *Κατὰ Στεφάνου ψευδομαρτυριῶν β'*. (Σκιροφοριῶν ἦταν ὁ μῆνας Αὐγούστος, πὸν γιὰ τοὺς Ἀθηναῖους ἦταν ὁ τελευταῖος μῆνας τοῦ ἐτους, κατὰ τὸν ὁποῖο προετοιμάζονταν οἱ ἀλλαγές τῶν ἀρχῶν. Γι' αὐτὸ δὲν μποροῦσαν αὐτὸν τὸ μῆνα νὰ ἀσχοληθοῦν με τὰ συνοικέσια καὶ τὶς κληρονομίες.)

Άρθρο 302. Τὰς μὲν ὑπὲρ τῶν πατρῶων ἐκδοθείσας καὶ συνοικούσας ἀνδράσι γυναῖκας, ἂν ὁ πατὴρ αὐτῶν τελευτήσας μὴ καταλίπη αὐταῖς γνησίους ἀδελφοὺς, τοῖς ἐγγύτατα γένους ἐπιδίκους εἶναι.

Άρθρο 303. Τὴν ἐπίκληρον, ἂν ὁ κρατῶν καὶ κύριος γεγὼς κατὰ τὸν νόμον, αὐτὸς, μὴ δυνατὸς ἢ πλησιάζειν, ὑπὸ τῶν ἐγγιστα τοῦ ἀνδρὸς ὀπυίεσθαι.

Άρθρο 304. Τρεῖς ἐκάστου μηνὸς ἐντυγχάνειν πάντως τῇ ἐπικλήρῳ τὸν λαβόντα.

Άρθρο 305. Ἐὰν ἀρπάσῃ τις ἐλευθέραν γυναῖκα, καὶ βιάσῃται, ζημίαν ἑκατὸν δραχμᾶς διδόναι.

Άρθρο 306. Τὸν βιασάμενον κόρην χιλίας διδόναι.

Άρθρο 307. Τὸν βιασάμενον κόρην αὐτὴν γαμεῖν.

Άρθρο 308. Τὸν ἐπίτροπον τῇ τῶν ὀρφανῶν μητρὶ μὴ συνοικεῖν.

Άρθρο 309. Χρησθαι δὲ δούλους συνουσίαις γυναικῶν.

γῆσει στο δικαστήριο αὐτοῦ που ἀπέκτησε τὴν περιουσία, ἀρκεῖ αὐτό νὰ γίνῃ ἐντὸς τῆς προθεσμίας. Καὶ ὁ Ἄρχοντας πρέπει νὰ δικάσῃ, ὅπως ἀκριβῶς δίκασε αὐτὸν που εἶχε πάρει τὰ χρήματα.³¹⁷

Άρθρο 302. Ὁ πατέρας που στερήθηκε ἀρσενικῶν παιδιῶν, μπορεῖ νὰ διαθέσῃ τὴν περιουσία του πρὸς ὄφελος τῶν κοριτσιῶν που παντρεύτηκαν καὶ προικίστηκαν ἀπ' αὐτόν.

Άρθρο 303. Ἀν αὐτὸς, που σύμφωνα με τὸ νόμο πήρε γιὰ γυναῖκα του κάποια κληρονόμο καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τεκνοποιήσῃ μαζί της, τότε ἐπιτρέπεται στὴ σύζυγό του νὰ συνευρίσκηται με τὸν πλησιέστερο συγγενῆ του ἀνδρὸς της.³¹⁸

Άρθρο 304. Ὅποιος νυμφεύθηκε κάποια ἐπίκληρο, πρέπει νὰ συνευρίσκηται μαζί της ὀπωσδήποτε τρεῖς φορές τὸ μῆνα.³¹⁹

Άρθρο 305. Ὅποιος ἀρπάξει καὶ βιάσῃ ἐλευθέρη γυναῖκα, τιμωρεῖται με πρόστιμο ἑκατὸ δραχμῶν.

Άρθρο 306. Ὅποιος βιάσῃ παρθένα γυναῖκα, τιμωρεῖται με πρόστιμο χιλίων δραχμῶν.³²⁰

Άρθρο 307. Ὅποιος βιάσῃ παρθένα, πρέπει νὰ τὴ νυμφευτεῖ.³²¹

Άρθρο 308. Ἀπαγορεύεται στὸν κηδεμόνα ὀρφανῶν παιδιῶν νὰ νυμφευτεῖ τὴ μητέρα τους.³²²

Άρθρο 309. Οἱ δούλοι μποροῦν νὰ συνευρίσκονται με γυναῖ-

³¹⁷ Ἰσαῖος, *Υπὲρ τοῦ Πύρρου κλήρου*. (Σε ὅποιον ἤθελε νὰ διεκδικήσῃ κληρονομία ἢ κληρονόμο, δινόταν προθεσμία πέντε ἐτῶν.)

³¹⁸ Πλούταρχος, *Σόλων*.

³¹⁹ Στις γυναῖκες δινόταν τὸ δικαίωμα τῆς ἀγωγῆς που ὀνομαζόταν *Καρπώσεως δίκη*, ἐναντίον τῶν συζύγων ἐκείνων που δὲν ἐκπλήρωναν τὰ συζυγικά τους χρεῖ τὸλάχιστον τρεῖς φορές τὸ μῆνα.

³²⁰ Συριανὸς εἰς Ἑρμογένη.

³²¹ Ἀναφέρεται σε ἀσθὴ γυναῖκα καὶ ὄχι δούλα.

³²² Ὁ νόμος αὐτὸς ἀπαγόρευε νὰ νυμφευτεῖ κάποιος τὴ μητέρα τῶν παιδιῶν που εἶχε ὑπὸ τὴν κηδεμονία του, ἀπὸ φόβο μήπως ὁ κηδεμόνας συμφωνήσει με τὴ μητέρα καὶ βλάψῃ τὰ συμφέροντα τῶν ἀνήλικων ὀρφανῶν.

Άρθρο 310. Τὰς Νύμφας ἰούσας ἐπὶ τὸν γάμον φρύγετρον φέρειν σημεῖον.

Άρθρο 311. Τὴν νύμφην τῷ νυμφίῳ συγκαθεύειν συγκατατραγοῦσαν.

Κεφ. 2 : Προίκα

Άρθρο 312. Ἰμάτια τρία, καὶ σκευὴ μικροῦ νομίματος ἄξια, ἕτερον δὲ μηδὲν ἐπιφέρεισθαι τὴν γαμουμένην τὰς φερνὰς.

Άρθρο 313. Τῶν ἐπικλήρων ὅσαι θητικὸν τελοῦσιν, ἐὰν μὴ βούληται ἔχειν ὁ ἐγγύτατα γένους, ἐκδιδῶτω ἐπιδοῦς, ὁ μὲν πεντακοσιομέδιμνος πεντακοσίας δραχμὰς, ὁ δ' ἰππεὺς τριακοσίας, ὁ δὲ ζευγίτης ἑκατὸν πενήκοντα πρὸς τῆς αὐτῆς. Ἐὰν δὲ πλείους ᾧσιν ἐν τῷ αὐτῷ γένει τῇ ἐπικλήρῳ, πρὸς μέρος ἐπιδιδόναι ἕκαστον. Ἐὰν δὲ αἱ γυναῖκες πλείους ᾧσι, μὴ ἐπάναγκες εἶναι πλέον ἢ μίαν ἐκδοῦναι τῷ ἐν γένει, ἀλλὰ τὸν ἐγγύτατα δεῖ ἐκδιδόναι ἢ αὐτὸν ἔχειν. Ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃ ὁ ἐγγύτατῳ γένους ἢ μὴ ἐκδῶ, ὁ ἄρχων ἐπαναγκαζέτω ἢ αὐτὸν ἔχειν ἢ ἐκδοῦναι. ἐὰν δὲ μὴ ἐπαναγκάσῃ ὁ ἄρχων, ὀφείλετω χιλίας δραχμὰς ἱερὰς τῇ Ἑρᾷ, ἀπογραφέτω δὲ τὸν μὴ ποιοῦντα ταῦτα ὁ βουλόμενος πρὸς τὸν ἄρχοντα.

κες.³²³

Άρθρο 310. Οἱ νύμφες που πηγαίνουν στο σπίτι των συζύγων τους, πρέπει να φέρουν μαζί τους φρύγετρο.³²⁴

Άρθρο 311. Αφού η νύφη μπει στο νυφικό θάλαμο, πρέπει να φάει ροδάκινο.³²⁵

Κεφ. 2 : Προίκα

Άρθρο 312. Η γυναίκα δεν οφείλει να φέρει ως προίκα τίποτα, παρά μόνο τρία φορέματα και αντικείμενα μικρής αξίας.³²⁶

Άρθρο 313. Αν κάποιος συγγενής δε θέλει να νυμφευτεί ἐπικλήρο που ανήκει στην τάξη των Θητῶν, οφείλει να της δίνει ως προίκα πεντακόσιες δραχμές, αν ο συγγενής αυτός ανήκει στην τάξη των Πεντακοσιομέδιμων. Αν, όμως, είναι ἰππέας, πρέπει να της δίνει τριακόσιες δραχμές, αν είναι ζευγίτης, ἑκατὸν πενήντα δραχμές. Αν η ἐπικλήρος έχει περισσότερους συγγενείς, οφείλει ο καθένας να της δίνει προίκα. Αν, όμως, οι ορφανές είναι πολλές, τότε ο πλησιέστερος συγγενής πρέπει να προικίσει ἢ να νυμφευτεί μία μόνο ἀπ' αυτές. Σε περίπτωση, όμως, που ο συγγενής δεν κάνει ούτε το ένα ούτε το άλλο, τότε ὁ Ἄρχοντας πρέπει να τον αναγκάσει ἢ να την νυμφευτεί ἢ να της δώσει προίκα. Και αν ὁ Ἄρχοντας δεν τον αναγκάσει, τιμωρεῖται με πρόστιμο χιλίων δραχμῶν πρὸς ὄφελος της Ἑρᾷς. Ὁ κάθε πολίτης μπορεί να κα-

³²³ Οἱ δούλοι δεν μπορούσαν να ἔχουν ούτε οικογένεια ούτε παιδιά. Μπορούσαν, όμως, να συνευρίσκονται με γυναίκες, ἀλλὰ ὁ καρπὸς αὐτῆς της πράξης ἀνῆκε στον κύριο του δούλου.

³²⁴ Πολυδεύκης βιβλίο Α'. (Το φρύγετρο ἦταν αγγεῖο στο οποίο ἐψησαν κριθᾶρι καὶ ἄλλα παρόμοια. Ἐμοίαζε με τὸ αγγεῖο που χρησιμοποιούμε σήμερα, για να ψήσουμε τον καφέ. Αὐτὸ τὸ φρύγετρο τὸ θεωροῦσαν σύμβολο οἰκιακῶν γνώσεων.)

³²⁵ Πλούταρχος, *Γαμικά Παραγγέλματα*. (Ὁ Σόλωνας ἔθεσε τὸ ροδάκινο ὡς ἐμβλημα τῆς γλυκύτητας των σχέσεων που ἐπρόκειτο να υπάρξει μεταξύ των συζύγων.)

³²⁶ Ἀρτεμίδωρος. (Μ' αὐτὸ τὸ νόμο, ὁ Σόλωνας ἀποσκοποῦσε να δείξει ὅτι ὁ γάμος δεν πρέπει να γίνεται με σκοπὸ τὸ κέρδος ἀλλὰ τὴν τεκνοποιία καὶ τὴν ἀγάπη. Ὁ νόμος ἦταν συμβουλευτικὸς καὶ ὄχι ἐπιτακτικὸς, γιατί στην Αθήνα οἱ προίκες ἦταν ἀρκετὰ σημαντικές καὶ ἀναγκαῖες. Ὁ μέγιστος ἀριθμὸς τῆς προίκας ἦταν 20 τάλαντα, δηλ. 120 χιλιάδες δραχμές. Αὐτὸς που ἔπαιρνε τὴν προίκα, ἔπρεπε να δίνει ἐγγύηση ἢ κτήματα ὡς υποθήκη ἰσῆς αξίας με τὴν προίκα που πήρε. Ἡ ἐγγύηση αὐτὴ ὀνομαζόταν ἀποτίμημα.)

Άρθρο 314. Μενούσης τῆς μητρὸς ἐν τῷ οἴκῳ, καὶ ζώσης, καὶ προῖκα ἐπενεγκαμένης οὐκ ἀπογράφειν τὴν προῖκα χρέος αὐτῆ, ἀλλὰ μετέχειν τῶν παίδων τὴν μητέρα.

Άρθρο 315. Καὶ ἐὰν ἐξ ἐπικλήρου τις γένηται, καὶ ἅμα ἠβήση ἐπιδιετὲς, κρατεῖν τῶν χρημάτων τὸν δὲ σίτον μετρεῖν τῇ μητρὶ.

Άρθρο 316. Τὴν ὁμολογηθεῖσαν προῖκα γίνεσθαι εἰς τὸν ἐγγυήσαντα, εἴτι ἔπαθεν ἢ γυνὴ πρὶν γενέσθαι παῖδας αὐτῆ.

Κεφ. 3 : Διαζύγιο

Άρθρο 317. Ἐὰν ἀποπέμψῃ τὴν γυναῖκα, ἀποδιδόναι τὴν προῖκα· ἐὰν δὲ μὴ, ἐπ' ἐννέα ὄβολοις τοκοφορεῖν, καὶ σίτου εἰς Ὠδεῖον εἶναι δικάσασθαι ὑπὲρ τῆς γυναικὸς τῷ κυρίῳ.

Άρθρο 318. Ἐὰν ἀπολίπῃ ἢ γυνὴ τὸν ἄνδρα, ἢ ἐὰν ὁ ἄνηρ ἐκπέμψῃ τὴν γυναῖκα, μὴ ἐξεῖναι πράξασθαι τῷ δόντι ὃ μὴ προικὶ τιμήσας ἔδωκεν.

Άρθρο 319. Τὴν γυναῖκα τὴν ἀπολείπουσαν τὰ τῆς ἀπολείψεως γράμματα παρὰ τῷ Ἄρχοντι θέσθαι, μὴ δι' ἑτέρων, ἀλλ' αὐτὴν παροῦσαν.

τηγορεῖ ἐνώπιον τοῦ Ἄρχοντα τὸν παραβάτη αὐτοῦ τοῦ νόμου.

Άρθρο 314. Ἀν ἡ μητέρα, ὅσο ζεῖ, μένει στο σπίτι, του πεθαμένου άντρα της με τα παιδιά της και έχει φέρει προίκα, δεν πρέπει να ζητήσει τόκο, αλλά να μοιράζεται τις ωφέλειες με αυτά.³²⁷

Άρθρο 315. Ἀν ἀπὸ μῆ ἐπὶ κληρο γεννηθεῖ γίος και φτάσει στο δέκατο ἔκτο ἔτος της ηλικίας του, μπορεί να διαχειρίζεται την περιουσία της μητέρας του, αλλά πρέπει να φροντίζει και για τη διατροφή της.³²⁸

Άρθρο 316. Ἀν ἡ γυναίκα πεθάνει χωρίς να αφήσει παιδιά, η προίκα, που πήρε μετά ἀπὸ συμφωνία, επιστρέφει σ' αὐτὸν που της την ἔδωσε.³²⁹

Κεφ. 3 : Διαζύγιο

Άρθρο 317. Ὅποιος διώξει τη γυναίκα του, οφείλει να της επιστρέψει την προίκα. Ἀν δεν το κάνει, θα πληρώνει για τόκο εννέα ὀβολοῦς το μήνα και θα οδηγηθεῖ στο Ὠδεῖο με την αγωγή που ονομάζεται σίτου δίκη.³³⁰

Άρθρο 318. Εἴτε ἡ γυναίκα εγκαταλείπει τον ἄνδρα της, εἴτε ο ἄνδρας ζητήσει διαζύγιο ἀπὸ τη γυναίκα, εκείνος που προίκισε τη γυναίκα, δεν μπορεί να ζητήσει τίποτε ἄλλο παρὰ μόνο την προίκα.

Άρθρο 319. Η γυναίκα που εγκαταλείπει τον ἄνδρα της, πρέπει να καταθέτει ἢ ἴδια την αίτηση διαζυγίου στον Ἄρχοντα και να μὴν το κάνει μέσω ἄλλων.³³¹

³²⁷ Δημοσθένης, *Περὶ Φαίνιπων*.

³²⁸ Ἀρποκρατίων.

³²⁹ Ἰσαῖος, *Υπὲρ του Πύρρου κλήρου*.

³³⁰ Σουῖδας. (Το Ὠδεῖο ἦταν μεγαλοπρεπὲς θέατρο που κτίστηκε ἀπὸ τον Περικλή και ορίστηκε για την εκτέλεση μουσικῶν ἀγώνων. Χρησίμευε, ὁμως και ως δικαστήριο του πρώτου ἄρχοντα. Σίτου τροφή ἢ σίτου δίκη ονομαζόταν ἡ αγωγή που κατέθετε ἡ γυναίκα, για να ζητήσει την προίκα της και τη διατροφή, ἀπὸ την ἡμέρα που ο σύζυγός της απαιτούσε διαζύγιο μέχρι την παράδοση της προίκας.)

³³¹ Πλούταρχος, *Ἀλκιβιάδης*

Κεφ. 4 : Μοιχεία

Άρθρο 320. Ἐάν τις μοιχὸν λάβῃ, ὅ,τι ἂν βούληται χρῆσθαι.

Άρθρο 321. Ἐάν τις μοιχὸν λάβῃ ἐν ἔργῳ ἄρθρα ἐν ἄρθροις ἔχοντα, ὅ,τι ἂν βούληται χρῆσθαι.

Άρθρο 322. Ἐάν τις ἀδίκως εἴρῃ ὡς μοιχὸν, γράφεσθαι πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας ἀδίκως εἰρχθῆναι, κἄν μὲν ἔλῃ τὸν εἴρξαντα καὶ δόξῃ ἀδίκως ἐπιβεβουλευσθαι, ἀθῶον εἶναι αὐτὸν, καὶ τοὺς ἐγγυητὰς ἀπηλλάχθαι τῆς ἐγγύης. Ἐὰν δὲ δόξῃ μοιχὸς εἶναι, παραδοῦναι αὐτὸν τοὺς ἐγγυητὰς τῷ ἀλόντι. Ἐπὶ δὲ τοῦ δικαστηρίου ἄνευ ἐγχειριδίου χρῆσθαι, ὅ,τι ἂν βουληθῇ ὡς μοιχῶ ὄντι.

Άρθρο 323. Ἐάν τις γυναῖκα αἰσχύνῃ βία, διπλὴν τὴν βλάβην ὀφείλειν.

Άρθρο 324. Ἐπειδὴν δὲ ἔλῃ τὸν μοιχὸν μὴ ἐξέστω τῷ ἐλόντι συνοικεῖν τῇ γυναικί· ἐὰν δὲ συνοικῇ ἄτιμος ἔστω, μηδὲ τῇ γυναικί ἐξέστω εἰσιέναι εἰς τὰ ἱερὰ τὰ δημοτελῆ, ἐφ' ἣ ἂν μοιχὸς ἁλῶ· ἐὰν δὲ εἰσὶν νηποινεῖ πασχέτω ὅ,τι ἂν πάσχη, πλὴν θανάτου.

Άρθρο 325. Τὴν γυναῖκα ἐφ' ἣ ἂν ἁλῶ μοιχὸς, μὴ ἐξεῖναι κοσμεῖσθαι· ἐὰν δὲ κοσμηθῆται, τὸν ἐντυχόντα καταρρηγνύνται τὰ ἱμάτια, καὶ τὸν κόσμον ἀφαιρεῖσθαι, καὶ τύπτειν, εἰργόμενον θανάτου, καὶ τοῦ ἀνάπηρον ποιῆσαι.

Κεφ. 4 : Μοιχεία

Άρθρο 320. Ὅποιος συλλάβει μοιχό, μπορεῖ να τον κάνει ὅ,τι θέλει.³³²

Άρθρο 321. Ὅποιος συλλάβει μοιχό ἐπ' αυτοφώρῳ, μπορεῖ να τον κάνει ὅ,τι θέλει.³³³

Άρθρο 322. Ὅποιος ἀδίκῃ φυλακιστεῖ γιὰ μοιχεία, μπορεῖ να ἀναφέρει στους θεσμοθέτες ὅτι φυλακίστηκε ἀδίκῃ. Καὶ ἀν καταδικαστεῖ καὶ ἀποδειχτεῖ ὅτι ἀδίκῃ γίνεται στόχος συκοφαντίας, πρέπει τότε να θεωρεῖται ἀθῶος καὶ οἱ ἐγγυητὲς να ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν καταβολὴ ἐγγύησης. Ἀν, ὅμως, ἀποδειχτεῖ ὅτι εἶναι μοιχὸς, οἱ ἐγγυητὲς να τον παραδώσουν στο δικαστήριο. Καὶ οἱ δικαστὲς να τον τιμωρήσουν με ὅποια ποινὴ αποφασίσουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ποινὴ του θανάτου, ἐπειδὴ εἶναι μοιχὸς.

Άρθρο 323. Ὅποιος βιάσει γυναῖκα τιμωρεῖται με διπλὴ ποινὴ.³³⁴

Άρθρο 324. Ἀφοῦ συλληφθεῖ ὁ μοιχὸς, να μὴν του ἐπιτρέπεται πλέον να συζεῖ με τὴν γυναῖκα του. Ἀν, ὅμως, μένει ἀκόμη μαζί της, να τιμωρεῖται με τὴν ποινὴ τῆς ατιμίας. Οὔτε ἡ γυναῖκα να εἰσέρχεται στα δημόσια μέρη, ἀπὸ τὴ στιγμή που θα συλληφθεῖ μοιχὸς. Ἀν παρόλα αὐτὰ, πλησιάζει σε δημόσιο χῶρο, να υφίσταται οποιαδήποτε τιμωρία, ἐκτὸς αὐτῆς του θανάτου.³³⁵

Άρθρο 325. Ἀπ' τὴ στιγμή που ἡ γυναῖκα συλληφθεῖ γιὰ μοιχεία, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα να στολιζέται. Ἀν, ὅμως, στολιστεῖ, τότε αὐτὸς που θα τὴ συναντήσει, πρέπει να σκίσει τὰ φορέματά της, να τὴς ἀφαιρέσει τὰ στολίδια, να τὴ χτυπήσει, χωρὶς ὅμως να προκαλέσει τὸ θάνατο καὶ να προσέξει να μὴν τὴν ἀφήσει ἀνά-

³³² Πλούταρχος, *Σόλων*.

³³³ Αὐτὸς ὁ νόμος εἶναι τοῦ Σόλωνος καὶ φαίνεται να διορθῶναι τὸν προηγούμενο νόμο τοῦ Δράκοντα. μ' αὐτόν, ὁ Σόλωνος υποχρεῶναι τὸν ἀδικημένο να κάνει χρῆση τοῦ δικαίωματος τῆς αὐτοδικίας μόνο ὅταν συλλάβει ἐπ' αυτοφώρῳ κάποιον να διαπράττει τὸ ἀδικήμα τῆς μοιχείας.

³³⁴ Λυσίας, *Υπὲρ τοῦ Ερατοσθένους φόνου*. (Ὅποιος βιάζει γυναῖκα, τιμωρεῖται με φυλάκιση καὶ πρόστιμο.)

³³⁵ Δημοσθένης, *Κατὰ Νεαίρας*.

Άρθρο 326. Χιλίας ζημιούσθαι τὰς κατὰ τὰς ὁδοὺς ἀκοσμούσας γυναῖκας.

Άρθρο 327. Τὴν γυναῖκα ἐξιέναι μὲν ἱματίων τριῶν μὴ πλέον ἔχουσαν, μὴδὲ βρωτὸν ἢ ποτὸν πλείονος ἢ ὄβολοῦ φερόμενήν, μὴδὲ κἀνήτα πηχυαίου μείζονα· μὴδὲ νύκτωρ πορεύεσθαι πλὴν ἀμάξῃ κομιζομένην λύχνου προφαίνοντος.

Κεφ. 5 : Εξώθηση στην Πορνεία

Άρθρο 328. Δοῦλον ἐλευθέρου παιδὸς μὴ ἐρᾶν, μητ' ἐπακολουθεῖν, ἢ τύπτεσθαι τῇ δημοσίᾳ μάστιγι πεντήκοντα πληγὰς.

Άρθρο 329. Ἐάν τινα ἐκμισθώσῃ ἔταιρειν πατῆρ, ἢ ἀδελφὸς, ἢ θεῖος, ἢ ἐπίτροπος ἢ ὄλως τῶν κυριῶν τις, κατ' αὐτοῦ μὲν τοῦ παιδὸς γραφὴν ἔταιρήσεως οὐκ εἶναι, κατὰ δὲ τοῦ μισθώσαντος καὶ τοῦ μισθωσαμένου· τοῦ μὲν, ὅτι ἐξεμίσθωσε, τοῦ δὲ, ὅτι ἐμισθώσατο· καὶ ἴσα τὰ ἐπιτίμια ἑκατέρω εἶναι· καὶ μὴ ἐπάναγκες εἶναι τῷ παιδί ἡβήσαντι τρέφειν τὸν πατέρα, μὴδὲ οἴκησιν παρέχειν, ὅς ἂν ἐκμισθωθῇ ἔταιρειν, ἀποθανόντα δὲ θαπτέτω, καὶ τ' ἄλλα ποιείτω τὰ νομιζόμενα.

Άρθρο 330. Ἐάν τις ἐλεύθερον παῖδα ἢ γυναῖκα προαγάγῃ, τὸν προαγωγὸν γράφεσθαι· κἄν ἀλῶ, θανάτῳ ζημιούσθαι.

πηρη.³³⁶

Άρθρο 326. Οι γυναίκες που γυρνούν στο δρόμο ατημέλητα ντυμένες, τιμωρούνται με πρόστιμο χιλίων δραχμών.³³⁷

Άρθρο 327. Η γυναίκα που βγαίνει από το σπίτι της δεν πρέπει να έχει περισσότερα από τρία φορέματα, ούτε τροφή, ούτε ποτό αξίας μεγαλύτερης του ενός οβολου, ούτε καλάθι μεγέθους μεγαλύτερου της μιας πήχης. Ούτε να περιφέρεται τη νύχτα χωρίς άμαξα και χωρίς να φέρει μαζί της αναμμένη λυχνία.³³⁸

Κεφ. 5 : Εξώθηση στην Πορνεία

Άρθρο 328. Ο δούλος απαγορεύεται να αγαπά κόρη ελεύθερου άνδρα, καθώς επίσης και να την παρακολουθεί. Αν το κάνει, τιμωρείται δημοσίως με πενήντα μαστιγώματα.³³⁹

Άρθρο 329. Αν ο πατέρας ή ο αδερφός ή ο θεῖος ή ο κηδεμόνας ή όποιος έχει στην εξουσία του κάποιο παιδί και πάρει χρήματα, για να το εξωθήσει στην πορνεία, τότε δεν καταγγέλλεται το παιδί για πορνεία, αλλά αυτός που τον εκμίσθωσε, καθώς και αυτός που εκμισθώθηκε. Ο ένας, γιατί πλήρωσε γι' αυτό το σκοπό και ο άλλος γιατί δέχτηκε τα λεφτά. Και η ποινή είναι και για τους δύο η ίδια. Και όταν το παιδί φτάσει στο δέκατο τέταρτο έτος της ηλικίας του, δεν είναι υποχρεωμένο να τρέφει και να παρέχει κατοικία στον πατέρα που εκμισθώθηκε, για να το εξωθήσει στην πορνεία. Οφείλει μόνο, κατά τη συνήθεια, να φροντίζει για την ταφή μετά το θάνατο του πατέρα του.³⁴⁰

Άρθρο 330. Όποιος εξωθήσει στην πορνεία ελεύθερο παιδί ή γυναίκα, καταδιώκεται. Και αν καταδικαστεί, τιμωρείται με θά-

³³⁶ Αισχίνης, *Κατά Τιμάρχου*.

³³⁷ Πολυδεύκης. (Στην Αθήνα υπήρχε μία αρχή που επιτηρούσε την ενδυμασία των γυναικών και που ονομάζονταν Γυναικοκόσμοι ή Γυναικονόμοι.)

³³⁸ Πλούταρχος, *Σόλων*.

³³⁹ Αισχίνης *Κατά Τιμάρχου*.

³⁴⁰ Αισχίνης, *Κατά Τιμάρχου*.

ἄρθρο 331. Ἐάν τις ὑβρίζῃ τινὰ ἢ παῖδα, ἢ γυναῖκα, ἢ ἄνδρα τῶν ἐλευθέρων, ἢ τῶν δούλων, ἢ παρὰ νόμον τι ποιήσῃ εἰς τούτων τινὰ, γραφέσθω πρὸς τοὺς Θεσμοθέτας ὁ βουλόμενος Ἀθηναίων οἷς ἔξεστιν· οἱ δὲ Θεσμοθέται εἰσαγόντων εἰς τὴν Ἡλιαίαν τριάκοντα ἡμερῶν, ἀφ' ἧς ἂν γραφῇ, ἐὰν μὴ τι δημόσιον κωλύῃ. Εἰ δὲ μὴ, ὅταν ἢ πρῶτον οἶον τε· ὅτου δ' ἂν καταγνωσθῇ, ἢ Ἡλιαία τιμάτω περὶ αὐτοῦ παραχρῆμα, ὅ,τι ἂν δόξῃ ἄξιός εἶναι παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. Ἐὰν δὲ θανάτου τιμηθῇ τῆς ὑβρεως, παραδοθεὶς τοῖς ἔνδεκα τεθνάτω αὐθημερόν. Ὅσοι δ' ἂν γράφονται γραφὰς ἰδίας κατὰ τὸν νόμον, ἐάν τις μὴ ἐπεξέλθῃ, ἢ ἐπεξῶν μὴ μεταλάβῃ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, ἀποτισάτω χιλίας δραχμὰς τῷ δημοσίῳ. Ἐὰν δὲ ἀργυρίου τιμηθῇ τῆς ὑβρεως, ἀποτισάτω ἐν ἔνδεκα ἡμέραις μετὰ τὴν δίκην· ἐὰν μὴ παραχρῆμα δύναται ἀποτίνειν· δεδέσθω δὲ, ἐὰν ἐλεύθερον ὑβρίσῃ, μέχρις ἂν ἐκτίσῃ.

ἄρθρο 332. Ἐάν τις Ἀθηναῖος ἐταιρήσῃ, μὴ ἔξεστω αὐτῷ τῶν ἐννέα Ἀρχόντων γενέσθαι, μὴδ' ἱερωσύνην ἱερώσασθαι, μὴδὲ συνδικῆσαι τῷ δήμῳ, μὴδὲ ἀρχὴν ἀρχέτω μηδεμίαν, μῆτε ἔνδημον, μῆτε ὑπερόριον, μῆτε κληρωτὴν μῆτε χειροτονητὴν, μὴδ' ἐπικηρυκείαν ἀποστελλέσθω, μὴδὲ γνώμην λεγέτω, μὴδ' εἰς τὰ δημοτελῆ ἱερὰ εἰσίστω, μὴδ' ἐν ταῖς κοιναῖς στεφανηφορῖαις στεφανούσθω, μὴδ' ἐντὸς τῶν τῆς ἀγορᾶς περιρραντηρίων πορευέσθω. Ἐὰν δὲ τις ταῦτα ποιῇ, καταγνωσθέντος αὐτοῦ ἐταιρεῖν, θανάτῳ ζημιούσθω.

νατο.³⁴¹

ἄρθρο 331. Ὅποιος προσβάλλει κάποιον, εἴτε παιδί, εἴτε γυναῖκα, εἴτε ἐλεύθερο ἄνδρα, εἴτε δούλο, ἢ παρανομήσει σε βάρος κάποιου ἀπὸ τοὺς παραπάνω, μπορεῖ ὁ κάθε Ἀθηναῖος να τον κατηγορήσει ἐνώπιον τῶν θεσμοθετῶν. Καὶ οἱ θεσμοθέτες, ἀν βέβαια δὲν τους ἐμποδίσῃ κάποιον δημόσιο καθήκον τους, πρέπει να τον οδηγήσουν στο δικαστήριο τῆς Ἡλιαίας ἐντὸς τριάντα ἡμερῶν ἀπὸ τότε που ἐγίνε η μὴνυσή του. Διαφορετικά, οφείλουν να το κάνουν με τὴν πρώτη ευκαιρία. Καὶ ὅταν καταδικαστεῖ, ἡ Ἡλιαία πρέπει να τον τιμωρήσει ἀμέσως με ὅποια ποινὴ του ἀξίζει, με φυλάκιση ἢ πρόστιμο. Ἀν, ὅμως, του ἐπιβληθεῖ ἡ ποινὴ του θανάτου, πρέπει να παραδοθεῖ στους Ἐντεκα καὶ να τον θανατώσουν αὐθημερόν. Ὅποιος, σύμφωνα με τὸ νόμο, καταγγέλλει ἐγγράφως κάποιον, ἀλλὰ δὲν τον κατηγορήσει ἐνώπιον του δικαστηρίου, ἢ ἀφού τον κατηγορήσει, δὲν πάρει τὸ ἕνα πέμπτο τῶν ψήφων, πρέπει να πληρώσει στο δημόσιο χίλιες δραχμὲς. Ἀν ὁ κατηγορούμενος καταδικαστεῖ σε πρόστιμο, οφείλει να το καταβάλλει μέσα σε ἔντεκα ἡμέρες ἀπὸ τὴ στιγμή που θα βγεῖ ἡ δικαστικὴ ἀπόφαση. Ἀν βρῖσει Ἀθηναῖο πολίτη, να φυλακίζεται μέχρι να πληρώσει τὸ πρόστιμο.³⁴²

ἄρθρο 332. Ἀν κάποιος Ἀθηναῖος πολίτης συνάψει ἐρωτικὴ σχέση με ἄλλον, δὲν του ἐπιτρέπεται να γίνε μέλος τῶν ἐννέα ἀρχόντων, οὔτε να ἐκλεγεί ἱερέας, οὔτε να εἶναι συνήγορος του λαοῦ, οὔτε να ἀσκήσει κάποιον ἐξουσία, ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῆς χώρας, κληρωτὴ ἢ χειροτονητὴ, οὔτε να σταλεῖ ως κήρυκας πολέμου, οὔτε να ἐκθέσει τὴ γνώμη του, οὔτε να μπει στους δημόσιους ναοὺς, οὔτε να στεφανωθεῖ στις δημόσιες στεφανοφορίες, οὔτε να παίρνει μέρος στους περιπάτους που γίνονται στην ἀγορὰ. Ὅποιος λοιπόν, ἐνῶ ἐχει καταδικαστεῖ ως ἐρωτικὸς σύντροφος ἄλλου, ἐνεργήσει ἀντίθετα με τὶς διατάξεις του νόμου, τιμωρεῖται με θάνατο.³⁴³

³⁴¹ Αἰσχίνης, Κατὰ Τιμάρχου.

³⁴² Αἰσχίνης, Κατὰ Τιμάρχου.

³⁴³ Αἰσχίνης, Κατὰ Τιμάρχου.

Άρθρο 333. Μὴ ἐπὶ ταύταις μοιχὸν λαβεῖν, ὅποσαι ἂν ἐπ' ἐργαστηρίου κάθωνται, ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλώσῃ τι ἀποπεφασμένως. Ὅσαι δὲ πεφασμένως πωλοῦνται καὶ οἰκῆος καὶ βλάβης τὴν δούλην εἶναι ὀφείλειν.

Άρθρο 334. Τὰς ἐταίρας ἄνθινα φορεῖν.

Κεφ. 6 : Διαθήκες και Κληρονομίες

Άρθρο 335. Ἐν τῷ γένει τοῦ τεθνηκότος δεῖν τὰ χρήματα καὶ τὸν οἶκον διαμένειν.

Άρθρο 336. Παιδὶ μὴ ἐξεῖναι συμβάλλειν μηδὲ γυναικὶ πέρα μεδίμνου κριθῶν.

Άρθρο 337. Ὅσοι μὴ ἐπεποίητο ὥστε μήτε ἀπειπεῖν, μήτ' ἐπιδικάσασθαι, ὅτε Σόλων εἰσήει εἰς τὴν ἀρχὴν, τὰ ἑαυτοῦ διαθέσθαι εἶναι, ὅπως ἂν ἐθέλη, ἂν μὴ παῖδες ὧσι γνήσιοι ἄρρενες, ἂν μὴ μανιῶν, ἢ γήρωσ, ἢ φαρμάκων, ἢ νόσου ἔνεκεν, ἢ γυναικὶ πειθόμενος, ὑπὸ τούτων τοῦ παρανόμου; ἢ ὑπὸ ἀνάγκης, ἢ ὑπὸ δεσμοῦ καταληφθεῖς.

Άρθρο 338. Ὅ,τι ἂν, γνησίων ὄντων υἱῶν, ὁ πατὴρ διαθήται, ἂν ἀποθάνωσιν οἱ υἱεῖς πρὶν ἐπιδικεῖν ἢ βῶν τὴν τοῦ πατρὸς διαθήκην κυρίαν εἶναι.

Άρθρο 339. Ἐξεῖναι διαθέσθαι ὅπως ἂν ἐθέλη τις τὰ αὐτοῦ, ἂν θηλείας γνησίας καταλίπη, ἐπὶ ταύταις.

Άρθρο 333. Ο ἄνδρας δεν μπορεί να κατηγορηθεί για μοιχεία, όταν έχει σχέσεις με γυναίκες σε οίκους ανοχής ή μ' εκείνες που πουλιούνται δημόσια στην αγορά. Όσες όμως πουλιούνται δημόσια και σε σπίτια πρέπει να είναι δούλες.

Άρθρο 334. Οι εταίρες πρέπει να φορούν φορέματα με άνθη.³⁴⁴

Κεφ. 6 : Διαθήκες και Κληρονομίες

Άρθρο 335. Η περιουσία και το σπίτι του νεκρού πρέπει να μένουν στην οικογένειά του.³⁴⁵

Άρθρο 336. Τα παιδιά και οι γυναίκες δεν μπορούν να διαχειρίζονται αντικείμενα αξίας μεγαλύτερης του ενός μεδίμνου κριθής.³⁴⁶

Άρθρο 337. Οι γνήσιοι και όχι οι υιοθετημένοι πολίτες, που μπορούν να διαχειρίζονται την περιουσία τους, έχουν το δικαίωμα, απ' την ημέρα που ανέλαβε την εξουσία ο Σόλωνας, να τη διαθέτουν, όπως θέλουν, αρκεί να μην έχουν αγόρια, να μην είναι παράφρονες, να μην έχουν καταληφθεί από γηρατειά ή δηλητήριο ή από κάποια αρρώστια, να μην έχουν επηρεαστεί από γυναίκα, ή να μην έχουν πιεστεί από κακουχίες και φυλάκιση.³⁴⁷

Άρθρο 338. Όσα και αν αφήσει ο πατέρας στους γνήσιους γιους του, η διαθήκη δεν πρόκειται να θεωρηθεί έγκυρη, αν τα παιδιά πεθάνουν πριν φτάσουν στην ηλικία των δεκαέξι ετών.

Άρθρο 339. Αυτός που απέκτησε μόνο κορίτσια από νόμιμο γάμο, μπορεί να διαθέσει την περιουσία του, όπως και σε όποιον θέλει, με τη συμφωνία ότι αυτός θα νυμφευτεί ένα από αυτά.³⁴⁸

³⁴⁴ Αρτεμίδωρος βιβλίο β', κεφ. γ'.

³⁴⁵ Πλούταρχος, Σόλων. (Ο νόμος αυτός, σύμφωνα με τον οποίο, δεν μπορούσε κάποιος ν' αφήσει την περιουσία του παρά μόνο στους πλησιέστερους συγγενείς του, υπήρχε πριν τη νομοθεσία του Σόωνα. Ο Σόλωνας τον μεταρρύθμισε δίνοντας στους πολίτες το δικαίωμα, όταν δεν έχουν αρσενικά παιδιά, να διαθέτουν την περιουσία τους, όπως θέλουν.)

³⁴⁶ Δίων Χρυσόστομος, Περί απιστίας. (Ο μέδιμνος της κριθής άξιζε δεκαοκτώ δραχμές.)

³⁴⁷ Δημοσθένης, Κατά Στεφάνου ψευδομαρτυριών. Πλούταρχος.

³⁴⁸ Ισαίος, Περί του Αριστάρχου κλήρου.

ἄρθρο 340. Τοῖς ποιηθεῖσι μὴ ἐξεῖναι διαθέσθαι· ἀλλὰ ζῶντας ἐγκαταλιπόντας υἷον γνήσιον ἐπανέναι, ἢ τελευτήσαντας ἀποδιδόναι τὴν κληρονομίαν τοῖς ἐξ ἀρχῆς οἰκείοις οὔσι τοῦ ποιησαμένου.

ἄρθρο 341. Ἄπαντας τοὺς γνησίους υἱοὺς ἰσομοίρους εἶναι τῶν πατρῶων.

ἄρθρο 342. Ἐὰν ποιησαμένῳ παῖδες ἐπιγένωνται, τὸ μέρος ἑκάτερον ἔχειν τῆς οὐσίας, καὶ κληρονομεῖν ὁμοίως ἀμφοτέρους.

ἄρθρο 343. Ὅστις ἂν μὴ διαθέμενος ἀποθάνῃ, ἐὰν μὲν παῖδας καταλίπῃ θηλείας σὺν ταύτησι· ἐὰν δὲ μὴ, τοὺς δεκυρίους εἶναι τῶν χρημάτων· ἐὰν δὲ ἀδελφοὶ ὧσιν ὁμοπάτορες, καὶ ἐὰν παῖδες ἐξ ἀδελφῶν γνήσιοι, τὴν τοῦ πατρὸς μοῖραν λαγχάνειν. Ἐὰν μὴ ἀδελφοὶ ὧσιν ἢ ἀδελφῶν παῖδες ἐξ αὐτῶν, κατὰ ταῦτὰ λαγχάνειν. Κρατεῖν δὲ τοὺς ἄρρενας, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἄρρένων, ἐὰν ἐκ τῶν αὐτῶν ὧσι, καὶ ἐὰν γένει ἀπωτέρῳ. Ἐὰν δὲ μὴ ὧσι πρὸς πατρὸς μέχρις ἀνεψιαδῶν παίδων, τοὺς πρὸς μητρὸς τοῦ ἀνδρὸς κατὰ ταῦτὰ κυρίους εἶναι. Ἐὰν δὲ μὴ ἐτέρωθεν ἦν ἐντὸς τούτων, τὸν πρὸς πατρὸς ἐγγυτάτω κύριον εἶναι. Νόθῳ δὲ μηδὲ νόθῃ μὴ εἶναι ἀγχιστεῖαν μήτε ἱερῶν, μηθ' ὀσίων ἀπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος.

ἄρθρο 344. Γνησίας μὲν οὔσης θυγατρὸς, νόθου δὲ υἱοῦ μὴ κληρονομεῖν τὸν νόθον τὰ πατρῶα.

ἄρθρο 345. Τοῖς νόθοις μέχρι πέντε μνῶν καταλιμπάνειν.

ἄρθρο 340. Αυτοὶ που υιοθετήθηκαν δὲν μποροῦν νὰ κάνουν διαθέκη. Ἀλλὰ αν, ὅσο ζουν, αφήσουν νόμιμο γιο σ' αὐτοὺς που τους υιοθέτησαν, μποροῦν νὰ επιστρέψουν στη φυσική τους οικογένεια. Ὅταν, ὁμως, πεθάνουν, ἡ περιουσία τους μένει στις οικογένειες αὐτῶν που τους υιοθέτησαν.³⁴⁹

ἄρθρο 341. Ὅλοι οι νόμιμοι γιοι μοιράζονται εξίσου τὴν πατρική περιουσία.

ἄρθρο 342. Αν μετὰ τὴν υιοθεσία γεννηθοῦν νόμιμα παιδιά, μοιράζονται εξίσου με τὰ υιοθετημένα τὴν περιουσία του πατέρα τους.³⁵⁰

ἄρθρο 343. Ὅταν κάποιος που δὲν ἔχει ετοιμάσει τὴ διαθέκη του, πεθάνει καὶ αφήσει κόρες, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ απαιτήσει κληρονομικά δικαιώματα, παρά μόνο αν νυμφευτεῖ μία ἀπὸ αυτές. Αν δὲν ἔχει κόρες, κληρονομοῦν τὴν περιουσία οι ὁμοπάτρι-οὶ ἀδελφοὶ του καὶ τὰ νόμιμα παιδιά αὐτῶν. Αν δὲν υπάρχουν ἀδελφοί, ἢ αν αὐτοὶ δὲν ἔχουν παιδιά, κληρονομοῦν οι μικροὶ ἀνεψιοὶ των ἀδελφῶν κατὰ τον ἴδιο τρόπο. Προτιμοῦνται πάντοτε τὰ ἀγόρια καὶ τὰ παιδιά των ἀγοριῶν. Αν, μέχρι τὰ παιδιά των ξαδῆλων, δὲν υπάρχουν συγγενεὶς ἀπὸ τὴ μεριά του πατέρα, κληρονομοῦν τὴν περιουσία οι συγγενεὶς τῆς μητέρας του ἀνδρα. Σε περίπτωση, ὁμως, που δὲν υπάρχουν συγγενεὶς οὔτε ἀπὸ τὴ μια οὔτε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, νόμιμος κληρονόμος θεωρεῖται ο πλησιέστερος συγγενῆς του πατέρα. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα που ἐκλέχθηκε ἄρχοντας ο Εὐκλείδης, τὰ νόθα παιδιά δὲν ἔχουν δικαιῶμα στην κληρονομία, οὔτε θεωροῦνται συγγενεὶς.³⁵¹

ἄρθρο 344. Ὅταν υπάρχει γνήσια κόρη καὶ νόθος γιος, ο νόθος δὲν μπορεῖ νὰ κληρονομήσει τὴν πατρική περιουσία.³⁵²

ἄρθρο 345. Τα νόθα παιδιά μποροῦν νὰ πάρουν κληροδοσία μέ-

³⁴⁹ Δημοσθένης, *Πρὸς Λεωχάρην*.

³⁵⁰ Ἰσαίος, *Περὶ Φιλοκτήμονος*.

³⁵¹ Ἰσαίος, *Περὶ του Ἀγνίου κλήρου*.

³⁵² Ἀριστοφάνης.

Άρθρο 346. Τοῦ μέρους ἕκαστον λαγχάνειν.

Άρθρο 347. Κληροῦν δὲ τὸν κλῆρον ὅσοι εἰσὶ μῆνες πλὴν τοῦ Σκιροφοριῶνος, ἀνεπίδικον δὲ κλῆρον μὴ ἔχειν.

Άρθρο 348. Ἐὰ δ' ἐπιδεδικασμένου ἀμφισβητῆ τοῦ κλήρου, προσκαλείσθω τὸν ἐπιδεδικασμένον πρὸς τὸν ἄρχοντα, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων δικῶν, παρακαταβολὰς δ' εἶναι τῷ ἀμφισβητοῦντι. Ἐὰν δὲ μὴ προσκαλεσάμενος ἐπιδικάσῃται, ἀτελής ἔσται ἡ ἐπιδικασία τοῦ κλήρου. Ἐὰν δὲ μὴ ζῆ ὁ ἐπιδικασάμενος τοῦ κλήρου, προσκαλείσθω κατὰ ταῦτα ὧ ἡ προθεσμία μήπω ἐξήκει, τὴν δ' ἀμφισβήτησιν εἶναι τῷ ἄρχοντι καθότι ἐπεδικάσατο, οὗ ἂν ἔχη τὰ χρήματα.

Άρθρο 349. Πέντε ἐτῶν δικάσασθαι τοῦ κλήρου, ἐπειδὴν τελευτήσῃ ὁ κληρονόμος.

Κεφ. 7 : Κηδεμόνες

Άρθρο 350. Μὴ ἐπιτροπεύειν, εἰς δὴν ἡ οὐσία ἔρχεται, τῶν ὄρφανῶν τελευτησάντων.

χρι πέντε μνες.³⁵³

Άρθρο 346. Ο κάθε κληρονόμος μπορεί να ζητήσει από την κληρονομία μόνο το μερίδιο του.

Άρθρο 347. Οι πολίτες μπορούν όλο το χρόνο να διεκδικούν τα κληρονομικά τους δικαιώματα, εκτός από το μήνα Σκιροφοριώνα.³⁵⁴

Άρθρο 348. Όποιος έχει κληρονομικές διαφορές με εκείνον, υπέρ του οποίου επικυρώθηκε η κληρονομία, μπορεί να τον οδηγήσει ενώπιον του άρχοντα, αφού πρώτα καταθέσει την παρακαταβολή, όπως γίνεται στις άλλες δίκες. Αν η δικαστική διαδικασία γίνει χωρίς την παρουσία του, τότε η απόφαση θεωρείται άκυρη. Αν, αυτός που πήρε την κληρονομία, δε ζει, πρέπει να καλέσουν τον κληρονόμο του, αρκεί να μην υπάρχει ένσταση. Ο Άρχοντας οφείλει να δικάσει όπως δίκασε προηγουμένως αυτόν που πήρε τα χρήματα.³⁵⁵

Άρθρο 349. Όσοι απαιτούν κληρονομικά δικαιώματα, μπορούν να διεκδικήσουν την κληρονομία σε διάστημα πέντε ετών, απ' τη στιγμή που θα πεθάνει ο κληρονόμος.

Κεφ. 7 : Κηδεμόνες

Άρθρο 350. Δεν επιτρέπεται να αναλάβει κάποιος την κηδεμονία εκείνων των ορφανών από τα οποία έχει άμεσα κληρονομικά δικαιώματα.³⁵⁶

³⁵³ Σουΐδας. (Παρόλο που τα νόθα παιδιά δεν είχαν δικαίωμα στην κληρονομία, μπορούσαν να πάρουν κληροδοσία πεντακοσίων ή χιλίων δραχμών. Αυτά τα χρήματα ονομάζονταν Νοθεία και συνήθως τα έδιναν άμεσα στους νόθους, χωρίς να είναι απαραίτητη η σύνταξη διαθήκης.)

³⁵⁴ Ο μήνας Σκιροφοριώνας αντιστοιχούσε με το δικό μας Αύγουστο. Κατά τη διάρκεια του, ασχολούνταν με τις πολιτικές μεταρρυθμίσεις.

³⁵⁵ Δημοσθένης, *Προς Μακάρατον*.

³⁵⁶ Δημοσθένης, *Κατά Στεφάνου ψευδομαρτυριών*. (Στην Αθήνα υπήρχαν τριών ειδών κηδεμόνες: Οι φυσικοί, δηλαδή ο πατέρας, ο αδελφός, ο παππούς, κ.τ.λ. Οι εκ διαθήκης, όσοι δηλαδή διορίζονταν κηδεμόνες από τον πατέρα. Και οι δικαστικοί, που διορίζονταν από τον Άρχοντα, σε περίπτωση που έλειπαν οι δύο πρώτοι. Κηδεμόνες διορίζονταν οι εξ αγχιστείας συγγενείς και όχι εκείνοι που είχαν κληρονομικά δικαιώματα πάνω στον ανή-

Άρθρο 351. Τὸν Ἐπίτροπον τὸν οἶκον μισθοῦν.

Άρθρο 352. Ὁ ἄρχων ἐπιμελείσθω τῶν ὀρφανῶν καὶ τῶν ἐπικλήρων καὶ τῶν οἶκων τῶν ἐξερημουμένων καὶ τῶν γυναικῶν, ὅσαι μένουσιν ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἀνδρῶν τῶν τεθνηκότων φάσκουσαι κύειν, τούτων ἐπιμελείσθω, καὶ μὴ ἐάτω ὑβρίζειν ἢ ποιεῖν τι παράνομον, κύριος δ' ἐπιβάλλειν κατὰ τὸ τέλος. Ἐὰν δὲ μείζονος ζημίας δοκῇ ἄξιος εἶναι, προσκαλεσάμενος πρόπεμπτα καὶ τίμημα ἐπιγραφάμενος, ὅ,τι ἂν δοκῇ αὐτῷ εἰσαγαγέτω εἰς τὴν Ἥλιαίαν. Ἐὰν δ' ἄλλῳ τιμᾶτω ἢ Ἥλιαία περὶ τοῦ ἀλόντος ὅ,τι χρῆ αὐτὸν παθεῖν ἢ ἀποτίσαι.

Άρθρο 353. Ἐὰν πέντε ἔτη παρέλθῃ, καὶ μὴ δικάσωνται, μηκέτ' εἶναι τοῖς ὀρφανοῖς δίκην περὶ τῶν ἐκ τῆς ἐπιτροπῆς ἐγκλημάτων.

Κεφ. 8 : Ταφή και Μνήματα

Άρθρο 354. Ἐπ' ἀλλότρια μνήματα μὲ βαδίζειν χωρὶς ἐκκομιδῆς.

Άρθρο 355. Τὸν ἀποθανόντα προτίθεσθαι ἔνδον, ὅπως ἂν βούλωνται ἐκφέρειν δὲ τὸν ἀποθανόντα τῇ ὑστεραία, ἣ ἂν προθῶνται πρὶν ἥλιον ἐξέχειν. Βαδίζειν δὲ τοὺς ἀνδρας πρόσθεν, ὅταν ἐκφέρωνται, τὰς δὲ γυναῖκας ὀπισθεν. Γυναῖκας δὲ μὴ ἐξεῖναι εἰσιέναι εἰς τὰ τοῦ ἀποθανόντος, μηδ' ἀκολουθεῖν ἀποθανόντι, ὅταν εἰς τὰ σήματα ἄγεται ἐντὸς ἐξήκοντα ἐτῶν γεγονυῖαν, πλὴν ὅσαι ἐντὸς ἀνεψιαδῶν εἰσὶ, μηδ' εἰς τὰ τοῦ ἀποθανόντος εἰσιέναι, ἐπειδὴν ἐξενεχθῇ ὁ νέκυς γυναῖκα μηδεμίαν, πλὴν ὅσαι ἐντὸς ἀνεψιαδῶν εἰσὶ.

Άρθρο 351. Ο κηδεμόνας πρέπει να μισθώνει το σπίτι του ὀρφανού.³⁵⁷

Άρθρο 352. Ο Αρχοντας οφείλει να φροντίζει για τα ὀρφανά και τις επικλήρους, για τα σπίτια που ερημώθηκαν και για τις εγκαταλειμμένες γυναίκες που μένουν στο σπίτι των ἀνδρῶν τους, που πέθαναν. Επίσης, να μην επιτρέπει σε κανέναν να προσβάλλει κάποιον ἢ να παρανομεῖ και μπορεί να ἐπιβάλλει ποινὴ προστίμου. Αν, ὅμως, ο παράνομος ἀξίζει μεγαλύτερη τιμωρία, τότε πρέπει μέσα σε πέντε ἡμέρες να τον ἐνάγει ἐνώπιον του δικαστηρίου της Ἥλιαίας και να γίνει ο ἴδιος κατήγορός του. Και αν ο παράνομος καταδικαστεί, το δικαστήριο να του ἐπιβάλλει ποινὴ, σωματικὴ ἢ χρηματικὴ.³⁵⁸

Άρθρο 353. Αν περάσουν πέντε χρόνια μετά την ενηλικίωση των ὀρφανῶν και ο κηδεμόνας δε δικάσει, τότε πια τα ὀρφανά δεν ἔχουν δικαίωμα να τον κατηγορήσουν για κατάχρηση της περυσίας.³⁵⁹

Κεφ. 8 : Ταφή και Μνήματα

Άρθρο 354. Δεν επιτρέπεται να πλησιάσει κανείς σε ξένα μνήματα, πριν μεταφερθούν οι νεκροί σε ἀσφαλές μέρος.³⁶⁰

Άρθρο 355. Τον νεκρό μπορούν να τον τοποθετοῦν, ὅπως θέλουν, μέσα στην αυλὴ του σπιτιού του. Την επομένη, ὅμως, ἡμέρα, πρέπει να τον βγάλουν, πριν την ἀνατολή του ἡλίου και να τον ἐνταφιάσουν. Κατὰ τὴ μεταφορὰ του νεκροῦ οἱ ἀνδρες πρέπει να βαδίζουν μπροστὰ και οἱ γυναίκες πίσω. Στις γυναίκες δεν

λικο που ἐπρόκειτο να κηδεμονεύσουν.)

³⁵⁷ Ἰσάιος, *Περὶ τοῦ Φιλοκτήμονος κλήρου*. (Ο κηδεμόνας ἔπαιρνε το ὀρφανὸ στο σπίτι του, ἀλλὰ ἔπρεπε να μισθώνει τὴν πατρικὴ οἰκία του παιδιοῦ και να παίρνει γι' αὐτὸ ἐγγύηση.)

³⁵⁸ Πολυδεύκης βιβλίο Η'.

³⁵⁹ Δημοσθένης, *Προς Νανσιμαχον*.

³⁶⁰ Στην Αθήνα τα μνήματα θεωροῦνταν ἀντικείμενα πολυτελείας και ἀπαιτοῦνταν χρόνια ολόκληρα για τὴν κατασκευὴ τους. Ο Σόλωνας περιορίσει το χρόνο δημιουργίας τους σε 30 ἡμερομίσθια. Πριν ετοιμάσουν τα μνήματα, δεν ἐπιτεπόταν να πλησιάζει κανείς για να μην διαταράσσεται ἡ ησυχία των νεκρῶν.

Άρθρο 356. Μή συντιθέναι πλέον ἱματίων τριῶν.

Άρθρο 357. Τῆ τε ἱερεία τῆ τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς ἐν Ἀκροπόλει, ὑπὲρ τοῦ ἀποθανόντος φέρειν χοίνικα κριθῶν, καὶ πυρῶν ἑτέραν, καὶ ὄβολόν.

Άρθρο 358. Μή ἐναγίζειν βοῦν.

Άρθρο 359. Τοὺς παῖδας ἢ τοὺς κληρονόμους, ἐπειδὴν ἀποθάνωσιν οἱ γονεῖς, ὅπως τῶν νομιζομένων τύχῃσι, παρασκευάζειν.

Άρθρο 360. Δημοσίᾳ ταφὰς ποιεῖσθαι τῶν ἐν τῷ πολέμῳ ἀποθανόντων.

Άρθρο 361. Τὸν πατέρα τοῦ ἄριστα ἀποθανόντος ἐν πολέμῳ λέγειν τὸν ἐπιτάφιον.

Άρθρο 362. Ὃς ἂν ἀτάφῳ περιτύχη σώματι ἀνθρώπου, πάντως ἐπιβάλλειν αὐτῷ γῆν, θάπτειν δὲ πρὸς δυσμᾶς βλεπόντας.

επιτρέπεται να εισέρχονται στο σπίτι του νεκρού, ούτε να συνοδεύουν την εκφορά του, όταν έχουν φτάσει στην ηλικία των εξήντα ετών, εκτός από τις πλησιέστερες συγγενείς. Επίσης στην εκφορά δεν επιτρέπεται η συρροή πολλών ατόμων.

Άρθρο 356. Δεν πρέπει να ενταφιάζουν τους νεκρούς με περισσότερα από τρία ενδύματα.³⁶¹

Άρθρο 357. Για κάθε νεκρό πρέπει να προσφέρουν στην ἱερεία της Αθήνας, που βρίσκεται στην Ακρόπολη, μια χοίνικα κριθάρι, μια σιτάρι και έναν ὄβολο.³⁶²

Άρθρο 358. Απαγορεύεται να θυσιάζουν για τους νεκρούς βόδι.³⁶³

Άρθρο 359. Τα παιδιά ή οι κληρονόμοι οφείλουν, όταν πεθάνουν οι γονεῖς, να εκπληρώσουν το χρέος απέναντί τους, σύμφωνα με τα ἔθιμα.³⁶⁴

Άρθρο 360. Αυτοί που σκοτώθηκαν στον πόλεμο πρέπει να ενταφιάζονται με δημόσια έξοδα.³⁶⁵

Άρθρο 361. Ο πατέρας αυτού που σκοτώθηκε ἔνδοξα στον πόλεμο, οφείλει να εκφωνεί τον επιτάφιο.

Άρθρο 362. Αν κάποιος βρει στο δρόμο του ἀταφο σώμα ἀνθρώπου να ρίξει εξάπαντος ἐπάνω του χώμα, εάν το θάψει (κανονικά) να τον τοποθετεί με το κεφάλι στη δύση.³⁶⁶

³⁶¹ Στην αρχή συνήθιζαν να καίνε ή να θάβουν τους νεκρούς μαζί με όλα τα ρούχα που είχαν. Ο Σόλωνας με τον παραπάνω νόμο μεταρρήθμισε αυτή τη συνήθεια.

³⁶² Αριστοτέλης, βιβλίο Β Οικονομ. (Χοίνικα: Μέτρο χωρητικότητας.)

³⁶³ Μετά την εκφορά του λειψάνου συνήθιζαν να θυσιάζουν ζώα και προπαντός βόδια, για την ψυχή του νεκρού. Για λόγους οικονομίας απαγορεύτηκε η θυσία βοδιών.

³⁶⁴ Δημοσθένης, Κατά Τιμοκράτους. (Μετά το θάνατο των γονέων, τα παιδιά και οι κληρονόμοι ἔπρεπε να τους θάβουν και να προσφέρουν σ' αυτούς θυσίες.)

³⁶⁵ Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, βιβλίο Ε'.

³⁶⁶ Σοφοκλής, Αἴαντας.

Ἄρθρο 363. Τὸν τεθνηκότα μὴ κακῶς ἀγορεύειν.

Ἄρθρο 364. Μὴ λέγειν κακῶς τὸν τεθνεῶτα, μηδ' ἂν ὑπὸ τῶν ἐκείνου τις ἀκούη παίδων αὐτός.

Άρθρο 363. Κανείς να μην κακολογεί αυτόν που πέθανε.³⁶⁷

Άρθρο 364. Δεν επιτρέπεται να κακολογεί κάποιος τον νεκρό, ακόμη και αν τον έχουν προκαλέσει τα παιδιά του νεκρού.³⁶⁸

³⁶⁷ Πλούταρχος, *Σόλων*. (Μετά την τελετή της κηδείας συνήθιζαν να δίνουν γέυμα στους συγγενείς και φίλους του νεκρού, που ονομαζόταν *περίδειπνον*. Οι ομίλιες του γεύματος σχετίζονταν με επαίνους, με αναφορές στις αρετές και στις καλές πράξεις του νεκρού και με την προσπάθεια να εξαλειφθούν οι έχθρες προς αυτόν.)

³⁶⁸ Ουλπιανός.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ

Κεφ. 1 : Φόνος

Άρθρο 365. Δικάζειν δὲ τὴν Βουλὴν τὴν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ φόνου, καὶ τραύματος ἐκ προνοίας, καὶ πυρκαϊᾶς, καὶ φαρμάκων, ἐὰν τις ἀποκτείνῃ δοῦς.

Άρθρο 366. Μηδὲ προουμιάζεσθαι, μηδὲ οἰκτιρίζεσθαι, μηδ' ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν.

Άρθρο 367. Τὸν ἐκ προνοίας ἀποκτείναντα θανάτῳ ζημιοῦσθαι.

Άρθρο 368. Τοὺς Θεσμοθέτας τοὺς ἐπὶ φόνῳ φεύγοντας, θανάτῳ ζημιοῦν.

Άρθρο 369. Τοὺς δ' ἀνδροφόνους ἐξεῖναι ἀποκτείνειν ἐν τῇ ἡμεδαπῇ, καὶ ἀπάγειν, ὡς ἐν τῷ ἄξονι ἀπαγορεύει· λυμαίνεσθαι δὲ μὴ, μηδέ ἀποινᾶν, ἢ διπλοῦν ὀφείλειν, ὅσον ἂν καταβλάβῃ. Εἰσφέρειν δὲ τοὺς ἄρχοντας ὧν ἕκαστοι δικασταὶ εἰσὶ τῷ βουλομένῳ, τὴν δ' Ἡλιαίαν διαγινώσκειν.

Άρθρο 370. Ἐὰν δὲ τις τὸν ἀνδροφόνον κτείνῃ, ἢ αἴτιος ᾗ φόνου ἀπεχόμενον ἀγορᾶς ἐφορίας, καὶ ἄθλων καὶ ἱερῶν ἀμφικτυονικῶν, ὥσπερ τὸν Ἀθηναῖον κτείναντα ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι, διαγινώσκειν δὲ τοὺς Ἐφέτας.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ

Κεφ. 1 : Φόνος

Άρθρο 365. Ἡ Βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου να δικάζει τα εκ προμελέτης εγκλήματα φόνου και τραυματισμοῦ και εμπρησμοῦ, καθὼς ἐπίσης και τους θανάτους που προκαλοῦνται ἀπὸ τη λήψη κάποιου δηλητηρίου.

Άρθρο 366. Ο ρήτορας δεν μπορεί να χρησιμοποιεῖ στο λόγο του προοίμια, οὔτε να θρηνεῖ οὔτε να λέει πράγματα που δε σχετίζονται με το θέμα της ομιλίας του.³⁶⁹

Άρθρο 367. Αυτὸς που εσκεμμένα σκότωσε κάποιον, τιμωρεῖται με θάνατο.³⁷⁰

Άρθρο 368. Οι θεσμοθέτες πρέπει να τιμωροῦν με θάνατο τους κατηγορούμενους που συνελήφθησαν ἐπ' αυτοφώρῳ.³⁷¹

Άρθρο 369. Τους ξένους που κατηγορήθηκαν για φόνο, πρέπει να τους σκοτώνουν στη χώρα τους, αφού τους συλλάβουν και τους φυλακίσουν σύμφωνα με τους νόμους· και δεν πρέπει να τους κακομεταχειρίζονται, οὔτε να παίρνουν λύτρα γι' αυτούς, ἐνῶ, ὅσοι τους βλάπτουν, να τιμωροῦνται δυο φορές με την ποινή που ορίστηκε για κείνους. Και οι Ἀρχοντες που εἶναι υπεύθυνοι να τους δικάσουν, πρέπει να δίνουν το δικαίωμα να τους κατηγορήσει ὁποῖος το ζητήσει, ἐνῶ η Ἡλιαία εἶναι υποχρεωμένη να αποφασίσει.

Άρθρο 370. Αν κάποιος σκοτώσει τον ἀνθρωποκτόνο ἢ, καθὼς περνάει ἀπὸ την ἀγορά, ἢ ἀπὸ τους ἀγώνες, ἢ ἀπὸ τους ἀμφικτυονικούς ναούς, γίνεῖ αἴτιος φόνου, θεωρεῖται ἐνοχος και τιμωρεῖται με την ἴδια ποινή, ὅπως ἀκριβῶς αν σκότωνε Ἀθηναῖο πολίτη και παρουσιάζεται ἐνώπιον των Ἐφετῶν, οι οποίοι θα αποφασί-

³⁶⁹ Λουκιανού, *Ανάχαισις*.

³⁷⁰ Αντιφῶν, *Περὶ του Ἡρώδου φόνου*.

³⁷¹ Δημοσθένους, *Κατ' Ἀριστοκράτους*.

Άρθρο 371. Ἐπειδὴν τις ἀπογραφῆ φόνου δίκην εἴργεσθαι τῶν νομίμων.

Άρθρο 372. Ἐάν τις τινὰ τῶν ἀνδροφόνων τῶν ἐξεληλυθότων, ὧν τὰ χρήματα ἐπίτιμα, πέρα ὄρων ἐλαύνῃ, ἢ φέρῃ ἢ ἄγῃ τὰ ἴσα ὀφείλειν, ὅσα περ ἂν καὶ ἐν τῇ ἡμεδαπῇ δράσῃ.

Άρθρο 373. Τὸν ἐργασάμενον φόνον φεύγειν ὄλον ἐνιαυτὸν μὴ ψαύοντα τῆς πατρίδος.

Άρθρο 374. Τὸν ἀλόντα ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ ἐν ἐνιαυτῷ ἀπελθεῖν τακτὴν ὁδὸν, καὶ φεύγειν ἕως ἂν αἰδέσῃται τινα τῶν ἐν γένει τοῦ πεπονθότος ἤκειν δὲ καὶ θῦσαι, καὶ καθαρθῆναι.

Άρθρο 375. Φόνου δὲ δίκας μὴ εἶναι οὐδαμοῦ κατὰ τῶν τοῦς φεύγοντας ἐνδεικνυόντων, ἐάν τις κατὴ ὅποι μὴ ἔξεστιν.

Άρθρο 376. Ἐάν τις ἀποκτείνῃ ἐν ἄθλοις ἄκων, ἢ ἐν ὁδῷ καθελῶν, ἢ ἐν πολέμῳ ἀγνοήσας, ἢ ἐπὶ δάμαρτι, ἢ ἐπὶ μητρὶ, ἢ ἐπὶ ἀδελφῇ, ἢ ἐπὶ θυγατρὶ, ἢ ἐπὶ παλλακῇ ἢ ἦν ἂν ἐπὶ ἐλευθέρους παισὶν ἔχῃ, τούτων ἕνεκα μὴ φεύγειν κτείνοντα.

Άρθρο 377. Καὶ ἐὰν φέροντα ἢ ἄγοντα βία ἀδίκως εὐθύς ἀμυνόμενος κτείνῃ νηποινεὶ τεθνάναι.

συν.³⁷²

Άρθρο 371. Ὅταν κάποιος κατηγορηθῆι για φόνου, αποκλείεται τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων.³⁷³

Άρθρο 372. Ὅποιος οδηγῆσει πέρα ἀπὸ τα σύνορα κάποιον ἀνθρωποκτόνου, του οποίου η περιουσία δε δημεύτηκε ἢ ἀν τον συλλάβει καὶ τον παρουσιάσει ὡς κατηγορούμενο, τιμωρεῖται το ἴδιο, σαν να ἤθελε να βλάψει κάποιον πολίτη.

Άρθρο 373. Αυτός που χωρὶς τη θέληση του σκότωσε κάποιον εξορίζεται ἀπὸ την πατρίδα του για ἓνα ἔτος.³⁷⁴

Άρθρο 374. Ὅποιος κατηγορήθηκε για ἀκούσιο φόνου καὶ καταδικάστηκε σε ἐξορία ἐνὸς χρόνου πρέπει να ἀπομακρυνθῆι ἀπὸ ἓναν καθορισμένο δρόμο καὶ να φύγει, μέχρι να τον συγχωρήσουν οἱ συγγενεῖς του σκοτωμένου. Ο ἴδιος, ὁμως, οφείλει να θυσιάσει καὶ να εξαγιστεῖ.

Άρθρο 375. Ἀν κάποιος ἀνθρωποκτόνος εἰσέλθει σε ἀπαγορευμένο μέρος δεν επιτρέπεται να τον σκοτώσουν, ἀλλὰ μποροῦν να τον μῆνύσουν.³⁷⁵

Άρθρο 376. Ὅποιος χωρὶς τη θέληση του σκοτῶσει κάποιον στους ἀγῶνες ἢ σε ἐνέδρα, ἢ κατὰ λάθος στον πόλεμο ἢ ἐπειδὴ τον συνέλαβε με τη γυναῖκα του ἢ τη μητέρα του ἢ την ἀδελφή του ἢ την κόρη του ἢ με την ἐρωμένη του ἢ με τα παιδιὰ του, δεν εξορίζεται γ' αὐτὸ το λόγο ὡς φονιάς.³⁷⁶

Άρθρο 377. Ὅποιος, ἐνῶ βρίσκεται σε θέση ἀμυνας, σκοτῶνει αὐτὸν που τον ἀπειλεῖ, δεν τιμωρεῖται.³⁷⁷

³⁷² Ο νόμος αὐτός ἦταν του Δράκοντα, ο οποίος ἐπέτρεπε να σκοτῶνουν τον ἀνθρωποκτόνο ὅπου τον συναντοῦσαν ἐκτός ἀπὸ το μέρος της αγοράς, τῶν συνόρων, τῶν ἀγῶνων ἢ τῶν Ἀμφικτιονικῶν ναῶν.

³⁷³ Πολυδεύκης βιβλίον Η'.

³⁷⁴ Δίδυμος Ἰλ. Ω. - Σχολ. εἰς Εὐρυπίδη, *Ἰππόλυτο*.

³⁷⁵ Πολυδεύκης βιβλίον Η'.

³⁷⁶ Εὐστάθ. Ἰλ. Α.

³⁷⁷ Ἀπολλόδορος. (Ο νόμος αὐτός ἦταν του Ραδαμάνθου, ἀδερφοῦ του Μίνωα καὶ βασι-

Άρθρο 378. Ἐάν τις ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ πεφευγῶς, μήπω τῶν ἐκβαλλόντων αὐτῶν ἠδεσμένων, αἰτίαν ἔχη ἐτέρου φόνου ἐκουσίου, τοῦτον ἐν πλοίῳ προσπλεύσαντα, ἐν Φρεατοῖ λέγειν τῆς γῆς οὐχ ἀπτόμενον τοὺς δὲ δικαστὰς δικάζειν ἐν τῇ γῆ· κἂν μὲν ἄλῳ, τὴν ἐπὶ τοῖς ἐκουσίοις φόνοις δίκην διδόναι· ἐὰν δὲ ἀποφύγη, ταύτης μὲν ἀθῶον ἀφιέναι, τὴν δὲ ἐπὶ τῷ προτέρῳ φόνῳ φυγὴν ὑπέχειν.

Άρθρο 379. Ὅς ἂν ἄρχων ἢ ἰδιώτης αἴτιος ἦ τοῦ τὸν θεσμὸν συγχυθῆναι τὸν δε, ἢ μεταποιήσῃ αὐτὸν, ἄτιμον εἶναι, καὶ παῖδας ἀτίμους καὶ τὰ ἐκείνου.

Άρθρο 380. Τὸν ἀνδροφόνον περιμόντα ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀπάγειν ἐξεῖναι εἰς τὸ δεσμοτήριον καὶ ἐὰν μὲν ἄλῳ, θανάτῳ ζημιούσθαι· ἐὰν δὲ μὴ μεταλάβῃ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων ὁ ἀπαγαγὼν χιλίας προσοφείλειν.

Άρθρο 381. Ἐάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ, ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας τοῦ φόνου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείναντας εἰδῶσιν· τὴν δὲ ἀνδροληψίαν (1) εἶναι μέχρι τριῶν, πλέον δὲ μὴ.

Άρθρο 382. Προσειπεῖν τῷ κτείναντι ἐν ἀγορᾷ ἐντὸς ἀνεψιότητος καὶ ἀνεψιού, συνδιώκειν δὲ καὶ ἀνεψιῶν παῖδας, καὶ γαμβροὺς, καὶ ἀνεψιοὺς, καὶ πενθεροὺς, καὶ ἀνεψιαδοὺς καὶ φράτορας. Ἐὰν δὲ αἰδέσασθαι δέη, ἐὰν μὲν πατὴρ ἦ, ἢ ἀδελφὸς, ἢ υἱεῖς, πάντα, ἢ τὸν κωλύοντα κρατεῖν. Ἐὰν δὲ τούτων μηδεὶς ἦ, κτείνῃ δ' ἄκων, γνῶσι δ' οἱ πεντήκοντα καὶ εἴπωσιν οἱ Ἐφέται ἄκοντα κτείνειν, ἐσέσθων οἱ Φράτορες ἐὰν θέλωσι δέκα, τούτοις δὲ οἱ Πεντήκοντα καὶ εἰς ἀριστίνδην αἰρεῖσθων. Καὶ οἱ πρότερον κτείναντες ἐν τῷ δε τῷ θεσμῷ ἐνεχέσθων. Τοὺς δ' ἀπογινομένους ἐν τοῖς δήμοις, οὓς ἂν μηδεὶς ἀναιρῆται, ἐπαγγελλέτω ὁ Δήμαρχος τοῖς προσήκουσιν ἀναιρεῖν, καὶ θάπτειν καὶ καθαιρεῖν τὸν δῆμον τῇ ἡμέρᾳ, ἢ ἂν ἀπογεύηται ἕκαστος αὐτῶν. Ἐπαγγέλλειν δὲ περὶ μὲν τῶν δούλων τῷ δεσπότη, περὶ δὲ τῶν ἐλευθέρων τοῖς τὰ χρήματα ἔχουσιν. Ἐὰν δὲ μὴ ἦ χρήματα τῷ ἀποθανόντι,

Άρθρο 378. Ὅποιος ἐξορίστηκε για ἀκούσιο φόνο και πριν συγχωρεθεῖ ἀπ' αὐτοὺς που τον ἐξόρισαν, κατηγορηθεῖ και για ἄλλο φόνο που τον διέπραξε με τη θέλησή του, πρέπει να μπει σε κάποιο πλοῖο και να παρουσιαστεῖ στο δικαστήριο του Φρέατος πριν ἀκόμη φτάσει στην ξηρά. Οι δικαστές πρέπει να τον δικάσουν και, αν καταδικαστεῖ, να τιμωρηθεῖ, ὅπως ορίζουν οι νόμοι που θεσπίστηκαν για τους ἐκουσίους φόνους. Αν, ὅμως, ἀθωωθεί, πρέπει να ἐπιστρέψει στην ἐξορία, μέχρι να τον συγχωρήσουν και για τον πρώτο ἀκούσιο φόνο.³⁷⁸

Άρθρο 379. Ὅποιος ἀρχοντας ἢ ἰδιώτης γίνεαι αἴτιος για την παραβίαση ἢ την κατάργηση των νόμων που σχετίζονταν με τους φόνους, τιμωρεῖται με την ποινὴ της ατιμίας και αὐτὸς και τα παιδιά του και ὅλη η οικογένειά του.

Άρθρο 380. Ὅποιος συναντήσει τον ἀνθρωποκτόνο να περιφέρεται στους ἱερούς ναοὺς ἢ στην ἀγορά, πρέπει να τον οδηγήσει στη φυλακή. Και αν καταδικαστεῖ, τιμωρεῖται με θάνατο. Αν ὅμως αὐτὸς που τον φυλάκισε δεν πάρει το ἕνα πέμπτο των ψήφων, τιμωρεῖται με πρόστιμο χιλίων δραχμῶν.³⁷⁹

Άρθρο 381. Αν κάποιος πεθάνει με βίαιο τρόπο, τότε οι συγγενεῖς μπορούν να χρησιμοποιήσουν την ἀρχὴ της ἀνδροληψίας, μέχρι να γίνεαι ἡ δίκη ἢ μέχρι να παραδώσουν τους πραγματικούς φονιάδες. Σύμφωνα με την ἀρχὴ της ἀνδροληψίας, δεν μπορούν να συλλάβουν περισσότερους ἀπὸ τρεις ἀνδρες.³⁸⁰

Άρθρο 382. Ο φονιάς που θα βρεθεῖ στην ἀγορά πρέπει να κατηγορηθεῖ ἀπὸ τον πατέρα, το γιο, το θεῖο, τον ξάδελφο και ἀπὸ τα

λιά κάποιων νησιῶν του Αἰγαίου.)

³⁷⁸ Πολυδεύκης βιβλίο Η'. (Το δικαστήριο του Φρέατος ονομάστηκε ἔτσι, γιατί βρισκόταν σε σκαμμένο μέρος, παραθαλάσσια του Πειραιά. Εἶχε την ἀρμοδιότητα να δικάζει ὅσους διέπρατταν ἐκούσιο φόνο, ἐνῶ ἦταν καταδικασμένοι σε ἐξορία για ἀκούσιο φόνο. Ο κατηγορούμενος παρουσιαζόταν και δικαζόταν πάνω σε πλοῖο, για να μη μολύνει τη γῆ πατώντας στο ἔδαφος.)

³⁷⁹ Δημοσθένης, Κατ' Ἀριστοκράτους.

³⁸⁰ Ετυμολογικόν. (Όταν κάποιος Αθηναῖος φονευόταν ὅταν βρισκόταν σε ἕξνο μέρος, οι συγγενεῖς του μπορούσαν να συλλάβουν τρεις ἀνδρες ἀπ' τους κατοίκους της πόλης - ἀνδροληψία - ἕως ὅτου οι ὑπόλοιποι παραδώσουν τον πραγματικό φονιά. Διαφορετικά, αὐτοὶ που συλλαμβάνονταν υφίσταντο τ' ἀποτελέσματα της δίκης.)

τοῖς προσήκουσι τοῦ ἀποθανόντος ἐπαγγέλλειν. Ἐὰν δὲ τοῦ Δημάρχου ἐπαγγείλαντος, μὴ ἀναιρῶνται οἱ προσήκοντες, ὁ μὲν Δημάρχος ἀπομισθωσάτω ἀνελεῖν, καὶ καταθάψαι, καὶ καθάραι τὸν δῆμον αὐθημερὸν, ὅπως ἂν δύνωνται ὀλιγίστου. Ἐὰν δὲ μὴ ἀπομισθῶσῃ, ὀφειλέτω χιλίας δραχμὰς τῷ δημοσίῳ. Ὅ,τι δ' ἂν ἀναλώσῃ, διπλάσιον πράξασθω παρὰ τῶν ὀφειλόντων. Ἐὰν δὲ μὴ πράξῃ, αὐτὸς ὀφειλέτω τοῖς δημόταις.

Ἄρθρο 383. Ἐάν τις αὐτὸν διαχρήσῃται, τὴν χεῖρα τὴν τοῦτο πράξασαν ἀποκόπτειν, καὶ χωρὶς τοῦ σώματος θάπτειν.

Ἄρθρο 384. Ἐκτὸς ἰώρου εἶναι τοὺς ἀνδροφόνους.

παιδιά του ξαδέλφου του νεκρού. Μ' αυτούς πρέπει να συντάσσονται οι γαμπροί, οι πεθεροί, οι ανεψιοί και συμπολίτες του. Αν, όμως, πρόκειται να συγχωρήσουν το φονιά, πρέπει να είναι σύμφωνοι μεταξύ τους ο πατέρας, ο αδελφός και τα παιδιά του νεκρού. Αν ένας απ' αυτούς δεν συμφωνεί, αυτός υπερισχύει. Αν ο νεκρός δεν έχει κανέναν από τους παραπάνω συγγενείς και αν οι πενήντα ένα Εφέτες αποφασίσουν ότι ο φόνος ήταν ακούσιος, τότε πρέπει να εκλεγούν δέκα πολίτες του ίδιου δήμου, οι οποίοι θα πάνε με το μέρος του φονιά και μαζί μ' αυτούς και οι πενήντα ένα Εφέτες που εκλέχτηκαν ανάλογα με την κοινωνική τους θέση. Και όσοι σκότωσαν, πριν θεσπιστεί αυτός ο νόμος, να συλλαμβάνονται σύμφωνα μ' αυτόν το θεσμό. Αν βρεθούν στο δήμο νεκροί, χωρίς να έχει ενταφιάσει κανείς τα πτώματα τους, πρέπει ο Δήμαρχος να προστάξει τους συγγενείς τους να τα σηκώσουν και να τα θάψουν και να καθαρίσουν το δήμο την ίδια ημέρα, που βρέθηκαν τα πτώματα. Αν το πτώμα ανήκει σε δούλο, πρέπει να προστάξει τον κύριο του. Αν ανήκει σε πολίτη, πρέπει να δώσει εντολή στους διαχειριστές της περιουσίας του. Αν ο νεκρός δεν είχε περιουσία, ο Δήμαρχος πρέπει να ειδοποιεί τους συγγενείς. Αν μετά την εντολή του Δημάρχου, δεν ενταφιάσουν τα πτώματα, τότε ο Δήμαρχος οφείλει να πληρώσει κάποιον, για να τα σηκώσει, να τα θάψει και να καθαρίσει το δήμο την ίδια ημέρα, με όσο το δυνατόν λιγότερα έξοδα. Αν ο Δήμαρχος δεν πληρώσει γι' αυτό το σκοπό, τιμωρείται με πρόστιμο χιλίων δραχμών. Μπορεί, όμως, να εισπράξει τα διπλάσια απ' αυτά που θα ξοδέψει από τους χρεώστες του δημοσίου. Αν δεν τα πάρει πρέπει να πληρώσει ο ίδιος στο δημόσιο.³⁸¹

Ἄρθρο 383. Ὅποιος σκοτώσει κάποιον, πρέπει να του κόβουν το χέρι, με το οποίο έκανε το έγκλημα και να το θάβουν ξεχωριστά από το σώμα του.

Ἄρθρο 384. Οἱ ἀνθρωποκτόνοι δὲν μποροῦν νὰ μένουν μέσα στὴν πόλη.³⁸²

³⁸¹ Δημοσθένης, Κατ' Ευέργου και Μνησιβούλου ψευδομαρτυριών - Σχολ. εις Δημοσθένη κατά Ανδροτίανου.

³⁸² Σουΐδας. (Οι φονιάδες όμως δεν μπορούσαν να μένουν μέσα στην πόλη που φυλαγόταν από τους Ιερούς ή φρουρούς της πόλης.)

Άρθρο 385. Τα άψυχα εάν τινά έμπεσόντα αποκτείνη, ύπερορίζειν.

Άρθρο 386. Άν τις τύπη τινά άρχων χειρών άδίκων αίκίας δίκην είναι.

Άρθρο 387. Άν μέν τις άνδρδς σώμα τρώση εκ προνοίας, κεφαλήν ή πρόσωπον, ή χείρας ή πόδας, αύτον μέν φεύγειν την του άδικηθέντος πόλιν, τὰ δέ χρήματα αύτου δημεύεσθαι. Καί εάν μέν κατή, ένδειχθέντα θανάτω ζημιούσθαι.

Κεφ. 2 : Κατήγορος

Άρθρο 388. Παντί λαβείν δίκην ύπερ του κακώς πεπονθότος.

Κεφ. 3 : Πρόκληση Βλάβης

Άρθρο 389. Άν μέν τις εκών βλάβη διπλοῦν άν δ' άκων άπλοῦν τὸ βλάβος εκτίνειν.

Άρθρο 390. Εάν μέν ένα οφθαλμόν έχοντας εκκόψη τις άντεκκόπτειν τους δύο.

Άρθρο 391. Κύνα δακόντα παραδοῦναι κλοιῷ τετραπήχει δεδεμένον.

Άρθρο 385. Τα άψυχα αντικείμενα, αν, καθώς ρίχνονται πάνω σε κάποιον, τον σκοτώσουν, μεταφέρονται εκτός των ορίων της πόλης.³⁸³

Άρθρο 386. Όποιος αρχίσει να χτυπά κάποιον με τα χέρια, κατηγορείται με την αγωγή που ονομάζεται Αικίας δίκη.³⁸⁴

Άρθρο 387. Όποιος προμελετημένα πληγώσει το σώμα, το κεφάλι ή το πρόσωπο, τα χέρια ή τα πόδια κάποιου, εξορίζεται από την πόλη που ζει ο αδικημένος και δημεύεται η περιουσία του. Και αν επιστρέψει και κατηγορηθεί, τιμωρείται με την ποινή του θανάτου.³⁸⁵

Κεφ. 2 : Κατήγορος

Άρθρο 388. Ο κάθε πολίτης μπορεί να οδηγεί στο δικαστήριο αυτόν που αδικεί.³⁸⁶

Κεφ. 3 : Πρόκληση Βλάβης

Άρθρο 389. Όποιος βλάψει κάποιον με τη θέλησή του, του οφείλει διπλή αποζημίωση. Αν, όμως, τον βλάψει χωρίς τη θέλησή του, πρέπει απλώς να τον αποζημιώσει για τη ζημιά που προκάλεσε.³⁸⁷

Άρθρο 390. Όποιος βγάλει το μάτι ενός μονόφθαλμου, τιμωρείται με στέρηση και των δύο οφθαλμών του.³⁸⁸

Άρθρο 391. Το σκυλί που δαγκώνει πρέπει να το δένουν με τε-

³⁸³ Αισχίνης *Κατά Κτησιφώντος*.

³⁸⁴ Δημοσθένης, *Κατ' Ευέργου και Μνησιβόλου ψευδομαρτυριών* (Αικίας δίκη ονομαζόταν η αγωγή που κινούνταν για πράξη που έγινε σε βάρος κάποιου. Ο νόμος δεν προέβλεπε καμία ποινή, αλλά οι δικαστές εκτιμούσαν τις απαιτήσεις του παθόντος και αποφάσιζαν να αποζημιωθεί δίκαια.)

³⁸⁵ Λυσίας, *Προς Σίμωνα*.

³⁸⁶ Δημοσθένης, *Κατά Μειδίου*. (Ο Σόλωνας οποιοδήποτε αδίκημα το θεωρούσε δημόσιο και έδινε σε κάθε πολίτη το δικαίωμα να διώκει ενώπιον του δικαστηρίου αυτόν που αδικεί.)

³⁸⁷ Δημοσθένης, *Κατά Μειδίου*.

³⁸⁸ Αριστοτέλης.

Κεφ. 4 : Ληλασία και Κλοπή

Άρθρο 392. Τὸν βία ὀτιοῦν ἀφελόντα, διπλοῦν ἐκτίνειν τῷ ιδιώτῃ, καὶ τὸ ἴσον τῷ δημοσίῳ προστιμᾶν.

Άρθρο 393. Ὅ,τι ἂν τις ἀπολέσῃ, ἐὰν μὲν αὐτὸ λάβῃ, τὴν διπλάσιαν καταδικάζειν. Ἐὰν δὲ μὴ, τὴν δεκαπλασίαν πρὸς τοῖς ἐπαιτίοις δεδέσθαι δ' ἐν τῇ ποδοκάκῃ τὸν πόδα πένθ' ἡμέρας καὶ νύκτας ἴσας, ἐὰν προστιμῆσῃ ἢ Ἡλιαία προστιμᾶσθαι δὲ τὸν βουλούμενον, ὅταν περὶ τοῦ τιμήματος ἦ.

Άρθρο 394. Εἰ μὲν τις μεθ' ἡμέραν ὑπὲρ πεντήκοντα δραχμᾶς κλέπτοι, ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς ἑνδεκα εἶναι. Εἰ δὲ τις νύκτωρ ὀτιοῦν κλέπτοι, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι, καὶ τρῶσαι διώκοντα, καὶ ἀπαγαγεῖν τοῖς ἑνδεκα, εἰ βούλοιο, τῷ δ' ἄλόντι ὧν αἱ ἀπαγωγαὶ εἰσὶν, οὐκ ἐγγυητὰς καταστήσαντι ἕκτισιν εἶναι τῶν κλεμμάτων, ἀλλὰ θάνατον τὴν ζημίαν. Κ' εἰ τις γ' ἐκ Λυκείου, ἢ ἐξ Ἀκαδημίας, ἢ ἐκ Κυνοσαργεῶν, ἱμάτιον, ἢ ληκύθιον, ἢ ἄλλο τι φαυλότατον, ἢ τῶν σκευῶν τι, τῶν ἐκ τῶν γυμνασίων ὑφέλοιο, ἢ ἐκ τῶν βαλανίων, ἢ ἐκ τῶν λιμένων, ὑπὲρ δέκα δραχμᾶς, καὶ τούτοις θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν.

τράπηχο περιτραχήλιο.

Κεφ. 4 : Ληλασία και Κλοπή

Άρθρο 392. Ὅποιος με τη βία αφαιρέσει κάτι από κάποιον ιδιώτη, οφείλει να πληρώσει σ' αυτόν τη διπλάσια αξία του αντικειμένου και ίσο πρόστιμο στο δημόσιο.

Άρθρο 393. Αν κάποιος πάρει πίσω ὅ,τι είχε χάσει, τότε αυτός που το έκλεψε, καταδικάζεται να πληρώσει τη διπλάσια αξία του. Αν, όμως, το κλοπιμαίο δεν επιστραφεί, ο ένοχος καταδικάζεται να πληρώσει τη δεκαπλάσια αξία του. Και αν η Ηλιαία επιβάλλει πρόσθετη ποινή, να δένεται στην ποδοκάκκη, για πέντε ημέρες και νύχτες. Και ὅποιος θέλει, μπορεί να ζητήσει να επιβληθεί αυτή η πρόσθετη ποινή, όταν πρόκειται να δοθεί κάποια ποινή.³⁸⁹

Άρθρο 394. Αν κάποιος, κατά τη διάρκεια της ημέρας, κλέψει αντικείμενο, αξίας μεγαλύτερης των πενήντα δραχμών, πρέπει να τον οδηγήσουν στους Έντεκα. Αν, όμως, κλέψει οτιδήποτε, κατά τη διάρκεια της νύχτας, ο αδικημένος μπορεί να τον σκοτώσει, να τον πληγώσει, καθώς τον διώχνει, και, αν θέλει, να τον οδηγήσει στους Έντεκα. Ο ένοχος, για τον οποίο γίνεται η καταγγελία, δεν μπορεί να ορίσει εγγυητές για την πληρωμή των κλοπιμαίων, αλλά πρέπει να τιμωρείται με θάνατο. Και αν κάποιος κλέψει από το Λύκειο ή από την Ακαδημία ή από το Κυνόσαργες, φόρεμα ή δοχείο λαδιού ή κάτι άλλο μικρότερης αξίας, ή κάποιο σκεύος, απ' αυτά που βρίσκονται στα γυμναστήρια ή στα δημόσια λουτρά ή στα λιμάνια, αξίας μεγαλύτερη από δέκα δραχμές, να τιμωρείται με θάνατο.³⁹⁰

³⁸⁹ Το μεγαλύτερο μέρος των ποινικών νόμων προέρχεται από τους νόμους του Δράκοντα, νομοθέτη της Αθήνας. Αυτοί οι νόμοι ήταν τόσο αυστηροί, ώστε και για τα πιο μικρά αδικήματα ὀριζαν ως ποινή το θάνατο. Τους νόμους αυτούς τους μεταρρύθμισε ο Σόλωνας που μετρίασε τις ποινές και αφαιρέσε από πολλά αδικήματα την ποινή του θανάτου.

³⁹⁰ Ουλπιανός, Αριστοτέλης. (α. Το Λύκειο, η Ακαδημία, το Κυνόσαργες, ήταν τρία εκπαιδευτικά κτίρια στην Αθήνα. Στο πρώτο δίδασκε ο Αριστοτέλης, στο δεύτερο ο Πλάτωνας και στο τρίτο ο Αντισθένης, θεμελιωτής της κυνικής σχολής. β. Η κλοπή που γινόταν τη νύχτα τιμωρούνταν αυστηρότερα απ' αυτή που γινόταν την ημέρα, γιατί την ημέρα μπορούσε κάποιος να καλέσει βοήθεια, ενώ τη νύχτα δεν μπορούσε.)

Άρθρο 395. Τοὺς τὰ ἀπολλύμενα τοῖς κλέπταις συνειδόμενους τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι.

Άρθρο 396. Τοὺς ἀπάγοντας εἰς τὸ δεσμωτήριον τινὰς ἐπὶ δίκῃ κλοπῆς, χιλίας διδόναι δραχμὰς τοὺς ἀλόντας.

Άρθρο 397. Ἐάν τις φανερὸς γίνηται βαλαντιοτομῶν, τούτῳ θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν.

Άρθρο 398. Ἐάν τις φανερὸς γένηται τοιχωρυχῶν, τούτῳ θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν.

Άρθρο 399. Ἐάν τις φανερὸς γένηται ἀνδραποδιζόμενος, τούτῳ θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν.

Άρθρο 400. Φορέσαντα γυμνὸν χιτωνίσκον ἔχοντα ἄζωστον εἰσιέναι εἰς τὴν οἰκίαν, ἐπὶ τῷ ἔρευνῆσαι.

Άρθρο 401. Ὁ μὴ κατέθηκέ τις, μὴ ἀναιρεῖσθαι· εἰ δὲ μὴ, θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν.

Άρθρο 402. Κλέπτοντα σῦκα κολάζεσθαι.

Άρθρο 403. Τοὺς βόλιτον ὑφελομένους κολάζεσθαι.

Άρθρο 395. Αυτοὶ που παίρνουν τα κλοπιμαία και γνωρίζουν τους κλέφτες, τιμωρούνται εξίσου μ' αυτούς.³⁹¹

Άρθρο 396. Αν αυτοὶ που φυλάκισαν κάποιους για κλοπή, δεν μπορούν να φέρουν αποδείξεις, τιμωρούνται να πληρώσουν πρόστιμο χιλίων δραχμῶν.

Άρθρο 397. Αν κάποιος συλληφθεὶ να κλέβει βαλάντια, τιμωρεῖται με θάνατο.³⁹²

Άρθρο 398. Αν κάποιος συλληφθεὶ να σκάβει τοίχο, για να μπει σε κάποιο σπίτι και να κλέψει, τιμωρεῖται με θάνατο.

Άρθρο 399. Ὅποιος συλληφθεὶ να πουλά τον εαυτό του ως δούλο σε κάποιον ἄλλο, τιμωρεῖται με θάνατο.³⁹³

Άρθρο 400. Ὅποιος θέλει να ψάξει για κλέφτη στο σπίτι κάποιου, δεν πρέπει να φοράει πολλά ρούχα παρά μόνο ἓνα χιτῶνα χωρίς ζώνη.³⁹⁴

Άρθρο 401. Δεν μπορεί κάποιος να πάρει ἓνα αντικείμενο ἀπὸ ἓνα μέρος, αν δεν το ἄφησε ο ἴδιος ἐκεῖ. Διαφορετικά, τιμωρεῖται με θάνατο.³⁹⁵

Άρθρο 402. Ὅποιος κλέβει σῦκα, πρέπει να τιμωρεῖται.³⁹⁶

Άρθρο 403. Ὅποιος κλέψει κόπρους βοδιῶν, πρέπει να τιμωρεῖται.³⁹⁷

³⁹¹ Πλάτων.

³⁹² Βαλάντια: Τα σακίδια που κρεμούσαν οι Αθηναῖοι στις ζώνες τους με χρήματα για τα καθημερινὰ τους ἐξοδα.

³⁹³ Πολυδεύκης βιβλίο Γ'.

³⁹⁴ Σχολ. εἰς Αριστοφάνη. (Επειδὴ υπήρχε ο φόβος μήπως κάποιος, χρησιμοποιώντας την πρόφαση ὅτι ερευνᾷ για κλέφτη στο σπίτι κάποιου, κλέψει ο ἴδιος, απαγορευόταν να μπει στο σπίτι για να ψάξει, αν δε φορούσε μόνο ἓνα χιτῶνα.)

³⁹⁵ Διογένης Λαέρτιος, Σόλων.

³⁹⁶ Σουΐδας.

³⁹⁷ Σχολ. σε Αριστοφάνη.

Κεφ. 5 : Αλαζονεία

Άρθρο 404. Ζώντα μὴ κακῶς λέγειν πρὸς ἱεροῖς, καὶ δικαστηρίοις, καὶ ἀρχαίοις, καὶ θεωρίας οὔσης ἀγώνων ἢ τρεῖς δραχμὰς τῷ ἰδιώτῃ, δύο δ' ἄλλας ἀποτίνειν εἰς τὸ δημόσιον.

Άρθρο 405. Τὸν λέγοντα κακῶς, ἐὰν μὴ ἀποφαίνη ὡς ἔστιν ἀληθῆ τὰ εἰρημένα, ζημιούσθαι.

Άρθρο 406. Τοὺς λέγοντάς τι τῶν ἀπορρήτων πεντακοσίας δραχμὰς ὀφείλειν.

Άρθρο 407. Ἄνδροφόνον μὴ λέγειν.

Άρθρο 408. Ἐὰν δὲ τις φάσκη ἀποβληκῆναι τὴν ἀσπίδα ὑπόδικον εἶναι.

Κεφ. 6 : Διαχείριση Ξένης Περιουσίας

Άρθρο 409. Περὶ ὧν καθυφῆκέ τις, αὐτὸν ὁμοίως ὀφλισκάειν, ὥσπερ ἂν αὐτὸς ἔχη.

Άρθρο 410. Τὴν γυναῖκα μὴ συναλλάσσειν, πλὴν ἄχρι μεδύμνου κριθῶν.

Κεφ. 7 : Αχαριστία

Άρθρο 411. Ἐξεῖναι ἀχαριστίας δικάζεσθαι κατὰ τοὺς εὐεργέτας μὴ ἀντευποιούντων.

Κεφ. 5 : Αλαζονεία

Άρθρο 404. Δεν επιτρέπεται να βρίζει κάποιος μέσα στους ιερούς ναούς και στα δικαστήρια, στα δημόσια ιδρύματα και όταν βλέπει τους αγώνες. Ο παραβάτης οφείλει να πληρώσει τρεις δραχμές σ' αυτόν που έβρισε και δύο δραχμές στο δημόσιο.³⁹⁸

Άρθρο 405. Αν αυτός που βρίζει, δεν μπορεί να αποδείξει την αλήθεια των λόγων του, τιμωρείται.³⁹⁹

Άρθρο 406. Όσοι λένε απαγορευμένα πράγματα, πρέπει να πληρώσουν πρόστιμο πεντακοσίων δραχμών.⁴⁰⁰

Άρθρο 407. Δεν επιτρέπεται σε κανέναν να αποκαλέσει κάποιον ανθρωποκτόνο.⁴⁰¹

Άρθρο 408. Όποιος πει ότι κάποιος πέταξε την ασπίδα του, τιμωρείται.⁴⁰²

Κεφ. 6 : Διαχείριση Ξένης Περιουσίας

Άρθρο 409. Όσοι δέχτηκαν να αναλάβουν τη διαχείριση ξένης περιουσίας, οφείλουν να φροντίζουν γι' αυτή, όπως θα φρόντιζαν για τη δική τους.

Άρθρο 410. Δεν επιτρέπεται στις γυναίκες να διαπραγματεύονται αντικείμενα αξίας μεγαλύτερης των δέκα οκτώ δραχμών.⁴⁰³

Κεφ. 7 : Αχαριστία

Άρθρο 411. Επιτρέπεται να κατηγορήσουν κάποιους για αχαρι-

³⁹⁸ Πλούταρχος, *Σόλων*.

³⁹⁹ Λυσίας, *Κατά Θεομνήστου*.

⁴⁰⁰ Ισοκράτης, *Κατά Λυγίτου*.

⁴⁰¹ Λυσίας, *Κατά Θεομνήστου*.

⁴⁰² Πλούταρχος, *Πελοπίδας*. (Ο νόμος τιμωρούσε αυτόν που πετούσε την ασπίδα του και εγκατέλειπε τον πόλεμο. Όποιος έλεγε ότι κάποιος πέταξε την ασπίδα του, θεωρούνταν υβριστής και τιμωρούνταν.)

⁴⁰³ Δίων Χρυσόστομος, *Περί απιστίας*.

Κεφ. 8 : Υπογραφή

Άρθρο 412. Προσπαράγραφειν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ δήμου τοῦνομα.

Κεφ. 9 : Καταγγελία

Άρθρο 413. Εἰ μὲν τάληθῆ μὴνύσειέ τις εἶναι τὴν ἄδειαν· εἰ δὲ τὰ ψευδῆ, τεθνάναι.

Κεφ. 10 : Συμπόσια

Άρθρο 414. Τοὺς κεκλημένους μὴ εἶναι ἐπὶ τοῖς τριάκοντα.

Άρθρο 415. Πάντας μαγείρους τοὺς ἐν ταῖς συνόδοις διακονοῦντας παρὰ τοῖς γυναικονόμοις ἀπογράφεσθαι.

Άρθρο 416. Ἐν τοῖς συμποσίοις μὴ πίνειν ἄκρατον.

στία προς τον ευεργέτη τους, όταν δεν ανταποδίδουν την ευεργεσία που έχουν δεχτεί.⁴⁰⁴

Κεφ. 8 : Υπογραφή

Άρθρο 412. Όταν κάποιος υπογράφει πρέπει να προσυπογράφει το όνομα του πατέρα του και του δήμου στον οποίο ανήκει.⁴⁰⁵

Κεφ. 9 : Καταγγελία

Άρθρο 413. Αν κάποιος θέλει να καταγγείλει αληθινά γεγονότα, έχει την άδεια να το κάνει. Αν, όμως, καταγγείλει ψευδή, τιμωρείται με θάνατο.⁴⁰⁶

Κεφ. 10 : Συμπόσια

Άρθρο 414. Οι προσκαλεσμένοι σε συμπόσιο δεν πρέπει να ξεπερνούν τους τριάντα.⁴⁰⁷

Άρθρο 415. Όλοι οι μάγειροι που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στις συναθροίσεις, πρέπει να καταγράφονται στους καταλόγους από τις Γυναικονόμους.⁴⁰⁸

Άρθρο 416. Στα συμπόσια δεν πρέπει να πίνουν άκρατο κρασί.⁴⁰⁹

⁴⁰⁴ Λουκιανός.

⁴⁰⁵ Δημοσθένης, *Προς Βοιωτών*.

⁴⁰⁶ Ανδοκίδης. (Μπορούσε κάποιος να καταγγείλει γεγονότα που απειλούσαν την πολιτεία, όπως συνομοσία, επιδρομή, επανάσταση και καθετί που έθετε την πατρίδα σε κίνδυνο. Αν, όμως, έλεγε ψέματα, τιμωρούνταν με θάνατο, γιατί προκαλούσε ανησυχία στην πόλη.)

⁴⁰⁷ Αθήναιος. (Στην Αθήνα γίνονταν πολύ συχνά συμπόσια, τα οποία ήταν διαφόρων ειδών και είχαν πολλές ονομασίες. Σ' αυτά τα συμπόσια δεν μπορούσε κάποιος να προσκαλέσει περισσότερα από 30 άτομα, για να αποφεύγονται οι ανάρμοστες πράξεις που μπορούσαν να συμβούν στις πολυάριθμες συγκεντρώσεις ατόμων. Γι' αυτό μία αρχή, οι *Γυναικονόμοι*, ήταν επιφορτισμένη να περιφέρεται στα συμπόσια, να μετράει τους καλεσμένους και να διώχνει κάποιους όταν έβρισκε περισσότερους από τριάντα.)

⁴⁰⁸ Μένανδρος.

⁴⁰⁹ Άλεξις παρ' Αθηναίω. (Ο νόμος αυτός ήταν του Αμφικτύωνα, βασιλιά της Αθήνας. Ο Σόλωνας τον επικύρωσε, για να εμποδίσει τις ανάρμοστες πράξεις που μπορούσαν να προέλθουν από τη μέθη.)

Άρθρο 417. Προσφέρεσθαι μετὰ τὰ σίτα ἄκρατον μόνον ὄσον γεύσασθαι, τὸ ἀγαθοῦ Δαίμονος.

Άρθρο 418. Τοὺς Ἀρεοπαγίτας κολάζειν τοὺς ἀσώτους.

Κεφ. 11 : Αγωγές για τα Μέταλλα

Άρθρο 419. Ἐάν τις ἐξείργη τινὰ τῆς ἐργασίας τῶν μετάλλων, ἂν ὑφάψη τις, ἂν ὄπλα ἐπιφέρῃ, ἂν ἐπικατατέμνη τῶν μέτρων ἐκτὸς, μεταλλικὰς δίκας εἶναι.

Κεφ. 12 : Καταγγελία

Άρθρο 420. Τιμοκράτης εἶπεν. Ὅποσοι Ἀθηναίων κατ' Εἰσαγγελίαν ἐκ τῆς Βουλῆς, ἢ νῦν εἰσὶν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ, ἢ τὸ λοιπὸν κατατεθῶσι, καὶ μὴ παραδοθῆ ἢ κατάγνωσις αὐτῶν τοῖς Θεσμοθέταις ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ κατὰ πρυτανείαν, κατὰ τὸν Εἰσαγγελτικὸν νόμον, δεδόχθαι τοῖς Θεσμοθέταις εἰσάγειν τοὺς ἕνδεκα εἰς τὸ δικαστήριον ἐντὸς τριάκονθ' ἡμερῶν, ἀφ' ἧς ἂν παραλάβωσιν ἕαν μὴ τι δημοσίᾳ κωλύσῃ, ἕαν δὲ μὴ, ὅταν πρῶτον οἶόν τ' ᾖ. Κατηγορεῖν δὲ Ἀθηναίων τὸν βουλόμενον οἷς ἕξεστιν. Ἐάν δ' ἄλῳ, τιμάτῳ ἢ Ἡλιαία περὶ αὐτῶν, ὅ,τι ἂν δοκῆ ἄξιός εἶναι παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. Ἐάν δὲ ἀργυρίου τιμηθῆ, δεδέσθω τέως, ἕως ἂν ἐκτίσῃ, ὅ,τι ἂν αὐτοῦ καταγνωσθῆ.

Άρθρο 417. Μετὰ το φαγητό, μπορούσαν οι καλεσμένοι να πιουν άκρατο κρασί, αλλά τόσο μόνο, όσο να το δοκιμάσουν προς τιμή του αγαθού Δαίμονα.⁴¹⁰

Άρθρο 418. Οι Αρεοπαγίτες πρέπει να τιμωρούν τους ασώτους.⁴¹¹

Κεφ. 11 : Αγωγές για τα Μέταλλα

Άρθρο 419. Όποιος εμποδίζει κάποιον από την εργασία των μετάλλων ή πυρπολήσει τα μεταλλεία ή πάρει τα εργαλεία του άλλου ή κομματιάσει περισσότερο μέρος απ' ό,τι του ανήκει, τιμωρείται σύμφωνα με τις δίκες που έχουν να κάνουν με τα μέταλλα.⁴¹²

Κεφ. 12 : Καταγγελία

Άρθρο 420. Ο Τιμοκράτης είπε: Όσοι Αθηναίοι καταδικάστηκαν από τη βουλή και είναι φυλακισμένοι ή πρόκειται να φυλακιστούν στο μέλλον, χωρίς οι Γραμματεῖς της Πρυτανείας να δώσουν στους θεσμοθέτες την καταδικαστική τους απόφαση, όπως ορίζει ο Εισαγγελτικός νόμος, οφείλουν οι θεσμοθέτες, αν βέβαια δεν εμποδίζονται από κάποια δημόσια υπηρεσία, να οδηγούν στο δικαστήριο τους Ἐντεκα, εντός τριάντα ημερών από την ημέρα που πήραν την καταδικαστική απόφαση. Αν, όμως, εμποδίζονται, πρέπει να το κάνουν όσο πιο γρήγορα μπορούν. Και όποιος Αθηναίος θέλει, μπορεί να τους κατηγορήσει. Αν οι Ἐντεκα καταδικαστούν, πρέπει το δικαστήριο της Ηλιαίας να τους επιβάλλει όποια ποινή τους αξίζει, είτε σωματική είτε χρηματική. Αν καταδικαστούν σε χρηματική ποινή, πρέπει να φυλακίζονται, μέχρι να πληρώσουν το πρόστιμο που ορίστηκε γι' αυτούς.⁴¹³

⁴¹⁰ Αθηναίος, βιβλίο ζ'. (Αγαθός Δαίμονος ήταν ο θεός Βάκχος.)

⁴¹¹ Αθηναίος, βιβλίο Δ'. (Όταν κάποιος ξόδευε την περιουσία του στα συμπόσια, τιμωρόνταν από τον Άρειο Πάγο.)

⁴¹² Σουΐδας. (Μεταλλεία υπήρχαν μέσα και έξω από την Αθήνα. Το ετήσιο εισόδημα έφτανε τα 40 τάλαντα. Στην εποχή του Θεμιστοκλή, τα εισοδήματα αυτά διατέθηκαν για την κατασκευή στόλου. μεταλλικοί νόμοι: Οι ξεχωριστοί νόμοι για τα μεταλλεία. Ο παραβάτης τους τιμωρόνταν. Η εργασία στα μεταλλεία πληρωνόταν από το δημόσιο.)

⁴¹³ Πολυδεύκης βιβλίο Η'.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Κεφ. 1 : Στρατιωτικές Υπηρεσίες

Άρθρο 421. Τοὺς Ἀθηναίους μέχρι τετραράκοντα ἐτῶν στρατεύεσθαι, ἀρξαμένους ἀπὸ ὀκτωκαιδεκα, καὶ μέχρι μὲν τοι εἴκοσι παίδας ὄντας τέως περιπολεῖν τὰ περὶ τὴν πόλιν φρούρια· εἰς ὑπερορίους δὲ πολέμους ἀπὸ εἴκοσιν.

Άρθρο 422. Ἐάν τις ἀδοκίμαστος ἱππεύῃ ἄτιμον εἶναι.

Άρθρο 423. Τοὺς ἱππέας καθιστάναι τοὺς δυνατωτάτους καὶ χρήμασι καὶ σώμασι.

Άρθρο 424. Ἡ τῶν ἱππέων ὄπλισις.

Άρθρο 425. Τοὺς νέους μηκέτι ἀβροδιαίτους εἶναι, μηδὲ κομᾶν.

Άρθρο 426. Μὴ θεῖναι τὰ ὄπλα ἐνέχυρα.

Άρθρο 427. Στρατείαν μὴ ἐξάγειν πρὸ τῆς τοῦ μηνὸς ἐβδόμης.

Άρθρο 428. Ἄρνα προβάλλειν τοὺς πόλεμον αἴρειν βουλομένους.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Κεφ. 1 : Στρατιωτικές Υπηρεσίες

Άρθρο 421. Οἱ Ἀθηναῖοι πρέπει νὰ εἶναι στρατευμένοι μέχρι το 40ο ἔτος τῆς ηλικίας τους. Ἀπὸ το 18ο μέχρι καὶ το 20ο ἔτος περιφέρονται στα φρούρια τῆς πόλης καὶ μετὰ το 20ο υπηρετοῦν στους πολέμους που γίνονται ἐξω ἀπὸ τα σύνορα τῆς Ἀττικῆς.⁴¹⁴

Άρθρο 422. Ὅποιος καταταγεί στο ἱππικό, χωρὶς νὰ ἔχει εξεταστεί, τιμωρεῖται με τὴν ποινὴ τῆς ατιμίας.⁴¹⁵

Άρθρο 423. Στο ἱππικό πρέπει νὰ κατατάσσονται οἱ πλουσιότεροι καὶ οἱ πιο δυνατοὶ στο σώμα.⁴¹⁶

Άρθρο 424. Οἱ ἱππεῖς πρέπει νὰ εἶναι οπλισμένοι με τα αναγκαῖα ὄπλα.⁴¹⁷

Άρθρο 425. Οἱ στρατιῶτες δὲν πρέπει νὰ ζοῦν φιλήδονα καὶ νὰ ἔχουν μακριὰ μαλλιά.⁴¹⁸

Άρθρο 426. Οἱ στρατιῶτες δὲν επιτρέπεται νὰ βάζουν ως ἐνέχυρο τα ὄπλα τους.⁴¹⁹

Άρθρο 427. Δὲν πρέπει νὰ γίνεται εκστρατεία πρὶν τὴν ἐβδομὴ ἡμέρα τοῦ μήνα.⁴²⁰

Άρθρο 428. Ο πόλεμος κηρύττεται μόλις φανεί ἓνα πρόβατο στα

⁴¹⁴ Πολυδεύκης βιβλίον Η΄.

⁴¹⁵ Ξενοφῶν, *Ἱππαρχικό*. (Οἱ νέοι προγυμνάζονταν ἀπὸ τους γέροντες πρὶν καταταγοῦν στα στρατιωτικά τάγματα, Δὲν μπορούσε κάποιος νὰ πάει στο ἱππικό χωρὶς νὰ εξετασθεῖ ἀπὸ τον ἱππαρχο, τον ἀρχηγὸ του ἱππικού. Στὴν εξέταση ἔπρεπε νὰ παρευρίσκονται οἱ φύλαρχοι καὶ ἡ Βουλὴ των Πεντακοσίων.)

⁴¹⁶ Δημοσθένης. (Αὐτὰ ἦταν στὴν ἀρχὴ τα χαρακτηριστικά που ἔπρεπε νὰ ἔχουν οἱ ἱππεῖς, ἀλλὰ ἀργότερα δέχονταν στο ἱππικό καὶ τους ξένους.)

⁴¹⁷ Ἰώσηπος, *Ἰουδαϊκὸς Πόλεμος*, Γ.

⁴¹⁸ Πλούταρχος, *Λυκούργος*.

⁴¹⁹ Ἀριστοφάνης, *Πλούτος*.

⁴²⁰ Ησίοχος. (Το νὰ εκστρατεύσει κάποιος πρὶν τὴν ἐβδομὴ ἡμέρα τοῦ μήνα θεωροῦνταν κακὸς οἰωνός.)

ἄρθρο 429. Τὸν πολέμαρχον ἔχειν κέρας τὸ δεξιὸν.

Κεφ. 2 : Απαλλαγὴ ἀπὸ τις στρατιωτικὲς υποχρεώσεις

ἄρθρο 430. Ἀτέλειαν εἶναι τῆς στρατείας τοῖς τέλος πριαμένοις.

ἄρθρο 431. Τοὺς τῷ Διονύσῳ χορεύοντας μὴ στρατεύεσθαι.

Κεφ. 3 : Στρατιωτικὲς Ποινὲς και Βραβεῖα

ἄρθρο 432. Πλεονεκτεῖν μὲν ποιεῖν τοὺς εὐτάκτους, μειονεκτεῖν δ' ἐν πᾶσι τοὺς ἀτακτοῦντας.

ἄρθρο 433. Τὸν ἀστράτευτον, καὶ τὸν δειλὸν, καὶ τὸν λιπόντα τὴν τάξιν ἀπέχεσθαι ἀγορᾶς, μήτε στεφανοῦσθαι εἰς τὰ ἱερὰ τὰ δημοτελῆ· ἐὰν δὲ τις ταῦτα ποιῆ, εἰσιῶν δὴ μὴ χρῆ, δησάντων αὐτὸν οἱ ἑνδεκα, καὶ εἰσαγόντων αὐτὸν εἰς τὴν Ἥλιαίαν· κατηγορεῖτω δὲ ὁ βουλόμενος οἷς ἕξεσιν. Ἐὰν δ' ἄλῳ, τιμάτω ἢ Ἥλιαία, ὅ,τι χρῆ παθεῖν αὐτὸν ἢ ἀποτίσαι. Ἐὰν δ' ἀργυρίου τιμηθῆ, δεδέσθω ἕως ἂν ἐκτίσῃ.

ἄρθρο 434. Τὸν τὰ ὄπλα ἀποβεβληκότα ἄτιμον εἶναι.

σύνορα των εχθρών.⁴²¹

ἄρθρο 429. Ο Πολέμαρχος πρέπει να διευθύνει τη δεξιά πτέρυγα.⁴²²

Κεφ. 2 : Απαλλαγὴ ἀπὸ τις στρατιωτικὲς υποχρεώσεις

ἄρθρο 430. Οι εκμισθωτές των δημόσιων εσόδων απαλλάσσονται ἀπὸ τη στρατιωτικὴ υπηρεσία.⁴²³

ἄρθρο 431. Οι χορευτές των Διονυσίων δεν πρέπει να στρατεύονται.⁴²⁴

Κεφ. 3 : Στρατιωτικὲς Ποινὲς και Βραβεῖα

ἄρθρο 432. Οι καλῶς πειθαρχημένοι στρατιῶτες προβιβάζονται. Ὅσοι, ὁμως, δεν πειθαρχοῦν, υποβιβάζονται.⁴²⁵

ἄρθρο 433. Αυτὸς που αρνεῖται να στρατευτεῖ, καθὼς ἐπίσης ο δειλὸς και ο λιποτάκτης, πρέπει να απομακρύνονται ἀπὸ την αγορά και να μην στεφανώνονται στις δημόσιες τελετές. Αν, ὁμως, κάποιος τα κάνει αυτά και μπει σε απαγορευμένα μέρη, πρέπει οι ἔντεκα να τον φυλακίσουν και να τον παρουσιάσουν στο δικαστήριο της Ἥλιαίας. Και μπορεί, ὅποιος θέλει, να τον κατηγορήσει. Αν καταδικαστεῖ, η Ἥλιαία πρέπει να του επιβάλλει την ποινή που του αξίζει, σωματικὴ ἢ χρηματικὴ. Αν καταδικαστεῖ να πληρώσει πρόστιμο, να φυλακίζεται, μέχρι να το ξεχρεώσει.⁴²⁶

ἄρθρο 434. Αυτὸς που πετάει τα ὄπλα του να τιμωρεῖται με την

⁴²¹ Διογενιανός, *εν παροιμίαις*. (Όταν ο κήρυκας ανακοίνωνε τον πόλεμο, ἄφηνε ἕνα πρόβατο να πάει στα εχθρικά σύνορα ως ἐνδειξὴ ὅτι ο τόπος των εχθρών θα λειπατηθεῖ και θα αξίζει μόνο για κατοικία προβάτων.)

⁴²² Ἡρόδοτος, *Ερατώ*. (Ο Πολέμαρχος: Ο αντιστράτηγος που διοριζόταν ἀπὸ τον στρατηγὸ για να τον αντικαταστήσει ὅποτε χρειαζόταν.)

⁴²³ Δημοσθένης, *Κατὰ Νεαίρας*.

⁴²⁴ Ουλπιανός. (Τα Διονύσια ἦταν γιορτὴ που γινόταν προς τιμὴ του θεοῦ Βάκχου. Ἦταν διαφόρων ειδῶν και γιορτάζονταν σε διάφορες εποχές.)

⁴²⁵ Ξενοφών, *Ἰππαρχικό*.

⁴²⁶ Αισχίνης, *Κατὰ Κτησιφώντος*. Δημοσθένης, *κατὰ Τιμοκράτους*.

Άρθρο 435. Τοῦ λειποναυτίου καὶ ἀναυμαχίου τὴν ζημίαν εἶναι ἀτιμίαν.

Άρθρο 436. Τοὺς πηρωθέντας ἐν πολέμῳ δημοσίᾳ τρέφονται.

Άρθρο 437. Τοὺς τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τελευτησάντων παῖδας τε καὶ γεννήτορας ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως ἂν οἱ τούτων μὴ ἀδικῶνται πατέρες τε καὶ μητέρες· τοὺς δὲ παῖδας δημοσίᾳ τρέφονται καὶ παιδεύονται, καὶ πανοπλία κεκοσμημένους ἐκπέμπεται ἐπὶ τὰ σφέτερον αὐτῶν καὶ καλεῖσθαι εἰς προεδρίαν.

Κεφ. 4 : Διάφοροι Νόμοι

Άρθρο 438. Ἄτιμος ἔστω ὁ ἐν στάσει μηδετέρας μερίδος γενόμενος.

Άρθρο 439. Τὸν ἀπὸ τοῦ ἄστεος ἐν Πειραιεὶ μέιναντα, τοῦτον τεθνάναι.

Άρθρο 440. Ὅστις ἐν ἄστει σιδηροφοροῖ μὴδὲν δέον ἢ δπλα ἐξενέγκοι εἰς τὸ δημόσιον, τιμᾶσθαι.

ποινή της ατιμίας.⁴²⁷

Άρθρο 435. Ὅποιος αρνεῖται να υπηρετήσει στο ναυτικό ή όποιος λιποτακτήσει, τιμωρεῖται με την ποινή της ατιμίας.⁴²⁸

Άρθρο 436. Ὅσοι μένουν ἀνάπηροι στον πόλεμο, πρέπει να τρέφονται ἀπὸ το δημόσιο.⁴²⁹

Άρθρο 437. Η πόλη πρέπει να φροντίζει για τα παιδιά και τους συγγενείς αυτών που σκοτώνονται στον πόλεμο, για να μην αδικούνται οι γονεῖς τους. Τα παιδιά τους πρέπει να τρέφονται και να εκπαιδεύονται με δημόσια έξοδα και αφού τα εφοδιάσουν με πλήρη οπλισμό, πρέπει να τα στέλνουν στις υποχρεώσεις τους και να τα καλούν να κάθονται στην πρώτη θέση.⁴³⁰

Κεφ. 4 : Διάφοροι Νόμοι

Άρθρο 438. Ὅποιος, σε εμφύλιο πόλεμο, δεν πάει ούτε με το ένα ούτε με το άλλο μέρος, τιμωρεῖται με την ποινή της ατιμίας.⁴³¹

Άρθρο 439. Ὅποιος ἀπὸ την πόλη της Αθήνας μεταναστεύσει στον Πειραιά, τιμωρεῖται με θάνατο.⁴³²

Άρθρο 440. Ὅποιος οπλοφορεῖ μέσα στην πόλη, χωρίς να υπάρχει ἀνάγκη, ή όποιος φέρει όπλα στις δημόσιες συνελεύσεις, τιμωρεῖται.⁴³³

⁴²⁷ Λυσίας, *Κατά Θεομνήστου*, α. (Η ρίψη των όπλων θεωρούνταν σημάδι ανανδρίας και τιμωρούνταν με την ποινή της ατιμίας.)

⁴²⁸ Σουΐδας.

⁴²⁹ Πλούταρχος, *Σόλων*. (Η θέση αυτή έχει υιοθετηθεί σήμερα απ' όλα τα ευνομούμενα έθνη που χορηγούν σύνταξη στους απόμαχους.)

⁴³⁰ Αισχίνης, *Κατά Κτησιφώντος*.

⁴³¹ Μ' αυτό το νόμο, ο Σόλωνας ήθελε να αναγκάσει τους συνετούς και ενάρετους πολίτες να μετέχουν στα κοινά στις κρίσιμες καταστάσεις, για να συμβάλλουν στο συμβιβασμό και τη συμφιλίωση των μαχόμενων μερών.

⁴³² Οι κάτοικοι του Πειραιά ήταν περισσότερο επαναστατικοί απ' τους κατοίκους της Αθήνας, γι' αυτό και το μεγαλύτερο μέρος των επαναστάσεων ξεκινούσε από τον Πειραιά. Ο Σόλωνας απαγόρευσε τη μετανάστευση, γιατί φοβήθηκε μήπως οι δυσαρεστημένοι από την Αθήνα κατέβουν στον Πειραιά και αφού ενωθούν με τους εκεί κατοίκους, εισβάλλουν στην Αθήνα και προξενήσουν τον αφανισμό της.

⁴³³ Ευσταθ. παρεκβ. εις *Ιλιάδα*, Α.

ἄρθρο 441. Ἐάν τις ἢ πόλιν προδιδῶ ἢ τὰ ἱερὰ κλέπτη, κριθέντα ἐν δικαστηρίῳ, ἂν καταγνωσθῆ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Ἀττικῇ, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι.

ἄρθρο 442. Ἐάν τις φρούριόν τι προὔδωκεν ἢ ναῦν, ἢ στρατόπεδον, θανάτῳ ζημιουῖσθαι.

ἄρθρο 443. Τὸν τῆς αὐτοῦ πατρίδος προδότην τῆς Ἀθηναίων χώρας μὴ ἐπιβαίνειν· εἰ δὲ μὴ, τοῖς αὐτοῖς ἔνοχον εἶναι, οἷς περ ἂν τις τῶν φευγόντων ἐξ Ἀρείου Πάγου κατή.

ἄρθρο 444. Τοὺς αὐτομολοῦντας θανάτῳ ζημιουῖσθαι.

ἄρθρο 445. Ἄτιμος ἔστω καὶ πολέμιος τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, καὶ τῶν συμμάχων αὐτὸς καὶ γένος.

ἄρθρο 446. Τὰ σύμβολα κύρια εἶναι, ἐπειδὴν ἐν τῷ δικαστηρίῳ κυρωθῆ.

ἄρθρο 447. Μὴ μνησικαεῖν, μήτε ἄδικον, μήτε δίκαιον λέγειν.

ἄρθρο 448. Ἄν τις δικάζεται παρὰ τοὺς ὄρκους, ἐξεῖναι τῷ φεύγοντι παραγράψασθαι, τοὺς δὲ ἄρχοντας περὶ τοῦτου πρῶτον εἰσάγειν, λέγειν δὲ πρότερον τὸν παραγραψάμενον ὀπότερος δ' ἂν ἠττηθῆ τὴν ἐπωβελίαν ὀφείλειν.

ἄρθρο 441. Ἀν κάποιος προδώσει τὴν πόλιν ἢ κλέψει τὰ ἱερὰ πράγματα, πρέπει νὰ δικαστεῖ στο δικαστήριο καὶ νὰ καταδικαστεῖ, νὰ μὴν ἐνταφιαστεῖ στὴν Ἀττικὴ καὶ νὰ δημευθεῖ ἡ περιουσία του.⁴³⁴

ἄρθρο 442. Ὅποιος προδώσει τὸ φρούριο ἢ τὸ πλοῖο ἢ τὸ στρατόπεδο, νὰ τιμωρεῖται μὲ θάνατο.⁴³⁵

ἄρθρο 443. Ὁ προδότης τῆς πατρίδας τοῦ ἀπαγορεύεται νὰ ἐρχεταὶ στὴν Ἀθήνα. Ἀν, ὅμως, ἐρθεῖ, θεωρεῖται τὸ ἴδιο ἔνοχος μ' αὐτοὺς ποὺ καταδικάστηκαν ἀπὸ τὸν Ἀρειο Πάγο σε ἐξορία καὶ ἐπέστρεψαν.⁴³⁶

ἄρθρο 444. Ὅσοι λιποτακτοῦν καὶ πάνε μὲ τὸ μέρος τοῦ ἐχθροῦ, νὰ τιμωροῦνται μὲ θάνατο.

ἄρθρο 445. Νὰ θεωρεῖται ἀτιμος καὶ ἐχθρὸς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ καὶ ὁ ἴδιος καὶ ἡ οικογένειά του.⁴³⁷

ἄρθρο 446. Τὰ συμβόλαια θεωροῦνται ἐγκυρα, ὅταν επικυρωθοῦν ἀπὸ τὸ δικαστήριο.⁴³⁸

ἄρθρο 447. Ἀπαγορεύεται νὰ εἶναι κάποιος μνησικακος ἐναντίον ἄλλου καὶ νὰ ἀναφέρεται σε περασμένες πράξεις, εἴτε αὐτὲς ἦταν δίκαιες, εἴτε ἦταν ἀδίκες.

ἄρθρο 448. Ἀν κάποιος δικάζεται ἀντίθετα μ' αὐτὰ ποὺ ορίζουν οἱ ὄρκοι, μπορεῖ νὰ προτείνει ἐνστάση, οἱ ἄρχοντες, ὅμως, πρέπει νὰ εἰσάγουν στο δικαστήριο τὴν ὑπόθεση ποὺ ἔχει νὰ κάνει μ' αὐτόν· καὶ αὐτὸς ποὺ πρότεινε ἐνστάση, μπορεῖ νὰ μιλήσει πρῶτος. Ὅποιος ἀπὸ τοὺς δύο χάσει τὴ δίκη, ὀφείλει νὰ πληρώσει τὸ

⁴³⁴ Λυκούργος, *Κατὰ Λεοκράτους*.

⁴³⁵ Λυσίας, *Κατὰ Φίλωνος δοκιμασίας*.

⁴³⁶ Δεῖναρχος, *Κατὰ Δημοσθένους*.

⁴³⁷ Δημοσθένης, *Κατὰ Φιλίππου Γ'*. (Αὐτὸς ὁ νόμος ἀναφερόταν σὲ ὅσους ἤθελαν νὰ ἀποκηρύξουν καὶ νὰ καταραστοῦν δημόσια τοὺς πολῖτες καὶ τοὺς ξένους.)

⁴³⁸ Πολυδεύκης βιβλίον Η'.

Ἄρθρο 449. Τοὺς ξένους μὴ ἀδικεῖσθαι.

Ἄρθρο 450. Ὑποφαίνειν ὁδὸν πλανωμένοις καὶ κοινωνεῖν κατὰ τὸν βίον ὕδατος ἢ πυρός.

Ἄρθρο 451. Δακτυλιογλύφῳ μὴ ἐξεῖναι σφραγίδα φυλάττειν τὴν πραθέντος δακτυλίου.

πρόστιμο.⁴³⁹

Ἄρθρο 449. Δεν επιτρέπεται να αδικούν τους ξένους.⁴⁴⁰

Ἄρθρο 450. Οι πολίτες πρέπει να δείχνουν το δρόμο στους περιπλανώμενους ξένους και στην ανάγκη να τους προσφέρουν νερό και φωτιά.

Ἄρθρο 451. Ο κατασκευαστής δακτυλιδιών δεν πρέπει να κρατάει το καλούπι του δακτυλιδιού που πούλησε.

⁴³⁹ Ισοκράτης, *Προς Καλλιμαχον*. (Ο νόμος αυτός εκδόθηκε μετά την κατάργηση της τυραννίας, ως συνέπεια της γενικής αμνηστίας που δόθηκε τότε.)

⁴⁴⁰ Ξενοφών, *Απομνημονεύματα*, β.

ΒΙΒΛΙΟ ΟΓΔΟΥ

Κεφ. 1 : Θεία λατρεία, Γιορτές και Αγώνες

Άρθρο 452. Θεούς καρποῖς ἀγάλλειν.

Άρθρο 453. Θεσμός αἰώνιος τοῖς Ἀτθίδα νεμομένοις κύριος τὸν ἅπαντα χρόνον θεοὺς τιμᾶν καὶ ἥρωας ἐγχωρίους ἐν κοινῷ, ἐμποινίμοις νόμοις πατρίοις, ἰδίᾳ, κατὰ δύναμιν σὺν εὐφημίᾳ καὶ ἀπαρχαῖς καρπῶν πελάνους ἐπαιτεῖους.

Άρθρο 454. Πρόβατον καὶ δραχμὴν ἀντὶ μεδίμνου. Πρόβατον καὶ δραχμὰς, ἡ' ἀντὶ μεδίμνου.

Άρθρο 455. Τοὺς ἐκ θυσίας ἰόντας, φέρειν ἕξ αὐτῆς τῆς θυσίας τοῖς οἰκείας.

Άρθρο 456. Τὰ ὑπολειπόμενα τῆς θυσίας τοὺς ἱερέας λαμβάνειν.

Άρθρο 457. Τὸν ἀλόντα θακεύοντα ἐν τῷ τεμένει τοῦ Ἀπόλλωνος ἑαυτὸν αἰτιάσασθαι, καὶ θνήσκειν.

Άρθρο 458. Τοῖς ξένοις καὶ τοῖς δούλοις ἐλθεῖν ἐξεῖναι εἰς τὰ ἱερὰ τὰ δημοτελῆ, καὶ θεασομένους καὶ ἱκετεύσοντας εἰσιέναι.

ΒΙΒΛΙΟ ΟΓΔΟΥ

Κεφ. 1 : Θεία λατρεία, Γιορτές και Αγώνες

Άρθρο 452. Τοὺς θεοὺς πρέπει νὰ τοὺς τιμοῦν με θυσίες ἀπὸ καρποῦς.⁴⁴¹

Άρθρο 453. Σύμφωνα με τὸ θεσμό που ἰσχύει πάντα γι' αὐτοὺς που κατοικοῦν στὴν Αθήνα, πρέπει οἱ πολῖτες νὰ τιμοῦν δημοσίως τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἐγχωρίους ἥρωες, ὅπως ορίζουν τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα, καθὼς ἐπίσης πρέπει ξεχωριστὰ ὁ κάθε πολίτης νὰ προσφέρει ευλαβικά, ὅσο μπορεῖ, στους θεοὺς θυσίες που θα αποτελοῦνται ἀπὸ ἓνα μείγμα τῶν πρώτων καρπῶν.⁴⁴²

Άρθρο 454. Τὸ πρόβατο που θα θυσιαστῆ πρέπει νὰ ἀξίζει μίᾳ δραχμῇ. Ὁ μέδιμνος τῆς κριθῆς πρέπει νὰ ἀξίζει δέκα οχτῶ δραχμῆς.

Άρθρο 455. Ὅποιος ἐρχεται ἀπὸ θυσία, μπορεῖ νὰ φέρει στὴν οἰκογενεῖά του μέρος τῆς προσφορᾶς.⁴⁴³

Άρθρο 456. Οἱ ἱερεῖς νὰ παίρνουν τὰ λείψανα τῶν θυσιῶν.⁴⁴⁴

Άρθρο 457. Ὅποιος πιαστῆ νὰ κοπρίξει μπροστὰ στο ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, ενοχοποιεῖται καὶ τιμωρεῖται με θάνατο.⁴⁴⁵

Άρθρο 458. Οἱ ξένοι καὶ οἱ δούλοι μποροῦν νὰ ἐρχονται στους δημόσιους ναοὺς καὶ νὰ μπαίνουν μέσα, γιὰ νὰ δουν καὶ νὰ προ-

⁴⁴¹ Πορφύριος. (Ὁ νόμος αὐτὸς ἦταν τοῦ Τριπτολέμου, βασιλιά τῆς Αθήνας. Ἀρχικὰ οἱ θυσίες αποτελοῦνταν ἀπὸ φυτὰ που ξεριζώνονταν ἀπὸ τὴ γῆ καὶ καίγονταν μαζί με τοὺς καρποῦς καὶ τὰ φύλλα τους. Ἀργότερα, οἱ θυσίες γίνονταν με ἀρώματα καὶ στὴ συνέχεια με ζῶα.)

⁴⁴² Ἰσοκράτης, *Ἀρεοπαγίτικὸς*. (Αὐτὸς ὁ νόμος ἦταν τοῦ Δράκοντα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἦταν πολὺ προληπτικοὶ στο νὰ διατηροῦν με ἀκρίβεια τὴν πατρικὴ τους θρησκεία καὶ τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα. Ὅποιος τολμοῦσε νὰ εἰσαγάγει κάτι νέο, τιμωροῦνταν με θάνατο.)

⁴⁴³ Σχολ. στο Ἀριστοφάνη, *Πλούτος*. (Αὐτὸ το θεωροῦσαν καλὸ οἰωνό.)

⁴⁴⁴ Ἀριστοφάνης, *Σφήκες*.

⁴⁴⁵ Ησύχιος. (Ὅταν ὁ Πεισίστρατος οἰκοδόμησε τὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, οἱ Ἀθηναῖοι αὐτῆ θίζαν νὰ ἐκφράζουν τὸ μῖσος καὶ τὴν περιφρόνησή τους στὸν Πεισίστρατο, κοπρίνοντα, στα περιφράγματα τοῦ ναοῦ.)

Ἄρθρο 459. Τοῖς δευτεροπότοις μὴ ἐξεῖναι εἰσιέναι εἰς τὸ ἱερὸν τῶν σεμνῶν θεῶν.

Ἄρθρο 460. Τοὺς ἰκέτας εἶναι ἀσφαλεῖς.

Ἄρθρο 461. Ἀπάντων τῶν Ἀθηναίων ἀγόντων ἱερομηνίαν, μήτ' ἰδίᾳ, μήτε κοινῇ, μηδὲν ἀλλήλους ἀδικεῖν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, μηδὲ χρηματίζειν ὅ,τι ἂν μὴ περὶ τῆς ἑορτῆς ᾗ.

Ἄρθρο 462. Ἐν τῷ τῶν Παναθηναίων ἀγῶνι μὴ ἐξεῖναι τῷ βαπτὸν ἔχοντι ἱμάτιον θεωρεῖν.

Ἄρθρο 463. Καθ' ἐκάστην πενταετηρίδα Παναθηναίων τὰ τοῦ Ὀμήρου ἔπη ῥαψωδεῖσθαι.

Ἄρθρο 464. Τοὺς μετοίκους ἐν ταῖς πομπαῖς, αὐτοὺς μὲν σκάφας φέρειν· τὰς δὲ θυγατέρας αὐτῶν ὕδρεῖα καὶ σκιάδια.

Ἄρθρο 465. Μηδένα ξένον μυεῖν.

σευχηθούν.⁴⁴⁶

Ἄρθρο 459. Δεν επιτρέπεται στους δευτεροπότους να μπαίνουν στο ναό των σεβάσμιων θεῶν.⁴⁴⁷

Ἄρθρο 460. Ὅσοι πηγαίνουν στους ναούς, για να ζητήσουν βοήθεια, είναι ασφαλεῖς.

Ἄρθρο 461. Ὅταν ὅλοι οι Αθηναῖοι γιορτάζουν τα Παναθήνια, δεν επιτρέπεται σ' αυτό το χρονικό διάστημα να αδικούν κάποιον, ούτε κατ' ἰδίαν ούτε δημοσίως, ούτε να συσκέπτονται για οποιοδήποτε θέμα που δεν ἔχει σχέση με τη γιορτή.⁴⁴⁸

Ἄρθρο 462. Στους Παναθηναϊκούς αγῶνες, ὅποιος φοράει χρωματιστά ρούχα δεν του επιτρέπεται να παρακολουθεῖ.⁴⁴⁹

Ἄρθρο 463. Στη γιορτὴ των Παναθηναίων, που γίνεται κάθε πέντε χρόνια, πρέπει να ψάλλοντα οι ραψωδίες του Ομήρου.⁴⁵⁰

Ἄρθρο 464. Στην τελετὴ της γιορτῆς οι μέτοικοι είναι υποχρεωμένοι να φέρουν πλοιάρια, ἐνῶ οι κόρες τους πρέπει να φέρουν αγγεῖα με νερό και ομπρέλες.⁴⁵¹

Ἄρθρο 465. Κανένας ξένος δεν μπορεί να ἔρχεται στα μυστήρια

⁴⁴⁶ Δημοσθένης, *Κατὰ Νεαίρας*.

⁴⁴⁷ Ησύχιος. (*Δευτερόποτος ἢ υστερόποτος* ονομαζόταν εκείνος, ο οποίος, αφού εἶχε φύγει στον πόλεμο ἢ σε ἄλλο μέρος, ἐπέστρεψε στην πατρίδα του, ἐνῶ οι συγγενεῖς του πληροφορήθηκαν τὸ θάνατό του και εἶχαν εκτελέσει ὅλα τα θρησκευτικὰ και πολιτικὰ χρέη για την ταφή του. Αὐτός δεν μπορούσε να μπει στο ναό των Ερινύων, γιατί θεωροῦνταν ὅτι γεννήθηκε για δεύτερη φορά.)

⁴⁴⁸ Τα Παναθήνια ἦταν γιορτὴ προς τιμὴ της θεᾶς Αθηνᾶς. Την καθιέρωσε ο *Εριχθόνιος*, βασιλιάς της Αθηνᾶς. Αρχικὰ, αὐτὴ ἡ γιορτὴ ονομάστηκε ἀπὸ τον *Εριχθόνιο Αθήναια*. Αλλὰ ο Θησεύς, ἀφού ἔνωσε τους δήμους της Αττικῆς, ἐνίσχυσε τὴ γιορτὴ και τὴν ὀνόμασε Παναθήνια. Ἡ γιορτὴ διαιροῦνταν στα μεγάλα και στα μικρά Παναθήνια. Τα μεγάλα Παναθήνια τελούνταν κάθε 5 χρόνια, ἐνῶ τα μικρά κάθε 3 χρόνια (και σύμφωνα με ἄλλους, κάθε χρόνο.)

⁴⁴⁹ Λουκιανός, *Νηρίνος*.

⁴⁵⁰ Λυκούργος, *Κατὰ Λεοκράτους*. (Τις ραψωδίες του Ομήρου τις ἔφερε πρῶτος στην Αθήνα ο Ἴππαρχος, γιος του Πεισίστρατου, που τόσο τις σεβόταν και τις εκτιμοῦσε τόσο, ὥστε υποχρέωνε τους ραψωδοῦς των Παναθηναίων να τις ψάλλουν.)

⁴⁵¹ Αἰλιανός.

- Άρθρο 466.** Τὸν ἐξειπόντα τὰ Μυστήρια τεθάναι.
- Άρθρο 467.** Ἐν οἷς τις ἱματίοις μνηθεῖ εἰς ταῖν θεαῖν, ταῦτα ἀνατιθέναι.
- Άρθρο 468.** Ἐπὶ ζεύγους μὴ ἀπείναι γυναῖκα Ἐλευσινά δεῖ εἰ δέ τις φωραθεῖ, ἀποτίνειν δραχμὰς ἑξακισχιλίας.
- Άρθρο 469.** Μὴ τιθέναι ἰκετηρίαν τοῖς Μυστηρίοις.
- Άρθρο 470.** Μηδενὸς τοῖς μυστηρίοις ἐπιλαμβάνεσθαι.
- Άρθρο 471.** Τὴν Βουλὴν τῇ ὑστεραία τῶν μυστηρίων ἕδραν ποιεῖν ἐν τῷ Ἐλευσινίῳ.
- Άρθρο 472.** Κατ' ἔτος τελεῖν τὰ Θεσμοφόρια.
- Άρθρο 473.** Ἐν τοῖς Θεσμοφορίοις λύεσθαι τοὺς δεσμώτας.

της τελετής.⁴⁵²

Άρθρο 466. Ὅποιος ἀποκαλύψει σε ἄλλους τα Μυστήρια, τιμωρεῖται με θάνατο.⁴⁵³

Άρθρο 467. Αὐτοὶ που ἐρχονται στα μυστήρια, πρέπει να αφιερώνουν τα φορέματά τους στις θεές.⁴⁵⁴

Άρθρο 468. Οι γυναίκες δεν επιτρέπεται να πηγαίνουν στην Ελευσίνα με ἄμαξα. Αν κάποια συλληφθεῖ να παραβιάζει αὐτὴ τὴ διάταξη, πρέπει να πληρώσει πρόστιμο ἑξὶ χιλιάδων δραχμῶν.⁴⁵⁵

Άρθρο 469. Κανείς δεν μπορεί, τὴν ἡμέρα των Μυστηρίων, να παρουσιάσει ἰκετήρια ἀναφορά.⁴⁵⁶

Άρθρο 470. Κανείς δεν πρέπει να συλληφθεῖ τὴν ἡμέρα των Μυστηρίων.⁴⁵⁷

Άρθρο 471. Τὴν ἐπομένη ἡμέρα τῆς τελετῆς των Μυστηρίων, ἡ Βουλή πρέπει να συνεδριάζει στον Ελευσινίον αἶθρο.⁴⁵⁸

Άρθρο 472. Κάθε χρόνο γιορτάζονται τὰ Θεσμοφόρια.⁴⁵⁹

Άρθρο 473. Στὴ γιορτῆ των Θεσμοφορίων πρέπει οἱ φυλακισμένοι να ἀφήνονται ἐλεύθεροι.⁴⁶⁰

⁴⁵² Απολλόδωρος. (Κάθε πενταετία γινόταν στὴν Ελευσίνα τελετὴ των μικρῶν καὶ μεγάλων μυστηρίων. Μόνο οἱ πολῖτες ἔχαν τὸ δικαίωμα να ἐρχονται στα μυστήρια.)

⁴⁵³ Σουΐδας.

⁴⁵⁴ Ἡ γιορτῆ των μικρῶν Παναθηναίων γινόταν πρὸς τιμὴ τῆς θεᾶς Περσεφόνης, ἐνὸς των μεγάλων πρὸς τιμὴ τῆς θεᾶς Δήμητρας. Ὅσοι ἐρχονταν γιὰ τα μυστήρια, ἔπρεπε, πρὶν μπουκν στο μέρος τῆς τελετῆς, να πλυθοῦν καὶ να φορέσουν καινούρια ρούχα. Τα παλιὰ ρούχα τα ἀφιέρωναν στους ναοὺς τῆς Περσεφόνης καὶ τῆς Δήμητρας.

⁴⁵⁵ Πλούταρχος, *Λυκοῦργος*.

⁴⁵⁶ Ἀνδοκίδης, *Περὶ Μυστηρίων*.

⁴⁵⁷ Ἡ ἡμέρα αὐτὴ θεωροῦνταν ἱερὴ καὶ δεν ἐπιτρεπόταν να συλληφθεῖ κανείς ἀπ' αὐτοὺς που κατηγοροῦνταν ὡς χρεώστες του δημοσίου.

⁴⁵⁸ Ἀνδοκίδης, *Περὶ Μυστηρίων*.

⁴⁵⁹ Σχολ. στὸ Θεοκρίτος, *Εἰδύλλια*, κ'. (Τὰ Θεσμοφόρια ἦταν γιορτῆ που τελούταν στὴν Ελευσίνα πρὸς τιμὴ τῆς θεᾶς Δήμητρας, γιὰ αὐτὴ, ὅπως ἔλεγαν, ἦταν ἡ νομοθέτρια που δίδαξε στα ἔθνη τὴ σύνταξη καὶ παραδοχὴ των νόμων.)

⁴⁶⁰ Δημοσθένης, *Κατὰ Τιμοκράτους*.

Ἄρθρο 474. Εὐήγορος εἶπεν ὅταν ἡ πομπὴ ἢ τῷ Διονύσῳ ἐν Πειραιεῖ, καὶ οἱ Κωμῳδοὶ καὶ οἱ Τραγῳδοὶ, καὶ ἐπὶ Ληναίῳ Πομπῇ, καὶ οἱ Τραγῳδοὶ καὶ Κωμῳδοὶ τοῖς ἐν ἄστει Διονυσίοις ἢ πομπῇ, καὶ οἱ παῖδες, καὶ ὁ Κῶμος, καὶ οἱ Κωμῳδοὶ, καὶ οἱ Τραγῳδοὶ καὶ Θαργηλίων τῇ πομπῇ, καὶ τῷ ἀγῶνι μὴ ἐξεῖναι, μήτε ἐνεχυράσαι, μήτε λαμβάνειν ἕτερον ἐτέρου, μηδὲ τῶν ὑπερημέρων ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις ἐὰν δέ τι τούτων τις παραβαίῃ ὑπόδικος ἔστω τῷ παθόντι, καὶ προβολαὶ κατ' αὐτοῦ ἔστωσαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν Διονύσου, ὡς ἀδικοῦντος καθ' ἃ περὶ τῶν ἄλλων ἀδικούντων γέγραπται.

Ἄρθρο 475. Τοὺς Πρυτάνεις ποιεῖν ἐκκλησίαν ἐν Διονύσου τῇ ὑστεραίᾳ ἐν Πανδίοις, ἐν δὲ ταύτῃ χρηματίζειν πρῶτον μὲν περὶ ἱερῶν, ἔπειτα τὰς προβολὰς παραδιδότωσαν τὰς γεγενημένας ἕνεκα τῆς πομπῆς ἢ τῶν ἀγῶνων τῶν ἐν τοῖς Διονυσίοις, ὅσαι ἂν μὴ ἐκτετισμένα ᾖσιν.

Ἄρθρο 476. Μηδενὸς τοῖς Διονυσίοις ἐπιλαμβάνεσθαι.

Ἄρθρο 477. Δημοσίᾳ μηδένα ἀποκτινύναι πρὶν ἂν εἰς Δῆλον ἀφίκηται τὸ πλοῖον, καὶ πάλιν δεῦρο.

Ἄρθρο 478. Ἄλῳις ἱερεῖα μὴ θύειν.

Ἄρθρο 479. Τῷ Ὀλύμπια νικήσαντι δραχμὰς πεντακοσίας δίδοσθαι. Τῷ Ἴσθμια νικήσαντι δραχμὰς ἑκατὸν δίδοσθαι.

Άρθρο 474. Ο Ευήγορος είπε: όταν στον Πειραιά γίνεται η γιορτή του Διονύσου, μπορούν να γίνονται διαγωνισμοί Κωμωδών και Τραγωδών το ίδιο και στη γιορτή των Αθηναίων. Στις γιορτές που γίνονται στην πόλη για το Διόνυσο, να παίρνουν μέρος και οι δούλοι και ο Κώμος και οι Κωμωδοί και Τραγωδοί το ίδιο και στα Θαργήλια, τη γιορτή του Απόλλωνα και της Αρτέμιδος. Και, τις ημέρες των γιορτών, δεν επιτρέπεται να γίνουν δίκες, ούτε να δοθούν εγγυήσεις, ούτε να εκτελεστούν ποινές, ούτε να γίνουν κατασχέσεις. Αν όμως κάποιος τα παραβεί αυτά, είναι υπόδικος για τη βλάβη που προκάλεσε και υποβάλλονται αγωγές εναντίον του, για να δικαστεί από τη συνέλευση στο ναό του Διονύσου, με την κατηγορία ότι παραβίασε τους νόμους που έγιναν για άλλους υπόδικους.

Άρθρο 475. Οι Πρυτάνεις πρέπει, μετά τα Πάνδια, να συγκαλούν τη συνέλευση του λαού στο ναό του Διόνυσου και σ' αυτή τη συνέλευση να συζητούν πρώτα τα σχετικά με τις θρησκευτικές τελετές και στη συνέχεια, να παρουσιάζουν τις αγωγές που έγιναν γι' αυτούς που προκάλεσαν αναστάτωση στην τελετή ή στους Διονυσιακούς αγώνες που δεν είχαν κερδιθεί.⁴⁶¹

Άρθρο 476. Στη γιορτή των Διονυσίων δεν πρέπει να συλλαμβάνεται κανείς.

Άρθρο 477. Δεν επιτρέπεται να θανατώσουν κανέναν δημόσια, πριν το πλοίο *Θεωρίς* πάει στη Δήλο και επιστρέψει.⁴⁶²

Άρθρο 478. Στη γιορτή των Αλώων δεν επιτρέπεται να θυσιάζουν ζώα.⁴⁶³

Άρθρο 479. Ο νικητής των Ολυμπιακών αγώνων παίρνει για α-

⁴⁶¹ Δημοσθένης, *Κατά Μειδίου*. (Τα Πάνδια ήταν γιορτή προς τιμή του θεού Δία.)

⁴⁶² Ξενοφών, *Απομνημονεύματα*. Πλάτων, *Φαίδων*. (Το θρησκευτικό αυτό ταξίδι γινόταν κάθε χρόνο από τους Αθηναίους με το πλοίο *Θεωρίς*, το οποίο μετέφερε τον Θησέα στην Κρήτη. Οι εκτελέσεις των καταδικασμένων, που επρόκειτο να γίνουν σ' αυτό το διάστημα, αναβάλλονταν για ένα μήνα, μέχρι να επιστρέψει το πλοίο από τη Δήλο.)

⁴⁶³ Δημοσθένης, *Κατά Νεαίρας*. (Η γιορτή των Αλώων γινόταν στην Αθήνα, στο όρος Ποσειδείο προς τιμή της θεάς Δήμητρας και του θεού Διόνυσου. Οι θυσιές συνίσταντο από καρπούς της γης, γιατί αυτοί οι θεοί ήταν προστάτες της γεωργίας.)

Άρθρο 480. Τὸν Τραγικὸν χορὸν συνιστάναι ἕκ πεντεκαίδεκα.

Άρθρο 481. Τὰς τραγωδίας τῶν ποιητῶν, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου, τὸν Γραμματέα τῆς πόλεως παραγινώσκειν, τοῖς ὑποκρινομένοις οὐκ ἐξείναι αὐτὰς ὑποκρίνεσθαι.

Άρθρο 482. Τὸν περὶ τῶν κωμωδῶν ἀγῶνα τοῖς Χύτροις ἐπιτελεῖν ἐφάμιλλον ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ τὸν νικήσαντα εἰς ἄστου καταλέγεσθαι.

Άρθρο 483. Μὴ εἰσελθεῖν τινὰ εἰπεῖν, μήπω τριάκοντα ἔτη γεγονότα.

Άρθρο 484. Τὸν ἄρχοντα μὴ φανερώς κωμωδεῖν.

Άρθρο 485. Μὴ κωμωδεῖν ἐξ ὀνόματος.

Άρθρο 486. Τὴν μουσικὴν κατὰ εἶδη ἑαυτῆς διαιρεῖσθαι καὶ οὐκ ἐξείναι ἄλλω εἰς ἄλλο καταχρησθαι μέλους εἶδος.

μοιβή πεντακόσιες δραχμές. Ο νικητής των Ἴσθμιων παίρνει εκατό δραχμές.⁴⁶⁴

Άρθρο 480. Τον τραγικό χορό να τον συγκροτούν δέκα πέντε άτομα.⁴⁶⁵

Άρθρο 481. Τις τραγωδίες των ποιητών Αισχύλου, Σοφοκλή και Ευριπίδη πρέπει να τις διαβάξει ο Γραμματέας της πόλης. Δεν επιτρέπεται να τις παρουσιάζουν οι ηθοποιοί.

Άρθρο 482. Στη γιορτή Χύτρα, όπου τελούνται αγώνες κωμωδιών, πρέπει να γίνονται στο θέατρο διαγωνισμοί και στο νικητή να δίνεται ως αμοιβή το δικαίωμα του πολίτη.⁴⁶⁶

Άρθρο 483. Κανείς δεν μπορεί να εκφωνήσει λόγο στον αγώνα, αν δεν έχει φτάσει στην ηλικία των τριάντα ετών.⁴⁶⁷

Άρθρο 484. Δεν επιτρέπεται να διακωμωδούν φανερά τον Ἄρχοντα.

Άρθρο 485. Δεν επιτρέπεται να χλευάζουν κάποιον ονομαστικά.⁴⁶⁸

Άρθρο 486. Η μουσική διαιρείται σε διάφορα είδη και δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιείται άλλο είδος μελωδίας αντί γι' αυτό που ορίστηκε για το συγκεκριμένο θέμα.⁴⁶⁹

⁴⁶⁴ Διαγένης Λαέρτιος. (Οι Ολυμπιακοί αγώνες γίνονταν κάθε πενταετία στην Ολυμπία, πόλη της Πίσας, ενώ σύμφωνα με άλλους γίνονταν στην ίδια την Πίσα.)

⁴⁶⁵ Πολυδεύκης. (Ο τραγικός χορός ήταν εκείνος στον οποίο τραγουδούσαν θλιβερά άσματα. Στην αρχή αποτελούνταν από 50 άτομα και αργότερα από 15.)

⁴⁶⁶ Πλούταρχος, *Λυκούργος*. (*Χύτρα*: Η τρίτη ημέρα της γιορτής των *Ανθεστηρίων* που γινόταν προς τιμή του θεού Διόνυσου. Η ημέρα αυτή ήταν αφιερωμένη σε γυμνάσματα των κωμικών υποκριτών, στα οποία έπαιρναν μέρος και οι δούλοι. Ο νικητής αποκτούσε πολιτικά δικαιώματα.)

⁴⁶⁷ Σχολ. στο Αριστοφάνη, *Νεφέλες*.

⁴⁶⁸ Σχολ. σε Αριστοφάνη.

⁴⁶⁹ Πλάτων, *Περὶ νόμων*, Γ. (Η λέξη *μουσική* χρησιμοποιούνταν αδιακρίτως στη μελωδία, στο ρυθμό, στη στιχογραφία, στο χορό, σ' όλες τις επιστήμες και στην πρακτική όλων των τεχνών. Όμως, οι κινήσεις των ουράνιων σωμάτων και οι ενέργειες του πνεύματος υπόκεινται στους νόμους της αρμονίας. Για να αποφευχθεί η σύγχυση των διαφόρων ειδών της μουσικής, αλλά έπρεπε να χρησιμοποιούν το κάθε είδος όπου έπρεπε.)

Άρθρο 487. Εὐκοσμίαν ἔχειν ἐν τοῖς θεάτροις τὸν ἄρχοντα τοῖς ὑπηρέταις ἐξεύργειν τὸν μὴ πείθοντα εἰπεῖν, εἰ δ' οὐδ' οὕτω ἐπέισθη, ἐπιβολὴν ἐπιβάλλειν.

Άρθρο 488. Τοῦ Ποσειδῶνος ἀγῶνα ποιεῖν ἐν Πειραιεῖ κυκλίων χορῶν οὐκ ἔλαττον τριῶν δίδοσθαι μὲν τοῖς νικῶσιν οὐκ ἔλαττον δέκα μῶν· τοῖς δὲ δευτέροις, ὀκτώ· ἕξ δὲ τοῖς τρίτοις κριθεῖσι.

Άρθρο 489. Ἀλεκτρυόνας ἀγωνίζεσθαι δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ μιᾶς ἡμέρας τοῦ ἔτους.

Άρθρο 490. Ταῖς Νουμηνίαις θύειν.

Κεφ. 2 : Ἱεροὶ Ὑπηρέτες

Άρθρο 491. Ἐπιμελεῖσθαι δὲ τὸν βασιλεύοντα τῶν τε ἀρχόντων, ὅπως ἂν καθιστῶνται, καὶ τοὺς Παρασίτους ἐκ τῶν δήμων αἰρῶνται, κατὰ τὰ γεγραμμένα· τοὺς δὲ Παρασίτους ἐκ τῆς βουκολίας ἐκλέγειν ἐκ τοῦ μέρους τοῦ ἑαυτῶν ἕκαστον ἑκτέα κριθῶν δαίνυσθαι τοὺς ὄντας Ἀθηναίους ἐν τῷ ἱερῷ κατὰ τὰ πάτρια. Τὸν δὲ ἑκτέα παρέχειν εἰς τὰ ἀρχεῖα τῷ Ἀπόλλωνι τοὺς Ἀχαρνέων παρασίτους ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τῶν κριθῶν.

Άρθρο 492. Θύειν τῷ Ἀπόλλωνι τοὺς Ἀχαρνέων Παρασίτους.

Άρθρο 487. Οι θεατές του θεάτρου πρέπει να συμπεριφέρονται με ευπρέπεια. Ο άρχοντας οφείλει να πει στους υπηρέτες να απομακρύνουν αυτούς που δεν πείθονται και αν ούτε έτσι υπακούσουν, πρέπει να τους επιβάλλει πρόστιμο.⁴⁷⁰

Άρθρο 488. Στον αγώνα που γίνεται στον Πειραιά προς τιμή του Ποσειδώνα, διαγωνίζονται κυκλικοί χοροί, οι οποίοι δεν πρέπει να είναι λιγότεροι από τρεις. Στο νικητή δίνονται ως αμοιβή δέκα μνες. Ο δεύτερος στη σειρά παίρνει οχτώ μνες και ο τρίτος έξι.

Άρθρο 489. Μία μέρα το χρόνο διοργανώνεται δημόσια στο θέατρο ο αλεκτρυονικός αγώνας.⁴⁷¹

Άρθρο 490. Οι πολίτες πρέπει την πρώτη ημέρα του κάθε μήνα να προσφέρουν θυσίες.⁴⁷²

Κεφ. 2 : Ἱεροὶ Ὑπηρέτες

Άρθρο 491. Ο βασιλιάς από τους εννέα άρχοντες πρέπει να φροντίζει να τακτοποιούνται οι πολιτικές υποθέσεις και να εκλέγονται από το λαό οι Παράσιτοι, σύμφωνα με τους νόμους. Ο κάθε Παράσιτος πρέπει να διαλέγει από τις θυσίες το ένα έκτο του κριθαριού, για να οργανώσει στο ναό, συμπόσιο για τους Αθηναίους, σύμφωνα με τα πάτρια έθιμα. Οι Παράσιτοι των Αχαρνέων πρέπει να δίνουν στο δημόσιο ίδρυμα του Απόλλωνα το ένα έκτο από τα έσοδα του κριθαριού.⁴⁷³

Άρθρο 492. Οι Παράσιτοι των Αχαρνέων πρέπει να θυσιάζουν στον Απόλλωνα.

⁴⁷⁰ Οὐλιπιανός.

⁴⁷¹ Η συνήθεια των αλεκτρυονικών αγώνων, που αργότερα έγινε νόμος, είχε βαρβαρική καταγωγή. Ο Θεμιστοκλής την εισήγαγε στην Αθήνα, μετά τη νίκη των Περσών.

⁴⁷² Δημοσθένης, *Κατ' Αριστογείτονος*. (Πίστευαν ότι η πρώτη ημέρα του κάθε μήνα ήταν ιερή και ανήκε στον Απόλλωνα και γι' αυτό πρόσφεραν θυσίες.)

⁴⁷³ Πολυδεύκης, Βιβλίο ΣΤ'. (*Παράσιτοι*: Ένα τάγμα ιερέων που αποτελούσαν μία από τις σημαντικότερες αρχές της Αθήνας. Έπαιρναν ένα μέρος από τις θυσίες και φρόντιζαν να συγκεντρώνουν ένα ορισμένο μέρος των εσόδων για τους θεούς, τα ονομαζόμενα *μεγάλα Προσόδια*.)

Άρθρο 493. Ἐπιμελεῖσθαι δὲ τὸν βασιλέα τὸν ἀεὶ βασιλεύοντα καὶ τοὺς Παρασίτους, οὓς ἂν ἐκ τῶν δήμων προαιρῶνται, καὶ τοὺς γέροντας, καὶ τὰς γυναῖκας τὰς πρωτοπόσεις.

Άρθρο 494. Τὰ δὲ ἐπιμήνια θυέτω ὁ Ἱερεὺς μετὰ τῶν Παρασίτων. Οἱ δὲ Παρασίτοι ἓνα τῶν ἐκ τῶν νόθων καὶ τῶν τούτων παῖδα κατὰ τὰ πάτρια. ὅς δ' ἂν μὴ θέλη παρασιτεῖν, εἰσαγέτω καὶ περὶ τούτων εἰς τὸ Δικαστήριον.

Άρθρο 495. Καὶ τὸ κήρυκε ἐκ τοῦ γένους τῶν κηρύκων τοῦ τῆς μυστηριώτιδος, τούτους δὲ παρασιτεῖν ἐν τῷ Δηλίῳ ἐνιαυτόν.

Άρθρο 496. Τοῖν δὲ βοοῖν τοῖν ἡγεμόνοιν τοῖν ἐξαιρουμένοι, τὸ μὲν τρίτον μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, τὰ δὲ δύο μέρη, τὸ μὲν ἕτερον τῷ Ἱερεῖ, τὸ δὲ τοῖς Παρασίτοις.

Άρθρο 497. Εἰς τὴν ἐπισκευὴν τοῦ νεῶ τοῦ Ἀρχείου, καὶ τοῦ Παρασιτίου, καὶ τῆς οἰκίας τῆς ἱερᾶς διδόναι τὸ ἀργύριον, ὅπόσου ἂν οἱ τῶν ἱερέων ἐπισκευασταὶ μισθώσωσι.

Άρθρο 498. Θαλλοφόρους τῇ Ἀθηνᾶ τοὺς καλοὺς γέροντας ἐκλέγεσθαι.

Άρθρο 499. Τὴν γυναῖκα τοῦ Βασιλέως ἀστὴν εἶναι, καὶ μὴ μεμιγμένην ἑτέρῳ ἀνδρὶ, ἀλλὰ παρθένον γαμεῖν.

Άρθρο 500. Τοὺς ἱερεῖς καὶ τὰς ἱερείας ὑπευθύνους εἶναι, οὐ μόνον ἰδίᾳ, ἀλλὰ καὶ κοινῇ τὰ γένη.

Άρθρο 493. Ο βασιλιάς που κυβερνά πρέπει να φροντίζει να προευρίσκει στις θυσίες μαζί με τους Παρασίτους που εκλέγτηκαν από το λαό, καθώς και με τους γέροντες και τις γυναίκες, που χήρεψαν.

Άρθρο 494. Ο Ιερέας πρέπει να προσφέρει μαζί με τους Παράσιτους τα Επιμήνια. Οι Παρασίτοι, σύμφωνα με τα πάτρια έθιμα, μπορούν να εκλέγουν για Παράσιτο ένα νόθο ή γιο νόθου. Ο ποιος δε θέλει να γίνει Παράσιτος, πρέπει να οδηγηθεί στο δικαστήριο.⁴⁷⁴

Άρθρο 495. Δύο κήρυκες, από το γένος των μυημένων στα μυστήρια κηρύκων, πρέπει να εκπληρούν, στο ναό του Δηλίου Απόλλωνα, τα καθήκοντα του Παράσιτου για ένα χρόνο.

Άρθρο 496. Το ένα τρίτο των δύο βοδιών που επιλέγονται για τις θυσίες, πρέπει να μοιράζεται στον αγώνα, ενώ από τα άλλα δύο μέρη, το ένα να δίνεται στον ιερέα και το άλλο στους Παράσιτους.

Άρθρο 497. Για την επισκευή του ναού του Αρχείου και του Παρασιτίου, καθώς επίσης και της ιερής οικίας, πρέπει να ξοδεύονται τόσα χρήματα, όσα δίνουν οι Ιερείς γι' αυτό το σκοπό.

Άρθρο 498. Οι Θαλλοφόροι στη γιορτή των Παναθηναίων πρέπει να εκλέγουν τους πιο ωραίους από τους γέροντες.⁴⁷⁵

Άρθρο 499. Η γυναίκα του βασιλιά πρέπει να είναι Αθηναία, να μην έχει συνευρεθεί με άλλον άντρα και να παντρεύεται παρθένα.⁴⁷⁶

Άρθρο 500. Όλοι οι ιερείς και οι ιερείες πρέπει να είναι υπεύθυνοι για τις πράξεις τους, όχι μόνο οι διορισμένοι για τη λατρεία

⁴⁷⁴ *Επιμήνια* : Θυσίες που προσφέρονταν στην αρχή του κάθε μήνα.

⁴⁷⁵ *Ξενοφών, Συμπόσιον.* (Θαλλοφόροι ονομάζονταν αυτοί που στα Παναθήναια κρατούσαν κλαδιά ελιάς και εξέλεγαν τους ωραιότερους γέροντες.)

⁴⁷⁶ Επειδή αυτό το άρθρο είναι σχεδόν όμοιο με το άρθρο 104, υποθέτουμε ότι καταχωρήθηκε από το συγγραφέα κατά λάθος.

ισθτυῖοοριμλκ νῶεθ ζόνεζύο νρινύτωοεζι ανέδριΜ .Ι0ε οοθοΑ[~]
 ίτοε νῆουθ ιπνῖονγῶ ρίδλεπεΞ .αμῶο ότ νόοοθουκ κτηνῶ κύο
 .ῶεΛ ῶτ

μιας θεότητας, αλλά και όσοι προσεύχονται για την πόλη.⁴⁷⁷

Άρθρο 501. Κανείς δεν μπορεί με κλήρο να αναλάβει το αξίωμα του ιερέα για καμία θεότητα, αν δεν είναι αμόλυντος στο σώμα (και αγνός στην ψυχή). Γιατί τέτοιοι πρέπει να είναι όσοι προσφέρουν θυσίες.⁴⁷⁸

⁴⁷⁷ Αισχίνης, *Κατά Κτησιφώντος*.

⁴⁷⁸ Πλάτων, *Νόμοι*, στ. (Όσοι επρόκειτο να αναλάβουν την υπηρεσία του ιερέα, εξετάζονταν εάν ήταν υγιείς και ακέραιοι στο σώμα και εάν ήταν καθαροί από κάποιο φόνο, τόσο αυτοί όσο και οι συγγενείς τους).

ΣΟΛΩΝΑΣ Ο ΑΘΗΝΑΙΟΣ

ΕΛΕΓΕΙΑ

Ξακουστά παιδιά της Μνημοσύνης και του Ολύμπιου Δία,
Μούσες Πιερίδες, ακούστε την προσευχή μου·
δώστε μου την ευλογία των ευτυχισμένων θεών και όλων
των ανθρώπων, για να έχω πάντα καλή φήμη·
είναι, όμως, τόσο ευχάριστο για τους φίλους και δυσάρεστο
για τους εχθρούς, οι πρώτοι να με βλέπουν με σεβασμό,
ενώ οι άλλοι με φόβο.
Επιθυμώ πολύ να έχω πλούτο, δε θέλω, όμως, να τ' αποκτήσω με
άδικο τρόπο. Γιατί, σίγουρα, μετά ακολουθεί η τιμωρία.

Ὅμμα Δίκης μέλπω πανδερκέος,
ἀγλαομόρφου,
ἧ καὶ Ζηνός ἄνακτος ἐπὶ θρόνον ἱερόν
ἴζει,
οὐρανόθεν καθορῶσα βίον θνητῶν
πολυφύλων,
τοῖς ἀδίκους τιμωρός ἐπιβρίθουσα δικαίη,
ἐξ ἰσότητος ἀληθείη συνάγουσ' ἀνομοῖα.

Ορφικός Ὕμνος

ISBN 960731884-6